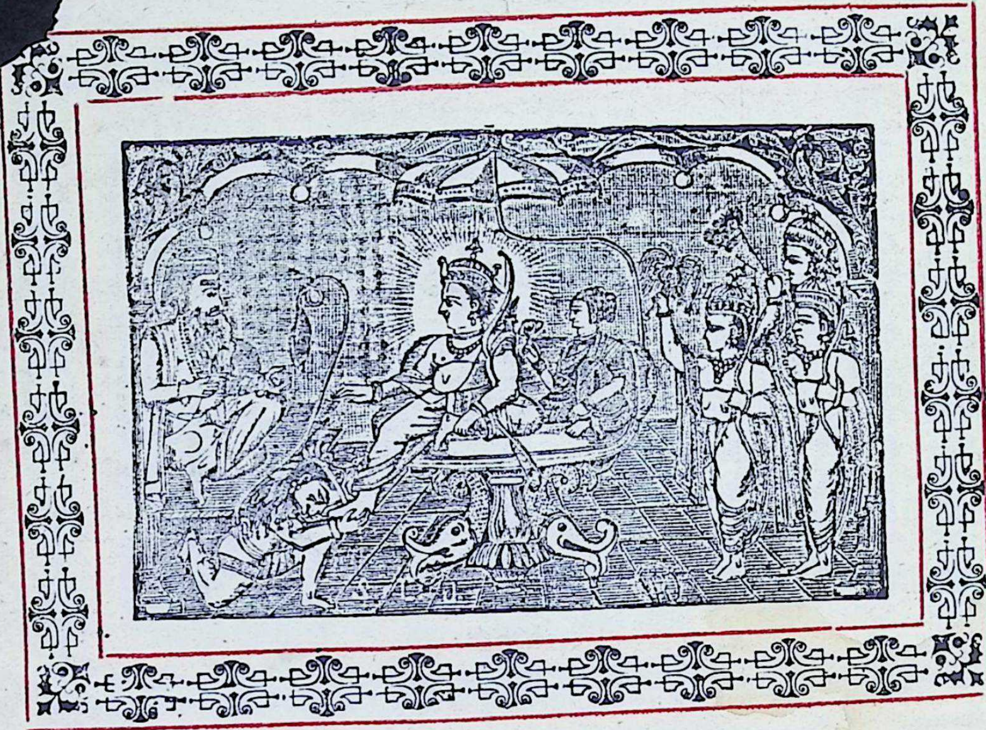
१४

अथ अध्यात्मरामायणम् ।

* श्रीगणेशाय नमः *

❀ अथ बालकाण्डे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ❀

ॐ अस्य श्रीरामायणबालकाण्डमहामालामन्त्रस्य ॥ श्रीभगवान् सदाशिवऋषिः ॥ अनुष्टुप् छन्दः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायणेति बीजं ॥ दाशरथिरिति शक्तिः ॥ रावणघ्न इति कीलकं ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्तोत्रस्य मन्त्रसंपुटीकरणं करिष्ये ॥ इत्यादौ संकल्प्य ॥ अथ लोमविलोममन्त्रन्यासयुक्तं करिष्ये वा मण्डलयुक्तं करिष्ये ॥ पारायणादौ भूशुद्धिभूतशुद्धिमातृकान्यासाः ॥ प्रत्यध्याये न्यासध्यानम् ॥ अथ बीजषट्कं ॥ ॐ रां ॐ रीं ॐ रैं ॐ रौं ॐ रः ॥ अथ मन्त्रषट्कं ॥ ॐ श्रीरामचन्द्राय स्वाहा ॥ १ ॥ ॐ क्लीं नमः श्रीरघुनाथाय ॥ २ ॥ ॐ जयजय रावणांतकाय ॥ ३ ॥ ॐ नमः सीतापतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ लक्ष्मणाग्रजाय ॥ ५ ॥ ॐ भरतशत्रुघ्नसेवितचरणकमलाय ॥ ६ ॥ काण्डस्य मुख्यं षडक्षरं ॥ ॐ श्रीरामाय नमः ॥ अथ काण्डन्यासः ॥ तत्रादौ ऋष्यादिकं चरेत् ॥ ॐ श्रीभगवान् सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुप् छन्दसे नमः मुखे ॥ श्रीरामपरमात्मादेवतायै नमः हृदये ॥ नमो नारायणेति बीजाय नमः

गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां हृदयाय नमः ॥ ॐ रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ रूं शिखायै वषट् ॥ ॐ रैं कवचाय हुं ॥ ॐ रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः इति मन्त्रेण दिग्बन्धः ॥ अथ सात्त्विकध्यानं ॥ नीलेन्दीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् ॥ पश्यंतीं मुकुटांगदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ प्लवं दुस्तरे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य ॥

॥ अथाध्यात्मरामायणमाहात्म्यसर्गे संकल्पपूर्वकं न्यासादिक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणमाहात्म्यसर्गस्य ॥ श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छन्दः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुक-

संपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमन्त्रलोमविलोमसंपुटीकरणाध्याये मन्त्राष्टाक्षरसंयुक्तं महात्म्यसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ श्रीं रां श्रीं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॐ श्रीं रां श्रीं हृदयाय नमः ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं शिखायै वषट् ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं कवचाय हुं ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ श्रीं रां श्रीं अस्त्राय फट् ॥ श्रीरामचन्द्राय नमः इति मन्त्रेण दिग्बन्धः ॥ अथ ध्यानम् ॥ कदाचिन्नारदो योगी परानुग्रहवांछया ॥ पर्यटन् सकलाँल्लोकान् सत्यलोकमुपागमत् ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इत्यध्यात्मरामायणमाहात्म्यसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥

॥ अथाध्यात्मरामायणमाहात्म्यसर्गः प्रारभ्यते ॥

श्रीः ॥ अप्रमेयत्रयातीतनिर्मलज्ञानमूर्तये । मनोगिरां विदूराय दक्षिणामूर्तये नमः ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ कदाचिन्नारदो योगी परानुग्रहवांछया । पर्यटन्सकलाँल्लोकान्सत्यलोकमुपागमत् ॥ २ ॥ तत्र दृष्ट्वा मूर्तिमद्भिश्छंदोभिः परिवेष्टितम् । बालार्कप्रभया सम्यग्भासयंतं सभागृहम् ॥ ३ ॥ मार्कण्डेयादिमुनिभिः स्तूयमानं मुहुर्मुहुः । सर्वार्थगोचरज्ञानं सरस्वत्या समन्वितम् ॥ ४ ॥ चतुर्मुखं जगन्नाथं भक्ताभीष्टफलप्रदम् । प्रणम्य दंडवद्भक्त्या तुष्टाव मुनिपुंगवः ॥ ५ ॥ संतुष्टस्तं मुनिं प्राह स्वयंभूर्वैष्णवोत्तमम् । किं प्रष्टुकामस्त्वमसि तद्वदिष्यामि ते मुने ॥ ६ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मुनिर्ब्रह्माणमब्रवीत् । त्वत्तः श्रुतं मया सर्वं पूर्वमेव शुभाशुभम् ॥ ७ ॥ इदानीमेकमेवास्ति श्रोतव्यं सुरसत्तम । तद्रहस्यमपि ब्रूहि

यदि तेऽनुग्रहो मयि ॥ ८॥ प्राप्ते कलियुगे घोरे नराः पुण्यविवर्जिताः। दुराचाररताः सर्वे सत्यवार्तापराङ्मुखाः ॥ ९ ॥ परापवादनिरताः परद्रव्याभिलाषिणः । परस्त्रीसक्तमनसः परहिंसापरायणाः ॥ १० ॥ देहात्मदृष्टयो मूढा नास्तिकाः पशुबुद्धयः । मातापितृकृतद्वेषाः स्त्रीदेवाः कामकिंकराः ॥ ११ ॥ विप्रा लोभग्रहग्रस्ता वेदविक्रयजीविनः। धनार्जनार्थमभ्यस्तविद्या मदविमोहिताः ॥ १२ ॥ त्यक्तस्वजातिकर्माणः प्रायशः परवंचकाः ॥ क्षत्रियाश्च तथा वैश्याः स्वधर्मत्यागशीलिनः ॥ १३ ॥ तद्वच्छूद्राश्च ये केचिद्ब्राह्मणाचारतत्पराः। स्त्रियश्च प्रायशो भ्रष्टा भर्त्रवज्ञाननिर्भयाः ॥ १४ ॥ श्वशुरद्रोहकारिण्यो भविष्यंति न संशयः। एतेषां नष्टबुद्धीनां परलोकः कथं भवेत् ॥ १५ ॥ इति चिन्ताकुलं चित्तं जायते मम संततम्। लघूपायेन येनैषां परलोकगतिर्भवेत् ॥ १६ ॥ तमुपायमुपाख्याहि सर्वं वेत्ति यतो भवान्। इत्यृषेर्वाक्यमाकर्ण्य प्रत्युवाचांबुजासनः ॥ १७ ॥

साधु पृष्टं त्वया साधो वक्ष्ये तच्छृणु सादरम् । पुरा त्रिपुरहंतारं पार्वती भक्तव
त्सला ॥ १८ ॥ श्रीरामतत्त्वं जिज्ञासुः पप्रच्छ विनयान्विता । प्रियायै गिरिशस्त
स्यै गूढं व्याख्यातवान्स्वयम् ॥ १९ ॥ पुराणोत्तममध्यात्मरामायणमिति स्मृत
म् । तत्पार्वती जगद्धात्री पूजयित्वा दिवानिशम् ॥ २० ॥ आलोचयंती स्वानंदम-
ग्ना तिष्ठति सांप्रतम् । प्रचरिष्यति तल्लोके प्राग्यदृष्टवशाद्यदा ॥ २१ ॥ तस्याध्य
यनमात्रेण जना यास्यंति सद्गतिम् । तावद्विजृम्भते पापं ब्रह्महत्यापुरःसरम्
॥ २२ ॥ यावज्जगति नाध्यात्मरामायणमुदेष्यति । तावत्कलिमहोत्साहो निःशं
कं संप्रवर्तते ॥ २३ ॥ यावज्जगति नाध्यात्मरामायणमुदेष्यति । तावद्यमभटाः
शूराः संचरिष्यंति निर्भयाः ॥ २४ ॥ यावज्जगति नाध्यात्मरामायणमुदेष्यति ।
तावत्सर्वाणि शास्त्राणि विवदंते परस्परम् ॥ २५ ॥ तावत्स्वरूपं रामस्य दुर्बो
धं महतामपि । यावज्जगति नाध्यात्मरामायणमुदेष्यति॥२६॥अध्यात्मरामायण-

संकीर्तनश्रवणादिजम् । फलं वक्तुं न शक्नोमि कार्त्स्न्येन मुनिसत्तम ॥२७॥ त-
थाऽपि तस्य माहात्म्यं वक्ष्ये किंचित्तवानघ । शृणु चित्तं समाधाय शिवेनोक्तं
पुरा मम ॥ २८ ॥ अध्यात्मरामायणतः श्लोकं श्लोकार्धमेव वा । यः पठेद्भक्तिसं
युक्तः स पापान्मुच्यते क्षणात्॥२९॥यस्तु प्रत्यहमध्यात्मरामायणमनन्यधीः। यथा
शक्ति वदेद्भक्त्या स जीवन्मुक्त उच्यते॥३०॥यो भक्त्याऽर्चयतेऽध्यात्मरामायणम-
तंद्रितः। दिने दिनेऽश्वमेधस्य फलं तस्य भवेन्मुने॥३१॥यदृच्छयापि योऽध्यात्मरामा-
यणमनादरात् । अन्यतः शृणुयान्मर्त्यः सोऽपि मुच्येत पातकात् ॥ ३२ ॥ नमस्क-
रोति योऽध्यात्मरामायणमदूरतः । सर्वदेवार्चनफलं स प्राप्नोति न संशयः॥३३॥
लिखित्वा पुस्तकेऽध्यात्मरामायणमशेषतः । यो दद्याद्रामभक्तेभ्यस्तस्य पुण्यफ-
लं शृणु ॥ ३४ ॥ अधीतेषु च वेदेषु शास्त्रेषु व्याकृतेषु च । यत्फलं दुर्लभं लोके
तत्फलं तस्य संभवेत् ॥ ३५ ॥ एकादशीदिनेऽध्यात्मरामायणमुपोषितः । यो रा-

मभक्तः सदसि व्याकरोति नरोत्तमः ॥ तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणु वैष्णवसत्तम ॥ ३६ ॥ प्रत्यक्षरं तु गायत्रीपुरश्चर्याफलं भवेत् । उपवासव्रतं कृत्वा श्रीरामनवमीदिने ॥ ३७ ॥ रात्रौ जागरितोऽध्यात्मरामायणमनन्यधीः । यः पठेच्छृणुयाद्वापि तस्य पुण्यं वदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ कुरुक्षेत्रादिनिखिलपुण्यतीर्थेष्वनेकशः । आत्मतुल्यं धनं सूर्यग्रहणे सर्वतोमुखे ॥ ३९ ॥ विप्रेभ्यो व्यासतुल्येभ्यो दत्त्वा यत्फलमश्नुते । तत्फलं संभवेत्तस्य सत्यं सत्यं न संशयः ॥ ४० ॥ यो गायते मुदाध्यात्मरामायणमहर्निशम् । आज्ञां तस्य प्रतीक्षंते देवा इंद्रपुरोगमाः ॥ ४१ ॥ पठन्प्रत्यहमध्यात्मरामायणमनुव्रतः । यद्यत्करोति तत्कर्म ततः कोटिगुणं भवेत् ॥ ४२ ॥ तत्र श्रीरामहृदयं यः पठेत्सुसमाहितः । स ब्रह्मघ्नोऽपि पूतात्मा त्रिभिरेव दिनैर्भवेत् ॥ ४३ ॥ श्रीरामहृदयं यस्तु हनूमत्प्रतिमान्तिकेत्रिः । पठेत्प्रत्यहं मौनी स सर्वेप्सितभाग्भवेत् ॥ ४४ ॥ पठन् श्रीरामहृदयं तुलस्यश्वत्थयोर्यदि । प्रत्यक्षरं प्रकुर्वीत ब्र-

ब्रह्महत्यां निवर्तयेत्॥४५॥ श्रीरामगीतामाहात्म्यं कृत्स्नं जानाति शंकरः। तदर्धं गिरिजा वेत्ति तदर्धं वेद्म्यहं मुने ॥ ४६ ॥ तत्ते किंचित्प्रवक्ष्यामि कृत्स्नं वक्तुं न शक्यते। यज्ज्ञात्वा तत्क्षणाल्लोकश्चित्तशुद्धिमवाप्नुयात् ॥४७॥ श्रीरामगीता यत्पापं न नाशयति नारद। तन्न नश्यति तीर्थादौ लोके क्वापि कदाचन। तन्न पश्याम्यहं लोके मार्गमाणोऽपि सर्वदा ॥ ४८ ॥ रामेणोपनिषत्सिंधुमुन्मथ्योत्पादितां मुदा। लक्ष्मणायार्पितां गीतासुधां पीत्वाऽमरो भवेत् ॥४९॥ जमदग्निसुतः पूर्वं कार्तवीर्यवधेच्छया। धनुर्विद्यामभ्यसितुं महेशस्यांतिके वसन् ॥ ५० ॥ अधीयमानां पार्वत्या रामगीतां प्रयत्नतः। श्रुत्वा गृहीत्वाऽऽशु पठन्नारायणकलामगात् ॥ ५१ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां निष्कृतिं यदि वांछति। रामगीतां मासमात्रं पठित्वा मुच्यते नरः ॥ ५२ ॥ दुष्प्रतिग्रहदुर्भोज्यदुरालापादिसंभवम्। पापं यत्तत्कीर्तनेन रामगीता विनाशयेत् ॥ ५३ ॥ शालग्रामशिलाग्रे च तुलस्यश्वत्थस-

न्निधौ । यतीनां पुरतस्तद्वद्रामगीतां पठेत्तु यः ॥ ५४ ॥ स तत्फलमवाप्नोति यद्वा
चोऽपि न गोचरम् । रामगीतां पठन्भक्त्या यः श्राद्धे भोजयेद्द्विजान् ॥ ५५ ॥
तस्य ते पितरः सर्वे यांति विष्णोः परं पदम् । एकादश्यां निराहारो नियतो द्वा-
दशीदिने ॥ ५६ ॥ स्थित्वागस्त्यतरोर्मूले रामगीतां पठेत्तु यः । स एव राघवः सा-
क्षात्सर्वदेवैश्च पूज्यते ॥ ५७ ॥ विना दानं विना ध्यानं विना तीर्थावगाहनम् ।
रामगीतां नरोऽधीत्य तदनंतफलं लभेत् ॥५८ ॥ बहुना किमिहोक्तेन शृणु नारद
तत्त्वतः । श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासागमशतानि च ॥ अर्हंति नाल्पामध्यात्मरामाय
णकलामपि ॥५९॥ अध्यात्मराचरितस्य मुनीश्वराय माहात्म्यमेतदुदितं कमलासने
न । यः श्रद्धया पठति वा शृणुयात्स मर्त्यः प्राप्नोति विष्णुपदवीं सुरपूज्यमानः॥६०॥

इति श्रीब्रह्माण्डपुराणे उत्तरखण्डे अध्यात्मरामायणमाहात्म्यकथनं
नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

॥ अथ बालकांडप्रारंभः ॥ १ ॥

यः पृथ्वीभरवारणाय दिविजैः संप्रार्थितश्चिन्मयः संजातः पृथिवीतले रविकुले मायामनुष्योऽव्ययः ॥ निश्चक्रं हतराक्षसः पुनरगाद्ब्रह्मत्वमाद्यं स्थिरां कीर्तिं पापहरां विधाय जगतां तं जानकीशं भजे ॥१॥ विश्वोद्भवस्थितिलयादिषु हेतुमेकं मायाश्रयं विगतमायमचिन्त्यमूर्त्तिम् । आनंदसांद्रममलं निजबोधरूपं सीतापतिं विदिततत्त्वमहं नमामि ॥ २ ॥ पठंति ये नित्यमनन्यचेतसः शृण्वंति चाध्यात्मिकसंज्ञितं शुभम् । रामायणं सर्वपुराणसंमतं निर्धूतपापा हरिमेव यांति ते ॥ ३ ॥ अध्यात्मरामायणमेव नित्यं पठेद्यदीच्छेद्भवबंधमुक्तिम् । गवां सहस्रायुतकोटिदानात्फलं लभेद्यः शृणुयात्स नित्यम् ॥ ४ ॥ पुरारिगिरिसंभूता श्रीरामार्णवसंगता अध्यात्मरामगंगेयं पुनाति भुवनत्रयम् ॥ ५ ॥ कैलासाग्रे कदाचिद्रविशतविमले मंदिरे रत्नपीठे संविष्टं ध्याननिष्ठं त्रिनयनमभयं सेवितं सिद्धसंघैः । देवी वामांकसंस्था गिरिवरतनया

॥ अथ बालकांडे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना बालकांडे प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां रां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रांरां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां रां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रींरांरां कनिष्ठिकाभ्यां नमः॥ ॐ श्रीं रांरां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं षडंगन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां रां हृदयाय नमः ॥ ॐ श्रीं रांरां शिरसे स्वाहा॥ ॐ श्रीं रांरां कवचाय हुम् ॥ ॐ श्रीं रांरां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ श्रीं रांरां अस्त्राय फट् ॥ ॐ श्रीरामचंद्राय नमः इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ यः पृथ्वीभरवारणाय दिविजैः संप्रार्थितश्चिन्मयः संजातः पृथिवीतले रविकुले मायामनुष्योऽव्ययः ॥ निश्चक्रं हतराक्षसः पुनरगाद्ब्रह्मत्वमाद्यं स्थिरां कीर्तिं पापहरां विधाय जगतां तं जानकीशं भजे ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति बालकांडे प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ १ ॥

पार्वती भक्तिनम्रा प्राहेदं देवमीशं सकलमलहरं वाक्यमानन्दकन्दम् ॥६॥ पार्वत्युवाच ॥ नमोऽस्तु ते देव जगन्निवास सर्वात्मदृक् त्वं परमेश्वरोऽसि । पृच्छामि तत्त्वं पुरुषोत्तमस्य सनातनं त्वं च सनातनोऽसि ॥ ७ ॥ गोप्यं यदत्यन्तमनन्यवाच्यं वदन्ति भक्तेषु महानुभावाः । तदप्यहोऽहं तव देव भक्तः प्रियोऽसि मे त्वं वद यत्तु पृष्टम् ॥ ८ ॥ ज्ञानं सविज्ञानमथानुभक्ति वैराग्ययुक्तं च मितं विभास्वत । जानाम्यहं योषिदपि त्वदुक्तं यथा तथा ब्रूहि तरन्ति येन ॥ ९ ॥ पृच्छामि चान्यच्च परं रहस्यं तदेव चाग्रे वद वारिजाक्ष । श्रीरामचन्द्रेऽखिललोकसारे भक्तिर्दृढा नौर्भवति प्रसिद्धा ॥ १० ॥ भक्तिः प्रसिद्धा भवमोक्षणाय नान्यत्ततः साधनमस्ति किंचित् । तथाऽपि हृत्संशयबन्धनं मे विभेत्तुमर्हस्यमलोक्तिभिस्त्वम् ॥ ११ ॥ वदन्ति रामं परमेकमाद्यं निरस्तमायागुणसंप्रवाहम् । भजन्ति चाहर्निशमप्रमत्ताः परं पदं यान्ति तथैव सिद्धाः ॥ १२ ॥ वदन्ति कश्चित्प-

रमोऽपि रामः स्वाविद्यया संवृतमात्मसञ्ज्ञम् । जानाति नात्मानमतः परेण सम्बोधितो वेद परात्मतत्त्वम् ॥ १३ ॥ यदि स्म जानाति कुतो विलापः सीताकृतेऽनेन कृतः परेण । जानाति नैवं यदि केन सेव्यः स नो हि सर्वैरपि जीवजातैः ॥ १४ ॥ अत्रोत्तरं किं विदितं भवद्भिस्तद्ब्रूत मे संशयभेदि वाक्यम् ॥१५॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ धन्याऽसि भक्ताऽसि परात्मनस्त्वं यज्ज्ञातुमिच्छा तव रामतत्त्वम् । पुरा न केनाप्यभिचोदितोऽहं वक्तुं रहस्यं परमं निगूढम् ॥ १६ ॥ त्वयाऽद्य भक्त्या परिनोदितोऽहं वक्ष्ये नमस्कृत्य रघूत्तमं ते । रामः परात्मा प्रकृतेरनादिरानन्दएकः पुरुषोत्तमो हि ॥ १७ ॥ स्वमायया कृत्स्नमिदं हि सृष्ट्वा नभोवदन्तर्बहिरास्थितो यः । सर्वान्तरस्थोऽपि निगूढ आत्मा स्वमायया सृष्टमिदं विचष्टे । जगन्ति नित्यं परितो भ्रमंति यत्सन्निधौ चुम्बकलोहवद्धि । एतन्न जानन्ति विमूढचित्ताः स्वाविद्यया सम्वृतमानसा ये ॥१८॥ स्वाज्ञानमप्यात्मनि शु-

द्बुद्धे स्वारोपयन्तीह निरस्तमाये । संसारमेवानुसरन्ति ते वै पुत्रादिसक्ताः
पुरुकर्मयुक्ताः ॥ २० ॥ जानंति नैवं हृदये स्थितं वै चामीकरं कण्ठगतं यथाऽ-
ज्ञाः । यथाप्रकाशो न तु विद्यते रवौ ज्योतिः स्वभावे परमेश्वरे तथा । विशुद्ध-
विज्ञानघने रघूत्तमेऽविद्या कथं स्यात्परतः परात्मनि ॥ २१ ॥ यथाहि चाक्ष्णा
भ्रमता गृहादिकं विनष्टदृष्टेर्भ्रमतीव दृश्यते । तथैव देहेंद्रियकर्तुरात्मनः कृतं परेऽ-
ध्यस्य जनो विमुह्यति ॥ २२ ॥ नाहो न रात्रिः सवितुर्यथा भवेत्प्रकाशरूपाव्य-
भिचारतः क्वचित् । ज्ञानं तथाज्ञानमिदं द्वयं हरौ रामे कथं स्थास्यति शुद्धचिद्-
घने ॥ २३ ॥ तस्मात्परानन्दमये रघूत्तमे विज्ञानरूपे हि न विद्यते तमः ।
अज्ञानसाक्षिण्यरविन्दलोचने मायाश्रयत्वान्नहि मोहकारणम् ॥ २४ ॥ अत्र
ते कथयिष्यामि रहस्यमपि दुर्लभम् । सीताराममरुत्सूनुसम्वाद मोक्षसाधनम्
२५ ॥ पुरा रामायणे रामो रावणं देवकण्टकम् । हत्वा रणे रणश्लाघी सपुत्रब-

लवाहनम् ॥ २६ ॥ सीतया सह सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां समन्वितः । अयोध्यामगमद्रामो हनूमत्प्रमुखैर्वृतः ॥२७ ॥ अभिषिक्तः परिवृतो वसिष्ठाद्यैर्महात्मभिः । सिंहासने समासीनः कोटिसूर्यसमप्रभः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वा तदा हनूमंतं प्रांजलिं पुरतः स्थितम् । कृतकार्यं निराकांक्षं ज्ञानापेक्षं महामतिम् ॥ २९ ॥ रामः सीतामुवाचेदं ब्रूहि तत्त्वं हनूमते । निष्कल्मषोऽयं ज्ञानस्य पात्रं नौ नित्यभक्तिमान् ॥ ३० ॥ तथेति जानकी प्राह तत्त्वं रामस्य निश्चितम् । हनूमते प्रपन्नाय सीता लोकविमोहिनी ३१ रामं विद्धि परं ब्रह्म सच्चिदानन्दमद्वयम् । सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सत्तामात्रमगोचरम् ॥ ३२ ॥ आनन्दं निर्मलं शांतं निर्विकारं निरंजनम् । सर्वव्यापिनमात्मानं स्वप्रकाशमकल्मषम् ॥ ३३ ॥ मां विद्धि मूलप्रकृतिं सर्गस्थित्यन्तकारिणीम् । तस्य सन्निधिमात्रेण सृजामीदमतंद्रिता ॥ ३४ ॥ तत्सान्निध्यान्मया सृष्टं तस्मिन्नारोप्यते बुधैः । अयोध्यानगरे जन्म रघुवंशे

तिनिर्मले ॥३५॥ विश्वामित्रसहायत्वं मखसंरक्षणं ततः। अहल्याशापशमनं चाप-
भङ्गो महेशितुः॥३६॥ मत्पाणिग्रहणं पश्चाद्भार्गवस्य मदक्षयः। अयोध्यानगरे वासो
मया द्वादशवार्षिकः॥३७॥ दंडकारण्यगमनं विराधवध एव च। मायामारीचमरणं
मायासीताहृतिस्तथा ॥ ३८ ॥ जटायुषो मोक्षलाभः कबंधस्य तथैव च। शबर्याः
पूजनं पश्चात्सुग्रीवेण समागमः ॥ ३९ ॥ वालिनश्च वधः पश्चात्सीतान्वेषणमेव-
च। सेतुबन्धश्च जलधौ लङ्कायाश्च निरोधनम् ॥ ४० ॥ रावणस्य वधो युद्धे स-
पुत्रस्य दुरात्मनः। विभीषणे राज्यदानं पुष्पकेण मया सह ॥ ४१ ॥ अयोध्या-
गमनं पश्चाद्राज्ये रामाभिषेचनम् ॥ एवमादीनि कर्माणि मयैवाचरितान्यपि।
आरोपयन्ति रामेऽस्मिन्निर्विकारेऽखिलात्मनि ॥ ४२ ॥ रामो न गच्छति न ति-
ष्ठति नानुशोचत्याकांक्षते यजति नो न करोति किंचित्। आनन्दमूर्तिरचलः
परिणामहीनो मायागणाननुगतो हि तथा विभाति ॥ ४३ ॥ ततो रामः स्वयं

प्राह हनूमन्तमुपस्थितम्। शृणु तत्त्वं प्रवक्ष्यामि ह्यात्मानात्मपरात्मनाम् ॥ ४४ ॥ आकाशस्य यथा भेदस्त्रिविधो दृश्यते महान्। जलाशये महाकाशस्तदवच्छिन्न एव हि। प्रतिबिंबाख्यमपरं दृश्यते त्रिविधं नभः ॥ ४५ ॥ बुद्ध्यवच्छिन्नचैतन्यमेकं पूर्णमथापरम्। आभासस्त्वपरं बिंबभूतमेव त्रिधा चितिः ॥ ४६ ॥ साभासबुद्धेः कर्तृत्वमविच्छिन्नेऽविकारिणि। साक्षिण्यारोप्यते भ्रान्त्या जीवत्वं च तथाऽबुधैः ॥ ४७ ॥ आभासस्तु मृषा बुद्धिरविद्याकार्यमुच्यते। अविच्छिन्नं तु तद्ब्रह्म विच्छेदस्तु विकल्पतः ॥ ४८ ॥ अविच्छिन्नस्य पूर्णेन एकत्वं प्रतिपाद्यते। तत्त्वमस्यादिवाक्यैश्च साभासस्याहमस्तथा ॥ ४९ ॥ ऐक्यज्ञानं यदोत्पन्नं महावाक्येन चात्मनोः। तदाऽविद्या स्वकार्यैश्च नश्यत्येव न संशयः ॥ ५० ॥ एतद्विज्ञाय मद्भक्तो मद्भावायोपपद्यते। मद्भक्तिविमुखानां हि शास्त्रगर्तेषु मुह्यताम्। न ज्ञानं न च मोक्षः स्यात्तेषां जन्मशतैरपि ॥ ५१ ॥ इदं रहस्यं हृदयं

ममात्मनो मयैव साक्षात्कथितं तवानघ । मद्भक्तिहीनाय शठाय न त्वया दातव्यमैन्द्रादपि राज्यतोऽधिकम् ॥ ५२ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ एतत्तेऽभिहितं देवि श्रीरामहृदयं मया । अतिगुह्यतमं हृद्यं पवित्रं पापशोधनम् ॥ ५३ ॥ साक्षाद्रामेण कथितं सर्ववेदांतसंग्रहम् । यः पठेत्सततं भक्त्या स मुक्तो नात्र संशयः ॥ ५४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि बहुजन्मार्जितान्यपि । नश्यंत्येव न सन्देहो रामस्य वचनं यथा ॥ ५५ ॥ योऽतिभ्रष्टोऽतिपापी परधनपरदारेषु नित्योद्यतो वा स्तेयी ब्रह्मघ्नमातापितृवधनिरतो योगिवृन्दापकारी । यः सम्पूज्याभिरामं पठति च हृदयं रामचन्द्रस्य भक्त्या योगींद्रैरप्यलभ्यं पदमिह लभते सर्वदेवैः स पूज्यम् ॥ ५६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकाण्डे श्रीरामहृदयं नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

———

❀ अथ बालकांडे द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ❀

पूर्वोक्तविधिना बालकाण्डे द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां मं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां मं हृदयाय नमः ॥ ॐ श्रीं रां मं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ श्रीं रां मं शिखायै वषट् ॥ ॐ श्रीं रां मं कवचाय हुम् ॥ ॐ श्रीं रां मं अस्त्राय फट् ॥ ॐ श्रीरामचंद्राय नमः इति मन्त्रेण दिग्बंधः ॥

अथ ध्यानम् ॥ धन्याऽस्म्यनुगृहीताऽस्मि कृतार्थाऽस्मि जगत्प्रभो ॥ विच्छिन्नो मेऽति संदेहग्रन्थिर्भवदनुग्रहात् ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति बालकाण्डे द्वितीयसर्गे न्यास ध्यानजपविधिः ॥ २ ॥

———

पार्वत्युवाच ।

धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि कृतार्थास्मि । जगत्प्रभो । विच्छिन्नो मे-
ऽतिसंदेहग्रंथिर्भवदनुग्रहात् ॥ १ ॥ त्वन्मुखाद्गलितं रामतत्त्वामृतर-
सायनम् । पिबंत्या मे मनो देव न तृप्यति भवापहम् ॥ २ ॥ श्री-
रामस्य कथा त्वत्तः श्रुता संक्षेपतो मया । इदानीं श्रोतुमिच्छामि
विस्तरेण स्फुटाक्षरम् ॥ ३ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गुह्याद्गुह्य
तरं महत् । अध्यात्मरामचरितं रामेणोक्तं पुरा मम ॥ ४ ॥ तदद्य कथयिष्यामि
शृणु तापत्रयापहम् । यच्छ्रुत्वा मुच्यते जंतुरज्ञानोत्थमहाभयात् ॥ प्राप्नोति पर
मामृद्धिं दीर्घायुः पुत्रसंततिम् ॥ ५ ॥ भूमिर्भारेण मग्ना दशवदनमुखाशेषरक्षोगणा
नां धृत्वा गोरूपमादौ दिविजमुनिजनैः साकमब्जासनस्य । गत्वा लोकं रुदंती-
व्यसनमुपगतं ब्रह्मणे प्राह सर्वं ब्रह्मा ध्यात्वा मुहूर्तं सकलमपि हृदा वेदशेषात्म-

कत्वात् ॥ ६ ॥ तस्मात्क्षीरसमुद्रतीरमगमद्ब्रह्माथ देवैर्वृतो देव्या चाखिललोकहृत्स्थमजरं सर्वज्ञमीशं हरिम् । अस्तौषीच्छ्रुतिसिद्धनिर्मलपदैःस्तोत्रैः पुराणोद्भवैर्भक्त्या गद्गदया गिरातिविमलैरानंदबाष्पैर्वृतः ॥ ७॥ ततःस्फुरत्सहस्रांशुसहस्रसदृशप्रभः । आविरासीद्धरिः प्राच्यां दिशां व्यपनयंस्तथा॥८॥कथंचिद्दृष्टवान्ब्रह्मा दुर्दर्शमकृतात्मनाम् । इंद्रनीलप्रतीकाशं स्मितास्यं पद्मलोचनम् ॥ ९ ॥ किरीटहारकेयूरकुंडलैः कटकादिभिः । विभ्राजमानं श्रीवत्सकौस्तुभप्रभयान्वितम् ॥ १०॥ स्तुवद्भिः सनकाद्यैश्च पार्षदैः परिवेष्टितम् । शंखचक्रगदापद्मवनमालाविराजितम् ॥ ११ ॥ स्वर्णयज्ञोपवीतेन स्वर्णवर्णांबरेण च १२ ॥ श्रिया भूम्या च सहितं गरुडोपरि संस्थितम् । हर्षगद्गदया वाचा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नतोऽस्मि ते पदं देव प्राणबुद्धींद्रियात्मभिः । यच्चिन्त्यते कर्मपाशाद्धृदि नित्यं मुमुक्षुभिः ॥ १४ ॥ मायया गुणमय्या त्वं सृजस्यवसि लुंपसि । जगत्तेन

न ते लेप आनंदानुभवात्मनः ॥ १५ ॥ तथा शुद्धिर्न दुष्टायां दानाध्ययनकर्मभिः । शुद्धात्मता ते यशसि सदा भक्तिमतां यथा ॥ १६ ॥ अतस्तवांघ्रिर्मे दृष्टश्चित्तदोषापनुत्तये । सद्योऽन्तर्हृदये नित्यं मुनिभिः सात्वतैर्वृतः ॥ १७ ॥ ब्रह्माद्यैः स्वार्थसिद्ध्यर्थमस्माभिः पूर्वसेवितः । अपरोक्षानुभूत्यर्थं ज्ञानिभिर्हृदि भावितः ॥ १८ ॥ तवांघ्रिपूजानिर्माल्यतुलसी मालया विभो । स्पर्धते वक्षसि पदं लब्ध्वापि श्रीः सपत्निवत् ॥ १९ ॥ अतस्त्वत्पादभक्तेषु तव भक्तिः श्रियोऽधिका । भक्तिमेवाभिवांछंति त्वद्भक्ताः सारवेदिनः ॥ २० ॥ अतस्त्वत्पादकमले भक्तिरेव सदाऽस्तु मे । संसारामयतप्तानां भेषजं भक्तिरेव ते ॥ २१ ॥ इति ब्रुवंतं ब्रह्माणं बभाषे भगवान् हरिः । किं करोमीति तं वेधाः प्रत्युवाचातिहर्षितः ॥ २२ ॥ भगवन् रावणो नाम पौलस्यतनयो महान् । राक्षसानामधिपतिर्मद्दत्तवरदर्पितः ॥ २३ ॥ त्रिलोकीं लोकपालांश्च बाधते विश्वबाधकः ।

मानुषेण मृतिस्तस्य मया कल्याणकल्पिता ॥ २४ ॥ अतस्त्वं मानुषो भूत्वा
जहि देवरिपुं प्रभो ॥ १ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कश्यपस्य वरोदत्तस्तपसा तोषि-
तेन मे ॥ २५ ॥ याचितः पुत्रभावाय तथेत्यंगीकृतं मया ॥ स इदानीं दशरथो
भूत्वा तिष्ठति भूतले ॥ २६ ॥ तस्याहं पुत्रतामेत्य कौसल्यायां शुभे दिने । चतु
र्धात्मानमेवाहं सृजामीतरयोः पृथक् ॥ २७ ॥ योगमायाऽपि सीतेति जनकस्य
गृहे तदा । उत्पत्स्यते तथा सार्धं सर्वं संपादयाम्यहम् ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वांऽतर्द-
धे विष्णुर्ब्रह्मा देवानथाब्रवीत् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ विष्णुर्मानुषरूपेण भविष्यति
रघोः कुले ॥ २९ ॥ यूयं सृजध्वं सर्वेऽपि वानरेष्वंशसंभवान् । विष्णोः सहायं
कुरुत यावत्स्थास्यति भूतले ॥ ३० ॥ इति देवान् समादिश्य समाश्वास्य च
मेदिनीम् । ययौ ब्रह्मा स्वभवनं विज्वरः सुखमास्थितः ॥ ३१ ॥ देवाश्च सर्वे
हरिरूपधारिणः स्थिताः सहायार्थमितस्ततो हरेः । महाबलाः पर्वतवृक्षयोधिनः
प्रतीक्षमाणा भगवंतमीश्वरम् ॥३२॥ इति श्रीअ०रा०बा०का०द्वितीयः सर्गः॥२॥

❀ अथ बालकाण्डे तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ❀

पूर्वोक्तविधिना बालकाण्डे तृतीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इतिसंकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां चं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां चं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां चं मध्यमाभ्यां नमः ॐ श्रीं रां चं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां चं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादिषडंगन्यासं कुर्यात् ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ राजा दशरथः श्रीमान् सत्यपरायणः ॥ अयोध्याधिपतिर्वीरः सर्वलोकेषु विश्रुतः ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति बालकाण्डे तृतीयसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ राजा दशरथः श्रीमान्सत्यपरायणः । अयोध्याधिपतिर्वीरः सर्वलोकेषु विश्रुतः ॥ १ ॥ सोऽनपत्यत्वदुःखेन पीडितो गुरुमेकदा । वसिष्ठं स्वकुलाचार्यमभिवाद्येदमब्रवीत् ॥ २ ॥ स्वामिन्पुत्राः कथं मे स्युः सर्वलक्षणलक्षिताः । पुत्रहीनस्य मे राज्यं सर्वं दुःखाय कल्पते ॥ ३ ॥ ततोऽब्रवीद्वसिष्ठस्तं भविष्यन्ति सुतास्तव । चत्वारः सत्वसम्पन्ना लोकपाला इवापराः ॥ ४ ॥ शांताभर्तारमानीय ऋष्यशृंगं तपोधनम् । अस्माभिः सहितः पुत्रकामेष्टिं शीघ्रमाचर ॥ ५ ॥ तथेति मुनिमानीय मन्त्रिभिः सहितः शुचिः । यज्ञकर्म समारेभे मुनिभिर्वीतकल्मषैः ॥ ६ ॥ श्रद्धया हूयमानेऽग्नौ तप्तजांबूनदप्रभः । पायसं स्वर्णपात्रस्थं गृहीत्वोवाच हव्यवाट् ॥ ७ ॥ गृहाण पायसं दिव्यं पुत्रीयं देवनिर्मितम् । लप्स्यसे परमात्मानं पुत्रत्वेन न संशयः ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वा पायसं दत्त्वा

राज्ञे सोऽन्तर्दधेऽनलः । ववंदे मुनिशार्दूलौ राजा लब्धमनोरथः ॥ ९ ॥ वसिष्ठ-
ऋष्यशृंगाभ्यामनुज्ञातो ददौ हविः । कौसल्यायै सकैकेय्यै अर्धमर्धं प्रयत्नतः ॥
१० ॥ ततः सुमित्रा संप्राप्ता जगृध्नुः पौत्रिकं चरुम् । कौसल्या तु स्वभागार्धं
ददौ तस्यै मुदान्विता ॥ ११ ॥ कैकेयी च स्वभागार्धं ददौ प्रीतिसमन्विता ।
उपभुज्य चरुं सर्वाः स्त्रियो गर्भसन्विताः ॥ १२ ॥ देवता इव रेजुस्ताः स्वभासा
राजमंदिरे । दशमे मासि कौसल्या सुषुवे पुत्रमद्भुतम् ॥ १३ ॥ मधुमासे सि-
ते पक्षे नवम्यां कर्कटे शुभे । पुनर्वस्वृक्षसहिते उच्चस्थे ग्रहपञ्चके ॥ १४ ॥ मेषं
पूषणि संप्राप्ते पुष्पवृष्टिसमाकुले । आविरासीज्जगन्नाथः परमात्मा सनातनः ॥
१५ ॥ नीलोत्पलदलश्यामः पीतवासाश्चतुर्भुजः । जलजारुणनेत्रान्तः स्फुरत्कु-
ण्डलमंडितः ॥ १६ ॥ सहस्रार्कप्रतीकाशः किरीटी कुंचितालकः । शंखचक्र-
गदापद्मवनमालाविराजितः ॥ १७ ॥ अनुग्रहाख्यहृत्स्थेन्दुसूचकस्मितचन्द्रिकः ।

करुणारससम्पूर्णविशालोत्पललोचनः ॥ श्रीवत्सहारकेयूरनूपुरादिविभूषणः ॥
॥ १८ ॥ दृष्ट्वा तं परमात्मानं कौसल्या विस्मयाकुला । हर्षाश्रुपूर्णनयना नत्वा
प्रांजलिरब्रवीत् ॥ १९ ॥ कौसल्योवाच ॥ देव देव नमस्तेऽस्तु शंखचक्रगदाधर ।
परमात्माऽच्युतोऽनंतः पूर्णस्त्वं पुरुषोत्तमः ॥ २० ॥ वदंत्यगोचरं वाचां बुद्ध्यादी-
नामतींद्रियम् । त्वां वेदवादिनः सत्तामात्रं ज्ञानैकविग्रहम् ॥ २१ ॥ त्वमेव
मायया विश्वं सृजस्यवसि हंसि च । सत्वादिगुणसंयुक्तस्तुर्य एवामलः
सदा ॥ २२ ॥ करोषीव न कर्ता त्वं गच्छसीव न गच्छसि । शृणोषि न शृणो-
षीव पश्यसीव न पश्यसि ॥ २३ ॥ अप्राणो ह्यमनाः शुद्ध इत्यादि श्रुतिरब्रवीत् ।
समः सर्वेषु भूतेषु तिष्ठन्नपि न लक्ष्यसे ॥ २४ ॥ अज्ञानध्वांतचित्तानां व्यक्त-
एव सुमेधसाम् । जठरे तव दृश्यन्ते ब्रह्मांडाः परमाणवः ॥ २५ ॥ त्वं ममोदर-
सम्भूत इति लोकान्विडंबसे । भक्तेषु पारवश्यं ते दृष्टं मेऽद्य रघूत्तम ॥ २६ ॥

संसारसागरे मग्ना पतिपुत्रधनादिषु । भ्रमामि मायया तेऽद्य पादमूलमुपागता ॥ २७ ॥ देव त्वद्रूपमेतन्मे सदा तिष्ठतु मानसे । आवृणोतु न मां माया तव विश्वविमोहिनी ॥ २८ ॥ उपसंहर विश्वात्मन्नदो रूपमलौकिकम् । दर्शयस्व महानन्द बालभावं सुकोमलम् ॥ २६ ॥ ललितालिंगनालापैस्तरिष्याम्युत्कटं तमः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यद्यदिष्टं तवास्त्यंब तत्तद्भवतु नान्यथा ॥ ३० ॥ अहं तु ब्रह्मणा पूर्वं भूमेर्भारापनुत्तये । प्रार्थितो रावणं हंतुं मानुषत्वमुपागतः ॥ ३१ ॥ त्वया दशरथेनाहं तपसाऽऽराधितः पुरा । त्पुत्रत्वाभिकांक्षिण्या तथा कृतमनिंदिते ॥ ३२ ॥ रूपमेतत्त्वया दृष्टं प्राक्तनं तपसः फलम् । मद्दर्शनं विमोक्षाय कल्पते ह्यन्यदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ सम्वादमावयोर्यस्तु पठेद्वा शृणुयादपि । स याति मम सारूप्यं मरणे मत्स्मृतिं लभेत् ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वा मातरं रामो-बालो भूत्वा रुरोद ह । बालत्वेऽपीन्द्रनीलाभो विशालाक्षोऽतिसुन्दरः ॥ ३५ ॥

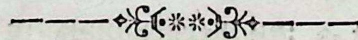
बालारुणप्रतीकाशो लालिताखिललोकपः । अथ राजा दशरथो श्रुत्वा पुत्रोद्भ-
वोत्सवम् । आनन्दार्णवमग्नोऽसावाययौ गुरुणा सह ॥ ३६ ॥ रामं राजी-
वपत्राक्षं दृष्ट्वा हर्षाश्रुसंयुतः । गुरुणा जातकर्माणि कर्तव्यानि चकार
सः ॥ ३७ ॥ कैकेयी चाथ भरतमसूत कमलेक्षणा । सुमित्रायां यमौ जातौ पूर्णे-
न्दुसदृशाननौ ॥ ३८ ॥ तदा ग्रामसहस्राणि ब्राह्मणेभ्यो मुदा ददौ । सुवर्णा-
नि च रत्नानि वासांसि सुरभीः शुभाः ॥ ३९ ॥ यस्मिन् रमंते मुनयो
विद्ययाऽज्ञानविप्लवे । तं गुरुः प्राह रामेति रमणाद्राम इत्यपि ॥ ४० ॥
भरणाद्भरतो नाम लक्ष्मणं लक्षणान्वितम् । शत्रुघ्नं शत्रुहंतारमेवं गुरुरभाष
त ॥ ४१ ॥ लक्ष्मणो रामचन्द्रेण शत्रुघ्नो भरतेन च । द्वंद्वीभूय चरंतौ तौ पायसां-
शानुसारतः ॥ ४२ ॥ रामस्तु लक्ष्मणेनाथ विचरन्बाललीलया । रमयामास
पितरौ चेष्टितैर्मुग्धभाषितैः ॥ ४३ ॥ भाले स्वर्णमयाश्वत्थपर्णमुक्ताफलप्रभम्

कंठे रत्नमणिव्रातमध्यद्वीपिनखांचितम् ॥ ४४ ॥ कर्णयोः स्वर्णसंपन्नरत्नार्जुनसटा
लुकम् । सिंजानमणिमंजीर कटिसूत्रांगदैर्वृतम् ॥ ४५ ॥ स्मितवक्त्राल्पदशनमिंद्र-
नीलमणिप्रभम् । अंगणे रिंगमाणं तं तर्णकाननु सर्वतः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वा दशरथो-
राजा कौसल्या मुमुदे तदा । भोक्ष्यमाणो दशरथो राममेहीति चासकृत् ॥ ४७ ।
आह्वयत्यतिहर्षेण प्रेम्णा नायाति लीलया । आनयेति च कौसल्यामाह सा
सस्मिता सुतम् ॥ ४८ ॥ धावत्यपि न शक्नोति स्प्रष्टुं योगिमनोगतिम् । प्रहस-
न्स्वयमायाति कर्दमांकितपाणिना ॥ ४९ ॥ किंचिद्गृहीत्वा कवलं पुनरेव पला-
यते । कौसल्या जननी तस्य मासि मासि प्रकुर्वती ॥ ५० ॥ वायनानि विचित्राणि-
समलंकृत्य राघवम् । अपूपान्मोदकान्कृत्वा कर्णशष्कुलिकास्तथा । कर्णपूरांश्च वि
विधान् वर्षवृद्धौ च वातनम् ॥ ५१ ॥ गृहकृत्यं तया त्यक्तं तस्य चापल्यकारणा-
त् । एकदा रघुनाथोऽसौ गतो मातरमंतिके ॥ ५२ ॥ भोजनं देहि मे मातर्न श्रु-

तं कार्यसक्तया । ततः क्रोधेन भांडानि लगुडेनाहनत्तदा ॥ ५३ ॥ शिक्यस्थं पातयामास गव्यं च नवनीतकम् । लक्ष्मणाय ददौ रामो भरताय यथाक्रमम् ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नाय ददौ पश्चाद्दधि दुग्धं तथैव च सूदेन कथिते मात्रे हास्यं कृत्वा प्रधावति ॥ ५५ ॥ आगतां तां विलोक्याथ ततः सर्वैः पलायितम् । कौसल्या धावमानापि प्रस्खलंती पदे पदे ॥ ५६ ॥ रघुनाथं करे धृत्वा किंचिन्नोवाच भामिनी । बालभावं समाश्रित्य मंदं मंदं रुरोद ह ॥ ५७ ॥ ते सर्वे लालिता मात्रा गाढमालिंग्य यत्नतः । एवमानंदसंदोहजगदानंदकारकः ॥ ५८ ॥ मायाबालवपुर्धृत्वा रमयामास दंपती । अथ कालेन ते सर्वे कौमारं प्रतिपेदिरे ॥ ५९ ॥ उपनीता वसिष्ठेन सर्वविद्याविशारदाः । धनुर्वेदे च निरताः सर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ ६० ॥ बभूवुर्जगतां नाथा लीलया नररूपिणः । लक्ष्मणस्तु सदा राममनुगच्छति सादरम् ॥ ६१ ॥ सेव्यसेवकभावेन शत्रुघ्नो भरतं तथा ।

रामश्चापधरो नित्यं तूणी बाणान्वितः प्रभुः ॥ ६२ ॥ अश्वारूढो वनं याति-
मृगयायै सलक्ष्मणः । हत्वा दुष्टमृगान्सर्वान्पित्रे सर्वं न्यवेदयत् ॥ ६३ ॥ प्रात-
रुत्थाय सुस्नातः पितरावभिवाद्य च । पौरकार्याणि सर्वाणि करोति विनयान्वि-
तः ॥ ६४ ॥ बंधुभिः सहितो नित्यं भुक्त्वा मुनिभिरन्वहम् । धर्मशास्त्ररह-
स्यानि शृणोति व्याकरोति च ॥ ६५ ॥ एवं परात्मा मनुजावतारो मनुष्य-
लोकाननुसृत्य सर्वम् । चक्रेऽविकारी परिणामहीनो विचार्यमाणे न करोति किं-
चित् ॥ ६६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसम्बादे बालकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

❀ अथ बालकाण्डे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ❀

पूर्वोक्तविधिना बालकाण्डे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥

अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां द्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां द्रां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां द्रां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां द्रां अनामिकाभ्यां नमः ॐ श्रीं रां द्रां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां द्रां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ॥ एवंप्रकारेण षडंगन्यासान् कृत्वा ॥ अथ ध्यानम् ॥ कदाचित्कौशिकोऽभ्यागादयोध्यां ज्वलनप्रभः ॥ द्रष्टुं रामं परात्मानं जातं ज्ञात्वा स्वमायया ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति बालकाण्डे चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ४ ॥

महादेव उवाच ॥

कदाचित्कौशिकोऽभ्यागादयोध्यां ज्वलनप्रभः । द्रष्टुं रामं परात्मानं जातं ज्ञात्वा स्वमायया ॥ १ ॥ दृष्ट्वा दशरथो राजा प्रत्युत्थायाचिरेण तु । वसिष्ठेन समागम्य पूजायित्वा यथाविधि ॥ २ ॥ अभिवाद्य मुनिं राजा प्रांजलिर्भक्तिनम्र-

धीः । कृतार्थोऽस्मि मुनींद्राहं त्वदागमनकारणात् ॥ ३ ॥ त्वद्विधा यद्गृहं यांति तत्रैवायांति सम्पदः । यदर्थमागतोऽसि त्वं ब्रूहि सत्यं करोमि तत् ॥ ४ ॥ विश्वामित्रोऽपि तं प्रीतः प्रत्युवाच महामतिः । अहं पर्वणि संप्राप्ते दृष्ट्वा यष्टुं सुरान्पितॄन् ॥ ५ ॥ यदारंभे तदा दैत्या विघ्नं कुर्वंति नित्यशः । मारीचश्च सुबाहुश्च परे चानुचरास्तयोः ॥ ६ ॥ अतस्तयोर्वधार्थाय ज्येष्ठं रामं प्रयच्छ मे । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा तव श्रेयो भविष्यति ॥७॥ वसिष्ठेन समामन्त्र्य दीयतां यदि रोचते । प्रयच्छ गुरुमेकांते राजा चिंतापरायणः ॥ ८ ॥ किं करोमि गुरो रामं त्यक्तुं नोत्सहते मनः । बहुवर्षसहस्रांते कष्टेनोत्पादिताः सुताः ॥ ९ ॥ चत्वारोऽमरतुल्यास्ते तेषां रामोऽतिवल्लभः । रामस्त्वितो गच्छति चेन्न जीवामि कथंचन ॥१०॥ प्रत्याख्यातो यदि मुनिः शापं दास्यत्यसंशयम् । कथं श्रेयो भवेन्मह्यमसत्यं चापि न स्पृशेत् ॥ ११ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ शृणु राजन्देवगुह्यं गोपनीयं प्रयत्न-

तः । रामो न मानुषो जातः परमात्मा सनातनः ॥ १२ ॥ भूमेर्भारावताराय
ब्रह्मणा प्रार्थितः पुरा । स एव जातो भवने कौसल्यायां तवानघ ॥ १३ ॥ त्वं तु
प्रजापतिः पूर्वं कश्यपो ब्रह्मणः सुतः । कौसल्या चादितिर्देवमाता पूर्वं यशस्वि-
नी । भवंतौ तप उग्रं वै तेपाथे बहुवासरम् ॥ १४ ॥ ॥ अग्राम्यविषयौ विष्णुपू-
जाध्यानैकतत्परौ । तदा प्रसन्नो भगवान्वरदो भक्तवत्सलः ॥ १५ ॥ वृणीष्व
वरमित्युक्ते त्वं मे पुत्रो भवामल । इति त्वया याचितोऽसौ भगवान्भूतभाव-
नः ॥१६॥ तथेत्युक्त्वाऽद्य पुत्रस्ते जातो रामः स एव हि । शेषस्तु लक्ष्मणो रा-
जन् राममेवान्वपद्यत ॥ १७ ॥ जातौ भरतशत्रुघ्नौ शंखचक्रगदाभृतः । योगमा-
याऽपि सीतेति जाता जनकनंदिनी ॥ १८ ॥ विश्वामित्रोऽपि रामाय तां योज-
यितुमागतः । एतद्गुह्यतमं राजन्न वक्तव्यं कदाचन ॥ १९ ॥ अतः प्रीतेन मनसा-
पूजयित्वाऽथ कौशिकम् । प्रेषयस्व रमानाथं राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ २० ॥ वसिष्ठे-

नैवमुक्तस्तु राजा दशरथस्तदा । कृतकृत्यमिवात्मानं मेने प्रमुदितांतरः ॥ २१ ॥
आहूय रामरामेति लक्ष्मणेति च सादरम् । आलिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय
कौशिकाय समर्पयत् ॥ २२ ॥ ततोऽतिहृष्टो भगवान्विश्वामित्रः प्रतापवान् । आ-
शीर्भिरभिनंद्याथ आगतौ रामलक्ष्मणौ ॥ २३ ॥ गृहीत्वा चापतूणीरबाणखड्गध-
रौ ययौ । किंचिद्देशमतिक्रम्य राममाहूय भक्तितः ॥ २४ ॥ ददौ बलां चातिब-
लां विद्ये द्वे देवनिर्मिते । ययोर्ग्रहणमात्रेण क्षुत्क्षामादि न जायते ॥ २५ ॥
तत उत्तीर्य गंगां ते ताटकावनमागमन् । विश्वामित्रस्तदा प्राह रामं सत्यपरा-
क्रमम् ॥ २६ ॥ अत्रास्ति ताटका नाम राक्षसी कामरूपिणी । बाधते लोकमखि-
लं जहि तामविचारयन् ॥ २७ ॥ तथेति धनुरादाय सगुणं रघुनन्दनः । टंका-
रमकरोत्तेन शब्देनापूरयद्वनम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वाऽसहमाना सा ताटका घोररू-
पिणी । क्रोधसंमूर्छिता राममभिदुद्राव मेघवत् ॥ २९ ॥ तामेकेन शरेणाशु ता-

डयामास वक्षसि । पपात विपिने घोरा वमन्ती रुधिरं बहु ॥ ३० ॥ ततोऽति-
सुंदरी यक्षी सर्वाभरणभूषिता । शापात्पिशाचतां प्राप्ता मुक्ता रामप्रसाद-
तः ॥ ३१ ॥ नत्वा रामं परिक्रम्य गता रामाज्ञया दिवम् ॥ ३२ ॥ ततोऽतिहृष्टः
परिरभ्य रामं मूर्धन्यवघ्राय विचिंत्य किंचित् । सर्वास्त्रजालं सरहस्यमंत्रं प्रीत्याऽ
भिरामाय ददौ मुनींद्रः ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकांडे
चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

अथ बालकाण्डे पञ्चमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ।

पूर्वोक्तविधिना बालकाण्डे पञ्चमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॐ श्रीं रां यं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां यं तर्जनीभ्यां नमः॥ॐ श्रीं रां यं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां यं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां यं कनिष्ठकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां यं करत-

लकरपृष्ठाभ्यां नमः॥ एवं हृदयादि ॥ एवंप्रकारेण षडंगन्यासान् कृत्वा॥ अथ ध्यानम्। तत्र कामाश्रमे रम्ये कानने मुनिसंकुले॥ उषित्वा रजनीमेकां प्रभाते प्रस्थिताः शनैः ॥ १॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति बालकाण्डे पञ्चमसर्गन्यासध्यानजपविधिः ॥ ५॥

महादेव उवाच ॥

तत्र कामाश्रमे रम्ये कानने मुनिसंकुले। उषित्वा रजनीमेकां प्रभाते प्रस्थिताः शनैः ॥ १॥ सिद्धाश्रमं गताः सर्वे सिद्धाचारणसेवितम्। विश्वामित्रेण संदिष्टा मुनयस्तन्निवासिनः ॥ २॥ पूजां च महतीं चक्रू रामलक्ष्मणयोर्द्रुतम्। श्रीरामः कौशिकं प्राह मुने दीक्षां प्रविश्यताम्॥ ३॥ दर्शयस्व महाभाग कुतस्तौ राक्षसाधमौ। तथेत्युक्त्वो मुनिर्यष्टुमारेभे मुनिभिः सह ॥ ४॥ मध्याह्ने ददृशाते तौ

राक्षसौ कामरूपिणौ। मारीचश्च सुबाहुश्च वर्षन्तौ रुधिरास्थिनी ॥ ५ ॥ रामोऽपि-
धनुरादाय द्वौ बाणौ संदधे सुधीः। आकर्णान्तं समाकृष्य विससर्ज तयोः पृथ-
क् ॥ ६ ॥ तयोरेकस्तु मारीचं भ्रामयन् शतयोजनम्। पातयामास जलधौ तद-
द्भुतमिवाभवत् ॥ ७ ॥ द्वितीयोऽग्निमयो बाणः सुबाहुमजयत्क्षणात्। अपरे
लक्ष्मणेनाशु हतास्तदनुयायिनः ॥ ८ ॥ पुष्पौघैराकिरन्देवा राघवं सहलक्ष्मणम्।
देवदुंदुभयो नेदुस्तुष्टुवुः सिद्धचारणाः ॥ ९ ॥ विश्वामित्रस्तु सम्पूज्य पूजार्हं रघु-
नन्दनम्। अङ्के निवेश्य चालिंग्य भक्त्या बाष्पाकुलेक्षणः ॥ १० ॥ भोजयि-
त्वा सह भ्रात्रा रामं पक्वफलादिभिः। पुराणवाक्यैर्मधुरैर्निनाय दिवसत्रयम् ॥
११ ॥ चतुर्थेऽहनि संप्राप्ते कौशिको राममब्रवीत्। राम राम महायज्ञं द्रष्टुं ग-
च्छामहे वयम् ॥ १२ ॥ विदेहराजनगरे जनकस्य महात्मनः। तत्र माहेश्वरं
चापमस्ति न्यस्तं पिनाकिना ॥ १३ ॥ द्रक्ष्यसि त्वं महासत्त्वं पूज्यसे जनकेन

च । इत्युक्त्वा मुनिभिस्ताभ्यां ययौ गङ्गासमीपगम् ॥ १४ ॥ गौतमस्याश्रमं
पुण्यं यत्राहल्याऽस्थिता तपः । दिव्यपुण्यफलोपेतपादपैः परिवेष्टितम् ॥ १५ ॥
मृगपक्षिगणैर्हीनं नानाजन्तुविवर्जितम् । दृष्ट्वोवाच मुनिं श्रीमान् रामो राजीव-
लोचनः ॥ १६ ॥ कस्यैतदाश्रमपदं भाति भास्वच्छुभं महत् । पत्रपुष्पफलैर्युक्तं
जन्तुभिः परिवर्जितम् ॥ १७ ॥ आह्लादयति मे चेतो भगवन् ब्रूहि तत्त्वतः ॥
१८ ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ शृणु राम पुरा वृत्तं गौतमो लोकविश्रुतः ॥ सर्वध-
र्मभृतां श्रेष्ठस्तपसाऽऽराधयन् हरिम् ॥ १९ ॥ तस्मै ब्रह्मा ददौ कन्यामहल्यां
लोकसुन्दरीम् । ब्रह्मचर्येण संतुष्टः शुश्रूषणपरायणाम् ॥ २० ॥ तया सार्धमि-
हावात्सीद्गौतमस्तपतां वरः । शक्रस्तु तां धर्षयितुमन्तरं प्रेप्सुरन्वहम् ॥ २१ ॥
कदाचिन्मुनिवेषेण गौतमे निर्गते गृहात् । धर्षयित्वाऽथ निरगात्त्वरितं मुनि-
रप्यगात् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा यांतं स्वरूपेण मुनिः परमकोपनः । प्रपच्छ कस्त्वं

दुष्टात्मन्मम रूपधरोऽधमः ॥ २३ ॥ सत्यं ब्रूहि न चेद्भस्म करिष्यामि न संशयः । सोऽब्रवीद्देवराजोऽहं पाहि मां कामकिंकरम् ॥ २४ ॥ कृतं जुगुप्सितं कर्म मया कुत्सितचेतसा । गौतमः क्रोधताम्राक्षः शशाप दिविजाधिपम् ॥ २५ ॥ योनिलंपट दुष्टात्मन्सहस्रभगवान्भव । शप्त्वा तं देवराजानं प्रविश्य स्वाश्रमं द्रुतम् ॥ २६ ॥ दृष्ट्वाहल्यां वेपमानां प्रांजलिं गौतमोऽब्रवीत् । दुष्टे त्वं तिष्ठ दुर्वृत्ते शिलायामाश्रमे मम ॥ २७ ॥ निराहारा दिवारात्रं तपः परममास्थिता । आतपानिलवर्षादिसहिष्णुः परमेश्वरम् ॥ २८ ॥ ध्यायंती राममेकाग्रमनसा हृदि संस्थितम् । नानाजन्तुविहीनोऽयमाश्रमो मे भविष्यति ॥ २९ ॥ एवं वर्षसहस्रेषु ह्यनेकेषु गतेषु च । रामो दाशरथिः श्रीमानागमिष्यति सानुजः ॥ ३० ॥ यदा त्वदाश्रयशिलां पादाभ्यामाक्रमिष्यति । तदैव धूतपापा त्वं रामं सम्पूज्य भक्तितः ॥ ३१ ॥ परिक्रम्य नमस्कृत्य स्तुत्वा शापाद्विमोक्ष्यसे । पूर्ववन्मम शु-

अर्घ्यां करिष्यसि यथासुखम् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा गौतमः प्रागाद्धिमवंतं नगोत्तमम् ।
तदाप्यहल्या भूतानामदृश्या स्वाश्रमे शुभे ॥ ३३ ॥ तव पादरजःस्पर्शं कांक्षते
पवनाशना । आस्तेऽद्यापि रघुश्रेष्ठ तपो दुष्करमास्थिता ॥ ३४ ॥ पावयस्व मुने-
र्भार्यामहल्यां ब्रह्मणः सुताम् । इत्युक्त्वा राघवं हस्ते गृहीत्वा मुनिपुङ्गवः ॥ ३५ ॥
दर्शयामास चाहल्यामुग्रेण तपसा स्थिताम् । रामः शिलां पदा स्पृष्ट्वा तां चाप-
श्यत्तपोधनाम् ॥ ३६ ॥ ननाम राघवोऽहल्यां रामोऽहमिति चाब्रवीत् । ततो
दृष्ट्वा रघुश्रेष्ठं पीतकौशेयवाससम् ॥ ३७ ॥ चतुर्भुजं शंखचक्रगदापङ्कजधारिणम् ।
धनुर्बाणधरं रामं लक्ष्मणेन समन्वितम् ॥ ३८ ॥ स्मितवक्त्रं पद्मनेत्रं श्री-
वत्सांकितवक्षसम् । नीलमाणिक्यसंकाशं द्योतयंतं दिशो दश ॥ ३९ ॥ दृष्ट्वा रामं
रमानाथं हर्षविस्फारितेक्षणा । गौतमस्य वचः स्मृत्वा ज्ञात्वा नारायणं परम् ॥ ४० ॥
संपूज्य विधिवद्राममर्घ्याद्भिरनिंदिता । हर्षाश्रुजलनेत्रांता दण्डवत्प्रणिपत्य

सा ॥ ४१ ॥ उत्थाय च पुनर्दृष्ट्वा रामं राजीवलोचनम् । पुलकांकितसर्वाङ्गा गिरा गद्गदयैलत ॥ ४२ ॥ अहल्योवाच ॥ अहो कृतार्थास्मि जगन्निवास ते पादाब्जसंलग्नरजःकणादहम् । स्पृशामि यत्पद्मजशंकरादिभिर्विमृग्यते रन्धितमानसैः सदा ॥ ४३ ॥ अहो विचित्रं तव राम चेष्टितं मनुष्यभावेन विमोहितं जगत् । चलस्यजस्रं चरणादिवर्जितः सम्पूर्ण आनन्दमयोऽतिमायिकः ॥ ४४ ॥ यत्पादपंकजपरागपवित्रगात्रा भागीरथी भवविरिंचिमुखान्पुनाति । साक्षात्स एव मम दृग्विषयो यदास्ते किं वर्ण्यते मम पुराकृतभागधेयम् ॥४५॥ मर्त्यावतारे मनुजाकृतिं हरिं रमाभिधेयं रमणीयदेहिनम् । धनुर्धरं पद्मविशाललोचनं भजामि नित्यं न परान्भजिष्ये ॥ ४६ ॥ यत्पादपंकजरजः श्रुतिभिर्विमृग्यं यन्नाभिपंकजभवः कमलासनश्च । यन्नामसाररसिको भगवान्पुरारिस्तं रामचन्द्रमनिशं हृदि भावयामि ॥ ४७ ॥ यस्यावतार चरितानि विरिंचिलोके गा-

यन्ति नारदमुखा भवपद्मजाद्याः । आनन्दजाश्रुपरिषिक्तकुचाग्रसीमा वागीश्वरी च तमलं शरणं प्रपद्ये ॥ ४८ ॥ सोऽयं परात्मा पुरुषः पुराण एषः स्वयंज्योतिरनंत आद्यः । मायातनुं लोकविमोहनीयां धत्ते परानुग्रह एष रामः ॥ ४९ ॥ अयं हि विश्वोद्भवसंयमानामेकः स्वमायागुणबिंबितो यः । विरिंचिविष्ण्वीश्वरनामभेदात् धत्ते स्वतन्त्रः परिपूर्ण आत्मा ॥ ५० ॥ नमोऽस्तु ते राम तवांघ्रिपंकजं श्रिया धृतं वक्षसि लालितं प्रियात् । आक्रान्तमेकेन जगत्त्रयं पुरा ध्येयं मुनीन्द्रैरभिमानवर्जितैः ॥ ५१ ॥ जगतामादिभूतस्त्वं जगत्त्वं जगदाश्रयः । सर्वभूतेष्वसंयुक्त एको भाति भवान्परः ॥ ५२ ॥ ओंकारवाच्यस्त्वं राम वाचामविषयः पुमान् । वाच्यवाचकभेदेन भवानेव जगन्मयः ॥ ५३ ॥ कार्यकारणकर्तृत्वफलसाधनभेदतः । एको विभासि राम त्वं मायया बहुरूपया ॥ ५४ ॥ त्वन्मायामोहितधियस्त्वां न जानन्ति तत्त्वतः । मानुषं त्वा-

भिमन्यन्ते मायिनं परमेश्वरम् ॥ ५५ ॥ आकाशवत्त्वं सर्वत्र बहिरंतर्गतोऽम-
लः । असङ्गो ह्यचलो नित्यः शुद्धो बुद्धः सदव्ययः ॥ ५६ ॥ योषिन्मूढाऽहमज्ञा-
ते तत्त्वं जाने कथं विभो । तस्मात्ते शतशो राम नमस्कुर्यामनन्यधीः ॥ ५७ ॥
देव मे यत्र कुत्रापि स्थिताया अपि सर्वदा । त्वत्पादकमले सक्ता भक्तिरेव-
सदाऽस्तु मे ॥ ५८ ॥ नमस्ते पुरुषाध्यक्ष नमस्ते भक्तवत्सल । नमस्तेऽस्तु हृषी-
केश नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ५९ ॥ भवभयहरमेकं भानुकोटिप्रकाशं करधृत-
शरचापं कालमेघावभासम् । कनकरुचिरवस्त्रं रत्नवत्कुण्डलाढ्यं कमलविशद-
नेत्रं सानुजं राममीडे ॥ ६० ॥ स्तुत्वैवं पुरुषं साक्षाद्राघवं पुरतः स्थितम् । परि-
क्रम्य प्रणम्याशु सानुज्ञाता ययौ पतिम् ॥ ६१ ॥ अहल्यया कृतं स्तोत्रं यः पठे-
द्भक्तिसंयुतः । स मुच्यतेऽखिलैः पापैः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ ६२ ॥ पुत्राद्यर्थे
पठेद्भक्त्या रामं हृदि निधाय च । संवत्सरेण लभते वंध्या अपि सुपुत्रकम् ॥

६३ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति रामचन्द्रप्रसादतः ॥ ६४ ॥ ब्रह्मघ्नो गुरुतल्पगोऽपि पुरुषः स्तेयी सुरापोऽपि वा मातृभ्रातविहिंसकोऽपि सततं भोगैकबद्धातुरः । नित्यं स्तोत्रमिदं जपन् रघुपतिं भक्त्या हृदिस्थं स्मरन् ध्यायन्मुक्तिमुपैति किं पुनरसौ स्वाचारयुक्तो नरः ॥ ६५ ॥

इति श्रीम० उमामहेश्वरसं० बाल० अहल्योद्धरणं नाम पञ्चम सर्गः ॥ ५ ॥

॥ अथ बालकांडे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना बालकांडे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां स्वां अंगुष्ठाभ्यां नमः॥ ॐ श्री रां स्वां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां स्वां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां स्वां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्री रां स्वां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां स्वां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ॥ अथ ध्यानम् ॥ विश्वामित्रोऽथ तं प्राह राघवं सहल-

दमणम् ॥ गच्छामो वत्स मिथिलां जनकेनाभिपालिताम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति वालकांडे पष्ठसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

सूत उवाच ॥

विश्वामित्रोऽथ तं प्राह राघवं सहलक्ष्मणम् । गच्छामो वत्स मिथिलां जनकेनाभिपालिताम् ॥१॥ दृष्ट्वा क्रतुवरं पश्चादयोध्यां गंतुमर्हसि । इत्युक्त्वा प्रययौ गंगातीरमुत्तमं सहराघवः । तस्मिन्काले नाविकेन निषिद्धो रघुनंदनः ॥ २ ॥ नाविक उवाच ॥ क्षालयामि तव पादपंकजं नाथ दारुदृषदोः किमन्तरम् । मानुषीकरणचूर्णमस्ति ते पादयोरिति कथा प्रथीयसी ॥ ३ ॥ पादाम्बुजं ते विमलं हि कृत्वा पश्चात्परं तीरमहं नयामि । नोचेत्तरी सद्युवती मलेन स्याच्चेद्विभो विद्धि कुटुंबहानिः ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वा क्षालितौ पादौ परं तीरं ततो गताः । कौशिको रघुनाथेन सहितो मिथिलां ययौ ॥ ५ ॥ विदेहस्य पुरं प्रातर्ऋषिवाटं समाविश-

धनुः ॥ १५ ॥ पूजितं राजभिः सर्वैर्दृष्टमित्यनुशुश्रुवे । अतो दर्शय राजेंद्र शैवं चापमनुत्तमम् ॥ दृष्ट्वायोध्यां जिगमिषुः पितरं द्रष्टुमिच्छति ॥ १६ ॥ इत्युक्तो मुनिना राजा पूजार्हाविति पूजया । पूजयामास धर्मज्ञो विधिदृष्टेन कर्मणा ॥१७॥ ततः संप्रेषयामास मंत्रिणं बुद्धिमत्तरम् ॥ जनक उवाच ॥ शीघ्रमानय विश्वेशचापं रामाय दर्शय ॥ १८ ॥ ततो गते मंत्रिवरे राजा कौशिकमब्रवीत् । यदि रामो धनुर्धृत्वा कोट्यामारोपयेद्गुणम् ॥ १९ ॥ तदा मयाऽऽत्मजा सीता दीयते राघवाय हि । तथेति कौशिकोऽप्याह रामं संवीक्ष्य सस्मितम् ॥ २० ॥ शीघ्रं दर्शय चापाग्र्यं रामायामिततेजसे । एवं ब्रुवति मौनीश आगताश्चापवाहकाः ॥ २१ ॥ चापं गृहीत्वा बलिनः पंचसाहस्रसंख्यकाः । घंटाशतसमायुक्तं मणिवज्रादिभूषितम् ॥ २२ ॥ दर्शयामास रामाय मंत्री मंत्रवतां वरः । दृष्ट्वा रामः प्रहृष्टात्मा बद्ध्वा परिकरं दृढम् ॥ २३ ॥ गृहीत्वा वामहस्तेन लीलया तो-

त् । प्राप्तं कौशिकमाकर्ण्य जनकोऽतिमुदाऽन्वितः ॥ ६ ॥ पूजाद्रव्याणि संगृह्य सोपाध्यायः समाययौ । दंडवत्प्रणिपत्याह पूजयामास कौशिकम् ॥ ७ ॥ पप्रच्छ-राघवौ दृष्ट्वा सर्वलक्षणसंयुतौ । द्योतयंतौ दिशः सर्वाश्चंद्रसूर्याविवापरौ ॥ ८ ॥ कस्यैतौ नरशार्दूलौ पुत्रौ देवसुतोपमौ । मनःप्रीतिकरौ मेऽद्य नरनारायणाविव ॥९॥ प्रत्युवाच मुनिः प्रीतो हर्षयन् जनकं तदा । पुत्रौ दशरथस्यैतौ भ्रातरौ रामल-क्ष्मणौ ॥ १० ॥ मखसंरक्षणार्थाय मयाऽऽनीतौ पितुः पुरात् । आगच्छन् राघवो मार्गे ताटकां विश्वघातिनीम् ॥ ११ ॥ शरेणैकेन हतवान्नोदितो मेऽतिविक्रमः । ततो ममाश्रमं गत्वा मम यज्ञविहिंसकान् ॥ १२ ॥ सुबाहुप्रमुखान्हत्वा मारीचं सागरेऽक्षिपत् । ततो गङ्गातटे पुण्ये गौतमस्याश्रमे शुभे ॥ १३ ॥ गत्वा तत्र शिलारूपा गौतमस्य वधूः स्थिता । पादपंकजसंस्पर्शात्कृता मानुषरूपिणी ॥१४॥ दृष्ट्वाऽहल्यां नमस्कृत्य तया सम्यक् प्रपूजितः । इदानीं द्रष्टुकामस्ते गृहे माहेश्वरं

लयन् धनुः । आरोपयामास गुणं पश्यत्स्वखिलराजसु ॥ २४ ॥ ईषदाकर्षयामास पाणिना दक्षिणेन सः । बभंजाखिलहृत्सारो दिशः शब्देन पूरयन् ॥ २५ ॥ दिशश्च विदिशश्चैव स्वर्गं मर्त्यं रसातलम् । तदद्भुतमभूत्तत्र देवानां दिविप श्यताम् ॥ २६ ॥ आच्छादयंतः कुसुमैर्देवाः स्तुतिभिरीडिरे ॥ देवदुंदुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ २७ ॥ द्विधा भग्नं धनुर्दृष्ट्वा राजालिंग्य रघूद्वहम् । विस्मयं लेभिरे सीतामातरोऽन्तः पुराजिरे ॥ २८ ॥ सीता स्वर्णमयीं मालां गृहीत्वा दक्षिणे करे । स्मितवक्त्रा स्वर्णवर्णा सर्वाभरणभूषिता ॥ २९ ॥ मुक्ताहारैः कर्णपत्रैः क्वणच्चरणनूपुरा । दुकूलपरिसंवीता वस्त्रांतर्व्यंजितस्तनी ॥ ३० ॥ रामस्योपरि निक्षिप्य स्मयमाना मुदं ययौ । ततो मुमुदिरे सर्वे राजदाराः स्वलंकृतम् ॥ ३१ ॥ गवाक्षजालरंध्रेभ्यो दृष्ट्वा लोकविमोहनम् । ततोऽब्रवीन्मुनिं राजा सर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३२ ॥ भो कौशिक मुनिश्रेष्ठ पत्रं प्रेषय सत्वरम् । राजा दशरथः शीघ्र-

मागच्छतु सपुत्रकः ॥ ३३ ॥ विवाहार्थं कुमाराणां सदारः सहमंत्रिभिः । तथेति प्रेषयामास दूतांस्त्वरितविक्रमान् ॥ ३४ ॥ ते गत्वा राजशार्दूलं रामश्रेयो न्यवेदयन् । श्रुत्वा रामकृतं राजा हर्षेण महताप्लुतः ॥ ३५ ॥ मिथिलागमनार्थाय त्वरयामास मंत्रिणः । गच्छंतु मिथिलां सर्वे गजाश्वरथपत्तयः ॥ ३६ ॥ रथमानय मे शीघ्रं गच्छाम्यद्यैव मा चिरम् । वसिष्ठस्त्वग्रतो यातु सदारः सहितोऽग्निभिः ॥ ३७ ॥ राममातॄः समादाय मुनिर्मे भगवान् गुरुः । एवं प्रस्थाप्य सकलं राजर्षिर्विपुलं रथम् ॥ ३८ ॥ महत्या सेनया सार्धमारुह्य त्वरितो ययौ । आगतं राघवं श्रुत्वा राजा हर्षसमाकुलः ॥ ३९ ॥ प्रत्युज्जगाम जनकः शतानंदपुरोधसा । यथोक्तपूजया पूज्यं पूजयामास सत्कृतम् ॥ ४० ॥ रामस्तु लक्ष्मणेनाशु ववंदे चरणौ पितुः । ततो हृष्टो दशरथो रामं वचनमब्रवीत् ॥ ४१ ॥ दिष्ट्या पश्यामि ते राम मुखं फुल्लांबुजोपमम् । मुनेरनुग्रहात्सर्वं संपन्नं मम शोभनम् ॥ ४२ ॥

इत्युक्त्वाघ्राय मूर्धानमालिंग्य च पुनः पुनः । हर्षेण महताऽऽविष्टो ब्रह्मानंदं गतो यथा ॥ ४३ ॥ ततो जनकराजेन्द्र मंदिरे सन्निवेशितः । शोभने सर्वभोगाढ्ये सदारः ससुतःसुखी ॥ ४४ ॥ ततः शुभे दिने लग्ने सुमुहूर्त्ते रघूत्तमम् ॥ आनयामास धर्मज्ञो रामं सभ्रातृकं तदा ॥ ४५ ॥ रत्नस्तंभसुविस्तारे सुविताने सुतोरणे । मंडपे सर्वभोगाढ्ये मुक्तापुष्पफलान्विते ॥ ४६ ॥ वेदविद्भिः सुसंबाधे ब्राह्मणैः स्वर्णभूषितैः । सुवासिनीभिः परितो निष्ककंठीभिरावृते ॥ ४७ ॥ भेरीदुंदुभिनिर्घोषैर्गीतनृत्यैः समाकुले । दिव्यरत्नांचिते स्वर्णपीठे रामं न्यवेशयत् ॥ ४८ ॥ वशिष्ठं कौशिकं चैव शतानंदः पुरोहितः । यथाक्रमं पूजयित्वा रामस्योभयपार्श्वयोः ॥४९॥ स्थापयित्वा स तत्राग्निं पूजयित्वा यथाविधि । सीतामानीय शोभाढ्यां नानारत्नविभूषिताम्॥५०॥सभार्यो जनकः प्रायाद्रामं राजीवलोचनम् । पादौ प्रक्षाल्य विधिवत्तदपो मूर्ध्न्यधारयत् ॥५१॥या धृता मूर्ध्नि शर्वेण ब्रह्मणा मुनिभिः सदा ।

ततः सीतां करे धृत्वा साक्षतोदकपूर्वकम् ॥ ५२ ॥ रामाय प्रददौ प्रीत्या पाणिग्रहविधानतः । सीता कमलपत्राक्षी स्वर्णमुक्तादिभूषिता ॥ ५३ ॥ दीयते मे सुता तुभ्यं प्रीतो भव रघूत्तम । इति प्रीतेन मनसा सीतां रामकरेऽर्पयन् ॥५४॥ मुमोद जनको लक्ष्मीं क्षीराब्धिरिव विष्णवे । उर्मिलां चौरसीं कन्यां लक्ष्मणाय ददौ मुदा ॥५५॥ तथैव श्रुतकीर्तिं च मांडवीं भ्रातृकन्यके । भरताय ददावेकां शत्रुघ्नायापरां ददौ ॥ ५६ ॥ चत्वारो दारसंपन्ना भ्रातरः शुभलक्षणाः । विरेजुः प्रभया सर्वे लोकपाला इवापरे ॥ ५७ ॥ ततोऽब्रवीद्वसिष्ठाय विश्वामित्राय मैथिलः । जनकः स्वसुतोदंतं नारदेनाभिभाषितम् ॥ ५८ ॥ यज्ञभूमिविशुद्ध्यर्थं कर्षतो लांगलेन मे । सीतामुखात्समुत्पन्ना कन्यका शुभलक्षणा ॥ ५९ ॥ तामद्राक्षमहं प्रीत्या पुत्रिकाभावभाविताम् । अर्पिता प्रियभार्यायै शरच्चन्द्रनिभानना ॥ ६० ॥ एकदा नारदोऽभ्यागाद्विविक्ते मयि सं-

स्थिते। रणयन्महतीं वीणां गायन्नारायणं विभुम् ॥ ६१ ॥ पूजितः सुखमासीनो मामुवाच सुखान्वितः। शृणुष्व वचनं गुह्यं तवाभ्युदयकारणम् ॥ ६२ ॥ परमात्मा हृषीकेशो भक्तानुग्रहकाम्यया। देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थं रावणस्य वधाय च ॥ ६३ ॥ जातो राम इति ख्यातो मायामानुषवेषधृक्। आस्ते दाशरथिर्भूत्वा चतुर्धा परमेश्वरः ॥ ६४ ॥ योगमायाऽपि सीतेति जाता वै तव वेश्मनि। अतस्त्वं राघवायैव देहि सीतां प्रयत्नतः ॥ ६५ ॥ नान्येभ्यः पूर्वभार्यैषा रामस्य परमात्मनः। इत्युक्त्वा प्रययौ देवगतिं देवमुनिस्तदा ॥ ६६ ॥ तदारभ्य मया सीता विष्णोर्लक्ष्मीर्विभाव्यते। कथं मया राघवाय दीयते जानकी शुभा ॥ ६७ ॥ इति चिंतासमाविष्टः कार्यमेकमचिंतयम्। मत्पितामहगेहे तु न्यासभूतमिदं धनुः ॥ ६८ ॥ ईश्वरेण पुरा क्षिप्तं पुरदाहादनन्तरम्। धनुरेतत्पणं कार्यमिति चिंत्य कृतं तथा ॥ ६९ ॥ सीतापाणिग्रहार्थाय सर्वेषां

माननाशनम् । त्वत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठ रामो राजीवलोचनः ॥ ७० ॥ आगतोऽत्र धनुर्द्रष्टुं फलितो मे मनोरथः । अद्य मे सफलं जन्म राम त्वां सह सीतया ॥७१॥ एकासनस्थं पश्यामि भ्राजमानं रविं यथा । त्वत्पादाम्बुधरो ब्रह्मा सृष्टिचक्रप्रवर्तकः ॥ ७२ ॥ बलिस्त्वत्पादसलिलं धृत्वाऽभूद्दिविजाधिपः । त्वत्पादपांसुसंस्पर्शादहल्या भर्तृशापतः ॥ ७३ ॥ सद्य एव विनिर्मुक्ता कोऽन्यस्त्वत्तोऽधिरक्षिता ॥ ७४ ॥ यत्पादपंकजपरागसुरागयोगिवृन्दैर्जितं भवभयं जितकालचक्रैः। यन्नामकीर्तनपरा जितदुःखशोका देवास्तमेव शरणं सततं प्रपद्ये ॥ ७५ ॥ इति स्तुत्वा नृपः प्रादाद्राघवाय महात्मने । दीनाराणां कोटिशतं रथानामयुतं तदा ॥७६॥ अश्वानां नियुतं प्रादाद्गजानां षट्शतं तथा । पत्तीनां लक्षमेकं तु दासीनां त्रिशतं ददौ ॥ ७७ दिव्यांबराणि हारांश्च मुक्तारत्नमयोज्ज्वलान् । सीतायै जनकः प्रादात्प्रीत्या दुहितृवत्सलः ॥७८॥ वसिष्ठादीन्सुसम्पूज्य भरतं लक्ष्मणं

तथा। पूजयित्वा यथा न्यायं तथा दशरथं नृपम् ।। ७९ ।। प्रस्थापयामास नृपो राजानं रघुसत्तमम् । सीतामालिंग्य रुदतीं मातरः साश्रुलोचनाः ।।८०।। श्वश्रुशुश्रूषण-परा नित्यं राममनुव्रता । पातिव्रत्यमुपालंब्य तिष्ठ वत्से यथासुखम् ।।८१।। प्रयाणकाले रघुनन्दस्य भेरीमृदंगानकतूर्यघोषः। स्ववासिभेरीघनतूर्यशब्दैः सम्मूर्छितो भूतभयङ्करोऽभूत् ।। ८२ ।।

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसम्बादे बालकाण्डे षष्ठः सर्गः ।। ६ ।।

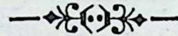

॥ अथ बालकांडे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ।

पूर्वोक्तविधिना बालकांडे सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ श्रीं रां हं अंगुष्ठाभ्यां नमः ।।ॐ श्रीं रां हं तर्जनीभ्यां नमः ॥ श्रीं रां हं मध्यमाभ्यां नमः ॥ॐ-श्रीं रां हं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां हं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ श्रीं रां हं करतलकरपृष्ठाभ्यां

नमः ॥ ॐ श्रीं रां हं हृदयाय नमः ॥ ॐ श्रीं रां हं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ श्रीं रां हं शिखा वषट् ॥ ॐ श्रीं रां हं कवचाय हुं ॥ ॐ श्रीं रां हं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ श्रीं रां हं अस्त्राय फट् ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ गच्छति श्रीरामे मैथिलाद्योजनत्रयम् ॥ निमित्तान्यतिघोराणि ददर्श नृपसत्तमः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ७ ॥

सूत उवाच ॥

अथ गच्छति श्रीरामे मैथिलाद्योजनत्रयम् । निमित्तान्यतिघोराणि ददर्श नृपसत्तमः ॥ १ ॥ नत्वा वसिष्ठं पप्रच्छ किमिदं मुनिपुंगव । निमित्तानीह दृश्यंते विषमाणि समंततः ॥ २ ॥ वसिष्ठस्तमथ प्राह भयमागामि सूच्यते । पुनरप्यभयं तेद्य शीघ्रमेव भविष्यति ॥ ३ ॥ मृगाः प्रदक्षिणं यांति पश्य त्वां शु-

भसूचकाः । इत्येवं वदतस्तस्य ववौ घोरतरोऽनिलः ॥ ४ ॥ मुष्णंश्चक्षूंषि सर्वेषां पांसुवृष्टिभिरर्दयन् । ततो व्रजन्ददर्शाग्रे तेजोराशिमुपस्थितम् ॥ ५ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशं विद्युत्पुंजसमप्रभम् । तेजोराशिं ददर्शाथ जामदग्न्यं प्रतापवान् ॥ ६ ॥ नीलमेघनिभं प्रांशुं जटामण्डलमण्डितम् ॥ ७ ॥ कार्तवीर्यान्तकं रामं दृप्तक्षत्रियमर्दनम् । प्राप्तं दशरथस्याग्रे कालमृत्युमिवापरम् ॥ ८ ॥ तं दृष्ट्वा भयसन्त्रस्तो राजा दशरथस्तदा । अर्घ्यादिपूजां विस्मृत्य त्राहि त्राहीति चाब्रवीत् ॥९॥ दण्डवत्प्रणिपत्याह पुत्रप्राणं प्रयच्छ मे । इति ब्रुवंतं राजानमनादृत्य रघूत्तमम् ॥ १० ॥ उवाच निष्ठुरं वाक्यं क्रोधात्प्रचलितेन्द्रियः । त्वं राम इति नाम्ना मे चरसि क्षत्रियाधम ॥ ११ ॥ द्वंद्वयुद्धं प्रयच्छाशु यदि त्वं क्षत्रियोऽसि वै । पुराणं जर्जरं पापं भंक्त्वा त्वं कत्थसे मुधा ॥ १२ ॥ अस्मिंस्तु वैष्णवे चाप आरोपयसि चेद्गुणम् । तदा युद्धं त्वया सार्धं करोमि रघुवंशज ॥ १३ ॥ नो चे-

त्सर्वान्हनिष्यामि क्षत्रियांतकरो ह्यहम् । इति ब्रुवति वै तस्मिंश्चचाल वसुधा भृशम् ॥ १४ ॥ अन्धकारो बभूवाथ सर्वेषामपि चक्षुषाम् । रामो दाशरथिर्वीरो वीक्ष्य तं भार्गवं रुषा ॥ १५ ॥ धनुराच्छिद्य तद्धस्तादारोप्य गुणमंजसा । तूणीराद्बाणमादाय सन्धायाकृष्य वीर्यवान् ॥ १६ ॥ उवाच भार्गवं रामं शृणु ब्रह्मन्वचो मम । लक्ष्यं दर्शय बाणस्य ह्यमोघो मम सायकः ॥ १७ ॥ लोकान्पादयुगं वापि वद शीघ्रं ममाज्ञया । अयं लोकः परो वाथ त्वया गंतुं न शक्यते ॥ १८ ॥ एवं त्वां हि प्रकर्तव्यं वद शीघ्रं ममाज्ञया । एवं वदति श्रीरामे भार्गवो विकृताननः ॥ १९ ॥ संस्मरन् पूर्ववृत्तांतमिदं वचनमब्रवीत् । राम राम महाबाहो जाने त्वां परमेश्वर ॥ २० ॥ पुराणपुरुषं विष्णुं जगत्सर्गलयोद्भवम् । बाल्येऽहं तपसा विष्णुमाराधयितुमंजसा ॥ २१ ॥ चक्रतीर्थं शुभं गत्वा तपसा विष्णुमन्वहम् । अतोषयं महात्मानं नारायणमनन्यधीः ॥ २२ ॥ ततःप्रसन्नो

देवेशः शंखचक्रगदाधरः । उवाच मां रघुश्रेष्ठ प्रसन्नमुखपंकजः ॥ २३ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ उत्तिष्ठ तपसो ब्रह्मन्फलितं ते तपो महत् । मच्चिदंशेन
युक्तस्त्वं जहि हैहयपुंगवम् ॥ २४ ॥ कार्तवीर्यं पितृहणं यदर्थं तपसः श्रमः ।
ततस्त्रिःसप्तकृत्वस्त्वं हत्वा क्षत्रियमंडलम् ॥ २५ ॥ कृत्स्नां भूमिं कश्यपाय दत्त्वा
शांतिमुपावह । त्रेतामुखे दाशरथिर्भूत्वा रामोऽहमव्ययः ॥ २६ ॥ उत्पत्स्ये परया
शक्त्या तदा द्रक्ष्यसि मां ततः । मत्तेजः पुनरादास्ये त्वयि दत्तं मया पुरा ॥ २७ ॥
तदा तपश्चरँल्लोके तिष्ठ त्वं ब्रह्मणो दिनम् । इत्युक्त्वांतर्दधे देवस्तथा सर्वं कृतं
मया ॥ २८ ॥ स एव विष्णुस्त्वं राम जातोसि ब्रह्मणार्थितः । मयि स्थितं तु
त्वत्तोजस्त्वयैव पुनराहृतम् ॥ २९ ॥ अद्य मे सफलं जन्म प्रतीतोऽसि मम प्रभो ।
ब्रह्मादिभिरलभ्यस्त्वं प्रकृतेः पारगो मतः ॥ ३० ॥ त्वयि जन्मादिषड्भावा न
संत्यज्ञानसम्भवाः । निर्विकारोऽसि पूर्णस्त्वं गमनादिविवर्जितः ॥ ३१ ॥ यथा

जले फेनजालं धूमो वन्हौ तथा त्वयि । त्वद्विषया त्वदाधारा माया कार्यं सृजत्यहो ॥ ३२ ॥ यावन्मायावृता लोकास्तावत्त्वां न विजानते । अविचारितसिद्धैषाऽविद्या विद्याविरोधिनी ॥ ३३ ॥ अविद्याकृतदेहादिसङ्घाते प्रतिबिंबिता । चिच्छक्तिर्जीवलोऽकेस्मिन् जीव इत्यभिधीयते ॥ ३४ ॥ यावद्देहमनःप्राणबुद्ध्यादिष्वभिमानवान् ॥ तावत्कर्तृत्वभोक्तृत्वसुखदुःखादिभाग्भवेत् ॥ ३५ ॥ आत्मनः संसृतिर्नास्ति बुद्धेर्ज्ञानं न जात्विति । अविवेकाद्द्वयं युंक्त्वा संसारीति प्रवर्तते ॥ ३६ ॥ जडस्य चित्समायोगाच्चित्त्वं भूयाच्चितेस्तथा । जडसङ्गाज्जडत्वं हि जलाग्न्योर्मेलनं यथा ॥ ३७ ॥ यावत्त्वत्पादभक्तानां सङ्गसौख्यं न विन्दति ॥ तावत्संसारदुःखौघान्न निवर्तेन्नरः सदा ॥ ३८ ॥ तत्सङ्गलब्धया भक्त्या यदा त्वां समुपासते । तदा माया शनैर्याति तानवं प्रतिपद्यते ॥ ३९ ॥ ततस्त्वज्ज्ञानसंपन्नः सद्गुरुस्तेन लभ्यते । वाक्यज्ञानं गुरोर्लब्ध्वा त्वत्प्रसादाद्विमुच्यते ॥

४० ॥ तस्मात्त्वद्भक्तिहीनानां कल्पकोटिशतैरपि । न मुक्तिशंका विज्ञानशङ्का
नैव सुखं तथा ॥ ४१ ॥ अतस्त्वत्पादयुगले भक्तिर्मे जन्म जन्मनि । स्यात्त्वद्भक्ति-
मतां सङ्गोऽविद्या याभ्यां विनश्यति ॥ ४२ ॥ लोके त्वद्भक्तिनिरतास्त्वद्धर्मामृत-
वर्षिणः । पुनन्ति लोकमखिलं किं पुनः स्वकुलोद्भवान् ॥ ४३ ॥ नमोस्तु जगतां
नाथ नमस्ते भक्तिभावन । नमः कारुणिकानन्त रामचन्द्र नमोस्तु ते ॥ ४४ ॥
देव यद्यत्कृतं पुण्यं मया लोकजिगीषया । तत्सर्वं तव बाणाय भूयाद्राम नमो-
ऽस्तु ते ॥ ४५ ॥ ततः प्रसन्नो भगवान् श्रीरामः करुणामयः । प्रसन्नोऽस्मि तव
ब्रह्मन्यत्ते मनसि वर्तते ॥ ४६ ॥ दास्ये तदखिलं कामं मा कुरुष्वात्र संशयम् ।
ततः प्रीतेन मनसा भार्गवो राममब्रवीत् ॥ ४७ यदि मेऽनुग्रहो राम तवास्ति
मधुसूदन । त्वद्भक्तसंगस्त्वत्पादे दृढा भक्तिः सदाऽस्तु ते ॥४८॥ स्तोत्रमेतत्पठे-
द्यस्तु भक्तिहीनोऽपि सर्वदा । त्वद्भक्तिस्तस्य विज्ञानं भूयादंते स्मृतिस्तव ॥ ४९ ॥

तथेति राघवेणोक्तः परिक्रम्य प्रणम्य तम् ॥ पूजितस्तदनुज्ञातो महेंद्राचलमन्वगात् ॥ ५० ॥ राजा दशरथो हृष्टो रामं मृतमिवागतम् । आलिंग्यालिंग्य हर्षेण नेत्राभ्यां जलमुत्सृजेत् ॥ ५१ ॥ स्वां स्वां भार्यामुपादाय रेमिरे स्वस्वमंदिरे मातापितृभ्यां संहृष्टो रामः सीतासमन्वितः ॥ ५२ ॥ रेमे वैकुंठभवने श्रिया सह यथा हरिः । युधाजिन्नाम कैकेयी भ्राता भरतमातुलः ॥ ५३ ॥ भरतं नेतुमागच्छत्स्वराज्यं प्रीतिसंयुतः । प्रेषयामास भरतं राजा स्नेहसमन्वितः ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नं चापि संपूज्य युधाजितमरिंदमः । कौसल्या शुशुभे देवी रामेण सह सीतया । देवमातेव पौलोम्या शच्या शक्रेण शोभना ॥ ५५ ॥ साकेते लोकनाथप्रथितगुणगणो लोकसंगीतकीर्तिः श्रीरामः सीतयास्तेऽखिलजननिकरानंदसंदोहमूर्तिः । नित्यश्रीर्निर्विकारो निरवधिविभवो नित्यमायानिरासो मायाकार्यानुसारी मनुज इव सदा भाति देवोऽखिलेशः ॥ ५६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकांडे सप्तमः सर्गः ॥ ७

॥ इत्यध्यात्मरामायणे बालकांडं समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ।अथ अयोध्याकांडे न्यासध्यानजपक्रमः ॥

तत्र कांडे संकल्पमाह–ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अयोध्याकांडमहामालामंत्रस्य ॥ श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायणेति बीजं ॥ दाशरथिरिति शक्तिः ॥ रावणघ्न इति कीलकं ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्तोत्रस्य मंत्रसंपुटीकरणं करिष्ये ॥ अथ लोमविलोममंत्रन्यासयुक्तं करिष्ये वा मंडलयुक्तं करिष्ये इत्यादौ संकल्प्यन्यासान् चरेत् ॥ अथ ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ श्रीभगवान् सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ श्रीरामपरमात्मा देवतायै नमः गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्त्ये नमः ॥ पादयो ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ रांरींरुंरैंरौंरः तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रांरींरूंरौंरः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः हृदयाय नमः ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः शिरसे स्वाहा ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः शिखायै वषट् ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः कवचाय हुं ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रांरींरूंरैंरौंरः इति मूलमंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ नीलेन्दीव-

रतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् ॥ पश्यंतीं मुकुटां
गदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ भवं दुस्तरे ॥ १ ॥ इति ध्या
त्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

॥ इति अयोध्याकांडे न्यासध्यानजपविधिः ॥

॥ अथ अयोध्याकांडे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ।

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अयोध्याकांडे प्रथमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्रीछंदः ॥ ॐ श्रीमन्नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमु
कसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं ।प्रथमसर्गे न्या-
सध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं क्लीं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ
रां रीं क्लीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ रां रीं क्लीं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रां रीं क्लीं अनामिकाभ्या
नमः ॥ ॐ रां रीं क्लीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रां रीं क्लीं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंग
न्यासः ॥ ॐ रां रीं क्लीं हृदयाय नमः ॥ ॐ रां रीं क्लीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ रां रीं क्लीं
शखायै वषट् ॥ ॐ रां रीं क्लीं कवचाय हुम् ॥ ॐ रां रीं क्लीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रां रीं क्लीं

अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं क्लीं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ एकदा सुखमासीनं रामं स्वांतःपुराजिरे ॥ सर्वाभरणसंपन्नं रत्नसिंहासने स्थितम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ।

इति अयोध्याकाण्डे प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ।

श्रीमहादेव उवाच ॥

॥ एकदा सुखमासीनं रामं स्वांतःपुराजिरे । सर्वाभरणसंपन्नं रत्नसिंहासने-स्थितम् ॥ १ ॥ नीलोत्पलदलश्यामं कौस्तुभामुक्तकंधरम् । सीतया रत्नदंडेन-चामरेणाथ वीजितम् ॥ २ ॥ विनोदयंतं तांबूलचर्वणादिभिरादरात् । नारदोऽवतरद् घुमंबराद्यत्र राघवः ॥ ३ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशः शरच्चंद्र इवामलः । अतर्कितमुपायातो नारदो दिव्यदर्शनः ॥ ४ ॥ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय रामः प्रीत्या कृतांजलिः । ननाम शिरसा भूमौ सीतया सह भक्तिमान् ॥ ५ ॥ उवाच नारदं रा-

मः प्रीत्या परमया युतः । संसारिणां मुनिश्रेष्ठ दुर्लभं तव दर्शनम् । अस्माकं
विषयासक्तचेतसां नितरां मुने ॥ ६ ॥ अवाप्तं मे पूर्वजन्मकृतपुण्यम-
होदयैः । संसारिणापि हि मुने लभ्यते सत्समागमः ॥ ७ ॥ अत-
स्त्वद्दर्शनादेव कृतार्थोऽस्मि मुनीश्वर । किं कार्यं ते मया कार्यं ब्रूहि तत्क-
रावाणि भो ॥ ८ ॥ अथ तं नारदोऽप्याह राघवं भक्तवत्सलम् । किं मोहयसि
मां राम वाक्यैर्लोकानुसारिभिः ॥ ९ ॥ संसार्यहमिति प्रोक्तं सत्यमेतत्त्वया
विभो । जगतामादिभूता या सा माया गृहिणी तव ॥ १० ॥ त्वत्सन्निकर्षा-
ज्जायंते तस्यां ब्रह्मादयः प्रजाः । त्वदाश्रया सदा भाति माया या त्रिगुणा-
त्मिका ॥ ११ ॥ सूतेऽजस्रं शुक्लकृष्णलोहिताः सर्वदा प्रजाः । लोकत्रयमहा-
गेहे गृहस्थस्त्वमुदाहृतः ॥ १२ ॥ त्वं विष्णुर्जानकी लक्ष्मीः शिवस्त्वं जानकी
शिवा । ब्रह्मा त्वं जानकी वाणी सूर्यस्त्वं जानकी प्रभा ॥ १३ ॥ भवान् शशांकः

सीता तु रोहिणी शुभलक्षणा। शक्रस्त्वमेव पौलोमी सीता स्वाहाऽनलो भवा-
न् ॥ १४ ॥ यमस्त्वं कालरूपश्च सीता संयमिनी प्रभो। निर्ऋतिस्त्वं जगन्नाथ
तामसी जानकी शुभा ॥ १५ ॥ राम त्वमेव वरुणो भार्गवी जानकी शुभा। वा
युस्त्वं राम सीता तु सदागतिरितीरिता ॥ १६ ॥ कुबेरस्त्वं राम सीता सर्व-
संपत्प्रकीर्तिता। रुद्राणी जानकी प्रोक्ता रुद्रस्त्वं लोकनाशकृत् ॥ १७ ॥ लोके-
स्त्रीवाचक यावत्तत्सर्वं जानकी शुभा। पुन्नामवाचकं यावत्तत्सर्वं त्वं हि राघ-
व ॥ १८ ॥ तस्माल्लोकत्रये देव युवाभ्यां नास्ति किंचन ॥ १९ ॥ त्वदाभासोदि-
ताज्ञानमव्याकृतमितीर्यते। तस्मान्महांस्ततः सूत्रं लिंगं सर्वात्मकं ततः॥ २० ॥
अहंकारश्च बुद्धिश्च पंच प्राणेंद्रियाणि च। लिंगमित्युच्यते प्राज्ञैर्जन्ममृत्युसुखा-
दिमत् ॥ ॥ २१ ॥ स एव जीवसंज्ञश्च लोके भाति जगन्मयः। अवाच्यानाद्य-
विद्यैव कारणोपाधिरुच्यते ॥ २२ ॥ स्थूलं सूक्ष्मं कारणाख्यमुपाधित्रितयं चितेः।

एतै र्विशिष्टो जीवः स्याद्वियुक्तः परमेश्वरः ॥ २३ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या सं
सृतिर्या प्रवर्तते । तस्या विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रस्त्वं रघूत्तम ॥ २४ ॥ त्वत्त एव
जगज्जातं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् । त्वय्येव लीयते कृत्स्नं तस्मात्त्वं सर्वकारण
म् ॥ २५ ॥ रज्जावहिमिवात्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं भवेत् । परात्माहमिति ज्ञात्वा
भयदुःखैर्विमुच्यते ॥ २६ ॥ चिन्मात्रज्योतिषा सर्वाः सर्वदेहेषु बुद्धयः । त्वया
यस्मात्प्रकाश्यंते सर्वस्यात्मा ततो भवान् ॥ २७ ॥ अज्ञानान्न्यस्यते सर्वं त्वयि
रज्जौ भुजंगवत् । त्वज्ज्ञानाल्लीयते सर्वं तस्माज्ज्ञानं सदाभ्यसेत् ॥ २८ ॥
त्वत्पादभक्तियुक्तानां विज्ञानं भवति क्रमात् । तस्मात्त्वद्भक्तियुक्ता ये
मुक्तिभाजस्त एव हि ॥ २९ ॥ अहं त्वद्भक्तभक्तानां तद्भक्तानां च किंकरः ।
अतो मामनुगृह्णीष्व मोहयस्व न मां प्रभो ॥ ३० ॥ त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा
मे जनकः प्रभो । अतस्तवाहं पौत्रोऽस्मि भक्तं मां पाहि राघव ॥ ३१ ॥ इत्युक्त्वा

बहुशो नत्वा स्वानंदाश्रुपरिप्लुतः। उवाच वचनं राम ब्रह्मण नोदितोऽस्म्यह-
म् ॥ ३२ ॥ रावणस्य वधार्थाय जातोऽसि रघुसत्तम। इदानीं राज्यरक्षार्थं पिता
त्वामभिषेक्ष्यति ॥ ३३ ॥ यदि राज्याभिसंसक्तो रावणं न हनिष्यसि। प्रतिज्ञा
ते कृता राम भूभारहरणाय वै ॥ ३४ ॥ तत्सत्यं कुरु राजेंद्र सत्यसंधस्त्वमेव
हि। श्रुत्वैतद्वदितं रामो नारदं प्राह सस्मितम् ॥ ३५ ॥ शृणु नारद मे किंचिद्वि-
द्यतेऽविदितं क्वचित्। प्रतिज्ञातं च यत्पूर्वं करिष्ये तन्न संशयः ॥ ३६ ॥ किंतु
कालानुरोधेन तत्तत्प्रारब्धसंक्षयात्। हरिष्ये सर्वभूभारं क्रमेणासुरमंडलम् ॥३७॥
रावणस्य विनाशार्थं श्वो गंता दंडकाननम्। चतुर्दश समास्तत्र ह्युषित्वा मुनिवे-
षधृक् ॥ ३८ ॥ सीताभिषेण तं दुष्टं सकुलं नाशयाम्यहम्। एवं रामे प्रतिज्ञाते
नारदः प्रमुमोद ह ॥ ३९ ॥ प्रदक्षिणत्रयं कृत्वा दंडवत्प्रणिपत्य तम्। अनुज्ञातश्च
रामेण ययौ देवगतिं मुनिः ॥ ४० संवादं पठति शृणोति संस्मरेद्वा यो नित्यं

मुनिवररामयोः स भक्त्या । संप्राप्नोत्यमरसुदुर्लभं विमोक्षं कैवल्यं विरति-पुरःसरं क्रमेण ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकांडे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

॥ अथ अयोध्याकांडे द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं नं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं नं हृदयाय नमः ॥ एवं षडंगानि योजयित्वा ॥

अथ ध्यानम् ॥

अथ राजा दशरथः कदाचिद्रहसि स्थितः ॥ वसिष्ठं स्वकुलाचार्यमाहूयेदमभाषत ॥ १ ॥ इति-ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ २ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

अथ राजा दशरथः कदाचिद्रहसि स्थितः । वसिष्ठं स्वकुलाचार्यमाहूयेदम-
भाषत ॥ १ ॥ भगवन् राममखिलाः प्रशंसंति मुहुर्मुहुः । पौराश्च निगमा
वृद्धा मंत्रिणश्च विशेषतः ॥ २ ॥ ततः सर्वगुणोपेतं रामं राजीवलोचनम् ।
ज्येष्ठं राज्येऽभिषेक्ष्यामि वृद्धोऽहं मुनिपुङ्गव ॥ ३ ॥ भरतो मातुलं द्रष्टुं गतः
शत्रुघ्नसंयुतः । अभिषेक्ष्ये श्व एवाशु भवांस्तच्चानुमोदताम् ॥ ४ ॥ संभाराः
संभ्रियंतां च गच्छ मंत्रय राघवम् । उच्छ्रीयंतां पताकाश्च नानावर्णाः समंत-
तः ॥ ५ ॥ तोरणानि विचित्राणि स्वर्णमुक्तामयानि वै । आहूय मंत्रिणं राजा
सुमंत्रं मंत्रिसत्तमम् ॥ ६ ॥ आज्ञापयति यद्यत्त्वां मुनिस्तत्तत्समानय ।
यौवराज्येऽभिषेक्ष्यामि श्वोभूते रघुनंदनम् ॥ ७ ॥ तथेति हर्षात्स मुनिं किं

करोमीत्यभाषत । तमुवाच महातेजा वसिष्ठो ज्ञानिनां वरः ॥ ८ ॥ श्वः प्रभाते मध्यकक्षे कन्यकाः स्वर्णभूषिताः । तिष्ठंतु षोडश गजाः स्वर्णरत्नादिभूषिताः ॥९॥ चतुर्दंतः समायातु ऐरावतकुलोद्भवः । नानातीर्थोदकैः पूर्णाः स्वर्णकुंभाः सहस्रशः ॥ १० । स्थाप्यंतां नव वैयाघ्रचर्माणि त्रीणि चानय । श्वेतछत्रं रत्नदंडं मुक्तामणिविराजितम् ॥ ११ ॥ दिव्यमाल्यानि वस्त्राणि दिव्यान्याभरणानि च । मुनयः सत्कृतास्तत्र तिष्ठंतु कुशपाणयः ॥ १२ ॥ नर्तक्यो वारमुख्याश्च गायका वेणुकास्तथा । नानावादित्रकुशला वादयंतु नृपांगणे ॥ १३ ॥ हस्त्यश्वरथपादाता बहिस्तिष्ठंतु सायुधाः । नगरे यानि तिष्ठंति देवतायतनानि च ॥ १४ ॥ तेषु प्रवर्ततां पूजा नानाबलिभिरावृता । राजानः शीघ्रमायांतु नानोपायनपाणयः ॥१५॥ इत्यादिश्य मुनिः श्रीमान् सुमंत्रं नृपमंत्रिणम् । स्वयं जगाम भवनं राघवस्यातिशोभनम् ॥ १६ ॥ रथमारुह्य भगवान्वसिष्ठो मुनिसत्तमः । त्रीणि कक्षाण्यतिक्रम्य

रथात्त्वितिमवातरत् ॥ १७ ॥ अंतः प्रविश्य भवनं स्वाचार्यत्वादवारितः। गुरुमागतमाज्ञाय रामस्तूर्णं कृतांजलिः ॥ १८ ॥ प्रत्युद्गम्य नमस्कृत्य दंडवद्भक्तिसंयुतः। स्वर्णपात्रेण पानीयमानिनायाशु जानकी ॥ १९ ॥ रत्नासने समावेश्य पादौ प्रक्षाल्य भक्तितः। तदपः शिरसा धृत्वा सीतया सह राघवः॥ २० ॥ धन्योऽस्मीत्यब्रवीद्रामस्तव पादांबुधारणात्। श्रीरामेणैवमुक्तस्तु प्रहसन्मुनिरब्रवीत् ॥२१॥ त्वत्पादसलिलं धृत्वा धन्योऽभूद्गिरिजापतिः। ब्रह्मापि मत्पिता ते हि पादतीर्थहताशुभः ॥ २२ इदानीं भाषसे तत्त्वं लोकानामुपदेशकृत्। जानामि त्वां परात्मानं लक्ष्म्या संजातमीश्वरम् ॥ २३ ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थं भक्तानां भक्तिसिद्धये। रावणस्य वधार्थाय जातं जानामि राघव ॥ २४ ॥ तथापि देवकार्यार्थं गुह्यं नोद्घाटयाम्यहम्। यथा त्वं मायया सर्वं करोषि रघुनंदन ॥ २५ ॥ तथैवाविनुधास्येऽहं शिष्यस्त्वं गुरुरप्यहम्। गुरुर्गुरूणां त्वं देव पितॄणां त्वं पिताम-

हः ॥ २६ ॥ अंतर्यामी जगद्यात्रावाहकस्त्वमगोचरः । शुद्धसत्त्वमयं देहं धृत्वा स्वाधीनसंभवम् ॥ २७ ॥ मनुष्य इव लोकेऽस्मिन् भासि त्व योगमायया । पौरोहित्यमहं जाने विगर्ह्यं दूष्यजीवनम् ॥ २८ ॥ इक्ष्वाकूणां कुले रामः परमात्मा जनिष्यते । इति ज्ञातं मया पूर्वं ब्रह्मणा कथितं पुरा ॥ २९ ॥ ततोऽहमाशया राम तव संबंधकांक्षया । अकार्षं गर्हितमपि तवाचार्यत्वसिद्धये ॥ ३० ॥ ततो मनोरथो मेऽद्य फलितो रघुनंदन । त्वदधीना महामाया सर्वलोकैकमोहिनी ॥ ३१ ॥ मां यथा मोहयेन्नैव तथा कुरु रघूद्वह । गुरुनिष्कृतिकामस्त्वं यदि देह्येतदेव मे ॥ ३२ ॥ प्रसंगात्सर्वमप्युक्तं न वाच्यं कुत्रचिन्मया । राज्ञा दशरथेनाहं प्रेषितोऽस्मि रघूद्वह ॥ ३३ ॥ त्वामामंत्रयितं राज्ये श्वोऽभिषेक्ष्यति राघव । अद्य त्वं सीतया सार्धमुपवासं यथाविधि ॥ ३४ कृत्वा शुचिर्भूमिशायी भव राम जितेंद्रियः । गच्छामि राजसान्निध्यं त्वं तु प्रातर्गमिष्यसि ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वा रथमारुह्य

ययौ राजगुरुर्द्रुतम्। रामोऽपि लक्ष्मणं दृष्ट्वा प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥३६॥ सौमित्रयौव-
वराज्ये मे श्वोऽभिषेको भविष्यति। निमित्तमात्रमेवाहं कर्ता भोक्ता त्वमेव हि।३७
मम त्वं हि बहिःप्राणो नात्र कार्या विचारणा। ततो वसिष्ठेन यथा भाषितं तत्तथाक-
रोत् ॥ ३८ ॥ वसिष्ठोऽपि नृपं गत्वा कृतं सर्वं न्यवेदयत्। वसिष्ठस्य पुरो राज्ञा ह्युक्तं
रामाभिषेचनम् ॥ ३९ ॥ यदा तदैव नगरे श्रुत्वा कश्चित्पुमान् जगौ ॥ कौसल्यायै
राममात्रे सुमित्रायै तथैव च ॥४०॥श्रुत्वा ते हर्षसंपूर्णे ददतुर्हारमुत्तमम् । तस्मै
ततः प्रीतमना: कौशल्या पुत्रवत्सला॥४१॥लक्ष्मीं पर्यचरद्देवीं रामस्यार्थप्रसिद्धये।
सत्यवादी दशरथः करोत्येव प्रतिश्रुतम् ॥४२॥ कैकेयीवशगः किंतु कामुकः किं करि
ष्यति । इति व्याकुलचित्ता सा दुर्गां देवीमपूजयत् ॥ ४३ ॥ एतस्मिनन्तरे
देवा दैवीं वाणीमचोदयन्। गच्छ देवि भुवो लोकमयोध्यायां प्रयत्नतः ॥ ४४ ॥
रामाभिषेकविघ्नार्थं यतस्व ब्रह्मवाक्यतः । मंथरां प्रविशस्वादौ कैकेयीं च ततः

परम् ॥ ४५ ॥ ततो विघ्ने समुत्पन्ने पुनरेहि दिवं शुभे । तथेत्युक्त्वा तथा चक्रे प्रविवेशाथ मंथराम् ॥ ४६ ॥ सापि कुब्जा त्रिवक्रा तु प्रासादाग्रमथारुहत् । नगरं परितो दृष्ट्वा सर्वतः समलंकृतम् ॥ ४७ ॥ नानातोरणसम्बाधं पताकाभिरलंकृतम् । सर्वोत्सवसमायुक्तं विस्मिता पुनरागमत् ॥ ४८ ॥ धात्रीं पप्रच्छ मातः किं नगरं समलंकृतम् । नानोत्सवसमायुक्ता कौसल्या चातिहर्षिता ॥४९॥ ददाति विप्रमुख्येभ्यो वस्त्राणि विविधानि च । तामुवाच तदा धात्री रामचंद्राभिषेचनम् ॥ ५० ॥ श्वो भविष्यति तेनाद्य सर्वतोऽलंकृतं पुरम् । तच्छ्रुत्वा त्वरितं गत्वा कैकेयीं वाक्यमब्रवीत् ॥ ५१ ॥ पर्यंकस्थां विशालाक्षीमेकान्ते पर्यवस्थिताम् । किं शेषे दुर्भगे मूढे महद्भयमुपस्थितम् ॥ ५२ ॥ न जानीषेऽतिसौंदर्यमानिनी मत्तगामिनी ॥ ५३ ॥ रामस्यानुग्रहाद्राज्ञः श्वोऽभिषेको भविष्यति । तच्छ्रुत्वा सहसोत्थाय कैकेयी प्रियवादिनी ॥ ५४ ॥ तस्यै दिव्यं

ददौ स्वर्णनूपुरं रत्नभूषितम् । हर्षस्थाने किमति मे कथ्यते भयमागतम् ॥ ५५ ॥
भरतादधिको रामः प्रियकृन्मे प्रियंवदः । कौसल्यां मां समं पश्यन् सदा
शुश्रूषते हि माम् ॥ ५६ ॥ रामाद्भयं किमापन्नं तव मूढे वदस्व मे । तच्छ्रुत्वा
विषसादाथ कुब्जा कारणवैरिणी ॥ ५७ ॥ शृणु मद्वचनं देवि यथार्थं ते
महद्भयम् । त्वां तोषयन् सदा राजा प्रियवाक्यानि भाषते ॥ ५८ ॥ कामु-
कोऽतथ्यवादी च त्वां वाचा परितोषयन् । कार्यं करोति तस्या वै राममा
तुः सुपुष्कलम् ॥ ५९ ॥ मनस्येतन्निधायैव प्रेषयामास ते सुतम् । भरतं मा
तुलकुले प्रेषयामास सानुजम् ॥ ६० ॥ सुमित्रायाः समीचीनं भविष्यति न
संशयः । लक्ष्मणो राममन्वेति राज्यं सोऽनुभविष्यति ॥ ६१ ॥ भरतो रामव
स्याग्रे किंकरो वा भविष्यति । विवास्यते वा नगरात्प्राणैर्वा हाप्यतेऽचिरा
त् ॥ ६२ ॥ त्वं तु दासीव कौसल्यां नित्यं परिचरिष्यसि । ततोपि मरणं श्रेयो

यत्सपत्न्याः पराभवः ॥ ६३ ॥ अतः शीघ्रं यतस्वाद्य भरतस्याभिषेचने । रामस्य वनवासार्थं वर्षाणि नव पंच च ॥ ६४ ॥ ततो रूढोऽभयं पुत्रस्तव राज्ञि भविष्यति । उपायं ते प्रवक्ष्यामि पूर्वमेव सुनिश्चितम् ॥ ६५ ॥ पुरा देवासुरे युद्धे राजा दशरथः स्वयम् । इंद्रेण याचितो धन्वी सहायार्थं महारथः ॥ ६६ ॥ जगाम सेनया सार्धं त्वया सह शुभानने । युद्धं प्रकुर्वतस्तस्य राक्षसैः सह धन्विनः ॥ ६७॥ तदाक्षकीलो न्यपतच्छिन्नस्तस्य न वेद सः । त्वं तु हस्तं समावेश्य कीलरंध्रेऽतिधैर्यतः ॥ ६८ ॥ स्थितवत्यसितापांगी पतिप्राणपरीप्सया । ततो हत्वाऽसुरान्सर्वान् ददर्श त्वामरिंदमः ॥ ६९ ॥ आश्चर्यं परमं लेभे त्वामालिंग्य मुदान्वितः । वृणीष्व यत्ते मनसि वांछितं वरदोऽस्म्यहम् ॥ ७० ॥ वरद्वयं वृणीष्व त्वमेवं राजाऽवदत्स्वयम् । त्वयोक्तो वरदो राजन्यदि दत्तं वरद्वयम् ॥ ७१ ॥ त्वय्येव तिष्ठतु चिरं न्यासभूतं ममानघ । यदा मेऽवसरो भूयात्तदा देहि

वरद्वयम् ॥ ७२ ॥ तथेत्युक्त्वा स्वयं राजा मन्दिरं व्रज सुव्रते । त्वत्तः श्रुतं मया पूर्वमिदानीं स्मृतिमागतम् ॥ ७३ ॥ अतः शीघ्रं प्रविश्याद्य क्रोधागारं रुषान्विता । विमुच्य सर्वाभरणं सर्वतो विनिकीर्य च । भूमावेव-शयाना त्वं तूष्णीमातिष्ठ भामिनि ॥ ७४ ॥ यावत्सत्यं प्रतिज्ञाय राजाऽभीष्टं करोति ते । श्रुत्वा त्रिवक्रयोक्तं तत्तदा केकयनंदिनी ॥ ७५ ॥ तथ्यमेवाखिलं मेने दुःसंगाहितविभ्रमा । तामाह कैकयी हृष्टा कुतस्ते बुद्धिरीदृशी ॥ ७६ ॥ एवं त्वां बुद्धिसंपन्नां न जाने वक्रसुन्दरि । भरतो यदि राजा मे भविष्यति सुतः प्रियः ॥ ७७ ॥ ग्रामान् शतं प्रदास्यामि मम त्वं प्राणवल्लभा । इत्युक्त्वा कोपभवनं प्रविश्य सहसा रुषा ॥ ७८ ॥ विमुच्य सर्वाभरणं परिकीर्य समंततः । भूमौ शयाना मलिना मलिनांबरधारिणी ॥ ७९ ॥ प्रोवाच शृणु मे कुब्जे यावद्रामो वनं व्रजेत् । प्राणांस्त्यक्ष्येऽथ वा वक्रे शयिष्ये

तावदेव हि ॥ ८० ॥ निश्चयं कुरु कल्याणि कल्याणं ते भविष्यति । इत्युक्त्वा प्रययौ कुब्जा गृहं साऽपि तथाऽकरोत् ॥ ८१ ॥ धीरोऽत्यंतदयान्वितोऽपि सुगुणाचारान्वितो वाऽथवा नीतिज्ञो विधिवाददेशिकपरो विद्याविवेकोऽथवा । दुष्टानामतिपापभावितधियां संगं सदा चेद्भजेत्तद्बुद्ध्या परिभावितो व्रजति तत्साम्यं क्रमेण स्फुटम् ॥ ८२ ॥ अतः संगः परित्याज्यो दुष्टानां सर्वदैव हि । दुःसंगी च्यवते स्वार्थाद्यथेयं राजकन्यका ॥ ८३ ॥

॥ इति श्रीमदध्या० उमामहे० अयोध्या० द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे तृतीयसर्गे सङ्कल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकाण्डे तृतीयसर्गं न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं मं अंगुष्ठाभ्यां नमः एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं मं हृदयाय नमः ॥ एवं षडंगानि योजयित्वा ॥

॥ अथ ध्यानम् ॥

ततो राजा दशरथो रामाभ्युदयकारणात् । आदिश्य मंत्रिप्रकृतीः सानन्दो गृहमाविशत् ॥ १ ॥इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा । इति अयोध्याकांडे तृतीयसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

ततो राजा दशरथो रामाभ्युदयकारणात् । आदिश्य मंत्रिप्रकृतीः सानन्दो गृहमाविशत् ॥ १ ॥ तत्रादृष्ट्वा प्रियां राजा किमेतदिति विह्वलः । या पुरा मंदिरं तस्याः प्रविष्टे मयि शोभना ॥ २॥ हसन्ती मामुपायाति सा किं नैवाद्य दृश्यते । इत्यात्मन्येव संचिंत्य मनसाऽतिविदूयता ॥ ३ ॥ पप्रच्छ दासीनिकरं कुतो वः स्वामिनी शुभा । नायाति मां यथापूर्वं मत्प्रिया प्रियदर्शना ॥ ४ ॥ ता ऊचः

क्रोधभवनं प्रविष्टा नैव विद्महे। कारण तत्र देव त्वं गत्वा निश्चेतुमर्हसि ॥ ५ ॥
इत्युक्तो भयसंत्रस्तो राजा तस्याः समीपगः। उपविश्य शनैर्देहं स्पृशन्वै पाणि-
नाब्रवीत् ॥ ६ ॥ किं शेषे वसुधापृष्ठे पर्यङ्कादीन् विहाय च। मां त्वं खेदयसे
भीरु यतो मां नावभाषसे ॥ ७ ॥ अलंकारं परित्यज्य भूमौ मलिनवाससा।
किमर्थं ब्रूहि सकलं विधास्ये तव वांछितम् ॥ ८ ॥ को वा तवाहितं कर्ता नारी
वा पुरुषोऽपि वा। स मे दंड्यश्च वध्यश्च भविष्यति न संशयः ॥ ९ ॥ ब्रूहि देवि
यथा प्रीतिस्तदवश्यं ममाग्रतः। तदिदानीं साधयिष्ये सुदुर्लभमपि क्षणात् ॥१०॥
जानासि त्वं मम स्वांतं प्रियं मां स्ववशे स्थितम्। तथापि मां खेदयसे वृथा
तव परिश्रमः ॥ ११ ॥ ब्रूहि कं धनिनं कुर्यांदरिद्रं ते प्रियङ्करम्। धनिनं क्षणमा-
त्रेण निर्धनं च तवाहितम् ॥ १२ ॥ ब्रूहि कं वा वधिष्यामि वधार्हो वा विमोक्ष्य-
ते। किमत्र बहुनोक्तेन प्राणान्दास्यामि ते प्रिये ॥ १३ ॥ मम प्राणात्प्रियतरो
रामो राजीवलोचनः। तस्योपरि शपे ब्रूहि त्वद्धितं तत्करोम्यहम् ॥ १४ ॥ इति

ब्रुवाणं राजानं शपंतं राघवोपरि । शनैर्विमृज्य नेत्रे सा राजानं प्रत्यभाषत॥१५॥
यदि सत्यप्रतिज्ञोऽसि शपथं कुरुषे यदि । यांच्ञां मे सफलां कर्तुं शीघ्रमेव त्वमर्हसि ॥ १६ ॥ पूर्वं देवासुरे युद्धे मया त्वं परिरक्षितः । तदा वरद्वयं दत्तं त्वया मे तुष्टचेतसा ॥ १७ ॥ तद्द्वयं न्यासभूतं मे स्थापितं त्वयि सुव्रत ॥ तत्रैकेन वरेणाशु भरतं मे प्रियं सुतम् ॥ १८ ॥ एभिः सम्भृतसम्भारैर्यौवराज्येऽभिषेचय । अपरेण वरेणाशु रामो गच्छतु दण्डकान् ॥ १९ ॥ मुनिवेषधरः श्रीमान् जटावल्कलभूषणः । चतुर्दश समास्तत्र कंदमूलफलाशनः ॥ २० ॥ पुनरायातु तस्यांते वने वा तिष्ठतु स्वयम् । प्रभाते गच्छतु वनं रामो राजीवलोचनः ॥२१॥
यदि किंचिद्विलंबेत प्राणांस्त्यक्ष्ये तवाग्रतः । भव सत्यप्रतिज्ञस्त्वमेतदेव मम प्रियम् ॥ २२ ॥ श्रुत्वैतद्दारुणं वाक्यं कैकेय्या रोमहर्षणम् । निपपात महीपालो वज्राहत इवाचलः ॥ २३ ॥ शनैरुन्मील्य नयने विमृज्य परया भिया । दुःस्वप्नो

वा मया दृष्टो ह्यथवा चित्तविभ्रमः ॥ २४ ॥ इत्यालोक्य पुनः पत्नीं व्याघ्रीमिव पुरः स्थिताम् । किमिदं भाषसे भद्रे मम प्राणहरं वचः ॥ २५ ॥ रामः कमपराधं ते कृतवान्कमलेक्षणे । ममाग्रे राघवगुणान्वर्णयस्यनिशं शुभान् ॥ २६ ॥ कौसल्यां मां समं पश्यन् शुश्रूषां कुरुते सदा । इति ब्रुवंती त्वं पूर्वमिदानीं भाषसेऽन्यथा ॥ २७ ॥ राज्यं गृहाण पुत्राय रामस्तिष्ठतु मंदिरे । अनुगृह्णीष्व मां वामे रामान्नास्ति भयं तव ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाऽश्रुपरीताक्षः पादयोर्निपपातह । कैकेयी प्रत्युवाचेदं साऽपि रक्तांतलोचना ॥२९॥ राजेंद्र किं त्वं भ्रांतोऽसि उक्तं तद्भाषसेऽन्यथा । मिथ्या करोषि चेत्स्वीयं भाषितं नरको भवेत् ॥ ३० ॥ वनं न गच्छेद्यदि रामचंद्रः प्रभातकालेऽजिनचीरयुक्तः । उद्बंधनं वा विषभक्षणं वा कृत्वा मरिष्ये पुरतस्तवाहम् ॥ ३१ ॥ सत्यप्रतिज्ञोऽहमितीह लोके विडंबसे सर्वसभांतरेषु । रामोपरि त्वं शपथं च कृत्वा मिथ्याप्रतिज्ञो नरकं प्रयाहि ॥ ३२ ॥ इत्युक्तः प्रियया दीनो

मग्नो दुःखार्णवे नृपः । मूर्च्छितः पतितो भूमौ विसंज्ञो मृतको यथा॥३३॥एवं रा-
त्रिर्गता तस्य दुःखात्संवत्सरोपमा । अरुणोदयकाले तु बंदिनो गायका जगुः ॥३४॥
निवारयित्वा तान् सर्वान् कैकेयी रोषमास्थिता । ततः प्रभातसमये मध्यकक्षमु-
पस्थिताः ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या ऋषयः कन्यकास्तथा । छत्रं च चाम-
रं दिव्यं गजो वाजी तथैव च ॥ ३६ ॥ अन्याश्च वारमुख्या या पौरजानपदास्त-
था । वसिष्ठेन यथाऽऽज्ञप्तं तत्सर्वं तत्र संस्थितम् ॥ ३७ ॥ स्त्रियो बालाश्च वृद्धा-
श्च रात्रौ निद्रां न लेभिरे । कदा द्रक्ष्यामहे रामं पीतकौशेयवाससम् ॥ ३८ ॥
सर्वाभरणसंपन्नं किरीटकटकोज्ज्वलम् । कौस्तुभाभरणं श्यामं कंदर्पशतसुंदर-
म् ॥ ३९ ॥ अभिषिक्तं समायातं गजारूढं स्मिताननम् । श्वेतच्छत्रधरं तत्र ल-
क्ष्मणं लक्षणान्वितम् ॥ ४० ॥ रामं कदा वा द्रक्ष्यामः प्रभातं वा कदा भवेत् ।
इत्युत्सुकधियः सर्वे बभूवुः पुरवासिनः ॥ ४१ ॥ नेदानीमुत्थितो राजा किमर्थं

चेति चिंतयन् । सुमंत्रः शनकैः प्रायाद्यत्र राजाऽवतिष्ठते ॥ ४२ ॥ वर्धयन् जय-
शब्देन प्रणमन् शिरसा नृपम् । अतिखिन्नं नृपं दृष्ट्वा कैकेयीं समपृच्छत ॥ ४३ ॥
देवि कैकेयि वर्धस्व किं राजा दृश्यतेऽन्यथा । तमाह कैकयी राजा रात्रौ निद्रां
न लब्धवान् ॥ ४४ ॥ राम रामेति रामेति राममेवानुचिंतयन् । प्रजागरेण वै
राजा ह्यस्वस्थ इव लक्ष्यते । राममानय शीघ्रं त्वं राजा द्रष्टुमिहेच्छति ॥ ४५ ॥
सुमंत्र उवाच ॥ अश्रुत्वा राजवचनं कथं गच्छामि भामिनि । तच्छ्रुत्वा मंत्रि-
णो वाक्यं राजा मंत्रिणमब्रवीत् ॥ ४६ ॥ सुमंत्र रामं द्रक्ष्यामि शीघ्रमानय सुंद-
रम् । इत्युक्तस्त्वरितं गत्वा सुमंत्रो राममंदिरम् ॥ ४७ ॥ अवारितः प्रविष्टोऽयं
त्वरितं राममब्रवीत् । शीघ्रमागच्छ भद्रं ते राम राजीवलोचन ॥ ४८ ॥ पितुर्गेहं
मया सार्धं राजा त्वां द्रष्टुमिच्छति । इत्युक्तो रथमारुह्य संभ्रमात्त्वरितो य-
यौ ॥ ४९ ॥ रामः सारथिना सार्धं लक्ष्मणेन समन्वितः । मध्यकक्षे वसिष्ठादीन्

पश्यन्नेव त्वरान्वितः ॥ ५० ॥ पितुः समीपं संगम्य ननाम चरणौ पितुः । राम-
मालिंगितुं राजा समुत्थाय ससंभ्रमः ॥ ५१ ॥ बाहू प्रसार्य रामेति दुःखान्मध्ये
पपात ह । हाहेति रामस्तच्छीघ्रमालिंग्यांके न्यवेशयत् ॥ ५२॥ राजानं मूर्च्छितं
दृष्ट्वा चुक्रुशुः सर्वयोषितः । किमर्थं रोदनमिति वसिष्ठोऽपि समाविशत् ॥ ५३ ॥
रामः पप्रच्छ किमिदं राज्ञो दुःखस्य कारणम् । एवं पृच्छति रामे सा कैकेयी राममब्र-
वीत् ॥५४॥ त्वमेव कारणं ह्यत्र राज्ञो दुःखोपशांतये । किंचित् कार्यं त्वया राम
कर्तव्यं नृपतेर्हितम् ॥ ५५ ॥ कुरु सत्यप्रतिज्ञस्त्वं राजानं सत्यवादिनम् । राज्ञा
वरद्वयं दत्तं मम संतुष्टचेतसा ॥ ५६ ॥ त्वदधीनं तु तत्सर्वं वक्तुं त्वां लज्जते
नृपः । सत्यपाशेन संबद्धं पितरं त्रातुमर्हसि ॥ ५७॥ पुत्रशब्देन चैतद्धि नरकात्त्रा-
यते पिता । रामस्तयोदितं श्रुत्वा शूलेनाभिहतो यथा ॥ ५८ ॥ व्यथितः कैकयीं
प्राह किं मामेवं प्रभाषसे । पित्रर्थे जीवितं दास्ये पिबेयं विषमुल्बणम् ॥ ५९ ॥

सीतां त्यक्ष्येऽथ कौसल्यां राज्यं चापि त्यजाम्यहम् । अनाज्ञप्तोऽपि कुरुते पितुः कार्यं स उत्तमः ॥ ६० ॥ उक्तः करोति यः पुत्रः स मध्यम उदाहृतः । उक्तोऽपि कुरुते नैव स पुत्रो मल उच्यते ॥ ६१ ॥ अतः करोमि तत्सर्वं यन्मामाह पिता मम । सत्यं सत्यं करोम्येव रामो द्विर्नाभिभाषते ॥ ६२ ॥ इति रामप्रतिज्ञां सा श्रुत्वा वक्तुं प्रचक्रमे । राम त्वदभिषेकार्थं संभाराः संभृताश्च ये ॥ ६३ ॥ तैरेव भरतोऽवश्यमभिषेच्यः प्रियो मम । अपरेण वरेणाशु चीरवासा जटाधरः ॥ ६४ ॥ वनं प्रयाहि शीघ्रं त्वमद्यैव पितुराज्ञया । चतुर्दश समास्तत्र वस मुन्यन्नभोजनः ॥ ६५ ॥ एतदेव पितुस्तेऽद्य कार्यं त्वं कर्तुमर्हसि । राजा तु लज्जते वक्तुं त्वामेवं रघुनन्दन ॥ ६६ ॥ श्रीराम उवाच ॥ भरतस्यैव राज्यं स्यादहं गच्छामि दण्डकान् । किंतु राजा न वक्तीह मां न जानेऽत्र कारणम् ॥ ६७ ॥ श्रुत्वैतद्रामवचनं दृष्ट्वा रामं पुरः स्थितम् । प्राह राजा दशरथो दुःखितो दुः-

खितं वचः ॥ ६८ ॥ स्त्रीजितं भ्रांतहृदयमुन्मार्गपरिवर्तिनम् । निगृह्य मां गृहा-
णेदं राज्यं पापं न तद्भवेत् ॥ ६९ ॥ एवं चेदनृतं नैव मां स्पृशेद्रघुनन्दन । इत्यु-
क्त्वा दुःखसंतप्तो विललाप नृपस्तदा ॥ ७० ॥ हा राम हा जगन्नाथ हा मम
प्राणवल्लभ । मां विसृज्य कथं घोरं विपिनं गंतुमर्हसि ॥ ७१ ॥ इति रामं समा-
लिंग्य मुक्तकण्ठो रुरोद ह । विमृज्य नयने रामः पितुः सजलपाणिना ॥ ७२ ॥
आश्वासयामास नृपं शनैः स नयकोविदः । किमत्र दुःखेन विभो राज्यं शास्तु
मेऽनुजः ॥ ७३ ॥ अहं प्रतिज्ञां निस्तीर्य पुनर्यास्यामि ते पुरम् । राज्यात्कोटिगु-
णं सौख्यं मम राजन्वने सतः ॥ ७४ ॥ त्वत्सत्यपालनं देवकार्यं चापि भविष्य-
ति । कैकेय्याश्च प्रियो राजन्वनवासो महागुणः ॥ ७५ ॥ इदानीं गन्तुमिच्छामि
व्येतु मातुश्च हृज्ज्वरः । संभाराश्चोपह्रीयंतामभिषेकार्थमागताः ॥ ७६ ॥ मातरं
च समाश्वास्य अनुनीय च जानकीम् । आगत्य पादौ वंदित्वा तव यास्ये सुखं

वनम् ॥ ७७ ॥ इत्युक्त्वा तु परिक्रम्य मातरं द्रष्टुमाययौ। कौसल्याऽपि हरेः पूजां कुरुते रामकारणात् ॥ ७८ ॥ होमं च कारयामास ब्राह्मणेभ्यो ददौ धनम्। ध्यायते विष्णुमेकाग्रमनसा मौनमास्थिता ॥ ७९ ॥ अंतःस्थमेकं घनचित्प्रकाशं निरस्तसर्वातिशयस्वरूपम्। विष्णुं सदानन्दमयं हृदब्जे सा भावयन्ती न ददर्श रामम् ॥ ८० ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकाण्डे चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं श्रीं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं श्रीं हृदयाय नमः ॥ एवं षडंगानि योजयेत् ॥ अथ ध्यानं ॥ ततः सुमित्रा दृष्ट्वैनं रामं राज्ञीं ससंभ्रमा ॥ कौसल्यां बोधयामास रामोऽयं समुपस्थितः ॥ १ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकाण्डे चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ४ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

ततः सुमित्रा दृष्ट्वैनं रामं राज्ञीं ससंभ्रमा । कौसल्यां बोधयामास रामोऽयं
समुपस्थितः ॥ १ ॥ श्रुत्वैव रामनामैषा बहिर्दृष्टिप्रवाहिता । रामं दृष्ट्वा विशा-
लाक्षमालिंग्यांके न्यवेशयत् ॥ २ ॥ मूर्ध्न्यवघ्राय पस्पर्श गात्रं नीलोत्पलच्छ-
वि । भुंक्ष्व पुत्रेति च प्राह मिष्टमन्नं क्षुधार्दितः ॥ ३ ॥ रामः प्राह न मे मात-
र्भोजनावसरः कृतः । दण्डकागमने शीघ्रं मम कालोऽद्य निश्चितः ॥ ४ ॥ कैके-
यीवरदानेन सत्यसंधः पिता मम । भरताय ददौ राज्यं ममाप्यारण्यमुत्तम-
म् ॥ ५ ॥ चतुर्दश समास्तत्र ह्युषित्वा मुनिवेषधृक् । आगमिष्ये पुनः शीघ्रं न
चिंतां कर्तुमर्हसि ॥ ६ ॥तच्छ्रुत्वा सहसोद्विग्ना मूर्च्छिता पुनरुत्थिता । आह
रामं सुदुःखार्ता दुःखसागरसंप्लुता ॥ ७ ॥ यदि राम वनं सत्यं यासि चेन्नय
मामपि । त्वद्विहीना क्षणार्धं वा जीवितं धारये कथम् ॥ ८ ॥ यथा गौर्बालकं

वत्सं त्यक्त्वा तिष्ठेन्न कुत्रचित् । तथैव त्वां न शक्नोमि त्यक्तुं प्राणात्प्रियं सुतम् ॥ ९ ॥ भरताय प्रसन्नश्चेद्राज्यं राजा प्रयच्छतु । किमर्थं वनवासाय त्वामाज्ञापयति प्रियम् ॥ १० ॥ कैकेय्या वरदो राजा सर्वस्वं वा प्रयच्छतु । त्वया किमपराद्धं हि कैकेय्या वा नृपस्य वा ॥ ११ ॥ पिता गुरुर्यथा राम तथाहमधिका ततः । पित्राज्ञप्तो वनं गंतुं वारयेयमहं सुतम् ॥ १२ ॥ यदि गच्छसि मद्वाक्यमुल्लंघ्य नृपवाक्यतः । तदा प्राणान्परित्यज्य गच्छामि यमसादनम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणोऽपि ततः श्रुत्वा कौसल्यावचनं रुषा । उवाच राघवं वीक्ष्य दहन्निव जगत्त्रयम् ॥ १४ ॥ उन्मत्तं भ्रांतमनसं कैकेयीवशवर्तिनम् । बद्ध्वा निहन्मि भरतं तद्बंधून्मातुलानपि ॥ १५ ॥ अथ पश्यन्तु मे शौर्यं लोकान्प्रदहतः पुरा । राम त्वमभिषेकाय कुरु यत्नमरिंदम ॥ १६ ॥ धनुष्पाणिरहं तत्र निहन्तां विघ्नकारिणः । इति ब्रुवंतं सौमित्रिमालिंग्य रघुनन्दनः ॥ १७ ॥ शूरोऽसि रघुशार्दूल म-

मात्यन्तहिते रतः । जानामि सर्वं ते सत्यं किंतु तत्समयो नहि ॥ १८ ॥ यदिदं दृश्यते सर्वं राज्यं देहादिकं च यत् । यदि सत्यं भवेत्तत्र आयासः सफलश्च ते ॥ १९ ॥ भोगा मेघवितानस्थविद्युल्लेखेव चंचलाः । आयुरप्यग्निसंतप्तलोहस्थजलबिंदुवत् ॥ २० ॥ यथा व्यालगलस्थोऽपि भेको दंशानपेक्षते । तथा कालाहिना ग्रस्तो लोको भोगानशाश्वतान् ॥ २१ ॥ करोति दुःखेन हि कर्मतंत्रं शरीरभोगार्थमहर्निशं नरः । देहस्तु भिन्नः पुरुषात्समीक्ष्यते को वात्र भोगः पुरुषेण भुज्यते ॥ २२ ॥ पितृमातृसुतभ्रातृदारबंध्वादिसंगमः । प्रपायामिव जंतूनां नद्यां काष्ठौघवच्चलः ॥२३॥ छायेव लक्ष्मीश्चपला प्रतीता तारुण्यमंभोदवद्ध्रुवं च । स्वप्नोपमं स्त्रीसुखमायुरल्पं तथापि जंतोरभिमान एवः ॥ २४ ॥ संसृतिः स्वप्नसदृशी सदा रोगादिसंकुला । गंधर्वनगरप्रख्या मूढस्तामनुवर्तते ॥ २५ ॥ आयुष्यं क्षीयते यस्मादादित्यस्य गतागतैः । दृष्ट्वाऽन्येषांजरामृत्यू कथंचिन्नैम बुद्ध्य-

ते ॥२६॥ स एव दिवसः सैव रात्रिरित्येव मूढधीः । भोगाननुपतत्येव कालवेगं न पश्यति ॥२७॥ प्रतिक्षणं क्षरत्येतदायुरामघटांबुवत् ।सपत्ना इव रोगौघाः शरीरं प्रहरंत्यहो ॥२८॥ जरा व्याघ्रीव पुरतस्तर्जयंत्यवतिष्ठते।मृत्युः सहैव यात्येष समयं संप्रतीक्षते॥२९॥देहेऽहंभावमापन्नो राजाऽहं लोकविश्रुतः। इत्यस्मिन्मनुते जंतुःकृमिविड्भस्मसंज्ञिते॥ ३०॥त्वगस्थिमांसविण्मूत्ररेतोरक्तादिसंयुतः।विकारी परिणामी च देह आत्मा कथं वद ॥३१॥ यमास्थाय भवाँल्लोकं दग्धुमिच्छति लक्ष्मण। देहाभिमानिनः सर्वे दोषाः प्रादुर्भवंति हि ॥ ३२ ॥ देहोऽहमिति या बुद्धिरविद्या सा प्रकीर्तिता । नाहं देहश्चिदात्मेति बुद्धिर्विद्येति भण्यते ॥ ॥ ३३ ॥ अविद्या संसृतेर्हेतुर्विद्या तस्या निवर्तिका । तस्माद्यत्नः सदा कार्यो विद्याभ्यासे मुमुक्षुभिः ॥ कामक्रोधादयस्तत्र शत्रवः शत्रुसूदन ॥ ३४ ॥ तत्रापि क्रोध एवालं मोक्षविघ्नाय सर्वदा । येनाविष्टः पुमान्हंति पितृभ्रातृसुहृत्सखीन् ॥ ३५ ॥ क्रोधमूलो मनस्तापः

क्रोधः संसारबंधनम् । धर्मक्षयकरः क्रोधस्तास्मात्क्रोधं परित्यज ॥ ३६ ॥
क्रोध एष महान् शत्रुस्तृष्णा वैतरणी नदी । संतोषो नंदनवनं शांति-
रेव हि कामधुक् ॥ ३७ ॥ तस्मात्शांतिं भजस्वाद्य शत्रुरेवं भवेन्न ते ।
देहेंद्रियमनःप्राणबुद्ध्यादिभ्यो विलक्षणः ॥ ३८ ॥ आत्मा शुद्धः स्वयंज्योतिरवि-
कारी नीराकृतिः । यावद्देहेंद्रियप्राणैर्भिन्नत्वं नात्मनो विदुः ॥ ३९ ॥ ताव-
त्संसारदुःखौघैः पीड्यंते मृत्युसंयुताः ॥ तस्मात्त्वं सर्वदा भिन्नमात्मानं हृदि-
भावय ॥ ४० ॥ बुद्ध्यादिभ्यो वहिः सर्वमनुवर्तस्व मा खिदः । भुंजन्प्रारब्ध-
मखिलं सुखं वा दुखमेव वा ॥ ४१ ॥ प्रवाहपतितः कार्यं कुर्वन्नपि न लिप्यसे ।
बाह्यो सर्वत्र कर्तृत्वमावहन्नपि राघव ॥ ४२ ॥ अंतःशुद्धस्वभावस्त्वं लिप्यसे-
न च कर्मभिः । एतन्मयोदितं कृत्स्नं हृदि भावय सर्वदा ॥ ४३ ॥ संसारदुःखैर-
खिलैर्बाध्यसे न कदाचन । त्वमप्यंब मयादिष्टं हृदि भावय नित्यदा ॥ ४४ ॥

समागमं प्रतीक्षस्व न दुःखैः पीड्यसे चिरम् । न सदैकत्र संवासः कर्ममा-
र्गानुवर्तिनाम् ॥ ४५ ॥ यथा प्रवाहपतितप्लवानां सरितां तथा ।
चतुर्दशसमासंख्या क्षणार्धमिव जायते ॥ ४६ ॥ अनुमन्यस्व मामंब
दुःखं संत्यज्य दूरतः । एवं चेत्सुखसंवासो भविष्यति वने मम ॥ ४७ ॥
इत्युक्त्वा दंडवन्मातुः पादयोरपतच्चिरम् । उत्थाप्यांके समावेश्य आशीर्भिर-
भिनंदयत् ॥ ४८ ॥ सर्वे देवाः सगंधर्वा ब्रह्मविष्णुशिवादयः । रक्षन्तु त्वां सदा
यांतं तिष्ठतं निद्रया युतम् ४९ इति प्रस्थापयामास समालिंग्य पुन पुनः । लक्ष्म-
णोऽपि तदा रामं नत्वा हर्षाश्रुगद्गदः ॥ ५० ॥ आह राम ममांतस्थः संशयोऽयं
त्वया हृतः । यास्यामि पृष्ठतो राम सेवां कर्तुं तदादिश ॥ ५१ ॥ अनुगृह्णीष्व मां
राम नोचेत्प्राणांस्त्यजाम्यहम् । तथेति राघवोऽप्याह लक्ष्मणं याहि मा चिर-
म् ॥ ५२ ॥ प्रतस्थे तां समाधातुं गतः सीतापतिर्विभुः । आगतं पतिमालोक्य

सीता सुस्मितभाषिणी ॥ ५३ ॥ स्वर्णपात्रस्थसलिलैः पादौ प्रक्षाल्य भक्तितः । पप्रच्छ पतिमालोक्य देव किं सेनया विना ॥ ५४ ॥ आगतोऽसि गतः क्व श्वेतच्छत्रं च ते कुतः । वादित्राणि न वाद्यंते किरीटादिविवर्जितः ॥ ५५ ॥ सामंतराजसहितः संभ्रमान्नागतोऽसि किम् । इति स्म सीतया पृष्टो रामः सस्मितमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ राज्ञा मे दंडकारण्ये राज्यं दत्तं शुभेऽखिलम् ॥ अतस्तत्पालनार्थाय शीघ्रं यास्यामि भामिनि ॥ ५७ ॥ अद्यैव यास्यामि वनं त्वं तु श्वश्रूसमीपगा । शुश्रूषां कुरु मे मातुर्न मिथ्यावादिनो वयम् ॥ ५८ ॥ इति ब्रुवंतं श्रीरामं सीता भीताऽब्रवीद्वचः ॥ किमर्थं वनराज्यं ते पित्रा दत्तं महात्मना ॥ ५९ ॥ तामाह रामः कैकेय्यै राजा प्रीतो वरं ददौ । भरताय ददौ राज्यं वनवासं ममानघे ॥ ६० ॥ चतुर्दश समास्तत्र वासो मे किल याचितः । तया देव्या ददौ राजा सत्यवादी दयाप-

रः ॥ ६१ ॥ अतः शीघ्रं गमिष्यामि मा विघ्नं कुरु भामिनि । श्रुत्वा तद्रामवचनं-
जानकी प्रीतिसंयुता ॥ ६२ ॥ अहमग्रे गमिष्यामि वनं पश्चात्त्वमेष्यसि ।
इत्याह मां विना गंतुं तव राघव नोचितम् ॥ ६३ ॥ तामाह राघवः प्रीतः
स्वप्रियां प्रियवादिनीम् । कथं वनं त्वां नेष्येऽहं बहुव्याघ्रमृगाकुलम् ॥ ६४ ॥
राक्षसा घोररूपाश्च संति मानुषभोजिनः । सिंहव्याघ्रवराहाश्च संचरंति-
समंततः ॥ ६५ ॥ कट्वम्लफलमूलानि भोजनार्थं सुमध्यमे । अपूपानि व्यं-
जनानि विद्यंते न कदाचन ॥ ६६ ॥ काले काले फलं वाऽपि विद्यते कुत्र सुंदरि ।
मार्गो न दृश्यते क्वापि शर्कराकंटकान्वितः ॥ ६७ ॥ गुहागह्वरसंबाधं झिल्लीदंशा-
दिभिर्युतम् । एवं बहुविधं दोषं वनं दंडकसंज्ञितम् ॥ ६८ ॥ पादचारेण गंतव्यं
शीतवातातपादिमत् । राक्षसादीन्वने दृष्ट्वा जीवितं हास्यसेऽचिरात् ॥ ६९ ॥ त-
स्माद्भद्रे गृहे तिष्ठ शीघ्रं द्रक्ष्यसि मां पुनः । रामस्य वचनं श्रुत्वा सीता दुःखसम-

न्विता ॥ ७० ॥ प्रत्युवाच स्फुरद्वक्त्रा किंचित्कोपसमन्विता । कथं मामिच्छसे त्यक्तुं धर्मपत्नीं पतिव्रताम् ॥ ७१ ॥ त्वदनन्यामदोषां मां धर्मज्ञोऽसि दयापरः । त्वत्समीपे स्थितां राम को वा मां धर्षयेद्वने ॥७२॥ फलमूलादिकं यद्यत्तव भुक्तावशेषितम् । तदेवामृततुल्यं मे तेन तुष्टा रमाम्यहम् ॥ ७३ ॥ त्वया सह चरंत्या मे कुशाः काशाश्च कंटकाः । पुष्पास्तरणतुल्या मे भविष्यंति न संशयः ॥ ७४ ॥ अहं त्वां क्लेशये नैव भवेयं कार्यसाधिनी । बाल्ये मां वीक्ष्य कश्चिद्वै ज्योतिःशास्त्रविशारदः ॥ ७५ ॥ प्राह ते विपिने वासः पत्या सह भविष्यति । सत्यवादी द्विजो भूयाद्गमिष्यामि त्वया सह ॥ ७६ ॥ अन्यत्किंचित्प्रवक्ष्यामि श्रुत्वा मां नय काननम् । रामायणानि बहुशः श्रुतानि बहुभिर्द्विजैः ॥७७॥ सीतां विना वनं रामो गतः किं कुत्रचिद्वद ॥ अतस्त्वया गमिष्यामि सर्वथा त्वत्सहायिनी ॥७८॥ यदि गच्छसि मां त्यक्त्वा प्राणांस्त्यक्ष्यामि तेऽग्रतः । इति तं निश्चयं ज्ञात्वा सीता-

या रघुनंदनः ॥ ७९ ॥ अब्रवीद्देवि गच्छ त्वं वनं शीघ्रं मया सह । अरुंधत्यै प्रय-
च्छाशु हारानाभरणानि च ॥८०॥ ब्राह्मणेभ्यो धनं सर्वं दत्त्वा गच्छामहे वनम् ।
इत्युक्त्वा लक्ष्मणेनाशु द्विजानाहूय भक्तितः ॥ ८१ ॥ ददौ गवां वृन्दशतं धनानि
वस्त्राणि दिव्यानि विभूषणानि । कुटुंबवद्भ्यः श्रुतिशीलवद्भ्यो मुदा द्विजेभ्यो
रघुवंशकेतुः ॥ ८२ ॥ अरुन्धत्यै ददौ सीता मुख्यान्याभरणानि च । रामो मातुः
सेवकेभ्यो ददौ धनमनेकधा ॥ ८३ ॥ स्वकांतःपुरवासिभ्यः सेवकेभ्यस्तथैव च ।
पौरजानपदेभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यः सहस्रशः ॥८४॥ लक्ष्मणोऽपि सुमित्रां तु कौसल्यायै
समर्पयत् । धनुष्पाणिः समागत्य रामस्याग्रे व्यवस्थितः ॥८५॥ रामः सीता लक्ष्मणश्च
जग्मुः सर्वे नृपालयम् ॥ ८६ ॥ श्रीरामः सह सीतया नृपपथे गच्छन् शनैः सानु-
जः पौरान् जानपदान्कुतूहलदृशः सानंदमुद्वीक्षयन् । श्यामः कामसहस्र-

सुंदरवपुः कांत्या दिशो भाशयन्पादन्यासपवित्रिताऽखिलजगत्पापालयं ततिपतुः ॥ ८७ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकांडे चतुर्थः सर्गः ॥४॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे पंचमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे पंचमसर्गं न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं रं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं रं हृदयाय नमः ॥ एवं षडंगानि योजयेत् ॥ अथ ध्यानं ॥ आयांतं नागरा दृष्ट्वा मार्गे रामं सजानकिम् ॥ लक्ष्मणेन समं वीक्ष्य ऊचुः सर्वे परस्परम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकांडे पंचमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

आयांतं नागरा दृष्ट्वा मार्गे रामं सजानकिम् । लक्ष्मणेन समं वीक्ष्य ऊचुः सर्वे परस्परम् ॥ १ ॥ कैकेय्या वरदानादि श्रुत्वा दुःखसमावृताः । बत राजा दशरथः

सत्यसंधं प्रियं सुतम् ॥ २ ॥ स्त्रीहेतोरत्यजत्कामी तस्य सत्यवता कुतः । कैके-
यी वा कथं दुष्टा रामं सत्यं प्रियङ्करम् ॥ ३ ॥ विवासयामास कथं क्रूरकर्माऽति-
मूढधीः । हे जना नात्र वस्तव्यं गच्छामोऽद्यैव काननम् ॥ ४ ॥ यत्र रामः सभा-
र्यश्च सानुजो गंतुमिच्छति । पश्यंतु जानकीं सर्वे पादचारेण गच्छतीम् ॥ ५ ॥
पुंभिः कदाचिद्दृष्टा वा जानकी लोकसुंदरी । साऽपि पादेन गच्छंती जनसंघेष्व-
नावृता ॥ ६ ॥ रामोऽपि पादचारेण गजाश्वादिविवर्जितः । गच्छति द्रक्ष्यथ विभुं
सर्वलोकैकसुंदरम् ॥ ७ ॥ राक्षसी कैकयीनाम्नी जाता सर्वविनाशिनी । रामस्यापि
भवेद्दुःखं सीतायाः पादयानतः ॥ ८ ॥ बलवान्विधिरेवात्र पुंप्रयत्नो हि दुर्बलः ।
इति दुःखाकुले वृन्दे साधूनां मुनिपुंगवः ॥ ९ ॥ अब्रवीद्वामदेवोऽथ साधूनां सं-
घमध्यगः । मानुशोचथ रामं वा सीतां वा वच्मि तत्त्वतः ॥ १० ॥ एष रामः प-
रो विष्णुरादिनारायणः स्मृतः । एषा सा जानकी लक्ष्मीर्योगमायेति विश्रुता ॥ ११ ॥

असौ शेषस्तमन्वेति लक्ष्मणाख्यश्च सांप्रतम् । एष मायागुणैर्युक्तस्तत्तदाकारवानिव ॥ १२ ॥ एष एव रजोयुक्तो ब्रह्माऽभूद्विश्वभावनः । सत्वाविष्टस्तथा विष्णुस्त्रिजगत्प्रतिपालकः ॥ १३ ॥ एष रुद्रस्तामसोऽन्ते जगत्प्रलयकारणम् । एष मत्स्यः पुरा भूत्वा भक्तं वैवस्वतं मनुम् ॥ १४ ॥ नाव्यारोप्य लयस्यांतं पालयामास राघवः । समुद्रमथने पूर्वं मंदरे सुतलं गते ॥ १५ ॥ अधारयत्स्वपृष्ठेऽद्रिं कूर्मरूपी रघूत्तमः । मही रसातलं याता प्रलये सूकरोऽभवत् ॥ १६ ॥ तोलयामास दंष्ट्राग्रे तां क्षोणीं रघुनंदनः । नरसिंहं वपुः कृत्वा प्रह्लादवरदः पुरा ॥ १७ ॥ त्रिलोककंटकं रक्षः पाटयामास तन्नखैः । पुत्रराज्यं हृतं दृष्ट्वा ह्यदित्या याचितः पुरा ॥१८॥ वामनत्वमुपागम्य यच्ञया चाहरत्पुनः । दुष्टक्षत्रियभूभारनिवृत्त्यै भार्गवोऽभवत् ॥ १९ ॥ सएव जगतां नाथ इदानीं रामतां गतः । रावणादीनि रक्षांसि कोटिशो निहनिष्यति ॥ २० ॥ मानुषेणैव मरणं तस्य दृष्टं दुरात्मनः । राज्ञा दशर-

थेनापि तपसाराधितो हरिः ॥ २१ पुत्रत्वाकांक्षया विष्णोस्तदा पुत्रोऽभवद्धरिः ।
स एव विष्णुः श्रीरामो रावणादिवधाय हि ॥ २२ ॥ गंताऽद्यैव वनं रामो लक्ष्म-
णेन सहायवान् । एषा सीता हरेर्माया सृष्टिस्थित्यन्तकारिणी ॥ २३ ॥ राजा वा
कैकयी वाऽपि नात्र कारणमण्वपि । पूर्वेद्युर्नारदः प्राह भूभारहरणाय च ॥ २४॥
रामोऽप्याह स्वयं साक्षाच्छ्वो गमिष्याम्यहं वनम् । अतो रामं समुद्दिश्य चिंतां-
त्यजत बालिशाः ॥ २५ ॥ रामरामेति यो नित्यं जपंति मनुजा भुवि । तेषां मृ-
त्युभयादीनि न भवंति कदाचन ॥ २६ ॥ का पुनस्तस्य रामस्य दुःखशंका महा-
त्मनः । रामनाम्नैव मुक्तिः स्यात्कलौ नान्येन केनचित् ॥ २७ ॥ मायामानुषरू-
पेण विडंबयति लोककृत् । भक्तानां भजनार्थाय रावणस्य वधाय च ॥ २८ ॥
राज्ञश्चाभीष्टसिद्ध्यर्थं मानुषं वपुराश्रितः। इत्युक्त्वा विरराामाथ वामदेवो महा-
मुनिः ॥ २९ ॥ श्रुत्वा तेऽपि द्विजाः सर्वे ज्ञात्वारामं हरिं विभुम् ।जहुर्हृत्संशय-

ग्रंथिं राममेवानुचिंतयन् ॥ ३० ॥ य इदं चिन्तयेन्नित्यं रहस्यं रामसीतयोः ।
तस्य रामे दृढा भक्तिर्भवेद्विज्ञानपूर्विका ॥ ३१ ॥ रहस्यं गोपनीयं वो यूयं
वै राघवप्रियाः । इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रस्तेऽपि रामं परं विदुः ॥ ३२ ॥ ततो
रामः समाविश्य पितृगेहमवारितः । सानुजः सीतया गत्वा कैकेयीमिदमब्री-
त् ॥ ३३ ॥ आगताः स्मो वयं मातस्त्रयस्ते संमतं वनम् । गंतुं कृतधियः शीघ्र-
माज्ञापयतु नः पिता ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वा सहसोत्थाय चीराणि प्रददौ स्वयम् ।
रामाय लक्ष्मणायाथ सीतायै च पृथक् पृथक् ॥ ३५ ॥ रामस्तु वस्त्राण्युत्सृज्य
वन्यचीराणि पर्यधात् । लक्ष्मणोऽपि तथा चक्रे सीता तन्न विजानती ॥३६॥ हस्ते
गृहीत्वा रामस्य लज्जया मुखमैक्षत । रामोगृहीत्वा तच्चीरमंशुके पर्यवेष्टयत् ॥३७॥
तद्दृष्ट्वा रुरुदुः सर्वे राजदाराः समन्ततः । वसिष्ठस्तु तमाकर्ण्य रुदितं भर्त्सयन्
रुषा ॥ ३८ ॥ कैकेयीं प्राह दुर्वृत्ते राम एव त्वया वृतः । वनवासाय दुष्टे त्वं

सीतायै किं प्रयच्छसि ॥ ३९ ॥ यदि रामं समन्वेति सीता भक्त्या पतिव्रता । दिव्यांबरधरा नित्यं सर्वाभरणभूषिता ॥ ४० ॥ रमयत्वनिशं रामं वनदुःखनिवारिणी । राजा दशरथोऽप्याह सुमंत्रं रथमानय ॥ ४१ ॥ रथमारुह्य गच्छंतु वनं वनचरप्रियाः । इत्युक्त्वा राममालोक्य सीतां चैव सलक्ष्मणम् ॥४२॥ दुःखान्निपतितो भूमौ रुरोदाश्रुपरिप्लुतः । आरुरोह रथं सीता शीघ्रं रामस्य पश्यतः ॥४३॥ रामः प्रदक्षिणं कृत्वा पितरं रथमारुहत् । लक्ष्मणः खड्गयुगलं धनुस्तूणीयुगं तथा ॥ ४४ ॥ गृहीत्वा रथमारुह्य नोदयामास सारथिम् । तिष्ठ तिष्ठ सुमंत्रेति राजा दशरथोऽब्रवीत् ॥ ४५ ॥ गच्छ गच्छेति रामेण नोदितोऽचोदयद्रथम् । रामे दूरं गते राजा मूर्च्छितः प्रापतद्भुवि ॥ ४६ ॥ पौरास्तु बालवृद्धाश्च वृद्धा ब्राह्मणसत्तमाः । तिष्ठ तिष्ठेति रामेति क्रोशंतो रथमन्वयुः ॥४७॥ राजा रुदित्वा सुचिरं मां नयंतु गृहं प्रति । कौसल्यायाः राममातुरित्याह परिचारकान् ॥ ४८ ॥

किंचित्कालं भवेत्तत्र जीवनं दुःखितस्य मे। अत ऊर्ध्वं न जीवामि चिरं रामं विना कृतः ॥ ४९ ॥ ततो गृहं प्रविश्यैव कौसल्यायाः पपात ह। मूर्च्छितश्च चिराद्बुद्ध्वा तूष्णीमेवावतस्थिवान् ॥ ५० ॥ रामस्तु तमसातीरं गत्वा तत्रावसत्सुखी। जलं प्राश्य निराहारो वृक्षमूलेऽस्वपद्विभुः ॥ ५१ ॥ सीतया सह धर्मात्मा धनुष्पाणिस्तु लक्ष्मणः। पालयामास धर्मज्ञः सुमंत्रेण समन्वितः ॥ ५२ ॥ पौराः सर्वे समागत्य स्थितास्तस्यातिदूरितः। शक्ता रामं पुरं नेतुं नोचेद्गच्छामहे वनम् ॥ ५३ ॥ इति निश्चयमाज्ञाय तेषां रामोऽतिविस्मितः। नाहं गच्छामि नगरमेते वै क्लेशभागिनः ॥ ५४ ॥ भविष्यन्तीति निश्चित्य सुमन्त्रमिदमब्रवीत्। इदानीमेव गच्छामः सुमंत्र रथमानय ॥ ५५ ॥ इत्याज्ञप्तः सुमंत्रोऽपि रथं वाहैरयोजयत्। आरुह्य रामः सीता च लक्ष्मणोऽपि ययुर्द्रुतम् ॥ ५६ ॥ अयोध्याभिमुखे गत्वा किंचिद्दूरं ततो ययुः। तेपि राममदृष्ट्वैव प्रातरुत्थाय

दुःखिताः ॥ ५७ ॥ रथनेमिगतं मार्गं पश्यंतस्ते पुरं ययुः । हृदि रामं ससीतं ते ध्यायन्तस्तस्थुरन्वहम् ॥ ५८ ॥ सुमंत्रोऽपि रथं शीघ्रं नोदयामास सादरम् । स्फीतान् जनपदान्पश्यन् रामः सीतासमन्वितः ॥ ५९ ॥ गंगातीरं समागच्छच्छृं-ङ्गवेराविदूरतः । गंगां दृष्ट्वा नमस्कृत्य स्नात्वा सानंदमानसः ॥ ६० ॥ शिंश-पावृक्षमूले स निषसाद रघूत्तमः । ततो गुहो जनैः श्रुत्वा रामागममहोत्सव-म् ॥ ६१ ॥ सखायं स्वामिनं द्रष्टुं हर्षात्तूर्णं समापतत् । फलानि मधुपुष्पादि-गृहित्वा भक्तिसंयुतः ॥ ६२ ॥ रामस्याग्रे विनिक्षिप्य दंडवत्प्रापतद्भुवि । गुह-मुत्थाप्य तं तूर्णं राघवः परिषस्वजे ॥ ६३ ॥ संपृष्टकुशलो रामं गुहः प्रांज-लिरब्रवीत् । धन्योऽहमद्य मे जन्म नैषादं लोकपवान ॥ ६४ ॥ बभूव परमानंदः स्पृष्ट्वा तेऽगं रघूत्तम । नैषादराज्यमेतत्ते किंकरस्य रघूत्तम ॥ ६५ ॥ त्वदधीनं वसन्नत्र पालयास्मान् रघूद्वह । आगच्छ यामो नगरं पावनं कुरु

मे गृहम् ॥ ६६ ॥ गृहाण फलमूलानि त्वदर्थं संचितानि मे । अनुगृह्णीष्व भगवन् दासस्तेऽहं सुरोत्तम ॥ ६७ ॥ रामस्तमाह सुप्रीतो वचनं शृणु मे सखे । न वेक्ष्यामि गृहं ग्रामं नव वर्षाणि पञ्च च ॥ ६८ ॥ दत्तमन्येन नो भुंजे फलमूलादि किंचन । राज्यं ममैतत्ते सर्वं त्वं सखा मेऽतिवल्लभः ॥६७॥ वटक्षीरं समानाय्य जटामुकुटमादरात् । बबध लक्ष्मणनाथ सहितो रघुनंदनः ॥ ७० ॥ जलमात्रं तु संप्राश्य सीतया सह राघवः । आस्तृ कुशपर्णाद्यैः शयनं लक्ष्मणेन हि ॥ ७१ ॥ उवास तत्र नगरप्रासादाग्रे यथा पुरा । सुष्वाप तत्र वैदेह्या पर्यंक इव संस्कृते ॥ ७२ ॥ ततोऽविदूरे परिगृह्य चापं सबाणतूणीरधनुः स लक्ष्मणः । ररक्ष रामं परितो विपश्यन् गुहेन सार्धं सशरासनेन ॥ ७३ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥५॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे षष्ठसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं घुं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं घुं हृदयाय नमः ॥ एवं षडंगानि योजयेत् ॥ अथ ध्यानं ॥ सुप्तं रामं समालोक्य गुहः सोऽश्रुपरिप्लुतः- लक्ष्मणं प्राह विनयाद्भ्रातः पश्यसि राघवम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकांडे षष्ठसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

सुप्तं रामं समालोक्य गुहः सोऽश्रुपरिप्लुतः । लक्ष्मणं प्राह विनयाद्भ्रातः पश्यसि राघवम् ॥ १ ॥ शयानं कुशपत्रौघसंस्तरे सीतया सह । यः शेते स्वर्णपर्यंके स्वास्तीर्णे भवनोत्तमे ॥ २ ॥ कैकेयी रामदुःखस्य कारणं विधिना कृता । मंथराबुद्धिमास्थाय कैकेयी पापमाचरत् ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणः प्राह

स्व खे शृणु वचो मम । कः कस्य हेतुर्दुःखस्य कश्च हेतुः सुखस्य वा ॥ ४ ॥ स्वपूर्वार्जितकर्मैव कारणं सुखदुःखयोः ॥ ५ ॥ सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुबुद्धिरेषा । अहं करोमीति वृथाऽभिमानः स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः ॥ ६ ॥ सुहृन्मित्रार्युदासीनद्वेष्यमध्यस्थबांधवाः । स्वयमेवाचरन्कर्म तथा तत्र विभाव्यते ॥ ७ ॥ सुखं वा यदि वा दुःखं स्वकर्मवशगो नरः । यद्यद्यथागतं तत्तद्भुक्त्वा स्वस्थमना भवेत् ॥ ८ ॥ न मे भोगागमे वांछा न मे भोगविवर्जने । आगच्छत्वथ मागच्छत्वभोगवशगो भवे ॥ ९ ॥ यस्मिन् देशे च काले च यस्माद्वा येन केन वा । कृतं शुभाशुभं कर्म योज्ये तत्तत्र नान्यथा ॥ १० ॥ अलं हर्षविषादाभ्यां शुभाशुभफलोदये । विधात्रा विहितं यद्यत्तदलंघ्यं सुरासुरैः ॥ ११ ॥ सर्वदा सुखदुःखाभ्यां नरः प्रत्यवरुध्यते । शरीरं पुण्यपापाभ्यामुत्पन्नं सुखदुःखवत् ॥ १२ ॥ सुखस्यानंतरं दुःखं दुःखस्यानंतरं सु-

खम् । द्वयमेतद्धि जंतूनामलंघ्यं दिनरात्रिवत् ॥ १३ ॥ सुखमध्ये स्थितं दुःखं
दुःखमध्ये स्थितं सुखम् । द्वयमन्योऽन्यसंयुक्तं प्रोच्यते जलपंकवत् ॥ १४ ॥
तस्माद्धैर्येण विद्वांस इष्टानिष्टोपपत्तिषु । न हृष्यंति न मुह्यंति सर्वं मायेति
भावनात् ॥१५॥ गुहलक्ष्मणयोरेवं भाषतोर्विमलं नभः। बभूव रामः सलिलं दृष्ट्वा
प्रातः समाहितः ॥१६॥ उवाच शीघ्रं सुदृढां नावमानय मे सखे । श्रुत्वा रामस्य
वचनं निषादाधिपतिर्गुहः ॥ १७ ॥ स्वयमेव दृढां नावमानिनाय सुलक्षणाम् ।
स्वामिन्नारुह्यतां नौकां सीतया लक्ष्मणेन च ॥ ॥ १८ ॥ वाहये ज्ञातिभिः सार्ध-
महमेव समाहितः । तथेति राघवः सीतामारोप्य शुभलक्षणाम् ॥ १९ ॥ गुहस्य
हस्तावालंब्य स्वयं चारुहदच्युतः । आयुधादीन् समारोप्य लक्ष्मणोऽप्यारु-
रोह च ॥ २० ॥ गुहस्तान्वाहयामास ज्ञातिभिः सहितः स्वयम् । गंगामध्ये
गता गंगां प्रार्थयामास जानकी ॥ २१ ॥ देवि गंगे नमस्तुभ्यं निवृत्ता वनवा-

सतः। रामेण सहिताऽहं त्वां लक्ष्मणेन च पूजये ॥ २२ ॥ सुरामांसोपहारैश्च नानाबलिभिरादृता। इत्युक्त्वा परकूलं तौ शनैरुत्तीर्य जग्मतुः॥ २३ ॥ गुहोऽपि राघवं प्राह गमिष्यामि त्वया सह। अनुज्ञां देहि राजेन्द्र नो चेत्प्राणांत्यजाम्यहम् ॥ २४ ॥ श्रुत्वा नैषादिवचनं श्रीरामस्तमथाब्रवीत्। चतुर्दश समाः स्थित्वा दण्डके पुनरप्यहम् ॥ २५ ॥ आयास्याम्युदितं सत्यं नासत्यं रामभाषितम्। इत्युक्त्वालिंग्य तं भक्तं समाश्वास्य पुनः पुनः ॥२६॥ निवर्तयामास गुहं सोऽपि कृच्छ्राद्ययौ गृहम्। तत्र मेध्यं मृगं हत्वा पक्त्वा हुत्वा च ते त्रयः॥२७॥ भुक्त्वा वृक्षदले सुप्त्वा सुखमासत तां निशाम्। ततो रामस्तु वैदेह्या लक्ष्मणेन समन्वितः ॥२८॥ भरद्वाजाश्रमपदं गत्वा बहिरुपस्थितः। तत्रैकं वटुकं दृष्ट्वा रामः प्राह च हे वटो ॥ २९ ॥ रामो दाशरथिः सीतालक्ष्मणाभ्यां समन्वितः। आस्ते बहिर्वनस्येति ह्युच्यतां मुनिसन्निधौ ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वा सहसा गत्वा पादयोः प-

तितो मुनेः । स्वामिन् रामः समागत्य वनाद्बहिरवस्थितः ॥३१॥ सभार्यः सानुजः श्रीमानाह मां देवसन्निभः । भरद्वाजाय मुनये ज्ञापयस्व यथोचितम् ॥ ३२ ॥ तच्छ्रुत्वा सहसोत्थाय भरद्वाजो मुनीश्वरः । गृहीत्वाऽर्घ्यं च पाद्यं च रामसामीप्यमाययौ ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वा रामं यथान्यायं पूजयित्वा सलक्ष्मणम् । आह मे पर्णशालां भो राम जीवलोचन ॥ ३४ ॥ आगच्छ पादरजसा पुनीहि रघुनंदन । इत्युक्त्वोटजमानीय सीतया सह राघवौ ॥ ३५ ॥ भक्त्या पुनः पूजयित्वा चकारातिथ्यमुत्तमम् । अद्याहं तपसः पारं गतोऽस्मि तव संगमात् ॥३६॥ ज्ञातं राम तवोदन्तं भूतं चागामिकं च यत् । जानामि त्वां परात्मानं मायया कार्यमानुषम् ॥३७॥ यदर्थमवतीर्णोऽसि प्रार्थितो ब्रह्मणा पुरा । यदर्थं वनवासस्ते यत्करिष्यसि वै पुरः ॥ ३८ ॥ जानामि ज्ञानदृष्ट्याऽहं जातया त्वदुपासनात् । इतः परं त्वां किं वक्ष्ये कृतार्थोऽहं रघूत्तम ॥३९॥ यस्त्वां पश्यामि काकुत्स्थं पुरुषं

प्रकृतेः परम् । रामस्तमभिवाद्याह सीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ ४० ॥ अनुग्राह्यास्त्वया ब्रह्मन्वयं क्षत्रियबांधवाः । इति संभाष्य तेऽन्योन्यमुषित्वा मुनिसन्निधौ ॥ ४१ ॥ प्रातरुत्थाय यमुनामुत्तीर्य मुनिदारकैः । कृताप्लवेन मुनिना दृष्टमार्गेण राघवः ॥ ४२ ॥ प्रययौ चित्रकूटाद्रिं वाल्मीकेर्यत्र चाश्रमः । गत्वा रामोऽथ वाल्मीकेराश्रमं ऋषिसंकुलम् ॥ ४३ ॥ नानामृगद्विजाकीर्णं नित्यपुष्पफलाकुलम् । तत्र दृष्ट्वा समासीनं वाल्मीकिं मुनिसत्तमम् ॥ ४३ ॥ ननाम शिरसा रामो लक्ष्मणेन च सीतया । दृष्ट्वा रामं रमानाथं वाल्मीकिर्लोकसुंदरम् ॥ ४५ ॥ जानकीलक्ष्मणोपेतं जटामुकुटमंडितम् । कंदर्पसदृशाकारं कमनीयांबुजेक्षणम् ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वैव सहसोत्तस्थौ विस्मयानिमिषेक्षणः । आलिंग्य परमानंदं रामं हर्षाश्रुलोचनः ॥ ४७ ॥ पूजयित्वा जगत्पूज्यं भक्त्यार्घ्यादिभिरादृतः । फलमूलैः स मधुरैर्भोजयित्वा च लालितः ॥ ४८ ॥ राघवः प्रांजलिः प्राह वाल्मीकिं विनयान्वितः । पितुराज्ञां पुरस्कृत्य दंडकानागता

वयम् ॥ ४९ ॥ भवंतो यदि जानंति किं वक्ष्यामोऽत्र कारणम् । यत्र मे सुख-
वासाय भवेत्स्थानं वदस्व तत् ॥५०॥ सीतया सहितः कालं किंचित्तत्र नयाम्य-
हम् । इत्युक्तो राघवेणासौ मुनिः सस्मितमब्रवीत ॥ ५१ त्वमेव सर्वलोका-
नां निवासस्थानमुत्तमम् । तवापि सर्वभूतानि निवाससदनानि हि ॥ ५२ ॥
एवं साधारणं स्थानमुक्तं ते रघुनंदन । सीतया सहितस्येति विशेषं
पृच्छतस्तव ॥ ५३ ॥ तद्वक्ष्यामि रघुश्रेष्ठ यत्ते नियतमंदिरम् । शांतानां
समदृष्टीनामद्वेष्टॄणां च जंतुषु । त्वामेव भजतां नित्यं हृदयं तेऽधि-
मंदिरम् ॥ ५४ ॥ धर्माधर्मान्परित्यज्य त्वामेव भजतोऽनिशम् । सीतया
सह ते राम तस्य हृत्सुखमंदिरम् ॥ ५५ ॥ त्वन्मंत्रजापको यस्तु त्वामे-
व शरणं गतः । निर्द्वंद्वो निःस्पृहस्तस्य हृदयं ते सुमंदिरम् ॥ ५६ ॥ नि-
रहंकारिणः शांता ये रागद्वेषवर्जिताः । समलोष्टाश्मकनकास्तेषां ते हृदयं

गृहम् ॥ ५७ ॥ त्वयि दत्तमनोबुद्धिर्यः संतुष्टः सदा भवेत् । त्वयि संत्यक्तकर्मा यस्तन्मनस्ते शुभं गृहम् ॥ ५८ ॥ यो न द्वेष्ट्यप्रियं प्राप्य प्रियं प्राप्य न हृष्यति । सर्वं मायेति निश्चित्य त्वां भजेत्तन्मनो गृहम् ॥ ५९ ॥ षड्भावादिविकारान्यो देहे पश्यति नात्मनि । क्षुत्तृट् सुखं भयं दुःखं प्राणबुद्ध्योर्निरीक्षते ॥ ६० ॥ संसारधर्मैर्निर्मुक्तस्तस्य ते मानसं गृहम् ॥ ६१ ॥ पश्यंति ये सर्वगुहाशयस्थं त्वां चिद्घनं सत्यमनंतमेकम् । अलेपकं सर्वगतं वरेण्यं तेषां हृदब्जे सह सीतया वस ॥ ६२ ॥ निरंतराभ्यासदृढीकृतात्मनां त्वत्पादसेवापरिनिष्ठितानाम् । त्वन्नामकीर्त्या हतकल्मषाणां सीतासमेतस्य गृहं हृदब्जे ॥ ६३ ॥ राम त्वन्नाममहिमा वर्ण्यते केन वा कथम् । यत्प्रभावादहं राम ब्रह्मर्षित्वमवाप्तवान् ॥ ६४ ॥ अहं पुरा किरातेषु किरातैः सह वर्धितः । जन्ममात्रद्विजत्वं मे शूद्राचाररतः सदा ॥ ६५ शूद्रायां बहवः पुत्रा उत्पन्ना मेऽजिता-

त्मनः । ततश्चौरैश्च संगम्य चौरोऽहमभवं पुरा ॥ ६६ ॥ धनुर्बाणधरो नित्यं जीवानामन्तकोपमः । एकदा मुनयः सप्त दृष्टा महति कानने ॥ ६७ ॥ साक्षान्मया प्रकाशन्तो ज्वलनार्कसमप्रभाः । तानन्वधावं लोभेन तेषां सर्वपरिच्छ-दान् ॥ ६८ ॥ ग्रहीतुकामस्तत्राहं तिष्ठतिष्ठेति चाब्रुवम् । दृष्ट्वा मां मुनयोऽपृ-च्छन्किमायासि द्विजाधम ॥ ६९ ॥ अहं तानब्रुवं किंचिदादातुं मुनिसत्तमाः । पुत्रदारादयः संति वहवो मे वुभुक्षिताः ॥ ७० ॥ तेषां संरक्षणार्थाय चरामि गिरिकानने । ततो मामूचुरव्यग्राः पृच्छ गत्वा कुटुंबकम् ॥ ७१ ॥ यो यो मया प्रतिदिनं क्रियते पापसंचयः । यूयं तद्भागिनः किं वा नेति वेति पृथक् पृथक् ॥७२॥ वयं स्थास्यामहे तावदागमिष्यसि निश्चयः । तथेत्युक्त्वा गृहं गत्वा मुनिभिर्य-दुदीरितम् ॥ ७३ ॥ आपृच्छं पुत्रदारादींस्तैरुक्तोऽहं रघुत्तम । पापं तवैव यत्स-र्वं वयं तु फल भागिनः ॥ ७४ ॥ तच्छ्रुत्वा जातनिर्वेदो विचार्य पुनरागमम् ।

मुनयो यत्र तिष्ठंति करुणापूर्णमानसाः ॥ ७५ ॥ मुनीनां दर्शनादेव शुद्धांतःकरणोऽभवम् । धनुरादीन्परित्यज्य दंडवत्पतितोऽस्म्यहम् ॥ ७६ ॥ रक्षध्वं मां मुनिश्रेष्ठा गच्छंतं निरयार्णवम् । इत्यग्रे पतितं दृष्ट्वा मामूचुर्मुनिसत्तमाः ॥ ७७ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते सफलः सत्समागमः । उपदेक्ष्यामहे तुभ्यं किंचित्तेनैव मोक्ष्यसे । परस्परं समालोच्य दुर्वृत्तोऽयं द्विजाधमः ॥ ७८ ॥ उपेक्ष्य एव सद्वृत्तैस्तथापि शरणं गतः । रक्षणीयः प्रयत्नेन मोक्षमार्गोपदेशतः ॥ ७९ ॥ इत्युक्त्वा राम ते नाम व्यत्यस्ताक्षरपूर्वकम् । एकाग्रमनसाऽनैव मरेति जप सर्वदा ॥ ८० ॥ आगच्छामः पुनर्यावत्तावदुक्तं सदा जप । इत्युक्त्वा प्रययुः सर्वे मुनयो दिव्यदर्शनाः ॥ ८१ ॥ अहं यथोपदिष्टं तैस्तथाऽकरवमंजसा । जपन्नेकाग्रमनसा बाह्यं विस्मृतवानहम् ॥ ८२ ॥ एवं बहुतिथे काले गते निश्चलरूपिणः । सर्वसंगविहीनस्य वल्मीकोऽभून्ममोपरि ॥ ८३ ॥ ततो युगसहस्रांते ऋषयः पुनरागमन् ।

मामूचुर्निष्क्रमस्वेति तच्छ्रुत्वा तूर्णमुत्थितः ॥८४॥ वल्मीकान्निर्गतश्चाहं नीहा-
रादिव भास्करः। मामप्याहुर्मुनिगणा वाल्मीकिस्त्वं मुनीश्वर ॥ ८५ ॥ वल्मी-
कात्संभवो यस्माद्द्वितीयं जन्म तेऽभवत्। इत्युक्त्वा ते ययुर्दिव्यगतिं रघुकुलो-
त्तम ॥ ८६ ॥ अहं ते राम नाम्नश्च प्रभावादीदृशोऽभवम् । अद्य साक्षात्प्रपश्यामि
ससीतं लक्ष्मणेन च॥८७॥रामं राजीवपत्राक्षं त्वां मुक्तो नात्र संशयः। आगच्छ
राम भद्रं ते स्थलं वै दर्शयाम्यहम् ॥ ८८ ॥ एवमुक्त्वा मुनिः श्रीमाँल्लक्ष्मणेन
समन्वितः। शिष्यैः परिवृतो गत्वा मध्ये पर्वतगंगयोः ॥ ८९ ॥ तत्र शालां
सुविस्तीर्णां कारयामास वासभूः। प्राक्पश्चिमं दक्षिणोदक् शोभनं मंदिरद्वय-
म् ॥ ९० ॥ जानक्या सहितो रामो लक्ष्मणेन समन्वितः । तत्र ते देवसदृशा
ह्यवसन् भवनोत्तमे ॥ ९१ ॥ वाल्मीकिना तत्र सुपूजितोऽयं रामः ससीतः सह

लक्ष्मणेन । देवैर्मुनींद्रैः सहितो मुदाऽऽस्ते स्वर्गे यथा देवपतिः स शच्या ॥ ९२ ॥
॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकांडे षष्ठः सर्गः ॥६॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति सङ्कल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं नां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं नां हृदयाय नमः ॥ इति षडंगानि योजयेत् ॥ अथ ध्यानं ॥ सुमंत्रोऽपि तदायोध्यां दिनांते प्रविवेश ह ॥ वस्त्रेण मुखमाच्छाद्य वाष्पाकुलितलोचनः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकांण्डे सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ७ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

सुमंत्रोऽपि तदायोध्यां दिनांते प्रविवेश ह । वस्त्रेण मुखमाच्छाद्य वाष्पाकुलितलोचनः ॥ १ ॥ बहिरेव रथं स्थाप्य राजानं द्रष्टुमाययौ जयशब्देन राजानं

स्तुत्वा तं प्रणनाम ह ॥ २ ॥ ततो राजा नमन्तं तं सुमन्त्रं विह्वलोऽब्रवीत् ।
सुमंत्र रामः कुत्रास्ते सीतया लक्ष्मणेन च ॥ ३ ॥ कुत्र त्यक्तस्त्वया रामः किं
मां पापिनमब्रवीत् । सीता वा लक्ष्मणो वाऽपि निर्दयं मां किमब्रवीत् ॥ ४ ॥
हा राम हा गुणनिधे हा सीते प्रियवादिनि । दुःखार्णवे निमग्नं मां म्रियमाणं न
पश्यसि ॥ ५ ॥ विलप्यैवं चिरं राजा निमग्नो दुःखसागरे । एवं मंत्री रुदन्तं तं
प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ६ ॥ रामः सीता च सौमित्रिर्मया नीता रथेन ते ।
शृङ्गवेरपुराभ्याशे गंगाकूले व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥ गुहेन किंचिदानीतं फलमूला-
दिकं च यत् । स्पृष्ट्वा हस्तेन संप्रीत्या नाग्रहीद्विससर्ज तत् ॥ ८ ॥ वटक्षीरं स-
मानाय्य गुहेन रघुनन्दनः । जटामुकुटमाबद्ध्य मामाह नृपते स्वयम् ॥ ९ ॥
सुमन्त्र ब्रूहि राजानं शोकस्तेऽस्तु न मत्कृते । साकेतादधिकं सौख्यं विपिने नो
भविष्यति ॥ १० ॥ मातुर्मे वंदनं ब्रूहि शोकं त्यजतु मत्कृते । आश्वासयतु रा-

जानं वृद्धं शोकपरिप्लुतम् ॥ ११ ॥ सीता चाश्रुपरीताक्षी मामाह नृपसत्तम ।
दुःखगद्गदया वाचा रामं किंचिदवेक्षती ॥ १२ ॥ साष्टाङ्गं प्रणिपातं मे ब्रूहि श्व-
श्र्वोः पदांबुजे । इति प्ररुदती सीता गता किंचिदवाङ्मुखी ॥ १३ ॥ ततस्ते-
ऽश्रुपरीताक्षा नावमारुरुहुस्तदा । यावद्गंगां समुत्तीर्य गतास्तावदहं स्थि-
तः ॥ १४ ॥ ततो दुःखेन महता पुनरेवाहमागतः । ततो रुदंती कौसल्या रा-
जानमिदमब्रवीत् ॥ १५ ॥ कैकेय्यै प्रियभार्यायै प्रसन्नो दत्तवान्वरम् । त्वं राज्यं
देहि तस्यैव मत्पुत्रः किं विवासितः ॥ १६ ॥ कृत्वा त्वमेव तत्सर्वमिदानीं किंनु
रोदिषि । कौसल्यावचनं श्रुत्वा क्षते स्पृष्ट इवाग्निना ॥ १७ ॥ पुनः शोकाश्रुपू-
र्णाक्षः कौसल्यामिदमब्रवीत् । दुःखेन म्रियमाणं मां किं पुनर्दुःखयस्यलम् ॥१८॥
इदानीमेव मे प्राणा उत्क्रमिष्यन्ति निश्चयः । शप्तोऽहं बाल्यभावेन केनचिन्मुनि-
ना पुरा ॥ १९ ॥ पुराहं यौवने दृप्तश्चापबाणधरो निशि । अचरं मृगयासक्तो न-

य्वास्तीरे महावने ॥ २० ॥ तत्रार्धरात्रसमये मुनिः कश्चित्तृषार्दितः । पिपासार्दि-
तयोः पित्रोर्जलमानेतुमुद्यतः । अपूरयज्जले कुंभं तदा शब्दोऽभवन्महान् ॥ २१ ॥
गजः पिवति पानीयमिति मत्वा महानिशि । बाणं धनुषि संधाय शब्दवेधिनम-
क्षिपम् ॥ २२ ॥ हा हतोऽस्मीति तत्राभूच्छब्दो मानुषसूचकः । कस्यापि न कृतो
दोषो मया केन हतो विधे ॥ २३ ॥ प्रतीक्षते मां माता च पिता च जलकांक्ष-
या । तच्छ्रुत्वा भयसंत्रस्तस्ततोऽहं पौरुषं वचः ॥ २४ ॥ शनैर्गत्वाथ तत्पार्श्वं
स्वामिन् दशरथोऽस्म्यहम् । अजानता मया विद्धस्त्रातुमर्हसि मां मुने ॥ २५ ॥
इत्युक्त्वा पादयोस्तस्य पतितो गद्गदाक्षरः । तदा मामाह स मुनिर्मा भैषीर्नृ-
सत्तम ॥ २६ ॥ ब्रह्महत्या स्पृशेन्न त्वां वैश्योऽहं तपसि स्थितः । पितरौ मां प्र-
तीक्षेते क्षुत्तृड्भ्यां परिपीडितौ ॥ २७ ॥ तयोस्त्वमुदकं देहि शीघ्रमेवाविचार-
यन् । न चेत्त्वां भस्मसात्कुर्यात्पिता मे यदि कुप्यति ॥ २८ ॥ जलं दत्त्वा तु

तौ नत्वा कृतं सर्वं निवेदय । शल्यमुद्धर मे देहात्प्राणांस्त्यक्ष्यामि पीडितः॥२९॥ इत्युक्तो मुनिना शीघ्रं बाणमुत्पाट्य देहतः । सजलं कलशं धृत्वा गतोऽहं यत्र दंपती ॥ ३० ॥ अतिवृद्धावंधदृशौ क्षुत्पिपासार्दितौ निशि । नायाति सलिलं गृह्य पुत्रः किं वाऽत्र कारणम् ॥ ३१ ॥ अनन्यगतिकौ वृद्धौ शोच्यौ तृट्परिपीडितौ । आवामुपेक्षते किंवा भक्तिवानावयोः सुतः ॥ ३२ ॥ इति चिंताव्याकुलौ तौ मत्पादन्यासजं ध्वनिम् । श्रुत्वा प्राह पिता पुत्र किं विलंबः कृतस्त्वया॥३३॥ देह्यावयोः सुपानीयं पिब त्वमपि पुत्रक । इत्येवं लपतोर्भीत्या सकाशमगमं शनैः॥३४॥पादयोः प्रणिपत्याहमब्रुवं विनयान्वितः । नाहं पुत्रस्त्वयोध्याया राजा दशरथोऽस्म्यहम्॥३५॥ पापोऽहं मृगयासक्तो रात्रौ मृगविहिंसकः । जलावतारादूरेऽहं स्थित्वा जलगतंध्वनिम्॥३६॥श्रुत्वाहं शब्दवेधित्वादेकं बाणमथात्यजम्। हतोऽस्मीति ध्वनिं श्रुत्वा भयात्त्त्राहमागतः॥३७॥जटां विकीर्य पतितं दृष्ट्वाहं मु-

निदारकम् । भीतो गृहीत्वा तत्पादौ रक्षरक्षेति चाब्रुवम् ॥ ३८ ॥ मा भैषीरिति मां प्राह ब्रह्महत्याभयं न ते । मत्पित्रोः सलिलं दत्त्वा नत्वा प्रार्थय जीवितम् ॥ ३६ ॥ इत्युक्तो मुनिना तेन ह्यागतो मुनिहिंसकः । रक्षेतां मां दयायुक्तौ युवां हि शरणागतम् ॥ ४० ॥ इति श्रुत्वा तु दुःखार्तौ विलप्य बहु शोच्य । तम् । पतितौ नौ सुतो यत्र नय तत्राविलंबयन् ॥ ४१ ॥ ततो नीतौ सुतो यत्र मया तौ वृद्धदंपती । स्पृष्ट्वा सुतं तौ हस्ताभ्यां बहुशोऽथ विलेपतुः ॥ ४२ ॥ हाहेति कंदमानौ तौ पुत्रपुत्रेत्यवोचताम् । जलं देहीति पुत्रेति किमर्थं न ददास्यलम् ॥ ४३ ॥ ततो मामूचतुः शीघ्रं चितिं रचय भूपते । मया तदैव रचिता चितिस्तत्र निवेशिता । त्रयस्तत्राग्निरुत्सृष्टो दग्धास्ते त्रिदिवं ययुः ॥ ४४ ॥ तत्र वृद्धः पिता आह त्वमप्येवं भविष्यसि । पुत्रशोकेन मरणं प्राप्स्यसे वचनान्मम ॥ ४५ ॥ स इदानीं मम प्राप्तः शापकालोऽनिवारितः । इत्युक्त्वा विललापाथ

राजा शोकसमाकुलः ॥ ४६ ॥ हा राम पुत्र हा सीते हा लक्ष्मण गुणाकर । त्व-
द्वियोगादहं प्राप्तो मृत्युं कैकेयिसंभवम् ॥ ४७ ॥ वदन्नेवं दशरथः प्राणांस्त्य-
क्त्वा दिवं गतः । कौसल्या च सुमित्रा च तथान्या राजयोषितः ॥ ४८ ॥ चुक्रु-
शुश्च विलेपुश्च उरस्ताडनपूर्वकम् । वसिष्ठः प्रययौ तत्र प्रातर्मन्त्रिभिरावृतः ॥४९॥
तैलद्रोण्यां दशरथं क्षिप्त्वा दूतानथाब्रवीत् । गच्छत त्वरितं साश्वा युधाजिन्न-
गरं प्रति ॥ ५० ॥ तत्रास्ते भरतः श्रीमाञ्छत्रुघ्नसहितः प्रभुः । उच्यतां भरतः
शीघ्रमागच्छेति ममाज्ञया ॥ ५१ ॥ अयोध्यां प्रति राजानं कैकेयीं चापि पश्यतु ।
इत्युक्तास्त्वरितं दूता गत्वा भरतमातुलम् ॥ ५२ ॥ युधाजितं प्रणम्योचुर्भरतं
सानुजं प्रति । वसिष्ठस्त्वऽब्रवीद्राजन् भरतः सानुजः प्रभुः ॥ ५३ ॥ शीघ्रमाग-
च्छतु पुरीमयोध्यामविचारयन् । इत्याज्ञप्तोऽथ भरतस्त्वरितं भयविह्वलः ॥५४॥
आययौ गुरुणादिष्टः सह दूतैस्तु सानुजः । राज्ञो वा राघवस्यापि दुःखं किंचिदु-

पस्थितम् ॥ ५५ ॥ इति चिंतापरो मार्गे चिंतयन्नगरं ययौ । नगरं भ्रष्टलक्ष्मीकं जनसंबाधवर्जितम् ॥ ५६ ॥ उत्सवैश्च परित्यक्तं दृष्ट्वा चिंतापरोऽभवत् । प्रविश्य राजभवनं राजलक्ष्मीविवर्जितम् ॥ ५७ ॥ अपश्यत्कैकयीं तत्र एकामेवासने स्थिताम् । ननाम शिरसा पादौ मातुर्भक्तिसमन्वितः ॥ ५८ ॥ आगतं भरतं दृष्ट्वा कैकेयी प्रेमसंभ्रमात् । उत्थायालिंग्य रभसा स्वांकमारोप्य संस्थिता ॥५९॥ मूर्ध्न्यवघ्राय पप्रच्छ कुशलं स्वकुलस्य सा । पिता मे कुशली भ्राता माता च शुभलक्षणा ॥ ६० ॥ दिष्ट्या त्वमद्य कुशली मया दृष्टोऽसि पुत्रक । इति पृष्टः स भरतो मात्रा चिंताकुलेंद्रियः ॥ ६१ ॥ दूयमानेन मनसा मातरं समपृच्छत । मातः पिता मे कुत्रास्ते एका त्वमिह संस्थिता ॥ ६२ ॥ त्वया विना न मे तातः कदाचिद्रहसि स्थितः । इदानीं दृश्यते नैव कुत्र तिष्ठति मे वद ॥ ६३ ॥ अदृष्ट्वा पितरं मेऽद्य भयं दुःखं च जायते ।अथाह कैकयी पुत्रं किं दुःखेन तवान

घ ॥ ६४ ॥ या गतिर्धर्मशीलानामश्वमेधादियाजिनाम् । तां गतिं गतवानद्य पिता ते पितृवत्सल ॥ ६५ ॥ तच्छ्रुत्वा निपपातोर्व्यां भरतः शोकविह्वलः । हा तात क्व गतोऽसि त्वं त्यक्त्वा मां वृजिनार्णवे ॥ ६६ ॥ असमर्प्यैव रामाय राज्ञे मां क्व गतोऽसि भो । इति विलपितं पुत्रं पतितं मुक्तमूर्धजम् ॥ ६७ ॥ उत्थाप्यामृज्य नयने कैकेयी पुत्रमब्रवीत् । समाश्वसिहि भद्रं ते सर्वं संपादितं मया ॥ ६८ ॥ तामाह भरतस्तातो म्रियमाणः किमब्रवीत् । तमाह कैकयी देवी भरतं भयवर्जिता ॥ ६९ ॥ हा राम राम सीतेति लक्ष्मणेति पुनः पुनः । विलपन्नेव सुचिरं देहं त्यक्त्वा दिवं ययौ ॥ ७० ॥ तमाह भरतो हेऽम्ब रामः सन्निहितो न किम् । तदानीं लक्ष्मणो वापि सीता वा कुत्र ते गताः ॥७१॥ कैकय्युवाच ॥ रामस्य यौवराज्यार्थं पित्रा ते संभ्रमः कृतः । तव राज्यप्रदानाय तदाऽहं विघ्नमाचरम् ॥ ७२ ॥ राज्ञा दत्तं हि मे पूर्वं वरदेन वरद्वयम् । या-

चितं तदिदानीं मे तयोरेकेन तेऽखिलम् ॥ ७३ राज्यं रामस्य चैकेन वनवासो मुनिव्रतम् । ततः सत्यपरो राजा राज्यं दत्त्वा तवैव हि ॥ ७४ ॥ रामं संप्रेषयामास वनमेव पिता तव । सीताप्यनुगता रामं पातिव्रत्यमुपाश्रिता ॥ ७५ ॥ सौभ्रात्रं दर्शयन्राममनुयातोऽपि लक्ष्मणः । वनं गतेषु सर्वेषु राजा तानेव चिंतयन् ॥ ७६ ॥ प्रलपन् रामरामेति ममार नृपसत्तमः । इति मातुर्वचः श्रुत्वा वज्राहत इव द्रुमः ॥ ७७ ॥ पपात भूमौ निःसंज्ञस्तं दृष्ट्वा दुःखिता तदा । कैकेयी पुनरप्याह वत्स शोकेन किं तव ॥ ७८ ॥ राज्ये महति संप्राप्ते दुःखस्यावसरः कुतः । इति ब्रुवंतीमालोक्य मातरं प्रदहन्निव ॥ ७९ ॥ असंभाष्यासि पापे मे घोरे त्वं भर्तृघातिनी । पापे त्वद्गर्भजातो हं पापवानस्मि सांप्रतम् । अहमग्निं प्रवेक्ष्यामि विषं वा भक्षयाम्यहम् ॥ ८० ॥ खड्गेन वाथ चात्मानं हत्वा यामि यमक्षयम् । भर्तृघातिनि दुष्टे त्वं कुम्भीपाकं गमिष्य

सि ॥ ८१ ॥ इति निर्भर्त्स्य कैकेयीं कौसल्याभवनं ययौ । साऽपि तं भरतं दृष्ट्वा मुक्तकंठा रुरोद ह ॥ ८२ ॥ पादयोः पतितस्तस्या भरतोऽपि तदाऽरुदत् । आलिंग्य भरतं साध्वी राममाता यशस्विनी ॥ ८३ ॥ कृताऽतिदीनवदना साश्रुनेत्रेदमब्रवीत् । पुत्र त्वयि गते दूरमेवं सर्वमभूदिदम् । उक्तं मात्रा श्रुतं सर्वं त्वया ते मातृचेष्टितम् ॥ ८४ ॥ पुत्रः सभार्यो वनमेव यातः स लक्ष्मणो मे रघुरामचंद्रः । चीरांबरो बद्धजटाकलापः संत्यज्य मां दुःखसमुद्रमग्नाम् ॥ ८५ ॥ हा राम हा मे रघुवंशनाथ जातोऽसि मे त्वं परतः परात्मा । तथापि दुःखं न जहाति मां वै विधिर्बलीयानिति मे मनीषा ॥ ८६ ॥ स एवं भरतो वीक्ष्य विलपंतीं भृशं शुचा । पादौ गृहीत्वा प्राहेदं शृणु मातर्वचो मम ॥ ८७ ॥ कैकेय्या यत्कृतं कर्म रामराज्याभिषेचने । अन्यद्वा यदि जानामि सा मया नोदिता यदि ॥ ८८ ॥ पापं मेऽस्तु तदा मातर्ब्रह्महत्याशतोद्भवम् ।

हत्वा वसिष्ठं खड्गेन अरुंधत्या समन्वितम् ॥ ८९ ॥ भूयात्तत्पापमखिलं मम
जानामि यद्यहम् । इत्येवं शपथं कृत्वा रुरोद भरतस्तदा ॥ ९० ॥ कौसल्या
तमथालिंग्य पुत्र जानामि मा शुचः । एतस्मिन्नंतरे श्रुत्वा भरतस्य समागम-
म् ॥ ९१ ॥ वसिष्ठो मंत्रिभिः सार्धं प्रययौ राजमंदिरम् । रुदंतं भरतं दृष्ट्वा
वसिष्ठः प्राह सादरम् ॥ ९२ ॥ वृद्धो राजा दशरथो ज्ञानी सत्यपराक्रमः ।
भुक्त्वा मर्त्यसुखं सर्वमिष्ट्वा विपुलदक्षिणैः ॥ ९३ ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्लब्ध्वा
रामं सुतं हरिम् । अन्ते जगाम त्रिदिवं देवेंद्रार्धासनं प्रभुः ॥ ९४ ॥ तं शोचसि
वृथैव त्वमशोच्यं मोक्षभाजनम् । आत्मा नित्योऽव्ययः शुद्धो जन्मनाशविव-
र्जितः ॥ ९५ ॥ शरीरं जडमत्यर्थमपवित्रं विनश्वरम् । विचार्यमाणे शोकस्य
नावकाशः कथंचन ॥ ९६ ॥ पिता वा तनयो वापि यदि मृत्युवशं गतः ।
मूढास्तमनुशोचंति स्वात्मताडनपूर्वकम् ॥ ९७ ॥ निःसारे खलु संसारे वियोगो

ज्ञानिनां यदा । भवेद्वैराग्यहेतुः स शांतिसौख्यं तनोति च ॥ ९८ ॥ जन्मवान्यदि लोकेऽस्मिंस्तर्हि तं मृत्युरन्वगात् । तस्मादपरिहार्योऽयं मृत्युर्जन्मवतां सदा ॥ ९९ ॥ स्वकर्मवशतः सर्वजंतूनां प्रभावाप्ययौ । विजानन्नप्यविद्वान्यः कथं शोचति बांधवान् ॥ १०० ॥ ब्रह्मांडकोटयो नष्टाः सृष्टयो बहुशो गताः । शुष्यंति सागराः सर्वे कैवास्था क्षणजीविते ॥ १ ॥ चलपत्रांतलग्नांबुबिंदुवत्क्षणभंगुरम् । आयुस्त्यजत्यवेलायां कस्तत्र प्रत्ययस्तव ॥ २ ॥ देही प्राक्तनदेहोत्थकर्मणा देहवान्पुनः । तद्देहोत्थेन च पुनरेवं देहः सदातनः ॥ ३ ॥ यथा त्यजति वै जीर्णं वासो गृह्णाति नूतनम् । तथा जीर्णं परित्यज्य देही देहं पुनर्नवम् ॥ ४ ॥ भजत्येव सदा तत्र शोकस्यावसरः कृतः । आत्मा न म्रियते जातु जायते न च वर्धते ॥ ५ ॥ षड्भावरहितोऽनंतः सत्यप्रज्ञानविग्रहः । आनंदरूपो बुद्ध्यादिसाक्षी लयविवर्जितः ॥ ६ ॥ एक एव परो ह्यात्मा ह्यद्वितीयः समः

स्थितः । इत्यात्मानं दृढं ज्ञात्वा त्यक्त्वा शोकं कुरु क्रियाम् ॥ ७ ॥ तैलद्रोण्याः पितुर्देहमुद्धृत्य सचिवैः सह । कृत्यं कुरु यथान्यायमस्माभिः कुलनंदन ॥ ८ ॥ इति संबोधितः साक्षाद्गुरुणा भरतस्तदा । विसृज्याज्ञानजं शोकं चक्रे स विधिवत्क्रियाम् ॥ ९ ॥ गुरुणोक्तप्रकारेण आहिताग्ने र्यथाविधि । संस्कृत्य स पितुर्देहं विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ११० ॥ एकादशेऽहनि प्राप्ते ब्राह्मणान्वेदपारगान । भोजयामास विधिवच्छतशोऽथ सहस्रशः ॥ ११ ॥ उद्दिश्य पितरं तत्र ब्राह्मणेभ्यो धनं बहु । ददौ गवां सहस्राणि ग्रामान् रत्नाम्बराणि च ॥१२॥ अवसत्स्वगृहे तत्र राममेवानुचिंतयन् । वसिष्ठेन सह भ्रात्रा मंत्रिभिः परिवारितः ॥ १३ ॥ रामेऽरण्यं प्रयाते सह जनकसुतालक्ष्मणाभ्यां सुघोरं माता मे राक्षसीव प्रदहसि हृदयं दर्शनादेव सद्यः । गच्छाम्यारण्यमद्य स्थिरमतिरखिलं

दूरतोऽपास्य राज्यं रामं सीतासमेतं स्मितरुचिरमुखं नित्यमेवानुसेवे ॥ ११४ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वर संवादे अयोध्याकांडे सप्तमः सर्ग॥ ७ ॥

॥ अथोध्याकाण्डे अष्टमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजयक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे अष्टमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं थां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ रां रीं थां हृदयाय नमः ॥ एवं षडङ्गानि योजयेत् ॥ अथ ध्यानं ॥ वसिष्ठो मुनिभिः सार्धं मंत्रिभिः परिवारितः ॥ राज्ञः सभां देवसभासन्निभामविशद्विभुः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकांडे अष्टमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ८ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

वसिष्ठो मुनिभिः सार्धं मंत्रिभिः परिवारितः । राज्ञः सभां देवसभासन्निभामविशद्विभुः ॥ १ ॥ तत्रासने समासीनश्चतुर्मुख इवापरः । आनीय भरतं

तत्र उपवेश्य सहानुजम् ॥ २ ॥ अब्रवीद्वचनं देशकालोचितमरिंदमम् ।
वत्स राज्येऽभिषेक्ष्यामस्त्वामद्य पितृशासनात् ॥ ३ ॥ कैकेय्या याचितं
राज्यं त्वदर्थे पुरुषर्षभ । सत्यसंधो दशरथः प्रतिज्ञाय ददौ किल ॥ ४ ॥
अभिषेको भवत्वद्य मुनिभिर्मंत्रपूर्वकम् । तच्छ्रुत्वा भरतोऽप्याह मम रा-
ज्येन किं मुने ॥ ५ ॥ रामो राजाधिराजश्च वयं तस्यैव किंकराः । श्वः
प्रभाते गमिष्यामो राममानेतुमंजसा ॥ ६ ॥ अहं वयं मातरश्च कैकेयीं
राक्षसीं विना । हनिष्याम्यधुनैवाहं कैकेयीं मातृगंधिनीम् ॥ ७ ॥ किंतु
मां नो रघुश्रेष्ठः स्त्रीहंतारं सहिष्यते । तच्छ्रोभूते गमिष्यामि पादचारेण दंड-
कान् ॥ ८ ॥ शत्रुघ्नसहितस्तूर्णं यूयमायांतु वा न वा । रामो यथा वने या-
तस्तथाऽहं वल्कलांबरः ॥ ९ ॥फलमूलकृताहारः शत्रुघ्नसहितो मुने । भू-
मिशायी जटाधारी ।यावद्रामो निवर्तते ॥ १० ॥ इति निश्चित्य भरतस्तूष्णीं

मेवावतस्थिवान् । साधु साध्विति तं सर्वे प्रशशंसुर्मुदान्विताः ॥ ११ ॥ ततः प्रभाते भरतं गच्छंतं सर्वसैनिकाः । अनुजग्मुः सुमंत्रेण नोदिताः साश्वकुंजराः ॥ १२ ॥ कौसल्याद्या राजदारा वसिष्ठप्रमुखा द्विजाः । छादयंतो भुवं सर्वे पृष्ठतः पार्श्वतोऽग्रतः ॥ १३ ॥ शृङ्गवेरपुरं गत्वा गंगकूले समंततः । उवास महती सेना शत्रुघ्नपरिचोदिता ॥ १४ ॥ आगतं भरतं श्रुत्वा गुहः शंकितमानसः ॥ महत्या सेनया सार्धमागतो भरतः किल ॥ १५ ॥ पापं कर्तुं न वा याति रामस्याविदितात्मनः । गत्वा तद्धृदयं ज्ञेयं यदि शुद्धस्तरिष्यति ॥ १६ ॥ गंगां नोचेत्समाकृष्य नावस्तिष्ठंतु सायुधाः । ज्ञातयो मे समायत्ताः पश्यंतः सर्वतोदिशम् ॥ १७ ॥ इति सर्वान्समादिश्य गुहो भरतमागतः। उपायनानि संगृह्य विविधानि बहून्यपि ॥ १८ ॥ प्रययौ ज्ञातिभिः सार्धं बहुभिर्विविधायुधैः । निवेद्योपायनान्यग्रे भरतस्य समंततः ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा भरतमासीनं सानुजं सह मंत्रिभिः ।

चीरांबरं घनश्यामं जटामुकुटधारिणम् ॥ २० ॥ राममेवानुशोचंतं रामरामे
ति वादिनम् । ननाम शिरसा भूमौ गुहोऽहमिति चाब्रवीत् ॥ २१ ॥ शीघ्र
मुत्थाप्य भरतो गाढमालिंग्य सादरम् । पृष्टानामयमव्यग्रः सखायमिदम
ब्रवीत् ॥ २२ ॥ भ्रातस्त्वं राघवेणात्र समेतः समवस्थितः ।
रामेणालिंगितः सार्द्रनयनेनामलात्मना ॥ २३ ॥ धन्योऽसि कृतकृ-
त्योऽसि यत्त्वया परिभाषितः । रामो राजीवपत्राक्षो लक्ष्मणेन च सीत
या ॥ २४ ॥ यत्र रामस्त्वया दृष्टस्तत्र मां नय सुव्रत । सीतया सहितो यत्र सुप्त-
स्तद्दर्शयस्व मे ॥ २५ ॥ त्वं रामस्य प्रियतमो भक्तिमानसि भाग्यवान् । इति
संस्मृत्य संस्मृत्य रामं साश्रुविलोचनः ॥ २६ ॥ गुहेन सहितस्तत्र यत्र रामः स्थि
तो निशि । ययौ ददर्श शयनस्थलं कुशसमास्तृतम् ॥ २७ ॥ सीताभरणसंलग्नस्व
र्णबिंदुभिरंचितम् । दुःखसंतप्तहृदयो भरतः पर्यदेवयत् ॥ २८ ॥ अहोऽतिसुकु-

मारी या सीता जनकनंदिनी । प्रासादे रत्नपर्यंके कोमलास्तरणे शुभे ॥ २९ ॥
रामेण सहिता शेते सा कथं कुशविष्टरे । सीता रामेण सहिता दुःखेन मम दो
षतः ॥ ३० ॥ धिङ् मां जातोऽस्मि कैकेय्यां पापराशिसमानतः । मन्निमित्तमिदं
क्लेशं रामस्य परमात्मनः ॥ ३१ ॥ अहोऽतिसफलं जन्म लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
राममेव सदाऽन्वेति वनस्थमपि हृष्टधीः ॥ ३२ ॥ अहं रामस्य दासा ये तेषां
दासस्य किंकरः । यदि स्यां सफलं जन्म मम भूयान्न संशयः ॥ ३३ ॥ भ्रातर्जाना
सि यदि तत्कथयस्व ममाखिलम् । यत्र तिष्ठति तत्राहं गच्छाम्यानेतुमंज
सा ॥ ३४ ॥ गुहस्तं शुद्धहृदयं ज्ञात्वा सस्नेहमब्रवीत् । देव त्वमेव धन्योऽसि
यस्य ते भक्तिरीदृशी ॥ ३५ ॥ रामे राजीवपत्राक्षे सीतायां लक्ष्मणे तथा ।
चित्रकूटाद्रिनिकटे मंदाकिन्याऽविदूरतः ॥ ३६ ॥ मुनीनामाश्रमपदे रामस्तिष्ठति
सानुजः । जानक्या सहितोऽनंदात्सुखमास्ते किल प्रभुः ॥ ३७ ॥ तत्र गच्छाम

हे शीघ्रं गंगां तुर्तुमिहार्हसि । इत्युक्त्वा त्वरितं गत्वा नावः पंचशतानि ह ॥ ३८ ॥ समानयत्ससैन्यस्य ततुं गंगां महानदीम् । स्वयमेवानिनायैकां राजनावं गुहस्तदा ॥ ३९ ॥ आरोप्य भरतं तत्र शत्रुघ्नं रामभ्रातरम् । वसिष्ठं च तथान्यत्र कैकेयीं चान्ययोषितः ॥ ४० ॥ तीर्त्वा गंगां ययौ शीघ्रंभरद्वाजाश्रमं प्रति । दूरे स्थाप्य महासैन्यं भरतः सानुजो ययौ ॥ ४१ ॥ आश्रमे मुनिमासीनं ज्वलंतमिव पावकम् । दृष्ट्वा ननाम भरतः साष्टांगमतिभक्तितः ॥ ४२ ॥ ज्ञात्वा दाशरथिं प्रीत्या पूजयामास मौनिराट् । पप्रच्छ कुशलं दृष्ट्वा जटावल्कलधारिणम् ॥४३ ॥राज्यं प्रशासतस्तेऽद्य किमेतद्वल्कलादिकम् । आगतोऽसि किमर्थं त्वं विपिनं मुनिसेवितम् ॥ ४४ भरद्वाजवचः श्रुत्वा भरतः साश्रुलोचनः । सर्वं जनासि भगवन् सर्वभूताशयस्थितः ॥ ४५ ॥ तथापि पृच्छसे किंचित्तदनुग्रह एष मे । कैकेय्या यत्कृतं कर्म रामराज्यविघातन

म् ॥ ४६ ॥ वनवासादिकं वाऽपि नहि जानामि किंचन । भवत्पादयुगं मेऽद्य प्रमाणं मुनिसत्तज ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वा पादयुगलं मुनेः स्पृष्ट्वाऽऽर्तमानसः । ज्ञातुमर्हसि मां देव शुद्धो वाऽशुद्ध एव वा ॥ ४८ ॥ मम राज्येन किं स्वामिन् रामे तिष्ठति राजनि । किंकरोऽहं मुनिश्रेष्ठ रामचंद्रस्य शाश्वतः ॥ ४९ ॥ अतो गत्वा मुनिश्रेष्ठ रामस्य चरणांतिके । पतित्वा राज्यसंभारान्समर्प्यामैव राघवम् ॥ ५० ॥ अभिषेक्ष्ये वसिष्ठाद्यैः पौरजानपदैः सह । नेष्येऽयोध्यां रमानाथं दासः सेवेऽतिनीचवत् ॥ ५१ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य भरतस्य वचो मुनिः । आलिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय प्रशशंस सविस्मयः ॥ ५२ ॥ वत्स ज्ञातं पुरैवैतद्भविष्यं ज्ञानचक्षुषा । माशुचस्त्वं पुरो भक्तः श्रीरामे लक्ष्मणादपि ॥ ५३ ॥ आतिथ्यं कर्तुमिच्छामि ससैन्यस्य तवानघ । अद्य भुक्त्वा ससैन्यस्त्वं श्वो गंता रामसन्निधिम् ॥ ५४ ॥ यथाज्ञापयति भवांस्तथेति भरतोऽब्रवीत् । भरद्वाजस्तपः

स्रष्टुं मौनी होमगृहे स्थितः ॥ ५५ ॥ दध्यौ कामदुघां कामवर्षिणीं कामदो मुनिः । असृजत्कामधुक् सर्वं यथाकाममलौकिकम् ॥ ५६ ॥ भरतस्य ससैन्यस्य यथेष्टं च मनोरथम् । यथा ववर्ष सकलं तृप्तास्ते सर्वसैनिकाः ॥ ५७ ॥ वसिष्ठं पूजयित्वाऽग्रे शास्त्रदृष्टेन कर्मणा । पश्चात्ससैन्यं भरतं तर्पयामास योगिराट् ॥ ५८ ॥ उषित्वा दिनमेकं तु आश्रमे स्वर्गसन्निभे । अभिवाद्य पुनः प्रातर्भरद्वाजं सहानुजः । भरतस्तु कृतानुज्ञः प्रययौ रामसन्निधिम् ॥ ५९ ॥ चित्रकूटमनुप्राप्य दूरे संस्थाप्य सैनिकान् । रामसंदर्शनाकांक्षी प्रययौ भरतः स्वयम् ॥ ६० ॥ शत्रुघ्नेन सुमन्त्रेण गुहेन च परंतपः । तपस्विमण्डलं सर्वं विचिन्वानो न्यवर्तत ॥ ६१ ॥ अदृष्ट्वा रामभवनमपृच्छदृषिमण्डलम् ॥ कुत्रास्ते सीतया सार्धं लक्ष्मणेन रघूत्तमः ॥ ६२ ॥ ऊचुरग्रे गिरेः पश्चाद्गङ्गाया उत्तरे तटे । विविक्तं रामसदनं रम्यं काननमण्डितम् ॥ ६३ ॥ सफलैराम्रपनसैः कदली-

खण्डसंवृतम् । चम्पकैः कोविदारैश्च पुन्नागैर्विपुलैस्तथा ॥ ६४ ॥ एवं दर्शितमालोक्य मुनिभिर्भरतोऽग्रतः । हर्षाद्ययौ रघुश्रेष्ठभवनं मंत्रिणा सह ॥ ६५ ॥ ददर्श दूरादतिभासुरं शुभं रामस्य गेहं मुनिवृन्दसेवितम् ॥ वृक्षाग्रसंलग्नसुवल्कलाजिनं रामाभिरामं भरतः सहानुजः ॥ ६६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकांडेऽष्टमः सर्गः ॥८॥

॥ अथ अयोध्याकाण्डे नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

पूर्वोक्तविधिना अयोध्याकांडे नवमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां रीं यं अगुष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं करादि विन्यस्य ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां रीं यं हृदयाय नमः ॥ इति षडंगानि योजयेत् ॥ अथ गत्वाऽऽश्रमपदसमीपं भरतो मुदा ॥ सीतारामपदैर्युक्तं पवित्रमतिशोभनम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अयोध्याकांडे नवमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ९ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ गत्वाऽऽश्रमपदसमीपं भरतो मुदा । सीतारामपदैर्युक्तं पवित्रमतिशोभनम् ॥ १ ॥ स तत्र वज्रांकुशवारिजांचितध्वजादिचिह्नानि पदानि सर्वतः । ददर्श रामस्य भुवोऽतिमंगलान्यचेष्टयत्पादरजःसु सानुजः ॥ २ ॥ अहो सुधन्योऽहममूनि रामपादारविंदांकितभूतलानि । पश्यामि यत्पादरजो विमृग्यं ब्रह्मादिदेवैः श्रुतिभिश्च नित्यम् ॥ ३ ॥ इत्यद्भुतप्रेमरसाप्लुताशयो विगाढचेता रघुनाथभावने । आनंदजाश्रुस्नपितस्तनांतरः शनैरवापाश्रमसन्निधिं हरेः ॥ ४ ॥ स तत्र दृष्ट्वा रघुनाथमास्थितं दूर्वादलश्यामलमायतेक्षणम् । जटाकिरीटं नववल्कलांबरं प्रसन्नवक्त्रं तरुणारुणद्युतिम् ॥ ५ ॥ विलोकयंतं जनकात्मजां शुभां सौमित्रिणा सेवितपादपंकजम् । तदाभिदुद्राव रघूत्तमं शुचा हर्षाच्च तत्पादयुगं त्वराग्रहीत् ॥ ६ ॥ रामः समाकृष्य सुदीर्घबाहुदोर्भ्यां परिष्वज्य सिषिंच नेत्रजैः । जलैर

थांकोपरि संन्यवेशयत्पुनः पुनः संपरिषस्वजे विभुः ॥७॥ अथ ता मातरः सर्वाःस-
माजग्मुस्त्वरान्विताः । राघवं द्रष्टुकामास्तास्तृषार्ता गौर्यथा जलम् ॥८॥ रामः स्वमा
तरं वीक्ष्य द्रुतमुत्थाय पादयोः। ववंदे साश्रु सा पुत्रमालिंग्यातीव दुःखिता ॥९॥ इत-
राश्च तथा नत्वा जननी रघुनंदनः । ततः समागतं दृष्ट्वा वसिष्ठं मुनिपुंगव-
म् ॥ १० ॥ साष्टांगं प्रणिपत्याह धन्योऽस्मीति पुनः पुनः । यथार्हमुपवेश्याह
सर्वानेव रघूद्वहः ॥ ११ पिता ते कुशली किं वा मां किमाहातिदुःखितः ।
वसिष्ठस्तमुवाचेदं पिता ते रघुनंदन ॥ १२ ॥ त्वद्वियोगाभितप्तात्मा त्वामेव
परिचिंतयन् । रामरामेति सीतेति लक्ष्मणेति ममार ह ॥ १३ ॥ श्रुत्वा तत्कर्णशू-
लाभं गुरोर्वचनमंजसा । हा हतोऽस्मीति पतितो रुदन् रामः सलक्ष्मणः ॥ १४ ॥
ततोऽनुरुरुदुः सर्वाः मातरश्च तथाऽपरे । हा तात मां परित्यज्य क्व गतोऽसि
घृणाकर ॥ १५ ॥ अनाथोस्मि महाबाहो मां को वा लालयेदितः । सीता च

लक्ष्मणश्चैव विलेपतुरतो भृशम् ॥ १६ ॥ वसिष्ठः शांतवचनैः शमयामास तां शुचम् । ततो मंदाकिनीं गत्वा स्नात्वा ते वीतकल्मषाः ॥ १७ ॥ राज्ञे ददुर्जलं तत्र सर्वे ते जलकांक्षिणे । पिंडान्निर्वापयामास रामो लक्ष्मणसंयुतः ॥ १८ ॥ इंगुदीफलपिण्याकरचितान्मधुसंप्लुतान् । वयं यदन्नाः पितरस्तदन्नाः स्मृतिनोदिता ॥ १९ ॥ इति दुःखाश्रुपूर्णाक्षः पुनः स्नात्वा गृहं ययौ । सर्वे रुदित्वा सुचिरं स्नात्वा जग्मुस्तथाश्रमम् ॥ २० ॥ तस्मिंस्तु दिवसे सर्वे उपवासं प्रचक्रिरे । ततः परेद्युर्विमले स्नात्वा मंदाकिनीजले ॥ २१ ॥ उपविष्टं समागत्य भरतो राममब्रवीत् । राम राम महाग स्वात्मानमभिषेचय ॥ २२ ॥ राज्यं पालय पित्र्यं ते ज्येष्ठस्त्वं मे पिता तथा । क्षत्रियाणामयं धर्मो यत्प्रजापरिपालनम् ॥ २३ ॥ इष्ट्वा यज्ञैर्बहुविधैः पुत्रानुत्पाद्य तंतवे । राज्ये पुत्रं समारोप्य गमिष्यसि ततो वनम् ॥ २४ ॥ इदानीं वनवासस्य कालो नैव प्रसीद

मे । मातुर्मे दुष्कृतं किंचित्स्मर्तुं नार्हसि पाहि नः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वा चरणौ भ्रातुः शिरस्याधाय भक्तितः । रामस्य पुरतः साक्षाद्दण्डवत्पतितो भुवि ॥ २६ ॥ उत्थाप्य राघवः शीघ्रमारोप्यांकेऽतिभक्तितः । उवाच भरतं रामः स्नेहार्द्रनयनः शनैः ॥ २७ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि त्वयोक्तं यत्तथैव तत् । किंतु मामब्रवीत्तातो नव वर्षाणि पंच च ॥ ॥ २८ ॥ उषित्वा दंडकारण्ये पुरं पश्चात्समाविश । इदानीं भरतायेदं राज्यं दत्तं मयाऽखिलम् ॥ २९ ॥ ततः पित्रैव सुव्यक्तं राज्यं दत्तं तवैव हि । दंडकारण्यराज्यं मे दत्तं पित्रा तथैव च ॥ ३० ॥ अतः पितुर्वचः कार्यमावाभ्यामतियत्नतः । पितुर्वचनमुल्लंघ्य स्वतंत्रो यस्तु वर्तते ॥ ३१ ॥ स जीवन्नेव मृतको देहांते निरयं व्रजेत् । तस्माद्राज्यं प्रशाधि त्वं वयं दंडकपालकाः ॥ ३२ ॥ भरतस्त्वब्रवीद्रामं कामुको मूढधीः पिता । स्त्रीजितो भ्रांतहृदय उन्मत्तो यदि वक्ष्यति । तत्सत्यमिति न ग्राह्यं

भ्रांतवाक्यं यथासुधीः ॥ ३३ ॥ राम उवाच ॥ न स्त्रीजितः पिता ब्रूयान्न कामी नैव मूढधीः । पूर्वं प्रतिश्रुतं तस्यै सत्यवादी ददौ भयात् ॥ ३४ ॥ असत्याद्भीतिरधिका महतां नरकादपि । करोमीत्यहमप्येतत्सत्यं तस्यै प्रतिश्रुतम् ॥ ३५ कथं वाक्यमहं कुर्यामसत्यं राघवो हि सन् । इत्युदीरितमाकर्ण्य रामस्य भरतोऽब्रवीत् ॥ ३६ ॥ तथैव चीरवसनो वने वत्स्यामि सुव्रत । चतुर्दश समास्त्वं तु राज्यं कुरु यथा सुखम् ॥ ॥ ३७ ॥ राम उवाच ॥ पित्रा दत्तं तवैवैतद्राज्यं मह्यं वनं ददौ । व्यत्ययं यद्यहं कुर्यामसत्यं पूर्ववत् स्थितम् ॥ ३८ ॥ भरत उवाच ॥ अहमप्यागमिष्यामि सेवे त्वां लक्ष्मणो यथा । नोचेत्प्रायोपवेशेन त्यजाम्येतत्कलेवरम् ॥ ३९ ॥ इत्येवं निश्चयं कृत्वा दर्भानास्तीर्य चातपे । मनसाऽपि विनिश्चित्य प्राङ्मुखोपविवेश सः ॥ ४० ॥ भरतस्यापि निर्बंधं दृष्ट्वा रामोऽतिविस्मितः । नेत्रांतसंज्ञां गुरवे चकार रघुनंद

नः ॥ ४१ ॥ एकांते भरतं प्राह वसिष्ठो ज्ञानिनां वरः। वत्स गुह्यं शृणुष्वेदं मम वाक्यात्सुनिश्चितम् ॥ ४२ ॥ रामो नारायणः साक्षाद्ब्रह्मणा याचितः पुरा। रावणस्य वधार्थाय जातो दशरथात्मजः ॥ ४३ ॥ योगमायाऽपि सीतेति जाता जनकनंदिनी। शेषोऽपि लक्ष्मणो जातो राममन्वेति सर्वदा ॥ ४४ ॥ रावणं हंतुकामास्ते गमिष्यंति न संशयः। कैकेय्या वरदानादि यद्यन्निष्ठुरभाषणम् ॥ ४५ ॥ सर्वं देवकृतं नोचेदेवं सा भाषयेत्कथम्। तस्मात्त्यजाग्रहं तात रामस्य विनिवर्तने ॥ ४६ ॥ निवर्तस्व महासैन्यैर्भ्रातृभिः सहितः पुरम्। रावणं सकुलं हत्वा शीघ्रमेवागमिष्यति ॥ ४७ ॥ इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं भरतो विस्मयान्वितः। गत्वा समीपं रामस्य विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ४८ ॥ पादुके देहि राजेन्द्र राज्याय नव पूजिते। तयोः सेवां करोम्येव यावदागमनं तव ॥ ४९ ॥ इत्युक्त्वा पादुके दिव्ये योजयामास पादयोः। रामस्य ते ददौ

रामो भरतायातिभक्तितः ॥ ५० ॥ गृहीत्वा पादुके दिव्ये भरतो रत्नभूषिते । रामं पुनः परिक्रम्य प्रणनाम पुनः पुनः ॥ ५१ ॥ भरतः पुनराहेदं भक्त्या गद्गदया गिरा । नव पंचसमांते तु प्रथमे दिवसे यदि ॥ ५२ ॥ नागमिष्यसि चेद्राम प्रविशामि महानलम् । बाढमित्येव तं रामो भरतं संन्यवर्तयत् ॥ ५३ ॥ ससैन्यः सवसिष्ठश्च शत्रुघ्नसहितः सुधीः । मातृभिर्मंत्रिभिः सार्धं गमनायोपचक्रमे ॥ ५४ ॥ कैकेयी राममेकांते स्रवन्नेत्रजलाकुला । प्रांजलिः प्राह हे राम तव राज्यविघातनम् ॥ ५५ ॥ कृतं मया दुष्टधिया मायामोहितचेतसा । क्षमस्व मम दौरात्म्यं क्षमासारा हि साधवः ॥ ५६ ॥ त्वं साक्षाद्विष्णुरव्यक्तः परमात्मा सनातनः । मायामानुषरूपेण मोहयस्यखिलं जगत् । त्वयैव प्रेरितो लोकः कुरुते साध्वसाधु वा ॥ ५७ ॥ त्वदधीनमिदं विश्वमस्वतंत्रं करोति किम् । यथा कृत्रिमनर्तक्यो नृत्यंति कुहकेच्छया ॥ ५८ ॥ त्वदधीना तथा माया नर्तकी बहुरूप-

पिणी ॥ त्वयैव प्रेरिताऽहं च देवकार्यं करिष्यता ॥ ५९ ॥ पापिष्ठं पापमनसा कर्माचरमरिंदम । अद्य प्रतीतोऽसि मम देवानामप्यगोचरः ॥ ६० ॥ पाहि विश्वेश्वरानंत जगन्नाथ नमोऽस्तु ते । छिन्धि स्नेहमयं पाशं पुत्रवित्तादिगोचरम् ॥ ६१ ॥ त्वज्ज्ञानानलखड्गेन त्वामहं शरणं गता । कैकेय्या वचनं श्रुत्वा रामः सस्मितमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ यदाह मां महाभागे नानृतं सत्यमेव तत् । मयैव प्रेरिता वाणी तव वक्त्राद्विनिर्गता ॥ ६३ ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थमत्र दोषः कुतस्तव । गच्छ त्वं हृदि मां नित्यं भावयंती दिवानिशम् ॥ ६४ ॥ सर्वत्र विगतस्नेहा मद्भक्त्या मोक्ष्यसेऽचिरात् । अहं सर्वत्र समदृक् द्वेष्यो वा प्रिय एव वा ॥ ६५ ॥ नास्ति मे कल्पकस्येव भजतोऽनुभजाम्यहम् ॥ मन्मायामोहितधियो मामंब मनुजाकृतिम् ॥ ६६ ॥ सुखदुःखाद्यनुगतं जानंति न तु तत्त्वतः । दिष्ट्या मद्गोचरं ज्ञानमुत्पन्नं ते भवापहम् ॥ ६७ ॥ स्मरंती तिष्ठ भवने लिप्यसे

न च कर्मभिः । इत्युक्त्वा सा परिक्रम्य रामं सानंदविस्मया ॥ ६८ ॥ प्रणम्य शतशो भूमौ ययौ गेहं मुदान्विता । भरतस्तु सहामात्यैर्मातृभिर्गुरुणा सह ॥ ६९ ॥ अयोध्यामगमच्छीघ्रं राममेवानुचिंतयन् । पौरजानपदान्सर्वानयोध्यायामुदारधीः ॥ ७० ॥ स्थापयित्वा यथान्यायं नंदिग्रामं ययौ स्वयम् । तत्र सिंहासने नित्यं पादुके स्थाप्य भक्तितः ॥ ७१ ॥ पूजयित्वा यथा रामं गंधपुष्पाक्षतादिभिः । राजोपचारैरखिलैः प्रत्यहं नियतव्रतः ॥ ७२ ॥ फलमूलाशनो दांतो जटावल्कलधारकः । अधःशायी ब्रह्मचारी शत्रुघ्नसहितस्तदा ॥ ७३ ॥ राजकार्याणि सर्वाणि यावंति पृथिवी तले । तानि पादुकयोः सम्यङ्निवेदयति राघवः ॥ ७४ ॥ गणयन् दिवसान्येव रामागमनकांक्षया । स्थितो रामार्पितमनाः साक्षाद्ब्रह्ममुनिर्यथा ॥ ७५ ॥ रामस्तु चित्रकूटाद्रौ वसन्मुनिभिरावृतः । सीतया लक्ष्मणेनापि किंचित्कालमुपावसत् ॥ ७६ ॥ नागराश्च सदा यांति

रामदर्शनलालसाः । चित्रकूटस्थितं ज्ञात्वा सीतया लक्ष्मणेन च ॥ ७७ ॥
दृष्ट्वा तज्जनसंबाधं रामस्तत्याज तं गिरिम् । दंडकारण्यगमने कार्यमप्यनुचिंत-
यन ॥ ७८ ॥ अन्वगात्सीतया भ्रात्रा ह्यत्रेराश्रममुत्तमम् । सर्वत्र सुखसंवासं
जनसंबाधवर्जितम् ॥ ७९ ॥ गत्वा मुनिमुपासीनं भासयंतं तपोवनम् । दंडव-
त्प्रणिपत्याह रामोऽहमभिवादये ॥ ८० ॥ पितुराज्ञां पुरस्कृत्य दंडकाननमागतः
वनवासमिषेणापि धन्योऽहं दर्शनात्तव ॥ ८१ ॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं रामं
ज्ञात्वा हरिं परम् । पूजयामास विधिवद्भक्त्या परमया मुनिः ॥ ८२ ॥ वन्यैः
फलैः कृतातिथ्यमुपविष्टं रघूत्तमम् । सीतां च लक्ष्मणं चैव संतुष्टो वाक्यम
ब्रवीत् ॥ ८३ ॥ भार्या मेऽतीव संवृद्धा ह्यनसूयेति विश्रुता । तपश्चरंती सुचिरं
धर्मज्ञा धर्मवत्सला ॥ ८४ ॥ अंतस्तिष्ठति तां सीता पश्यत्वरिनिषूदन । तथेति
जानकीं प्राह रामो राजीवलोचनः ॥ ८५ ॥ गच्छ देवीं नमस्कृत्य शीघ्रमेहि

पुनः शुभे । तथेति रामवचनं सीता चापि तथाऽकरोत् ॥ ८६ ॥ दंडवत्पतिता-मग्रे सीतां दृष्ट्वाऽतिहृष्टधीः । अनसूया समालिंग्य वत्से सीतेति सादरम् ॥८७॥ दिव्ये ददौ कुंडले द्वे निर्मिते विश्वकर्मणा । दुकूले द्वे ददौ तस्यै निर्मले भक्ति-संयुता ॥ ८८ ॥ अंगरागं च सीतायै ददौ दिव्यं शुभानना । न त्यक्ष्यतेऽगरागेण शोभा त्वां कमलानने ॥ ८९ ॥ पातिव्रत्यं पुरस्कृत्य राममन्वेहि जानकि । कुशली राघवो यातु त्वया सह पुनर्गृहम् ॥ ९० ॥ भोजयित्वा यथान्यायं रामं सीतासमन्वितम् । लक्ष्मणं च तदा रामं पुनः प्राह कृतांजलिः ॥ ९१ ॥ राम त्वमेव भुवनानि विधाय तेषां संरक्षणाय सुरमानुषतिर्यगादीन् । देहान्विभर्षि न च देहगुणैर्विलिप्तस्त्वत्तो बिभेत्यखिलमोहकरी च माया ॥ ९२ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे नवमः सर्गः॥९॥

॥ इत्ययोध्याकांडं समाप्तम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः । अथारण्यकांडे न्यासध्यानजपक्रमः ॥

तत्र काण्ड सङ्कल्पमाह–ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडमहामालामंत्रस्य श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ॥ अनुष्टुब् छंदः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायणायेति बीजं ॥ दाशरथिरिति शक्तिः ॥ रावणघ्न इति कीलकं ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्तोत्रस्य मंत्रसंपुटीकरणं करिष्ये ॥ अथ लोमविलोममंत्रयुक्तं करिष्ये वा मंडलयुक्तं करिष्ये ॥ इत्यादौ संकल्प्य न्यासान् चरेत् ॥ तत्रादौ ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ श्रीभगवान् सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुपछन्दसे नमः मुखे ॥ श्रीरामपरमात्मादेवतायै नमः हृदये ॥ ॐ नमो नारायणायेति बीजाय नमः गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां हृदयाय नमः ॥ ॐ रूं शिखायै वषट् ॥ ॐ रैं कवचाय हुं ॥ ॐ रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं रूं रैं रौं रः इति दिग्बंधः ॥ अथ सात्विकध्यानं ॥ नीलेंदीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् ॥ पश्यंतीं

मुकुटांगदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ भवं दुस्तरे ॥ १ ॥
इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य पश्चाच्चरित्रं पठेत् ॥

॥ इति अरण्यकाण्डे न्यासध्यानजपविधिः ॥

अथ अरण्यकाण्डे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यान जपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे प्रथमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषीः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्त प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं जं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं मध्यमाभ्यां नमः ॐ मां रूं जं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं जं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं जं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं जं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं जं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं जं नेत्रत्रयाय वौषट ॥ ॐ मां रूं जं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं जं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥

अथ ध्यानं ॥ अथ तत्र दिनं स्थित्वा प्रभाते रघुनंदनः ॥ स्नात्वा मुनिं समामंत्र्य प्रयाणायोपचक्रमे ॥१॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इत्यरण्यकांडे प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः॥१॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ तत्र दिनं स्थित्वा प्रभाते रघुनंदनः । स्नात्वा मुनिं समामंत्र्य प्रयाणायोपचक्रमे ॥ १ ॥ मुने गच्छामहे सर्वे मुनिमंडलमंडितम् । विपिनं दंडकं यत्र त्वमाज्ञातुमिहार्हसि ॥ २ ॥ मार्गप्रदर्शनार्थाय शिष्यानाज्ञप्तुमर्हसि । श्रुत्वा रामस्य वचनं प्रहस्यात्रिर्महायशाः । प्राह तत्र रघुश्रेष्ठं राम राम सुराश्रय ॥३॥ सर्वस्य मार्गद्रष्टा त्वं तव को मार्गदर्शकः । तथापि दर्शयिष्यंति तव लोकानुसारिणः ॥ ४ ॥ इति शिष्यान्समादिश्य स्वयं किंचित्तमन्वगात् । रामेण वारितः प्रीत्या अत्रिः स्वभवनं ययौ ॥ ५ ॥ क्रोशमात्रं ततो गत्वा ददर्श महतीं नदीम् । अत्रेः शिष्यानुवाचेदं रामो राजीवलोचनः ॥ ६ ॥ नद्याः संतरणे कश्चिदुपायो

विद्यते न वा । ऊचुस्ते विद्यते नौका सुदृढा रघुनंदन ॥ ७ ॥ तारयिष्यामहे
युष्मान्वयमेव क्षणादिह । ततो नावि समारोप्य सीतां राघवलक्ष्मणौ ॥ ८ ॥
क्षणात्संतारयामासुर्नदीं मुनिकुमारकाः । रामाभिनंदिताः सर्वे जग्मुरत्रेरथा-
श्रमम् ॥ ९ ॥ तावेत्य विपिनं घोरं झिल्लीझंकारनादितम् । नानामृगगणाकीर्णं
सिंहव्याघ्रादिभीषणम् ॥ १० ॥ राक्षसैर्घोररूपैश्च सेवितं रोमहर्षणम् । प्रविश्य
विपिनं घोरं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ११ ॥ इतः परं प्रयत्नेन गंतव्यं सहितेन
मे । धनुर्गुणेन संयोज्य शरानपि करे दधत् ॥ १२ ॥ अग्रे यास्याम्यहं पश्चात्त्व-
मन्वेहि धनुर्धरः । आवयोर्मध्यमा सीता मायेवात्मपरात्मनोः ॥ १३ ॥ चक्षुश्चारय
सर्वत्र दृष्टं रक्षोभयं महत् । विद्यते दंडकारण्ये श्रुतपूर्वमरिंदम ॥ १४ ॥ इत्येवं
भाषमाणौ तौ जग्मतुः सार्धयोजनम् । तत्रैका पुष्करिण्यास्ते कह्लारकुमुदोत्पलैः
॥ १५ ॥ अंबुजैः शीतलोदेन शोभमाना व्यदृश्यत । तत्समीपमथो गत्वा पीत्वा

तत्सलिलं शुभम् ॥ १६ ॥ ऊषुस्ते सलिलाभ्याशे क्षणं छायामुपाश्रिताः । ततो ददृशुरायांतं महासत्वं भयानकम् ॥ १७ ॥ करालदंष्ट्रवदनं भीषयंतं स्वगर्जितैः । वामांसे न्यस्तशूलाग्रग्रथितानेकमानुषम् ॥ १८ ॥ भक्षयंतं गजव्याघ्रमहिषं वनगोचरम् । ज्याऽऽरोपितं धनुर्धृत्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १९ ॥ पश्य भ्रातर्महाकायो राक्षसोऽयमुपागतः । आयात्यभिमुखं लोऽग्रे भीरूणां भयमावहन् ॥ २० ॥ सज्जीकृतधनुस्तिष्ठ माभैर्जनकनंदिनि । इत्युक्त्वा बाणमादाय स्थितो राम इवाचलः ॥ २१ ॥ स तु दृष्ट्वा रमानाथं लक्ष्मणं जानकीं तदा । अट्टहासं ततः कृत्वा भीषयन्निदमब्रवीत् ॥ २२ ॥ कौ युवां बाणतूणीरजटावल्कलधारिणौ मुनिवेषधरौ बालौ स्त्रीसहायौ सुदुर्मदौ ॥ २३ ॥ सुंदरौ बत मे वक्त्रप्रविष्टकबलोपमौ । किमर्थमागतौ घोरं वनं व्यालनिषेवितम् ॥ २४ ॥ श्रुत्वा रक्षोवचो रामः स्मयमान उवाच तम् । अहं रामस्त्वयं भ्राता लक्ष्मणो मम संमतः ॥२५॥

एषा सीता मम प्राणवल्लभा वयमागताः । पितृवाक्यं पुरस्कृत्य शिक्षार्थं भवादृशाम् ॥ २६ ॥ श्रुत्वा तद्रामवचनमट्टहासमथाकरोत् । व्यादाय वक्त्रं बाहुभ्यां शूलमादाय सत्वरः ॥ २७ ॥ मां न जानासि राम त्वं विराधं लोकविश्रुतम् । मद्भयान्मुनयः सर्वे त्यक्त्वा वनमितो गताः ॥ २८ ॥ यदि जीवितुमिच्छाऽस्ति त्यक्त्वा सीतां निरायुधौ । पलायतं न चेच्छीघ्रं भक्षयामि युवामहम् ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वा राक्षसः सीतामादातुमभिदुद्रुवे । रामश्चिच्छेद तद्बाहू शरेण प्रहसन्निव ॥ ३० ॥ ततः क्रोधपरीतात्मा व्यादाय विकटं मुखम् । राममभ्यद्रवद्रामश्चिच्छेद परिधावतः ॥ ३१ ॥ पदद्वयं विराधस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३२ ॥ ततः सर्प इवास्येन ग्रसितुं राममापतत् । ततोऽर्धचंद्राकारेण बाणेनास्य महच्छिरः ॥ ३३ ॥ चिच्छेद रुधिरौघेण पपात धरणीतले । ततः सीता समालिङ्ग्य प्रशशंस रघूत्तमम् ॥ ३४ ॥ ततो दुन्दुभयो नेदुर्दिवि देवगणेरिताः ।

ननृतुश्चाप्सरा हृष्टा जगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ ३५ ॥ विराधकायादतिसुंदराकृतिर्विभ्राजमानो विमलांबरावृतः । प्रतप्तचामीकरचारुभूषणो व्यादृश्यताग्रे गगने रविर्यथा ॥ ३६ ॥ प्रणम्य रामं प्रणतार्तिहारिणं भवप्रवाहोपरमं घृणाकरम् । प्रणम्य भूयः प्रणनाम दण्डवत्प्रपन्नसर्वार्तिहरं प्रसन्नधीः ॥ ३७ ॥ विराध उवाच ॥ श्रीराम राजीवदलायताक्ष विद्याधरोऽहं विमलप्रकाशः । दुर्वाससाऽकारणकोपमूर्तिना शप्तः पुरा सोऽद्य विमोचितस्त्वया ॥ ३८ ॥ इतः परं त्वच्चरणारविंदयोः स्मृतिः सदा मेऽस्तु भवोपशांतये । त्वन्नामसंकीर्तनमेव वाणी करोतु मे कर्णपुटं त्वदीयम् ॥ ३९ ॥ कथामृतं पातु करद्वयं ते पादारविन्दार्चनमेव कुर्यात् । शिरश्च ते पादयुगप्रणामं करोतु नित्यं भवदीयमेवम् ॥ ४० ॥ नमस्तुभ्यं भगवते विशुद्धज्ञानमूर्तये । आत्मारामाय ।रामाय सीतारामाय वेधसे ॥ ४१ ॥ प्रपन्नं पाहि मां राम यास्यामि त्वदनुज्ञया । देवलोकं रघुश्रेष्ठ माया मां मा वृणोतु

ते ॥ ४२ ॥ इति विज्ञापितस्तेन प्रसन्नो रघुनंदनः । ददौ वरं तदा प्रीतो विराधाय महामतिः ॥ ४३ ॥ गच्छ विद्याधराशेषमाया दोषगुणा जिताः । त्वया मद्दर्शनात्सद्यो मुक्तो ज्ञानवतां वर ॥ ४४ ॥ मद्भक्तिर्दुर्लभा लोके जाता चेन्मुक्तिदा यतः । अतस्त्वं भक्तिसंपन्नः परं याहि ममाज्ञया ॥ ४५ ॥ रामेण रक्षोनिधनं सुघोरं शापाद्विमुक्तिर्वरदानमेवम् । विद्याधरत्वं पुनरेव लब्धं रामं गृणन्नेति नरोऽखिलार्थान् ॥ ४६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१॥

॥ अथारण्यकांडे द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकाण्डे द्वितीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीबीजं परमाः शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये

इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐमां रूं यं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐमां रूं यं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐमां रूं यं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मां रूं यं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं यं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं यं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं यं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं यं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं यं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ विराधे स्वर्गते रामो लक्ष्मणेन च सीतया । जगाम शरभंगस्य वनं सर्वसुखावहम् ॥ २ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांण्डे द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ २ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

विराधे स्वर्गते रामो लक्ष्मणेन च सीतया । जगाम शरभंगस्य वनं सर्वसुखावहम् ॥ १ ॥ शरभंगस्ततो दृष्ट्वा रामं सौमित्रिणा सह । आयांतं सीतया सार्धं संभ्रमादुत्थितः सुधीः ॥ २ ॥ अभिगम्य सुसंपूज्य विष्टरेषूपवेशयत् । आतिथ्यमकरोत्तेषां कंदमूलफलादिभिः ॥ ३ ॥ प्रीत्याऽऽह शरभंगोऽपि रामं

भक्तपरायणम्। बहुकालमिहैवासं तपसे कृतनिश्चयः ॥ ४ ॥ तव संदर्शनाकांक्षी राम त्वं परमेश्वरः ॥ अद्य मत्तपसा सिद्धं यत्पुण्यं बहु विद्यते । तत्सर्वं तव दास्यामि ततो मुक्तिं व्रजाम्यहम् ॥ ५ ॥ समर्प्य रामस्य महत्सुपुण्यफलं विरक्तः शरभंगयोगी। चितिं समारोहयदप्रमेयं रामं ससीतं सहसा प्रणम्य॥६॥ ध्यायंश्चिरं राममशेषहृत्स्थं दूर्वादलश्याममलमंबुजाक्षम्। चीराम्बरं स्निग्धजटाकलापं सीतासहायं सहलक्ष्मणं तम् ॥ ७ ॥ को वा दयालुः स्मृतकामधेनुरन्यो जगत्यां रघुनायकादहो। स्मृतो मया नित्यमनन्यभाजा ज्ञात्वा स्मृतिं मे स्वयमेव यातः ॥ ८ ॥ पश्यत्विदानीं देवेशो रामो दाशरथिः प्रभुः। दग्ध्वा स्वदेहं गच्छामि ब्रह्मलोकमकल्मषः ॥ ९ ॥ अयोध्याधिपतिर्मेऽस्तु हृदये राघवः सदा। यद्वामांके स्थिता सीता मेघस्येव तडिल्लता ॥ १० ॥ इति रामं चिरं ध्यात्वा दृष्ट्वा च पुरतः स्थितम्। प्रज्वाल्य सहसा वह्निं दग्ध्वा पंचात्मकं

वपुः ॥ ११ ॥ दिव्यदेहधरः साक्षाद्ययौ लोकपतेः पदम् । ततो मुनिगणाः सर्वे दंडकारण्यवासिनः । आजग्मू राघवं द्रष्टुं शरभंगनिवेशनम् ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा मुनिसमूहं तं जानकीरामलक्ष्मणाः । प्रणेमुः सहसा भूमौ मायामानुषरूपिणः ॥ १३ ॥ आशीर्भिरभिनंद्याथ रामं सर्वहृदि स्थितम् । ऊचुः प्रांजलयः सर्वे धनुर्बाणधरं हरिम् ॥ १४ ॥भूमेर्भारावताराय जातोऽसि ब्रह्मणाऽर्थितः । जानीमस्त्वां हरिं लक्ष्मीं जानकीं लक्ष्मणं तथा ॥ १५ ॥ शेषांशं शंखचक्रे द्वे भरतं सानुजं तथा । अतश्चादौ ऋषीणां त्वं दुःखं मोक्तुमिहार्हसि ॥ १६ ॥ आगच्छ यामो मुनिसेवितानि वनानि सर्वाणि रघूत्तम क्रमात् । द्रष्टुं सुमित्रासुतजानकीभ्यां तदा दयाऽस्मासु दृढा भविष्यति ॥ १७ ॥ इति विज्ञापितो रामः कृतांजलिपुटैर्विभुः । जगाम मुनिभिः सार्धं द्रष्टुं मुनिवनानि सः ॥ १८ ॥ ददर्श तत्र पतितान्यनेकानि शिरांसि सः । अस्थिभूतानि सर्वत्र रामो वचनमब्रवीत् ॥ १९ ॥

अस्थीनि केषामेतानि किमर्थं पतितानि वै । तमूचुर्मुनयो राम ऋषीणां मस्तकानि
हि ॥२०॥ राक्षसैर्भक्षितानीश प्रमत्तानां समाधितः । अंतरायंमुनीनां ते पश्यंतोऽनुच-
रंति हि ॥ २१ ॥ श्रुत्वा वाक्यं मुनीनां स भयदैन्यसमन्वितम् ।।प्रतिज्ञामकरो-
द्रामो वधायाशेषरक्षसाम् ॥ २२ ॥ पूज्यमानः सदा तत्र मुनिभिर्वनवासिभिः ।
जानक्या सहितो रामो लक्ष्मणेन समन्वितः ॥२३॥ उवास कतिचित्तत्र वर्षाणि
रघुनंदनः । एवं क्रमेण संपश्यन्नृषीणामाश्रमान्विभुः ॥२४॥ सुतीक्ष्णस्याश्रमं प्रा-
गात्प्रख्यातमृषिसंकुलम् । सर्वर्तुगुणसंपन्नं सर्वकालसुखावहम् ॥२५॥ राममागत-
माकर्ण्य सुतीक्ष्णः स्वयमागतः । अगस्त्यशिष्यो रामस्य मंत्रोपासनतत्परः । वि
धिवत्पूजयामास भक्त्युत्कंठितलोचनः ॥ २६ ॥ सुतीक्ष्ण उवाच ॥ ॥ त्वन्मंत्रजा-
प्यहमनंतगुणाप्रमेय सीतापते शिवविरिंचिसमाश्रितांघ्रे । संसारसिंधुतरणामल-
पोतपाद रामाभिराम सततं तव दासदासः ॥ २७ ॥ मामद्य सर्वजगतामविगो-

चरस्त्वं त्वन्मायया सुतकलत्रगृहांधकूपे । मग्नं निरीक्ष्य मलपुद्गलपिंडमोहपाशानुबद्धहृदयं स्वयमागतोऽसि ॥ २८ ॥ त्वं सर्वभूतहृदयेषु कृतालयोऽपि त्वन्मंत्रजप्यविमुखेषु तनोषि मायाम् । त्वंन्मंत्रसाधनपरेष्वपयाति माया सेवानुरूपफलदोऽसि यथा महीपः ॥ २९ ॥ विश्वस्य सृष्टिलयसंस्थितिहेतुरेकस्त्वं मायया त्रिगुणया विधिरीशविष्णू । भासीश मोहितधिया त्रिविधाकृतिस्त्वं यद्वद्रविः सलिलपात्रगतो ह्यनेकः ॥ ३० ॥ प्रत्यक्षतोऽद्य भवतश्चरणारविंदं पश्यामि राम तमसः परतः स्थितस्य । दृग्रूपतस्त्वमसतामविगोचरोऽपि त्वन्मंत्रपूतहृदयेषु सदा प्रसन्नः ॥ ३१ ॥ पश्यामि राम तव रूपमरूपिणोऽपि मायाविडंबनकृतं सुमनुष्यवेषम् । कंदर्पकोटिसुभगं कमनीयचापबाणं दयार्द्रहृदयं स्मितचारुवक्त्रम् ॥ ॥ ३२ ॥ सीतासमेतमजिनांबरमप्रधृष्यं सौमित्रिणा नियतसेवितपादपद्मम् । नीलोत्पलद्युतिमनंतगुणं प्रशांतं मद्भागधेयमनिशं प्रणमामि रामम् ॥ ३३ ॥

जानंतु राम तव रूपमशेषदेशकालाद्युपाधिरहितं घनचित्प्रकाशम् ।
प्रत्यक्षतोऽद्य मम गोचरमेतदेव रूपं विभातु हृदये न परं विकांक्षे ॥ ३४ ॥
इत्येवं स्तुवतस्तस्य रामः सस्मितमब्रवीत् । मुने जानामि ते चित्तं निर्मलं मदुपा-
सनात् ॥ ३५ ॥ अतोऽहमागतो द्रष्टुं मदृते नान्यसाधनम् । मन्मंत्रोपासका लोके
मामेव शरणं गताः ॥ ३६ ॥ निरपेक्षा नान्यगतास्तेषां दृश्योऽहमन्वहम् । स्तोत्र
मेतत्पठेद्यस्तु त्वत्कृतं मत्प्रियं सदा ॥ ३७ ॥ सद्भक्तिर्मे भवेत्तस्य ज्ञानं च वि
मलं भवेत् । त्वं ममोपासनादेव विमुक्तोऽसीह सर्वतः ॥ ३८ ॥ देहांते
मम सायुज्यं लप्स्यसे नात्र संशयः । गुरुं ते द्रष्टुमिच्छामि ह्यगस्त्यं मुनिनायकम् ।
किंचित्कालं तत्र वस्तु मनो मे त्वरयत्यलम् ॥ ३९ ॥ सुतीक्ष्णो
ऽपि तथेत्याह श्वो गमिष्यसि राघव । अहमप्यागमिष्यामि चिराद्दृष्टो
महामुनिः ॥ ४० ॥ अथ प्रभाते मुनिना समेतो रामः ससीतः सह लक्ष्मणेन ॥

अगस्त्यसंभाषणलोलमानसः शनैरगस्त्यानुजमंदिरं ययौ ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे द्वितीयः सर्गः ।

॥ अथारण्यकाण्डे तृतीयसर्गे सङ्कल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकाण्डे तृतीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलक ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं तृतीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं जं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं जं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं जं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रुं जं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं जं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं जं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं जं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं जं अस्त्राय फट् ॥ ॥ ॐ मां रूं जं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ रामः सुतीक्ष्णेन जानक्या लक्ष्मणेन च ॥ अगस्त्यस्यानुजस्थानं

मध्याह्ने समपद्यत ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकाण्डे तृतीयसर्गे संकल्पपूर्वकन्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

॥ अथ रामः सुतीक्ष्णेन जानक्या लक्ष्मणेन च । अगस्त्यस्यानुजस्थानं-मध्याह्ने समपद्यत ॥ १ ॥ तेन संपूजितः सम्यग्भुक्त्वा मूलफलादिकम् । परेद्युः प्रातरुत्थाय जग्मुस्तेऽगस्त्यमंडलम् ॥ २ ॥ सर्वर्तुफलपुष्पाढ्यं नानामृगगणैर्युत-म् । पक्षिसंघैश्च विविधैर्नादितं नंदनोपमम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मर्षिभिर्देवर्षिभिः सेवितं मुनिमंदिरैः । सर्वतोऽलंकृतं साक्षाद्ब्रह्मलोकमिवापरम् ॥ ४ ॥ बहिरेवाश्रमस्या थ स्थित्वा रामोऽब्रवीन्मुनिम् । सुतिक्ष्ण गच्छ त्वं शीघ्रमागतं मां निवेदय ॥५॥ अगस्त्यमुनिवर्याय सीतया लक्ष्णेन च । महाप्रसाद इत्युक्त्वा सुतीक्ष्णः प्रययौ गुरोः ॥ ६ ॥ आश्रमं त्वरया तत्र ऋषिसंघसमावृतम् । उपविष्टं रामभक्तैर्विश-

षेण समायुतम् ७ ॥ व्याख्यातराममंत्रार्थं शिष्येभ्यश्चातिभक्तितः। दृष्ट्वाऽगस्त्यं मुनिश्रेष्ठं सुतीक्ष्णः प्रययौ मुने: ॥ ८ ॥ दंडवत्प्रणिपत्याह विनयावनतः सुधीः। रामो दाशरथिर्ब्रह्मन् सीतया लक्ष्मणेन च । आगतो दर्शनार्थं ते बहिस्तिष्ठति सांजलिः ॥ ९ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ शीघ्रमानय भद्रं ते रामं मम हृदि स्थितम्। तमेव ध्यायमानोऽहं कांक्षमाणोऽत्र संस्थितः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वा स्वयमुत्थाय मुनिभिः सहितो द्रुतम्। अभ्ययात्परया भक्त्या गत्वा राममथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ आगच्छ राम भद्रं ते दिष्ट्या तेऽद्य समागमः । प्रियातिथिर्मम प्राप्तोऽस्यद्य मे सफलं दिनम् ॥ १२ ॥ रामोऽपि मुनिमायांतं दृष्ट्वा हर्षसमाकुलः। सीतया लक्ष्मणेनापि दंडवत्पतितो भुवि ॥ १३ ॥ द्रुतमुत्थाप्य मुनिराड्राममालिंग्य भक्तितः । तद्गात्रस्पर्शजाह्लादस्रवन्नेत्रजलाकुलः ॥ १४ ॥ गृहीत्वा करमेकेन करेण रघुनंदनम्। जगाम स्वाश्रमं हृष्टो मनसा मुनिपुङ्गवः ॥ १५ ॥ सुखोप-

विष्टं संपूज्य पूजया बहुविस्तरम् । भोजयित्वा यथान्यायं भोज्यैर्वन्यैरनेक-
धा ॥ १६ ॥ सुखोपविष्टमेकांते रामं शशिनिभाननम् । कृतांजलिरुवाचेदमगस्त्यो
भगवानृषिः ॥ १७ ॥ त्वदागमनमेवाहं प्रतीक्षन्समवस्थितः । यदा क्षीरसमु-
द्रांते ब्रह्मणा प्रार्थितः पुरा ॥ १८ ॥ भूमेर्भारापनुत्यर्थं रावणस्य वधाय च ।
तदादि दर्शनाकांक्षी तव राम तपश्चरन् । वसामि मुनिभिः सार्धं त्वामेव
परिचिंतयन् ॥ १९ ॥ सृष्टेः प्रागेक एवासीर्निर्विकल्पोऽनुपाधिकः । त्वदाश्रया
त्वद्विषया माया ते शक्तिरुच्यते ॥ २० ॥ त्वामेव निर्गुणं शक्तिरावृणोति यदा
तदा । अव्याकृतमिति प्राहुर्वेदांतपरिनिष्ठिताः ॥ २१ ॥ मूलप्रकृतिरित्येके प्राहु-
र्मायेति केचन । अविद्या संसृतिर्बंध इत्यादि बहुधोच्यते ॥ २२ ॥ त्वया सं-
क्षोभ्यमाणा सा महत्तत्वं प्रसूयते । महत्तत्त्वादहंकारस्त्वया संचोदितादभू-
त् ॥२३॥ अहंकारो महत्तत्त्वसंवृतस्त्रिविधोऽभवत् । सात्त्विको राजसश्चैव ताम-

सश्चेति भण्यते ॥ ३४ ॥ तामसात्सूक्ष्मतन्मात्राण्यासन् भूतान्यतः परम् । स्थूलानि क्रमशो राम क्रमोत्तरगुणानि ह ॥ २५ ॥ राजसानीन्द्रियाण्येव सात्विका देवता मनः । तेभ्योऽभवत्सूत्ररूपं लिंगं सर्वगतं महत् ॥ २६ ॥ ततो विराट् समुत्पन्नः स्थूलाद्भूतकदंबकात् । विराजः पुरुषात्सर्वं जगत्स्थावरजंगमम् ॥ २७ ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याश्च कालकर्मक्रमेण तु । त्वं रजोगुणतो ब्रह्मा जगतः सर्वकारणम् ॥ २८ ॥ सत्त्वाद्विष्णुस्त्वमेवास्य पालकः सद्भिरुच्यते । लये रुद्रस्त्वमेवास्य त्वन्मायागुणभेदतः ॥ २९ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या वृत्तयो बुद्धिजैर्गुणैः । तासां विलक्षणो रामस्त्वं साक्षी चिन्मयोऽव्ययः ॥ ३० ॥ सृष्टिलीलां यदा कर्तुमीहसे रघुनंदन । अंगीकरोषि मायां त्वं तदा वै गुणवानिव ॥ ३१ ॥ राम माया द्विधा भाति विद्याऽविद्येऽति ते सदा । प्रवृत्तिमार्गनिरता अविद्यावशवर्तिनः । निवृत्तमार्गनिरता वेदांतार्थविचारकाः ॥ ३२ ॥

त्वद्भक्तिनिरता येच ते वै विद्यामयाः स्मृताः । अविद्यावशगा ये तु नित्यं संसारिणश्च ते । विद्याभ्यासरता ये तु नित्यमुक्तास्त एव हि ॥ ३३ ॥ लोके त्वद्भक्तिनिरतास्त्वन्मंत्रोपासकाश्च ये । विद्या प्रादुर्भवेत्तेषां नेतरेषां कदाच-न् ॥ ३४ ॥ अतस्त्वद्भक्तिसंपन्ना मुक्ता एव न संशयः । त्वद्भक्त्यामृतहीनानां-मोक्षः स्वप्नेऽपि नो भवेत् ॥ ३५ ॥ किं राम बहुनोक्तेन सारं किंचिद्ब्र-वीमी ते । साधुसंगतिरेवात्र मोक्षहेतुरुदाहृता ॥ ३६ ॥साधवः समचित्ता ये निः स्पृहा विगतैषिणः । दांताः प्रशांतास्त्वद्भक्ता निवृत्ताखिलकामनाः ॥ ३७ ॥ इष्ट प्राप्तिविपत्त्योश्च समाः संगविवर्जिताः । संन्यस्ताखिलकर्माणः सर्वदा ब्रह्मतत्प-राः ॥ ३८ ॥ यमादिगुणसंपन्नाः संतुष्टा येन केनचित् । सत्संगमो भवेद्यर्हि-त्वत्कथाश्रवणे रतिः ॥ ३९ ॥समुदेति।ततो भक्तिस्त्वयि राम सनातने । त्वद्भ क्तावुपपन्नायां विज्ञानं विपुलं स्फुटम् ॥ ४० उदेति मुक्तिमार्गोऽयमाद्यश्चतुरसेवि

तः। तस्माद्राघव सद्भक्तिस्त्वयि मे प्रेमलक्षणा ॥ ४१ ॥ सदा भूयाद्धरे संग
स्त्वद्भक्तेषु विशेषतः। अद्य मे सफलं जन्म भवत्संदर्शनादभूत् ॥ ४२ ॥ अद्य मे
क्रतवः सर्वे बभूवुः सफलाः प्रभो। दीर्घकालं मया तप्तमनन्यमतिना तपः।
तस्येह तपसो राम फलं तव यदर्चनम् ॥ ४३ ॥ सदा मे सीतया सार्धं हृदये
वस राघव। गच्छतस्तिष्ठतो वापि स्मृतिः स्यान्मे सदा त्वयि ॥ ४४ ॥
इति स्तुत्वा रमानाथमगस्त्यो मुनिसत्तमः। ददौ चापं महेंद्रेण रामार्थे
स्थापितं पुरा ॥ ४५ ॥ अक्षय्यौ बाणतूणीरौ खड्गो रत्नविभूषितः। जहि राघव
भूभारभूतं राक्षसमंडलम् ॥ ४६ ॥ यदर्थमवतीर्णोऽसि मायया मनुजाकृतिः।
इतो योजनयुग्मे तु पुण्यकाननमंडितः ॥ ४७ ॥ अस्तिपंचवटीनाम्ना आश्रमो
गौतमीतटे। नेतव्यस्तत्र ते कालः शेषो रघुकुलोद्वह ॥ ४८ ॥ तत्रैव बहुकार्या
णि देवानां कुरु सत्पते ॥४९॥श्रुत्वा तदाऽगस्त्यसुभाषितं वचः स्तोत्रं च तत्त्वा

र्थसमन्वितं विभुः । मुनिं समाभाष्य मुदान्वितो ययौ प्रदर्शितं मार्गमशेषविद्धरिः ॥ ५० ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकांडे तृतीयः सर्गः ॥३॥

॥ अथारण्यकांडे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे चतुर्थसर्गे श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः । अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं यं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं मध्यमाभ्यां नमः॥ॐ मां रूं यं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं यं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं यं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं यं कवचाय हुँ ॥ ॐ मां रूं यं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं यं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं यं इति मंत्रेण दिग्बंधः

॥ अथ ध्यानम् ॥ मार्गे व्रजन् ददर्शाथ शैलशृंगमिव स्थितम् ॥ वृद्धं जटायुषं रामः किमेतदिति विस्मितः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकाण्डे चतुर्थसर्गन्यासध्यानजपविधिः ॥ ४ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

मार्गे व्रजन्ददर्शाथ शैलशृंगमिव स्थितम्। वृद्धं जटायुषं रामः किमेतदिति विस्मितः ॥ १ ॥ धनुरानय सौमित्रे राक्षसोऽयं पुरः स्थितः। इत्याह लक्ष्मणं रामो हनिष्याम्यृषिभक्षकम् ॥ २ ॥ तच्छ्रुत्वा रामवचनं गृध्रराड् भयपीडितः। वधार्होऽहं न ते राम पितुस्तेऽहं प्रियः सखा ॥ ३ ॥ जटायुर्नाम भद्रं ते गृध्रोऽहं प्रियकृत्तव ॥ ४ ॥ पंचवट्यामहं वत्स्ये तवैव प्रियकाम्यया। मृगयायां कदाचित्तु प्रयाते लक्ष्मणेऽपि च ॥ ५ ॥ सीता जनककन्या मे रक्षितव्या प्रयत्नतः। श्रुत्वा तद्गृध्रवचनं रामः सस्नेहमब्रवीत् ॥ ६ ॥ साधु गृध्र महा

राज तथैव कुरु मे प्रियम् । अत्रैव मे समीपस्थो नातिदूरे वने वसन् ॥ ७ ॥ इ
त्यामंत्रितमालिंग्य ययौ पंचवटीं प्रभुः । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया
रघुनंदनः ॥ ८ ॥ गत्वा ते गौतमीतीरं पंचवट्यां सुविस्तरम् । मंदिरं कारयामास
लक्ष्मणेन सुबुद्धिना ॥ ९ ॥ तत्र ते न्यवसन्सर्वे गंगाया उत्तरे तटे । कदंबपन-
साम्रादिफलवृक्षसमाकुले ॥ १० ॥ विविक्ते जनसंबाधवर्जिते नीरुजस्थले ।
विनोदयन् जनकजां लक्ष्मणेन विपश्चिता ११ ॥ अध्युवास सुखं रामो देव-
लोक इवापरः । कंदमूलफलादीनि लक्ष्मणोऽनुदिनं तयोः ॥ १२ ॥ आनीय प्रददौ
रामसेवातत्परमानसः । धनुर्बाणधरो नित्यं रात्रौ जागर्ति सर्वतः ॥ १३ ॥ स्नानं
कुर्वंत्यनुदिनं त्रयस्ते गौतमीजले । उभयोर्मध्यगा सीता कुरुते च गमाग
मौ ॥ १४ ॥ आनीय सलिलं नित्यं लक्ष्मणः प्रीतमानसः । सेवतेऽहरहः प्रीत्या
एवमासन् सुखं त्रयः ॥ १५ ॥ एकदा लक्ष्मणो राममेकांते समुपस्थितम् । विन

यावनतो भूत्वा पप्रच्छ परमेश्वरम् ॥ १६ ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि मोक्षस्यै
कांतिकीं गतिम् । त्वत्तः कमलपत्राक्ष संक्षेपाद्वक्तुमर्हसि ॥ १७ ॥ ज्ञानं विज्ञान
सहितं भक्तिवैराग्यबृंहितम् । आचक्ष्व मे रघुश्रेष्ठ वक्ता नान्योऽस्ति भूत
ले ॥ १८ ॥ राम उवाच ॥ शृणु वक्ष्यामि ते वत्स गुह्याद्गुह्यतरं परम्। यद्विज्ञा
य नरो जह्यात्सद्यो वैकल्पिकं भ्रमम् ॥ १९ ॥ आदौ मायास्वरूपं ते वक्ष्यामि
तदनंतरम् । ज्ञानस्य साधनं पश्चाज्ज्ञानं विज्ञानसंयुतम् ॥ २० ॥ ज्ञेयं च परमा
त्मानं यज्ज्ञात्वा मुच्यते भयात्। अनात्मनि शरीरादावात्मबुद्धिस्तु या भवे
त् ॥ २१ ॥ सैव माया तयैवासौ संसारः परिकल्प्यते । रूपे द्वे निश्चिते पूर्वं मा
यायाः कुलनंदन ॥ २२ ॥ विक्षेपावरणे तत्र प्रथमं कल्पयेज्जगत् । लिंगाद्यब्रह्म-
पर्यंतं स्थूलसूक्ष्मविभेदतः ॥ २३ ॥ अपरं त्वखिलं ज्ञानरूपमावृत्य तिष्ठति । मा
यया कल्पितं विश्वं परमात्मनि केवले ॥ २४ ॥ रज्जौ भुजंगवद्भ्रांत्या विचारे

नास्ति किंचन। श्रूयते दृश्यते यद्यत्स्मर्यते वा नरैः सदा ॥ २५ ॥ असदेव हि तत्सर्वं यथा स्वप्नमनोरथौ। देह एव हि संसारवृक्षमूलं दृढं स्मृतम् ॥ २६ ॥ तन्मूलः पुत्रदारादिबंधः किं तोऽन्यथात्मनः ॥ २७ ॥ देहस्तु स्थूलभूतानां पंचतन्मात्रपंचकम्। अहंकारश्च बुद्धिश्च इंद्रियाणि तथा दश ॥ २८ ॥ चिदाभासो मनश्चैव मूलप्रकृतिरेव च। एतत्क्षेत्रमिति ज्ञेयं देह इत्यभिधीयते ॥ २९ ॥ एतैर्विलक्षणो जीवः परमात्मा निरामयः। तस्य जीवस्य विज्ञाने साधनान्यपि मे शृणु ॥ ३० ॥ जीवश्च परमात्मा च पर्यायो नात्र भेदधीः। मानाभावस्तथा दंभहिंसादिपरिवर्जनम् ॥ ३१ ॥ पराक्षेपादिसहनं सर्वत्रावक्रता तथा। मनोवाक्कायसद्भक्त्या सद्गुरोः परिसेवनम् ॥ ३२ ॥ बाह्याभ्यंतरसंशुद्धिः स्थिरता सत्क्रियादिषु। मनोवाक्कायदंडश्च विषयेषु निरीहता ॥ ३३ ॥ निरहंकारता जन्मजराद्यालोचनं तथा। असक्तिः स्नेहशून्यत्वं पुत्रदारधना-

दिषु ॥ ३४ ॥ इष्टानिष्टागमे नित्यं चित्तस्य समता तथा । मयि सर्वात्मके रामे
ह्यनन्यविषया मतिः ॥ ३५ ॥ जनसंबाधरहितशुद्धदेशनिषेवणम् । प्राकृतैर्जन-
संघैश्च ह्यरतिः सर्वदा भवेत् ॥ ३६ ॥ आत्मज्ञाने सदोद्योगो वेदांतार्थावलो-
कनम् । उक्तैरेतैर्भवेज्ज्ञानं विपरीतैर्विपर्ययः ॥ ३७ ॥ बुद्धिप्राणमनोदेहाहं-
कृतिभ्यो विलक्षणः । चिदात्माऽहं नित्यशुद्धो बुद्ध एवेति निश्चयम् ॥ ३८ ॥
येन ज्ञानेन संवित्ते तज्ज्ञानं निश्चितं च मे । विज्ञानं च तदैवैतत्साक्षादनुभवे-
द्यदा ॥ ३९ ॥ आत्मा सर्वत्र पूर्णः स्याच्चिदानंदात्मकोऽव्ययः । बुद्ध्या-
द्युपाधिरहितः परिणामादिवर्जितः ॥ ४० ॥ स्वप्रकाशेन देहादीन् भासयन्ननपा-
वृतः । एक एवाद्वितीयश्च सत्यज्ञानादिलक्षणः ॥ ४१ ॥ असंगः स्वप्रभो द्रष्टा
विज्ञानेनावगम्यते । आचार्यशास्त्रोपदेशादैक्यज्ञानं यदा भवेत् ॥ ४२ ॥ आ-
त्मनोर्जीवपरयोर्मूलाविद्या तदैव हि । लीयते कार्यकरणैः सहैव परमात्म-

नि ॥ ४३ ॥ सावऽस्था मुक्तिरित्युक्ता ह्युपचारोऽयमात्मनि । इदं मोक्षस्वरूपं ते कथितं रघुनंदन ॥ ४४ ॥ ज्ञानविज्ञानवैराग्यसहितं मे परात्मनः । किं त्वेतद्दुर्लभं मन्ये मद्भक्तिविमुखात्मनाम् ॥ ४५ ॥ चक्षुष्मतामपि यथा रात्रौ सम्यङ्न दृश्यते । पदं दीपसमेतानां दृश्यते सम्यगेव हि ॥ ४६ ॥ एवं मद्भक्तियुक्तानामात्मा सम्यक् प्रकाशते । मद्भक्तेः कारणं किंचिद्वक्ष्यामि शृणु तत्वतः ॥ ४७ ॥ मद्भक्तसंगो मत्सेवा मद्भक्तानां निरंतरम् । एकादश्युपवासादि मम पर्वानुमोदनम् ॥ ४८ ॥ मत्कथाश्रवणे पाठे व्याख्याने सर्वदा रतिः । मत्पूजापरिनिष्ठा च मम नामानुकीर्तनम् ॥ ४९ ॥ एवं सततयुक्तानां भक्तिरव्यभिचारिणी । मयि संजायते नित्यं ततः किमवशिष्यते ॥ ५० ॥ अतो मद्भक्तियुक्तस्य ज्ञानं विज्ञानमेव च । वैराग्यं च भवेच्छीघ्रं ततो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥ कथितं सर्वमेतत्ते तव प्रश्नानुसारतः ।

अस्मिन्मनः समाधाय यस्तिष्ठेत्स तु मुक्तिभाक् ॥ ५२ ॥ न वक्तव्यमिदं यत्ना-
न्मद्भक्तिविमुखाय हि । मद्भक्ताय प्रदातव्यमाहूयापि प्रयत्नतः ॥ ५३ ॥ य इदं
तु पठेन्नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ अज्ञानपटलध्वांतं विधूय परिमुच्यते ॥५४॥
भक्तानां मम योगिनां सुविमलस्वांतातिशांतात्मनां मत्सेवाभिरतात्मनां च वि-
मलज्ञानात्मनां सर्वदा । संगं यः कुरुते सदोद्यतमतिः सत्सेवनानन्यधीर्मोक्षस्त-
स्य करे स्थितोऽहमनिशं दृश्यो भवे नान्यथा ॥ ५५ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादेऽरण्यकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥४॥

॥ अथारण्यकांडे पञ्चमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे पञ्चमसर्गस्य, श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं पंचमसर्गे न्या-

सध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं रां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐमां रूं रां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं रां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐमां रूं रां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं रां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं रां हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं रां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मा रूं रां शिखायै वट् ॥ ॐ मां रूं रां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं रां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं रां इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ तस्मिन् काले महारण्ये राक्षसी कामरूपिणी विचचार महासत्वा जनस्थाननिवासिनी ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्री रामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांडे पञ्चमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ५ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

तस्मिन्काले महारण्ये राक्षसी कामरूपिणी। विचचार महासत्त्वा जनस्थाननिवासिनी ॥ १ ॥ एकदा गौतमीतीरे पंचवट्याः समीपतः ॥ पद्मवज्रांकुशांकानि पदानि जगतीपतेः ॥ २ ॥ दृष्ट्वा कामपरीतात्मा पादसौंदर्यमोहिता । पश्यंती सा शनैरायाद्राघवस्य निवेशनम् ॥ ३ ॥ तत्र सा तं रमानाथं सीतया सह

संस्थितम् । कंदर्पसदृशं रामं दृष्ट्वा कामविमोहिता ॥ ४ ॥ राक्षसी राघवं प्राह कस्य त्वं कः किमाश्रमे । युक्तो जटावल्कलाद्यैः साध्यं किं तेऽत्र मे वद ॥ ५ ॥ अहं शूर्पणखानाम राक्षसी कामरूपिणी । भगिनी राक्षसेंद्रस्य रावणस्य महात्मनः ॥ ६ ॥ खरेण सहिता भ्रात्रा वसाम्यत्रैव कानने । राज्ञा दत्तं च मे सर्वं मुनिभक्ता वसाम्यहम् ॥७॥ त्वां तु वेदितुमिच्छामि वद मे वदतां वर । तामाह रामनामाऽहमयोध्याधिपतेः सुतः ॥ ८ ॥ एषा मे सुंदरी भार्या सीता जनकनंदिनी । स तु भ्राता कनीयान्मे लक्ष्मणोऽतीव सुन्दरः ॥ ९ ॥ किं कृत्यं ते मया ब्रूहि कार्यं भुवनसुंदरि । इति रामवचः श्रुत्वा कामार्ता साऽब्रवीदिदम् ॥ १० ॥ एहि राम मया सार्धं रमस्व गिरिकानने । कामार्ताहं न शक्नोमि त्यक्तुं त्वां कमलेक्षणम् ॥ ११ ॥ रामः सीतां कटाक्षेण पश्यन् सस्मितमब्रवीत् । भार्या ममैषा कल्याणी विद्यते ह्यनपायिनी ॥ १२ ॥ त्वं तु सापत्नदुःखेन कथं स्था-

स्यसि सुंदरि । बहिरास्ते मम भ्राता लक्ष्मणोऽतीव सुंदर ॥ १३ ॥ तवानुरूपो भविता पतिस्तेनैव संचर । इत्युक्त्वा लक्ष्मणं प्राह पतिर्मे भव सुंदर ॥ १४ ॥ भ्रातुराज्ञां पुरस्कृत्य सङ्गच्छावोऽद्य माचिरम् । इत्याह राक्षसी घोरा लक्ष्मणं काममोहिता ॥ १५ ॥ तामाह लक्ष्मणः साध्वि दासोऽहं तस्य धीमतः । दासी भविष्यसि त्वं तु ततो दुःखतरं नु किम् ॥ १६ ॥ तमेव गच्छ भद्रं ते स तु राजाऽखिलेश्वरः । तच्छ्रुत्वा पुनरप्यागाद्राघवं दुष्टमानसा ॥ १७ ॥ क्रोधाद्राम किमर्थं मां भ्रामयस्यनवस्थितः । इदानीमेव तां सीतां भक्षयामि तवाग्रतः ॥१८॥ इत्युक्त्वा विकटाकारा जानकीमनुधावती । ततो रामाज्ञया खड्गमादाय परिगृह्य ताम् ॥ १९ ॥ चिच्छेद नासां कर्णौ च लक्ष्मणोऽलघुविक्रमः । ततो घोर ध्वनिं कृत्वा रुधिराक्तवपुर्द्रुतम् ॥ २० ॥ क्रंदमाना पपाताग्रे खरस्य परुषाक्षरा किमेतदिति तामाह खरः खरतराक्षरः ॥ २१ ॥ केनैवं कारितासि त्वं मृत्योर्व-

ऽनुवर्तिना। वद मे तं वधिष्यामि कालकल्पमपि क्षणात् ॥ २२ ॥ तमाह राक्षसी रामः सीतालक्ष्मणसंयुतः। दंडकं निर्भयं कुर्वन्नास्ते गोदावरीतटे॥२३॥ मामेवं कृतवांस्तस्य भ्राता तेनैव चोदितः। यदि त्वं कुलजातोऽसि वीरोऽसि जहि तौ रिपू ॥ २४ ॥ तयोस्तु रुधिरं पास्य भक्षयैतौ सुदुर्मदौ। नोचेत्प्राणान्परित्यज्य यास्यामि यमसादनम् ॥ २५ ॥ तच्छ्रुत्वा त्वरितं प्रागात्खरः। क्रोधेन मूर्च्छितः। चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ॥ २६ ॥ चोदयामास रामस्य समीपं वधकांक्षया। खरश्च त्रिशिराश्चैव दूषणश्चैव राक्षसः ॥ २७॥ सर्वे रामं ययुः शीघ्रं नानाप्रहरणोद्यताः। श्रुत्वा कोलाहलं तेषां रामः सौमित्रिमब्रवीत् ॥ २८ ॥ श्रूयते विपुलः शब्दो नूनमायांति राक्षसाः। भविष्यति महद्युद्धं नूनमद्य मया सह ॥ २९ ॥ सीतां नीत्वा गुहां गत्वा तत्र तिष्ठ महाबल। हंतुमिच्छाम्यहं सर्वान् राक्षसान् घोररूपिणः ॥

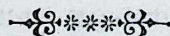
॥ ३० ॥ अत्र किंचिन्न वक्तव्यं शापितोऽसि ममोपरि । तथेति सीतामादाय
लक्ष्मणो गह्वरं ययौ ॥ ३१ ॥ रामः परिकरं बद्ध्वा धनुरादाय निष्ठुर-
म् । तूणीरावक्षयशरौ बद्धायत्तोऽभवत्प्रभुः ॥ ३२ ॥ ततआगत्य रक्षांसि
रामस्योपरि चिक्षिपुः । आयुधानि विचित्राणि पाषाणान्पादपानपि ॥ ३३ ॥
तानि चिच्छेद रामोऽपि लीलया तिलशः क्षणात् । ततो बाणसहस्रेण हत्वा
तान् सर्वराक्षसान् ॥ ३४ ॥ खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसम्।
जघान प्रहरार्धेन सर्वानेव रघूत्तमः ॥ ३५ ॥ लक्ष्मणोऽपि गुहामध्यात्सीता-
मादाय राघवे। समर्प्य राक्षसान् दृष्ट्वा हतान्विस्मयमाययौ ॥ ३६ ॥ सीता रामं
समालिंग्य प्रसन्नमुखपंकजा। शस्त्रव्रणानि चांगेषु ममार्ज जनकात्मजा ॥ ३७॥
साऽपि दुद्राव दृष्ट्वा तान्हतान् राक्षसपुंगवान् । लंकां गत्वा सभामध्ये
क्रोशंती पादसन्निधौ ॥ ३८ ॥ रावणस्य पपातोर्व्यां भगिनी तस्य रक्षसः।

दृष्ट्वा तां रावणः प्राह भगिनीं भयविह्वलाम् ॥ ३९ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वत्से त्वं विरूपकरणं तव । कृतं शक्रेण वा भद्रे यमेन वरुणेन वा ॥ ४० ॥ कुबेरेणाथवा ब्रूहि भस्मीकुर्यां क्षणेन तम् । राक्षसी तमुवाचेदं त्वं प्रमत्तो विमूढधीः ॥ ४१ ॥ पानासक्तः स्त्रीविजितः षंढः सर्वत्र लक्ष्यसे । चारचक्षुर्विहीनस्त्वं कथं राजा भविष्यसि ॥ ४२ ॥ खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ॥ चतुर्दश सहस्राणि राक्षसानां महात्मनाम् ॥ ४३ ॥ निहतानि क्षणेनैव रामेणासुरशत्रुणा । जनस्थानमशेषेण मुनीनां निर्भयं कृतम् । न जानासि विमूढस्त्वमत एव मयोच्यते ॥ ४४ ॥ रावण उवाच ॥ को वा रामः किमर्थं वा कथं तेनासुरा हताः । सम्यक्कथय मे तेषां मूलघातं करोम्यहम् ॥ ४५ ॥ शूर्पणखोवाच ॥ जनस्थानादहं याता कदाचिद्गौतमीतटे । तत्र पंचवटी नाम पुरी मुनिजनाश्रया ॥ ४६ ॥ तत्राश्रमे मया दृष्टो रामो राजीवलोचनः । धनुर्बाणधरः श्रीमान् जटावल्कलमंडितः ॥ ४७ ॥ कनीयान-

नुजस्तस्य लक्ष्मणोऽपि तथाविधः । तस्य भार्या विशालाक्षी रूपिणी श्रीरिवापरा ॥ ४८ ॥ देवगंधर्वनागानां मनुष्याणां तथाविधा । न दृष्टा न श्रुता राजन्द्योतयंती वनं शुभा ॥ ४९ ॥ आनेतुमहमुद्युक्ता तां भार्यार्थं तवानघ । लक्ष्मणो नाम तद्भ्राता चिच्छेद मम नासिकाम् ॥ ५० ॥ कर्णौ च चोदितस्तेन रामेण स महाबलः । ततोऽहमतिदुःखेन रुदती खरमन्वगाम् ॥ ५१ ॥ सोऽपि रामं समासाद्य युद्धं राक्षसयूथपैः । ततः क्षणेन रामेण तेनैव बलशालिना ॥ ५२ ॥ सर्वे तेन विनष्टा वै राक्षसा भीमविक्रमाः । यदि रामो मनः कुर्यात्त्रैलोक्यं निमिषार्धतः ॥ ५३ ॥ भस्मीकुर्यान्न संदेह इति भाति मम प्रभो । यदि सा तव भार्या स्यात्सफलं तव जीवितम् ॥ ५४ ॥ अतो यतस्व राजेंद्र यथा ते वल्लभा भवेत् । सीता राजीवपत्राक्षी सर्वलोकैकसुंदरी ॥ ५५ ॥ साक्षाद्रामस्य पुरतः स्थातुं त्वं न क्षमः प्रभो । मायया मोहयित्वा तु प्राप्स्यसे

तां रघूत्तमम् ॥ ५६ ॥ श्रुत्वा तत्सुहृद्वाक्यैश्च दानमानादिभिस्तथा । आश्वास्य भगिनीं राजा प्रविवेश स्वकं गृहम् । तत्र चिंतापरो भूत्वा निद्रां रात्रौ न लब्धवान् ॥ ५७ ॥ एकेन रामेण कथं मनुष्यमात्रेण नष्टः सबलः खरो मे । भ्राता कथं मे बलवीर्यदर्पयुतो विनष्टो बत राघवेण ॥ ५८ ॥ यद्वा न रामो मनुजः परेशो मां हंतुकामः सबलं बलौघैः । संप्रार्थितोऽयं द्रुहिणेन पूर्वं मनुष्यरूपोऽद्य रघोः कुलेऽभूत् ॥ ५९ ॥ वध्यो यदि स्यां परमात्मनाऽहं वैकुंठराज्यं परिपालयेऽहम् । नोचेदिदं राक्षसराज्यमेव भोक्ष्ये चिरं राममतो व्रजामि ६० ॥ इत्थं विचिन्त्याखिलराक्षसेंद्रो रामं विदित्वा परमेश्वरं हरिम् । विरोधबुद्ध्यैव हरिं प्रयामि द्रुतं न भक्त्या भगवान्प्रसीदेत् ॥ ६१ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादेऽरण्यकांडे पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥

॥ अथ अरण्यकांडे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे षष्ठसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं षष्ठसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं वं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं वं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं वं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं वं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं वं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं वं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं वं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं वं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं वं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं वं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं वं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं वं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं व इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथध्यानं ॥ विचिंत्यैवं निशायां स प्रभाते रथमास्थितः रावणो मनसा कार्यमेकं निश्चित्य बुद्धिमान् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकाण्डे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

—○:*.**.○—

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

विचिंत्यैवं निशायां स प्रभाते रथमास्थितः । रावणो मनसा कार्यमेकं निश्चि-
त्य बुद्धिमान् ॥ १ ॥ ययौ मारीचसदनं परं पारमुदन्वतः । मारीचस्तत्र मुनिव-
ज्जटावल्कलधारकः ॥ २ ॥ ध्यायन् हृदि परात्मानं निर्गुणं गुणभासकम् । स-
माधिविरमेऽपश्यद्रावणं गृहमागतम् ॥ ३ ॥ द्रुतमुत्थाय चालिंग्य पूजयित्वा
यथाविधि । कृतातिथ्यं सुखासीनं मारीचो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४ ॥ समागमन-
मेतत्ते रथेनैकेन रावण । चिंतापर इवाभासि हृदि कार्यं विचिंतयन् ॥५॥ न्याय्यं
चेद्ब्रूहि राजेंद्र वृजिनं मां स्पृशेत्नहि ॥ ६ ॥ रावण उवाच ॥ अस्ति राजा दशरथः
साकेताधिपतिः किल । रामनामा सुतस्तस्य ज्येष्ठः सत्यपराक्रमः ॥ ७ ॥
विवासयामास सुतं वनं वनजनप्रियम् । भार्यया सहितं भ्रात्रा लक्ष्मणेन सम-
न्वितम् ॥ स आस्ते विपिने घोरे पञ्चवट्याश्रमे शुभे । तस्य भार्या विशालाक्षी

सीता लोकविमोहिनी ॥ ९ ॥ रामो निरपराधान्मे राक्षसान् भीमविक्रमान् । खरं च हत्वा विपिनं सुखमास्तेऽतिनिर्भयः ॥ १० ॥ भगिन्या मे शूर्पणख्या निर्दोषायाश्च नासिकाम् । कर्णौ चिच्छेद दुष्टात्मा वने तिष्ठति निर्भयः ॥ ११ ॥ अतस्त्वया सहायेन गत्वा तत्प्राणवल्लभाम् । आनयिष्यामि विपिने रहिते राघवेण ताम् ॥ १२ ॥ त्वं तु मायामृगो भूत्वा ह्याश्रमादपनेष्यसि । रामं च लक्ष्मणं चैव तदा सीतां हराम्यहम् ॥ १३ ॥ त्वं तु तावत्सहायं मे कृत्वा स्थास्यसि पूर्ववत् । इत्येवं भाषमाणं तं रावणं वीक्ष्य विस्मितः ॥ १४ ॥ केनेदमुपदिष्टं ते मूलघातकरं वचः । स एव शत्रुर्वध्यश्च यस्त्वन्नाशं प्रतीक्षते ॥ १५ ॥ रामस्य पौरुषं स्मृत्वा चित्तमद्यापि रावण । बालोऽपि मां कौशिकस्य यज्ञसंरक्षणाय सः ॥ १६ ॥ आगतस्त्विषुणैकेन पातयामास सागरे । योजनानां शतं रामस्तदादि भयविह्वलः ॥ १७ ॥ स्मृत्वा स्मृत्वा तदेवाहं रामं पश्यामि सर्व-

तः ॥ १८ ॥ दंडकेऽपि पुनरप्यहं वने पूर्ववैरमनुचिंतयन् हृदि । तीक्ष्णशृङ्गमृगरूपमेकदा मादृशैर्बहुभिरावृतोऽभ्ययाम् ॥ १९ ॥ राघवं जनकजासमन्वितं लक्ष्मणेन सहितं त्वरान्वितः । आगतोऽहमथ हंतुमुद्यतो मां विलोक्य शरमेकमक्षिपत् ॥ २० ॥ तेन विद्धहृदयोऽहमुद्भ्रमन् राक्षसेन्द्र पतितोऽस्मि सागरे । तत्प्रभृत्यहमिदं समाश्रितः स्थानमूर्जितमिदं भयार्दितः ॥ २१ ॥ राममेव सततं विभावये भीतभीत इव भोगराशितः । राजरत्नरमणीरथादिकं श्रोत्रयोर्यदि गतं भयं भवेत् ॥ २२ ॥ राम आगत इहेति शंकया बाह्यकार्यमपि सर्वमत्यजम् । निद्रया परिवृतो यदा स्वपे राममेव मनसाऽनुचिंतयन् ॥ २३ ॥ स्वप्नदृष्टिगतराघवं तदा बोधितो विगतनिद्र आस्थितः । तद्भवानपि विमुच्य चाग्रहं राघवं प्रति गृहं प्रयाहि भो ॥ २४ ॥ रक्ष राक्षसकुलं चिरागतं तत्स्मृतौ सकलमेव नश्यति । तव हितं वदतो मम भाषितं परिगृहाण परात्मनि राघवे ॥ २५ ॥

त्यज विरोधमतिं भज भक्तितः परमकारुणिको रघुनंदनः । अहमशेषमिदं
मुनिवाक्यतोऽश्रृणवमादियुगे परमेश्वरः ॥ २६ ॥ ब्रह्मणाऽर्थित उवाच तं
हरिः किं तवेप्सितमहं करवाणि तत् । ब्रह्मणोक्तमरविंदलोचन त्वं प्रयाहि
भुवि मानुषं वपुः । दशरथात्मजभावमंजसा जहि रिपुं दशकंधरं हरे ॥ २७ ॥
अतो न मानुषो रामः साक्षान्नारायणोऽव्ययः । मायामानुषवेषेण वनं यातोऽ
तिनिर्भयः ॥ २८ ॥ भूभारहरणार्थाय गच्छ तात गृहं सुखम् । श्रुत्वा मारीच-
वचनं रावणः प्रत्यभाषत ॥ २९ ॥ परमात्मा यदा रामः प्रार्थितो ब्रह्मणा
किल । मां हंतुं मानुषो भूत्वा यत्नादिह समागतः ॥ ३० ॥ करिष्यत्यचिरा-
देव सत्यसंकल्प ईश्वरः । अतोऽहं यत्नतः सीतामानेष्याम्येव राघवात् ॥३१॥
वधे प्राप्ते रणे वीर प्राप्स्यामि परमं पदम् । यद्वा रामं रणे हत्वा सीतां
प्राप्स्यामि निर्भयः ॥ ३२ ॥ अतोत्तिष्ठ महभाग विचित्रमृगरूपधृक् । रामं सल-

प्राद्रमणं शीघ्रमाश्रमादतिदूरतः ॥ ३३ ॥ आक्रम्य गच्छ त्वं शीघ्रं सुखं तिष्ठ यथा पुरा । अतः परं चेद्यत्किंचिद्भाषसे मद्विभीषणम् ॥ ३४ ॥ हनिष्याम्यसिनाऽनेन त्वामत्रैव न संशयः । मारीचस्तद्वचः श्रुत्वा स्वात्मन्येवानुचिंतयत् ॥ ३५ ॥ यदि मां राघवो हन्यात्तदा मुक्तो भवार्णवात् । मां हन्याद्यदि चेद्दुष्टस्तदा मे निरयो ध्रुवम् ॥ ३६ ॥ इति निश्चित्य मरणं रामादुत्थाय वेगतः । अब्रवीद्रावणं राजन्करोम्याज्ञां तव प्रभो ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वा रथमास्थाय गतौ रामाश्रमं प्रति । शुद्धजांबूनदप्रख्यो मृगोऽभूद्रौप्यबिंदुकः ॥ ३८ ॥ रत्नशृङ्गो मणिखुरो नीलरत्नविलोचनः । विद्युत्प्रभो विमुग्धास्यो विचचार वनांतरे ॥ ३९ ॥ रामाश्रमपदस्यांते सीतादृष्टिपथे चरन् ॥ ४० ॥ क्षणं च धावत्यवतिष्ठते क्षणं समीपमागत्य पुनर्भयावृतः । एवं स मायामृगवेषरूपधृक् चचार सीतां परिमोहयन्खलः ॥ ४१ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

॥ अथारण्यकाण्डे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐश्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे सप्तमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरण सिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राद्यक्षरसंयुक्तं सप्तमसर्गेन्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति सकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं णां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं णां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं णां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं णां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं णां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं णां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं णां हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं णां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं णां सिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं णां कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं णां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं णां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं णां इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ रामोऽपि तत्सर्वं ज्ञात्वा रावणचेष्टितम् ॥ उवाच सीतामेकांते शृणु जानकि मे वचः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांडे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ७ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ रामोऽपि तत्सर्वं ज्ञात्वा रावणचेष्टितम्। उवाच सीतामेकांते शृणु जानकि मे वचः ॥ १ ॥ रावणो भिक्षुरूपेण आगमिष्यति तेंऽतिकम्। त्वं तु छायां त्वदाकारां स्थापयित्वोटजे विश ॥ २ ॥ अग्नावदृश्यरूपेण वर्षं तिष्ठ ममाज्ञया। रावणस्य वधांते मां पूर्ववत्प्राप्स्यसे शुभे ॥ ३ ॥ श्रुत्वा रामोदितं वाक्यं साऽपि तत्र तथाऽकरोत्। मायासीतांबहिः स्थाप्य स्वयमन्तर्दधेऽनले ॥ ४ ॥ माया सीता तदाऽपश्यन्मृगं मायाविनिर्मितम्। हसंती राममभ्येत्य प्रोवाच विनयान्विता ॥ ५ ॥ पश्य राम मृगं चित्रं कानकं रत्नभूषितम्। विचित्रबिंदुभिर्युक्तं चरंतमकुतोभयम् ॥ ६ ॥ बद्ध्वा देहि मम क्रीडामृगो भवतु सुंदरः। तथेति धनुरादाय गच्छन् लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ॥ ७ ॥ रक्ष त्वमतियत्नेन सीतां मत्प्राणवल्लभाम्। मायिनः संति विपिने राक्षसा

घोरदर्शनाः ॥ ८ ॥ अतोऽत्रावहितः साध्वीं रक्ष सीतामनिंदिताम् । लक्ष्मणो
राममाहेदं देवायं मृगरूपधृक् । मारीचोऽत्र न संदेह एवंभूतो मृगः कुतः ॥ ९ ॥
श्रीराम उवाच ॥ यदि मारीच एवायं तदा हन्मि न संशयः । मृगश्चेदानयिष्यामि
सीताविश्रामहेतवे ॥ १० ॥ गमिष्यामि मृगं बद्ध्वा ह्यानयिष्यामि सत्वरः ।
त्वं प्रयत्नेन संतिष्ठ सीतासंरक्षणोद्यतः ॥ ११ ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ रामो माया-
मृगमनुद्रुतः । माया यदाश्रया लोकमोहिनी जगदाकृतिः ॥ १२ ॥ निर्विकारश्चि-
दात्मापि पूर्णोऽपि मृगमन्वगात् । भक्तानुकंपी भगवानिति सत्यं वचो हरिः ॥
॥ १३ ॥ कर्तुं सीताप्रियार्थाय जानन्नपि मृगं ययौ । अन्यथा पूर्णकामस्य रामस्य
विदितात्मनः ॥ १४ ॥ मृगेण वा स्त्रिया वापि किं कार्यं परमात्मनः । कदाचिद्
दृश्यतेऽभ्याशे क्षणं धावति लीयते १५ ॥ दृश्यते च ततो दूरादेवं राममपाहरत् ।
ततो रामोऽपि विज्ञाय राक्षसोऽयमिति स्फुटम् ॥ १६ ॥ विव्याध शरमादाय

राक्षसं मृगरूपिणम् । पपात रुधिराक्तास्यो मारीचः पूर्वरूपधृक् ॥ १७ ॥ हा
हतोऽस्मि महाबाहो त्राहि लक्ष्मण मां द्रुतम् । इत्युक्त्वा रामवद्वाचा पपात
रुधिराशनः ॥ १८ ॥ यन्नामाज्ञोऽपि मरणे स्मृत्वा तत्साम्यमाप्नुयात् । किमुताग्रे
हरिं पश्यंस्तेनैव निहतोऽसुरः ॥ १९ ॥ तद्देहादुत्थितं तेजः सर्वलोकस्य पश्यतः ।
राममेवाविशद्देवा विस्मयं परमं ययुः ॥ २० ॥ किं कर्म कृत्वा किं प्राप्तः पातकी
मुनिहिंसकः । अथवा राघवस्यायं महिमा नात्र संशयः ॥ २१ ॥ रामबाणेन
संविद्धः पूर्वं राममनुस्मरन् । भयात्सर्वं परित्यज्य गृहवित्तादिकं च यत् ॥२२॥
हृदि रामं सदा ध्यात्वा निर्धूताशेषकल्मषाः । अंते रामेण निहतः पश्यन् राम-
मवाप सः ॥ २३ ॥ द्विजो वा राक्षसो वाऽपि पापो वाऽधार्मिकोऽपि वा । त्य-
जन्कलेवरं रामं स्मृत्वा याति परं पदम् ॥ २४ ॥ इति तेऽन्योन्यमाभाष्य ततो
देवा दिवं ययुः । रामस्तचिंतयामास म्रियमाणोऽसुराधमः ॥ २५॥ हा लक्ष्मणेति

मद्वाक्यमनुकुर्वन्ममार किम् । श्रुत्वा मद्वाक्यसदृशं वाक्यं सीतापि किं भवेत् ॥
॥ २६ ॥ इति चिंतापरीतात्मा रामो दूरान्न्यवर्तत । सीता तद्भाषितं श्रुत्वा
मारीचस्य दुरात्मनः ॥ २७ ॥ भीताऽतिदुःखसंविग्ना लक्ष्मणं त्विदमब्रवीत् ।
गच्छ लक्ष्मण वेगेन भ्राता तेऽसुरपीडितः ॥ २८ ॥ हा लक्ष्मणेति वचनं भ्रातुस्ते
न शृणोषि किम् । तामाह लक्ष्मणो देवी रामवाक्यं न तद्भवेत् ॥ २९ ॥ यः
कश्चिद्राक्षसो देवि म्रियमाणोऽब्रवीद्वचः । रामस्त्रैलोक्यमपि यः क्रुद्धो नाशयति
क्षणात् ॥ ३० ॥ स कथं दीनवचनं भाषतेऽमरपूजितः । क्रुधा लक्ष्मणमालोक्य
सीता बाष्पविलोचना ॥ ३१ ॥ प्राह लक्ष्मण दुर्बुद्धे भ्रातुर्व्यसनमिच्छसि ।
प्रेषितो भरतेनैव रामनाशाभिकांक्षिणा ॥ ३२ ॥ मां नेतुमागतोसि त्वं रामनाश
उपस्थिते । न प्राप्स्यसे त्वं मामद्य पश्य प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥ ३३ ॥ न जाना-
तीदृशं राम त्वां भार्याहरणोद्यतम् । रामादन्यं न स्पृशामि त्वां वा भरतमेव वा

॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वा वध्यमाना सा स्वबाहुभ्यां रुरोद ह। तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणः कर्णौ पिधायातीव दुःखितः ॥ ३५ ॥ मामेवं भाषसे चंडि धिक् त्वां नाशमुपैष्यसि। इत्युक्त्वा वनदेवीभ्यः समर्प्य जनकात्मजाम् ॥ ३६॥ ययौ दुःखातिसंविग्नो राममेव शनैः शनैः। ततोऽन्तरं समालोक्य रावणो भिक्षुवेषधृक् ॥ ३७॥ सीतासमीपमगमत्स्फुरद्दंडकमंडलुः। सीता तमवलोक्याशु नत्वा संपूज्य भक्तितः ॥ ३८ ॥ कंदमूलफलादीनि दत्त्वा स्वागतमब्रवीत्। मुने भुंक्ष्व फलादीनि विश्रमस्व यथा सुखम् ॥ ३९ ॥ इदानीमेव भर्ता मे ह्यागमिष्यति ते प्रियम्। करिष्यति विशेषेण तिष्ठ त्वं यदि रोचते ॥ ४० ॥ ॥ भिक्षुरुवाच ॥ ॥ का त्वं कमलपत्राक्षि क वा भर्ता तवानघे। किमर्थमत्र ते वासो वने राक्षससेविते। ब्रूहि भद्रे ततः सर्वं स्ववृत्तांतं निवेदय ॥ ४१ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथो महान्। तस्य ज्येष्ठः सुतो रामः सर्वलक्षणलक्षितः ॥ ४२ ॥ त

स्याहं धर्मतः पत्नी सीता जनकनंदिनी । तस्य भ्राता कनियांश्च लक्ष्मणो भ्रातृवत्सलः ॥ ४३ ॥ पितुराज्ञां पुरस्कृत्य दंडके वस्तुमागतः । चतुर्दश समास्त्वां तु ज्ञातुमिच्छामि मे वद ॥ ४४ ॥ भिक्षुरुवाच ॥ पौलस्त्यतनयोऽहं तु रावणो राक्षसाधिपः । त्वत्कामपरितप्तोऽहं त्वां नेतुं पुरमागतः ॥ ४५ ॥ मुनिवेषेण रामेण किं करिष्यसि मां भज । भुंक्ष्व भोगान्मया सार्धं त्यज दुःखं वनोद्भवम् ॥ ४६ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं सीता भीता किंचिदुवाच तम् । यदेवं भाषसे मां त्वं नाशमेष्यसि राघवात् ॥ ४७ ॥ आगमिष्यति रामोऽपि क्षणं तिष्ठ सहानुजः । मां को धर्षयितुं शक्तो हरेर्भार्यां शशो यथा ॥ ४८ ॥ रामबाणैर्विभिन्नस्त्वं पतिष्यसि महीतले । इति सीतावचः श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ ४९ ॥ स्वरूपं दर्शयामास महापर्वतसन्निभम् । दशास्यं विंशतिभुजं कालमेघसमद्युति ॥ ५० ॥ तद्दृष्ट्वा वनदेव्यश्च भूतानि च वितत्रसुः ।

ततो विदार्य धरणीं नखैरुद्धृत्य बाहुभिः ॥ ५१ ॥ तोलयित्वा रथे क्षिप्त्वा ययौ क्षिप्रं विहायसा । हा राम हा लक्ष्मणेति रुदंती जनकात्मजा ॥ ५२ ॥ भयोद्विग्नमना दीना पश्यंती भुवमेव सा । श्रुत्वा तत्क्रंदितं दीनं सीताया पक्षि- सत्तमः ॥ ५३ ॥ जटायुरुत्थितः शीघ्रं नगाग्रात्तीक्ष्णतुंडकः । तिष्ठ तिष्ठेति तं प्राह को गच्छति ममाग्रतः ॥ ५४ ॥ मुषित्वा लोकनाथस्य भार्यां शून्याद्वना- लयात । शुनको मंत्रपूतं त्वं पुरोडाशमिवाध्वरे ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वा तीक्ष्णतुंडेन चूर्णयामास तद्रथम् । बाहान्विभेद पादाभ्यां चूर्णयामास तद्धनुः ॥ ५६ ॥ ततः सीतां परित्यज्य रावणः खड्गमाददे । चिच्छेद पक्षौ सामर्षः पक्षिराजस्य धीमतः ॥ ५७ ॥ पपात किंचिच्छेषेण प्राणेन भुवि पक्षिराट् । पुनरन्यरथे- नाशु सीतामादाय रावणः ॥ ५८ ॥ क्रोशंती राम रामेति त्रातारं नाधिगच्छति । हा राम हा जगन्नाथ मां न पश्यसि दुःखिताम् ॥५९ ॥ रक्षसा नीयमानां

स्वां भार्यां मोचय राघव । हा लक्ष्मण महाभाग त्राहि मामपराधिनीम् ॥ ६० ॥ वाक्शरेण हतस्त्वं मे क्षंतुमर्हसि देवर । इत्येवं क्रोशमानां तां रामागमनशंकया ॥ ६१ ॥ जगाम वायुवेगेन सीतामादाय सत्वरः । विहायसा नीयमाना सीताऽपश्यदधोमुखी ॥ ६२ ॥ पर्वताग्रे स्थितान्पंच वानरान्वारिजानना । उत्तरीयार्धखंडेन विमुच्याभरणादिकम् ॥ ६३ ॥ बद्ध्वा चिक्षेप रामाय कथयंत्विति पर्वते । ततः समुद्रमुल्लंघ्य लंकां गत्वा स रावणः ॥ ६४ ॥ स्वांतःपुरे रहस्ये तामशोकविपिनेऽक्षिपत् । राक्षसीभिः परिवृतां मातृबुद्ध्याऽनुपालयत् ॥ ६५ ॥ कृशाऽतिदीना परिकर्मवर्जिता दुःखेन शुष्यद्वदनाऽतिविह्वला । हा राम रामेति विलप्यमाना सीता स्थिता राक्षसवृन्दमध्ये ॥ ६६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकांडे सप्तमः सर्गः ॥७॥

॥ अथारण्यकाण्डे अष्टमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे अष्टमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्धयर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं तं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं तं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं तं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं तं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं तं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॐ मां रूं तं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मां रूं तं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं तं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं तं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं तं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं तं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं तं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं तं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ रामो मायाविनं हत्वा राक्षसं कामरूपिणम् । प्रतस्थे स्वाश्रमं गंतुं ततो दूराद्ददर्श तम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांडे अष्टम सर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ८ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

रामो मायाविनं हत्वा राक्षसं कामरूपिणम् । प्रतस्थे स्वाश्रमं गंतुं ततो दूराद्ददर्श तम् ॥ १ ॥ आयांतं लक्ष्मणं दीनं मुखेन परिशुष्यता । राघवश्चिंतयामास स्वात्मन्येव महामतिः ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तन्न जानाति मायासीतां मया कृताम् । ज्ञात्वाप्येनं वंचयित्वा शोचामि प्रकृतो यथा ॥ ३ ॥ यद्यहं विरतो भूत्वा तूष्णीं स्थास्यामि मंदिरे । तदा राक्षसकोटीनां वधोपायः कथं भवेत् ॥ ४ ॥ यदि शोचामि तां दुःखसंतप्तः कामुको यथा । तथा क्रमेणानुचिन्वन्सीतां यास्येऽसुरालयम् । रावणं सकुलं हत्वा सीतामग्नौ स्थितां पुनः ॥ ५ ॥ मयैव स्थापितां नीत्वा यातास्योध्यामतन्द्रितः । अहं मनुष्यभावेन जातोऽस्मि ब्रह्मणाऽर्थितः ॥ ६ ॥ मनुष्यभावमापन्नः किंचित्कालं वसामि कौ । ततो मायामनुष्यस्य चरितं मेऽनुशृण्वताम् ॥ ७ ॥ मुक्तिः स्यादप्रयासेन भक्तिमार्गानुवर्तिनाम् । निश्चित्यैवं तदा दृष्ट्वा लक्ष्मणं वाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ किमर्थमागतोऽसि त्वं सीतां त्यक्त्वा मम प्रि

याम् । नीता वा भक्षिता वापि राक्षसैर्जनकात्मजा ॥ ९ ॥ लक्ष्मणः प्राञ्जलिः प्राह सीताया दुर्वचो रुदन् । हा लक्ष्मणेति वचनं राक्षसोक्तं श्रुतं तया ॥ १०॥ त्वद्वाक्यसदृशं श्रुत्वा मां गच्छेति त्वराब्रवीत् रुदती सा मया प्रोक्ता देवी राक्षसभाषितम् । नेदं रामस्य वचनं स्वस्था भव शुचिस्मिते ॥ ११ ॥ इत्येव सांत्विता साध्वी मया प्रोवाच मां पुनः। यदुक्तं दुर्वचो राम न वाच्यं पुरतस्त व ॥ १२ कर्णौ पिधाय निर्गत्य यातोऽहं त्वां समीक्षितुम् । रामस्तु लक्ष्मणं प्राह तथाऽप्यनुचितं कृतम् ॥१३॥ त्वया स्त्रीभाषितं सत्यं कृत्वा त्यक्त्वा शुभाननाम्। नीता वा भक्षिता वाऽपि राक्षसैर्नात्र संशयः ॥१४॥ इति चिंतापरो रामः स्वा- श्रमं त्वरितो ययौ । तत्रादृष्ट्वा जनकजां विललापातिदुःखितः ॥ १५ ॥ हा प्रिये क्व गताऽसि त्वं नासि पूर्ववदाश्रमे । अथवा मद्विमोहार्थं लीलया क्व विलीयसे ॥ १६ ॥ इत्याचिन्वन्वनं सर्वं नापश्यज्जानकीं तदा । वनदेव्यः कुतः सीतां ब्रुवंतु मम वल्लभाम् ॥ १७ ॥ मृगाश्च पक्षिणो वृक्षा दर्शयंतु मम प्रियाम् । इत्ये

वं विलपन्नेव रामः सीतां न कुत्रचित् ॥ १८ ॥ सर्वज्ञः सर्वथा क्वापि
नापश्यद्रघुनंदनः । आनंदोऽप्यन्वशोचत्तामचलोऽप्यनुधावति ॥ १९ ॥ निर्ममो
निरहंकारोऽप्यखंडानंदरूपवान् । ममजायेति सीतेति विललापातिदुःखितः॥२०॥
एवं मायामनुचरन्नसक्तोऽपि रघूत्तमः। आसक्त इव मूढानां भाति तत्त्वविदां न
हि ॥ २१ ॥ एवं विचिन्वन्सकलं वनं रामः सलक्ष्मणः । भग्नं रथं छत्रचापं
कूबरं पतितं भुवि ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा लक्ष्मणमाहेदं पश्य लक्ष्मण केनचित् । नीय
मानां जनकजां तं जित्वान्यो हजार ताम् ॥ २३ ॥ ततः केचिद्भुवो भागं गत्वा
पर्वतसन्निभम् । रुधिराक्तवपुर्दृष्ट्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् ॥२४॥ एष वै भक्षयि-
त्वा तां जानकीं शुभदर्शनाम्। शेते विविक्तेऽतितृप्तः पश्य हन्मि निशाचरम् ॥२५॥
चापमानय शीघ्रं मे बाणं च रघुनंदन। तच्छ्रुत्वा रामवचनं जटायुः प्राह भीतवत्
॥ २६ ॥ मां न मारय भद्रं ते म्रियमाणं स्वकर्मणा। अहं जटायुस्ते भार्याहारिणं

समनुद्रुतः ॥ २७ ॥ रावणं तत्र युद्धं मे अभूद्वारिविमर्दन । तस्य साक्षान् रथं चापं छित्त्वाऽहं तेन घातितः ॥ २८ ॥ पतितोऽस्मि जगन्नाथ प्राणांस्त्यक्ष्यामि पश्य माम् । तच्छ्रुत्वा राघवो दीनं कंठप्राणं ददर्श ह ॥ २९ ॥ हस्ताभ्यां संस्पृशन् रामो दुःखाश्रुवृतलोचनः ॥ ३० ॥ जटायो ब्रूहि मे भार्या केन नीता शुभानना । मत्कार्यार्थं हतोऽसि त्वमतो मे प्रियबांधवः ॥ ३१ ॥ जटायुः सन्नया वाचा वक्त्राद्रक्तं समुद्वमन् । उवाच रावणो राम राक्षसो भीमविक्रमः ॥ ३२ ॥ आदाय मैथिलीं सीतां दक्षिणाभिमुखो ययौ । इतो वक्तुं न मे शक्तिः प्राणांस्त्यक्ष्यामि तेऽग्रतः ॥ ३३ ॥ दिष्ट्या दृष्टोऽसि राम त्वं म्रियमाणेन मेऽनघ । परमात्माऽसि विष्णुस्त्वं मायामनुजरूपधृक् ॥ ३४ ॥ अंतकालेऽपि दृष्ट्वा त्वां मुक्तोऽहं रघुसत्तमः । हस्ताभ्यां स्पृश मां राम पुनर्यास्यामि ते पदम् ॥ ३५ ॥ तथेति रामः पस्पर्श तदंगं पाणिना स्मयन् । ततः प्राणान्परि

त्यज्य जटायुः पतितो भुवि ॥ ३६ ॥ रामस्तमनुशोचित्वा बंधुवत्साश्रुलोचनः । लक्ष्मणेन समानाय्य काष्ठानि प्रददाह तम् ॥ ३७ ॥ स्नात्वा दुःखेन रामोऽपि लक्ष्मणेन समन्वितः । हत्वा वनं मृगं तत्र मांसखंडान्समंततः ॥ ३८ ॥ शाद्वले प्राक्षिपद्रामः पृथक् पृथगमनेकधा । भक्षंतु पक्षिणः सर्वे तृप्तो भवतु पक्षिराट् ॥ ३९ ॥ इत्युक्त्वा राघवः प्राह जटायो गच्छ मत्पदम् । मत्सारूप्यं भजस्वाद्य सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ ४० ॥ ततोऽनंतरमेवासौ दिव्यरूपधरः शुभः । विमानवरमारुह्य भास्वरं भानुसन्निभम् ॥ ४१ ॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटवरभूषणैः । द्योतयन्स्वप्रकाशेन पीतांबरधरोऽमलः ॥ ४२ ॥ चतुर्भिः पार्षदैर्विष्णोस्तादृशैरभिपूजितः । स्तूयमानो योगिगणै राममाभाष्य सत्वरः । कृतांजलिपुटो भूत्वा तुष्टाव रघुनंदनम् ॥ ४३ ॥ जटायुरुवाच ॥ अगणितगुणमप्रमेयमाद्यं सकलजगत्स्थितिसंयमादिहेतुम् । उपरमपरमं परात्मभूतं सततमहं प्रणतोऽस्मि

रामचंद्रम् ॥ ४४ ॥ निरवधिसुखमिंदिराकटाक्षं क्षपितसुरेन्द्रचतुर्मुखादिदुःखम् । निरवरमनिशं नतोऽस्मि रामं वरदमहं वरचापबाणहस्तम् ॥ ४५ ॥ त्रिभुवनकमनीयरूपमीड्यं रविशतभासुरमीहितप्रदानम् । शरणदमनिशं सुरागमूले कृतनिलयं रघुनंदनं प्रपद्ये ॥ ४६ ॥ भवविपिनदवाग्निनामधेयं भवमुखदैवतदैवतं दयालुम् । दनुजपतिसहस्रकोटिनामं रवितनयासदृशं हरिं प्रपद्ये ॥ ४७ ॥ अतिरतभवभावनातिदूरं भवविमुखैर्मुनिभिः सदैव दृश्यम् । भवजलधि सुतारणांघ्रिपोतं शरणमहं रघुनंदनं प्रपद्ये ॥ ४८ ॥ गिरिशगिरिसुतामतोनिवासं गिरिवरधारिणमीहिताभिरामम् । सुरवदनुजेंद्रसेविताङ्घ्रिं सुरवरदं रघुनायकं प्रपद्ये ॥४९॥ परधनपरदारवर्जितानां परगुणभूतिषु तुष्टमानसानाम् । परहितनिरतात्मनां सुसेव्यं रघुवरमंबुजलोचनं प्रपद्ये ॥ ५० ॥ स्मितरुचिरविकासिताननाब्जमतिसुलभं सुरराजनीलनीलम् । सितजलरुहचारुनेत्रशोभं रघुपतिमीशगुरोर्गुरुं

प्रपद्ये ॥ ५१ ॥ हरिकमलजशंभुरूपभेदात्त्वमिह विभासि गुणत्रयानुवृत्तः। रविरिव जलपूरितोदपात्रेष्वमरपतिस्तुतिपात्रमीशमीडे ॥ ५२ ॥ रतिपतिशतकोटिसुंदरांगं शतपथगोचरभावनाविदूरम्। यतिपतिहृदये सदा विभातं रघुपतिमार्तिहरं प्रभुं प्रपद्ये ॥ ५३ ॥ इत्येवं स्तुवतस्तस्य प्रसन्नोऽभूद्रघूत्तमः। उवाच गच्छ भद्रं ते मम विष्णोः परं पदम् ॥ ५४ ॥ शृणोति य इदं स्तोत्रं लिखेद्वा नियतः पठेत्। स याति मम सारूप्यं मरणे मत्स्मृतिं लभेत् ॥ ५५ ॥ इति राघवभाषितं तदा श्रुतवान् हर्षसमाकुलो द्विजः। रघुनंदनसाम्यमास्थितः प्रययौ ब्रह्मसुपूजितं पदम् ॥ ५६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादेऽरण्यकांडे अष्टमः सर्गः ॥८॥

अथारण्यकांडे नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकांडे नवमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः । अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राण्यक्षरसंयुक्तं नवमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इतिसंकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं कां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं कां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं कां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं कां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं कां कनिष्ठिकाभ्यां नमः॥ ॐ मां रूं कां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मां रूं कां हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं कां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं कांशिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं कां कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं कां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मां रूं कां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मां रूं कां इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ ततो रामो लक्ष्मणेन जगाम विपिनान्तरम् । पुनर्दुःखं समाश्रित्य सीतान्वेषणतत्परः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांडे नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

ततो रामो लक्ष्मणेन जगाम विपिनांतरम् । पुनर्दुःखं समाश्रित्य सीतान्वेषणतत्परः ॥ १ ॥ तत्राद्भुतसमाकारो राक्षसः प्रत्यदृश्यत । वक्षस्येव महावक्त्रश्चक्षुरादिविवर्जितः॥२॥ बाहू योजनमात्रेण व्यापृतौ तस्य रक्षसः । कबंधो नाम दैत्येंद्रः सर्वसत्वविहिंसकः ॥ ३ ॥ तद्बाह्वोर्मध्यदेशे तौ चरंतौ रामलक्ष्मणौ ॥ ददर्शतुर्महासत्वं तद्बाहुपरिवेष्टितौ ॥ ४ ॥ रामः प्रोवाच विहसन्पश्य लक्ष्मण राक्षसम् ॥ शिरःपादविहीनोऽयं यस्य वक्षसि चाननम् ॥ ५ ॥ बाहुभ्यां लभ्यते यद्यत्तत्तद्भक्षन् स्थितो ध्रुवम् । आवामप्येतयोर्बाह्वोर्मध्ये संकलितौ ध्रुवम् ॥ ६ ॥ गंतुमन्यत्र मार्गो न दृश्यते रघुनंदन । किं कर्तव्यमितोऽस्माभिरिदानीं भक्षयेत्स नौ ॥ ७ ॥ लक्ष्मणस्तमुवाचेदं किं विचारेण राघव । आवामेकैकमव्यग्रौ छिंद्यां

रक्षोभुजौ भुवम् ॥ ८ ॥ तथेति राम खड्गेन भुजं दक्षिणमच्छिनत्। तथैव लक्ष्मणो वामं चिच्छेद भुजमंजसा ॥ ९ ॥ ततोऽतिविस्मितो दैत्यः कौ युवां सुरपुंगवौ। मद्बाहुच्छेदकौ लोके दिवि देवेषु वा कुतः ॥ १० ॥ ततोऽब्रवीद्धसन्नेव रामो राजीवलोचनः ॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथो महान् ॥ ११ ॥ रामोऽहं तस्य पुत्रोऽसौ भ्राता मे लक्ष्मणः सुधीः। मम भार्या जनकजा सीता त्रैलोक्यसुंदरी ॥ १२ ॥ आवां मृगयया यातौ तदा केनापि रक्षसा। नीतां सीतां विचिन्वंतौ चागतौ घोरकानने ॥ १३ ॥ बाहुभ्यां वेष्टितावत्र तव प्राणरिरक्षया। छिन्नौ तव भुजौ त्वं च को वा विकटरूपधृक् ॥ १४ ॥ ॥ कबंध उवाच ॥ धन्योऽहं यदि रामस्त्वमागतोऽसि ममांतिकम्। पुरा गंधर्वराजोऽहं रूपयौवनदर्पितः ॥ १५ ॥ विचरँल्लोकमखिलं वरनारीमनोहरः। तपसा ब्रह्मणो लब्धमवध्यत्वं रघूत्तमम् ॥ १६ ॥ अष्टावक्रं मुनिं दृष्ट्वा कदाचिदहसं पुरा। क्रुद्धोऽसावाह दुष्ट

त्वं राक्षसो भव दुर्मते ॥ १७ ॥ अष्टावक्रः पुनः प्राह वंदितो मे दयापरः । शापस्यांतं
च मे प्राह तपसा द्योतितप्रभः ॥ १८ ॥ त्रेतायुगे दाशरथिर्भूत्वा नारायणः
स्वयम् । आगमिष्यति ते बाहू छिद्येते योजनायती ॥ १९ ॥ तेन शापाद्विनिर्मुक्तो
भविष्यसि यथा पुरा । इति शप्तोऽहमद्राक्षं राक्षसीं तनुमात्मनः ॥ २० ॥ कदाचि-
द्देवराजानमभ्यद्रवमहं रुषा । सोऽपि वज्रेण मां राम शिरोदेशेऽभ्यताडय-
त् ॥ २१ तदा शिरो गतं कुक्षिं पादौ च रघुनंदन । ब्रह्मदत्तवरान्मृत्युर्नाभून्मे
वज्रताडनात् ॥ २२ ॥ मुखाभावे कथं जीवेदयमित्यमराधिपम् । ऊचुः सर्वे
दयाविष्टा मां विलोक्यास्यवर्जितम् ॥ २३ ॥ ततो मां प्राह मघवा जठरे ते
मुखं भवेत् । बाहू ते योजनायामौ भविष्यत इतो व्रज ॥ २४ ॥ इत्युक्तोऽत्र
वसन्नित्यं बाहुभ्यां वनगोचरान् । भक्षयाम्यधुना बाहू खंडितौ मे त्वयाऽन-
घ ॥ २५ ॥ इतः परं मां श्वभ्रास्ये निक्षिप्याग्नींधनावृते । अग्निना दह्यमानोऽहं

त्वया रघुकुलोत्तम ॥ २६ ॥ पूर्वरूपमनुप्राप्य भार्यामार्गं वदामि ते । इत्युक्ते लक्ष्मणेनाशु श्वभ्रं निर्माय तत्र तम् ॥ २७ ॥ निक्षिप्य प्रादहत्काष्ठैस्ततो देहात्समुत्थितः । कंदर्पसदृशाकारः सर्वाभरणभूषितः ॥ २८ ॥ रामं प्रदक्षिणं कृत्वा साष्टांगं प्रणिपत्य च । कृतांजलिरुवाचेदं भक्तिगद्गदया गिरा ॥ २९ ॥ गंधर्व उवाच ॥ स्तोतुमुत्सहतो मेऽद्य मनो रामातिसंभ्रमात् । त्वामनंतमनाद्यंतं मनोवाचामगोचरम् ॥३०॥ सूक्ष्मं ते रूपमव्यक्तं देहद्वयविलक्षणम् । दृग्रूपमितरत्सर्वं दृश्यं जडमनात्मकम् । तत्कथं त्वां विजानीयाद्व्यतिरिक्तं मनः प्रभो ॥ ३१ ॥ बुद्ध्यात्माभासयोरैक्यं जीव इत्यभिधीयते । बुद्ध्यादिसाक्षी ब्रह्मैव तस्मिन्निर्विषयेऽखिलम् ॥ ३२ ॥ आरोप्यतेऽज्ञानवशान्निर्विकारेऽखिलात्मनि । हिरण्यगर्भस्ते सूक्ष्मं देहं स्थूलं विराट् स्मृतम् ॥ ३३ ॥ भावनाविषयो राम सूक्ष्मं ते ध्यातृमंगलम् । भूतं भव्यं भविष्यच्च यत्रेदं दृश्यते जगत् ॥ ३४ ॥

स्थूलेंऽडकोशे देहे ते महदादिभिरावृते । सप्तभिरुत्तरगुणैर्वैराजो धारणाश्र
यः ॥ ३५ ॥ त्वमेव सर्वकैवल्यं लोकास्तेऽवयवाः स्मृताः । पातालं ते पादमूलं
पार्ष्णिस्तव महातलम् ॥ ३६ ॥ रसातलं ते गल्फौ तु तलातलमितीर्यते ।
जानुनी सुतलं राम ऊरू ते वितलं तथा ॥ ३७ ॥ अतलं च मही राम जघनं ना
भिगं नभः । उरःस्थलं ते ज्योतींषि ग्रीवा ते मह उच्यते ॥ ३८ ॥ वदनं जनलो
कस्ते तपस्ते शंखदेशगम् । सत्यलोको रघुश्रेष्ठ शीर्षण्यास्ते सदा प्रभो ॥ ३९ ॥
इंद्रादयो लोकपाला बाहवस्ते दिशः श्रुती । अश्विनौ नासिके राम वक्त्रं तेऽग्नि
रुदाहृतः ॥ ४० ॥ चक्षुस्ते सविता राम मनश्चंद्र उदाहृतः । भ्रूभंग एव कालस्ते
बुद्धिस्ते वाक्पतिर्भवेत् ॥ ४१ ॥ रुद्रोऽहंकाररूपस्ते वाचश्छंदांसि तेऽव्यय । यम
स्ते दंष्ट्रदेशस्थो नक्षत्राणि द्विजालयः ॥४२॥ हासो मोहकरी माया सृष्टिस्तेऽपां-
गमोक्षणम् । धर्मः पुरस्तेऽधर्मश्च पृष्ठभाग उदीरितः ॥ ४३ ॥ निमिषोन्मेषणे

रात्रिर्दिवा चैव रघूत्तम। समुद्राः सप्त ते कुक्षिर्नाड्यो नद्यस्तव प्रभो ॥ ४४ ॥
रोमाणि वृक्षौषधयो रेतो वृष्टिस्तव प्रभो। महिमा ज्ञानशक्तिस्ते
एवं स्थूल वपुस्तव ॥ ४५ ॥ यदस्मिन् स्थूलरूपे तें मनः संधार्यते नरैः ॥
अनायासेन मुक्तिः स्यादतोऽन्यन्नहि किंचन ॥ ४६ ॥ अतोऽहं राम रूपं ते
स्थूलमेवानुभावये। यस्मिन्ध्याते प्रेमरसः सरोमपुलको भवेत ॥ ४७ ॥
तदैव मुक्तीः स्याद्राम यदा ते स्थूलभावकः। तदप्यास्तां तथैवाहमेतद्रूपं
विचिंतये ॥४८॥ धनुर्बाणधरं श्यामं जटावल्कलभूषितम्। अपीच्यवयसं सीतां
विचिन्वंतं सलक्ष्मणम् ॥ ४९ ॥ इदमेव सदा मे स्यान्मानसे रघूनंदन।
सर्वज्ञः शंकरः साक्षात्पार्वत्या सहितः सदा ॥ ५० ॥ त्वद्रूपमेवं सततं ध्यायन्ना
स्तेरघूत्तम। मुमूर्षूणां तदा काश्यां तारकं ब्रह्मवाचकम् ॥ ५१ ॥ रामरामेत्यु
पदिशन्सदा संतुष्टमानसः। अतस्त्वं जानकीनाथ परमात्मा सुनिश्चितः ॥ ५२ ॥

मायया मूढास्त्वां न जानंति तत्त्वतः । नमस्ते रामभद्राय वेधसे परमात्मने ॥ ५३ ॥ अयोध्याधिपते तुभ्यं नमः सौमित्रिसेवित । त्राहि त्राहि जगन्नाथ मां माया नावृणोतु ते ॥ ५४ ॥ श्रीराम उवाच ॥ तुष्टोऽहं देव गंधर्वभक्त्या स्तुत्या च तेऽनघ । पाहि मे परमं स्थानं योगिगम्यं सनातनम् ॥ ५५ ॥ जपंति ये नित्यमनन्यबुद्ध्या भक्त्या त्वदुक्तं स्तवमागमोक्तम् । तेऽज्ञानसंभूतभवं विहाय मां यांति नत्यानुभवानुमेयम् ॥ ५६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादेऽरण्यकांडे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

॥ अथारण्यकाण्डे दशमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे अरण्यकाण्डे दशमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं दशमसर्गन्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मां रूं यं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥

ॐमां रूं यं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं अनामिकाभ्यां नमः॥ ॐ मां रूं यं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मां रूं यं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मां रूं यं हृदयाय नमः ॥ ॐ मां रूं यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मां रूं यं शिखायै वषट् ॥ ॐ मां रूं यं कवचाय हुं ॥ ॐ मां रूं यं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐमां रूं यं अस्त्राय फट् ॥ ॐमां रूं यं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ लब्ध्वा वरं स गंधर्वः प्रयास्यन् राममब्रवीत् । शबर्यास्ते पुरोभागे आश्रमे रघुनंदन ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अरण्यकांडे दशमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १० ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

॥ लब्ध्वा वरं स गंधर्वः प्रयास्यन् राममब्रवीत् । शबर्यास्ते पुरोभागे आश्रमे रघुनंदन ॥ १ ॥ भक्त्या त्वत्पादकमले भक्तिमार्गविशारदा । तां प्रयाहि महाभाग सर्वं ते कथयिष्यति ॥ २ ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ सोऽपि विमानेनार्कवर्चसा । विष्णोः पदं रामनामस्मरणे फलमीदृशम् ॥ ३ ॥ त्यक्त्वा तद्विपिनं घोरं

सिंहव्याघ्रादिदूषितम् । शनैरथाश्रमपदं शबर्या रघुनंदनः ॥ ४ ॥ शबरी राममालोक्य लक्ष्मणेन समन्वितम् । आयांतमाराद्धर्षेण प्रत्युत्थायाचिरेण सा ॥ ५ ॥ पतित्वा पादयोरग्रे हर्षपूर्णाश्रुलोचना । स्वागतेनाभिनंद्याथ स्वासने संन्यवेशयत् ॥ ६ ॥ रामलक्ष्मणयोः सम्यक्पादौ प्रक्षाल्य भक्तितः । तज्जलेनाभिषिच्यांगमथार्घ्यादिभिरादृता ॥७॥ संपूज्य विधिवद्रामं ससौमित्रिं सपर्यया । संगृहीतानि दिव्यानि रामार्थं शबरी मुदा ॥ ८ ॥ फलान्यमृतकल्पानि ददौ रामाय भक्तितः । पादौ संपूज्य कुसुमैः सुगंधैः सानुलेपनैः ॥ ९ । कृतातिथ्यं रघुश्रेष्ठमुपविष्टं सहानुजम् । शबरी भक्तिसंपन्ना प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ १० ॥ अत्राश्रमे रघुश्रेष्ठ गुरवो मे महर्षयः ॥ स्थिताः शुश्रूषणं तेषां कुर्वती समुपस्थिता ॥ ११ ॥ बहुवर्षसहस्राणि गतास्ते ब्रह्मणः पदम् । गमिष्यतोऽब्रुवन्मां त्वं वसात्रैव समाहिता ॥ १२ ॥ रामो दाशरथिर्जातः परमा-

त्मा सनातनः । राक्षसानां वधार्थाय ऋषीणां रक्षणाय च ॥ १३ ॥ आगमिष्य
ति चैकाग्रध्याननिष्ठा स्थिरा भव । इदानीं चित्रकूटाद्रावाश्रमे वसति प्र-
भुः ॥ १४ ॥ यावदागमनं तस्य तावद्रक्ष कलेवरम् । दृष्ट्वैव राघवं दग्ध्वा देहं या
स्यसि तत्पदम् ॥ १५ ॥ तथैवाकरवं राम त्वद्ध्यानैकपरायणा । प्रतिक्ष्यागमनं
तेऽद्य सफलं गुरुभाषितम् ॥ १६ ॥ तव संदर्शनं राम गुरूणामपि मे नहि । यो
षिन्मूढाऽप्रमेयात्मन् हीनजातिसमुद्भवा ॥ १७ ॥ तव दासस्य दासानां-
शतसंख्योत्तरस्य वा । दासीत्वे नाधिकारोऽस्ति कुतः साक्षात्तवैव
हि ॥ १८ ॥ कथं रामाद्य मे दृष्टस्त्वं मनोवागगोचरः । स्तोतुं न जाने
देवेश किं करोमि प्रसीद मे ॥ १९ ॥ श्रीराम उवाच ॥
पुंस्त्वे स्त्रीत्वे विशेषो वा जातिनामाश्रमादयः । न कारणं यद्भजने भक्ति-
रेव हि कारणम् ॥ २० ॥ यज्ञदानतपोभिर्वा वेदाध्ययनकर्मभिः । नैव द्रष्टुमहं

शक्यो मद्भक्तिविमुखैः सदा ॥ २१ ॥ तस्माद्भामिनि संक्षेपाद्वक्ष्येऽहं भक्ति-
साधनम् । सतां संगतिरेवात्र साधनं प्रथमं स्मृतम् ॥ २२ ॥ द्वितीयं मत्कथा-
लापस्तृतीयं मद्गुणेरणम् । व्याख्यातृत्वं मद्वचसां चतुर्थं साधनं भवेत् ॥ २३ ॥
आचार्योपासनं भद्रे मद्बुद्ध्याऽमायया सदा । पञ्चमं पुण्यशीलत्वं यमा
नियमादि च ॥ २४ ॥ निष्ठा मत्पूजने नित्यं षष्ठं साधनमीरितम् । मम मंत्रो-
पासकत्वं सांगं सप्तममुच्यते ॥ २५ ॥ मद्भक्तेष्वधिका पूजा सर्वभूतेषु मन्मतिः ।
बाह्यार्थेषु विरागित्वं शमादिसहितं तथा ॥ २६ ॥ अष्टमं नवमं तत्त्वविचारो
मम भामिनि । एवं नवविधा भक्तिः साधनं यस्य कस्य वा ॥ २७ ॥ स्त्रियो
वा पुरुषस्यापि तिर्यग्योनिगतस्य वा । भक्तिः संजायते प्रेमलक्षणा शुभलक्ष-
णे ॥२८॥ भक्तौ संजातमात्रायां मत्तत्त्वानुभवस्तदा । ममानुभवसिद्धस्य मुक्ति-
स्तत्रैव जन्मनि ॥ २९ ॥ स्यात्तस्मात्कारणं भक्तिर्मोक्षस्येति सुनिश्चितम् । प्रथमं

साधनं यस्य भवेत्तस्य क्रमेण तु ॥ ३० ॥ भवेत्सर्वं ततो भक्तिर्मुक्तिरेव सुनिश्चितम्। यस्मान्मद्भक्तियुक्ता त्वं ततोऽहं त्वामुपस्थितः ॥ ३१ ॥ इतो मद्दर्शनान्मुक्तिस्तव नास्त्यत्र संशयः। यदि जानासि मे ब्रूहि सीता कमललोचना ॥ ३२ ॥ कुत्रास्ते केन वा नीता प्रिया मे प्रियदर्शना ॥ ३३ ॥ शबर्युवाच ॥ देव जानासि सर्वज्ञ सर्वं त्वं विश्वभावन। तथाऽपि पृच्छसे यन्मां लोकाननुसृतः प्रभो ॥ ३४ ॥ ततोऽहमभिधास्यामि सीता यत्राधुना स्थिता। रावणेन हृता सीता लंकायां वर्ततेऽधुना ॥ ३५ ॥ इतः समीपे रामस्तु पंपानाम सरोवरम्। ऋष्यमूकगिरिर्नाम तत्समीपे महानगः ॥ ३६ ॥ चतुर्भिर्मंत्रिभिः सार्धं सुग्रीवो वानराधिपः। भीतभीतः सदा यत्र तिष्ठत्यतुलविक्रमः ॥ ३७ ॥ वालिनश्च भयाद्भ्रातुस्तदगम्यमृषेर्भयात्। वालिनस्तत्र गच्छ त्वं तेन सख्यं कुरु प्रभो ॥ ३८ ॥ सुग्रीवेण स सर्वं तु कार्यं संपादयिष्यति। अहमग्निं प्रवेक्ष्यामि

तवाग्रे रघुनंदन ॥ ३९ ॥ मुहूर्तं तिष्ठ राजेंद्र यावद्दग्ध्वा कलेवरम् । यास्यामि भगवन् राम तव विष्णोः परं पदम् ॥ ४० ॥ इति रामं समामंत्र्य प्रविवेश हुताशनम् । क्षणान्निर्धूय सकलमविद्याकृतबंधनम् । रामप्रसादाच्छबरी मोक्षं प्रापातिदुर्लभम् ॥ ४१ ॥ किं दुर्लभं जगन्नाथे श्रीरामे भक्तवत्सले । प्रसन्ने-ऽधमजन्मापि शबरी मुक्तिमाप सा ॥ ४२ ॥ किं पुनर्ब्राह्मणा मुख्याः पुण्याः श्रीरामचिंतकाः । मुक्तिं यांतीति तद्भक्तिर्मुक्तिरेव न संशयः ॥ ४३ ॥ भक्ति-र्मुक्तिविधायिनी भगवतः श्रीरामचंद्रस्य हे लोकाः कामदुघांघ्रिपद्मयुगलं सेवध्वमत्युत्सुकाः । नानाज्ञानविशेषमंत्रविततिं त्यक्त्वा सुदूरे भृशं रामं श्यामतनुं स्मरारिहृदये भांतं भजध्वं बुधाः ॥ ४४ ॥

॥ इतिमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकांडे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

अथ किष्किंधाकांडे सङ्कल्पन्यासध्यानजपक्रमः ।

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे महामालामंत्रस्य श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायणायेति बीजं ॥ दाशरथिरिति शक्तिः ॥ रावणघ्न इति कीलकम् ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्तोत्रस्य संपुटीकरणं करिष्ये ॥ अथ लोमविलोममंत्रयुक्तं करिष्ये वा मंडलमंत्रयुक्तं करिष्ये ॥ इत्यादौ संकल्प्य न्यासान् चरेत् ॥ अथ ऋष्यादिन्यासः ॥ श्रीभगवान् सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुपछन्दसे नमः मुखे ॥ श्रीरामपरमात्मादेवतायै नमः हृदये । ॐ नमो नारायणयेति बीजाय नमः गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे मोक्षार्थे जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ रूं मध्यामाभ्यां नमः ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रः करतल-करपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ रां हृदयाय नमः ॥ ॐ रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ रूं शिखायै वषट् ॥ ॐ रैं कवचाय हुम् ॥ ॐ रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं रूं रैं रौं रः इति मंत्रेण दिग्बंध ॥ अथ ध्यानम् ॥ नीलेंदीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं

दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् ॥ पश्यंतीं मुकुटांगदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ प्लवं दुस्तरे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामं किष्किंधाकांडकं पठेत् ॥

॥ इति किष्किंधाकांडस्य सकलपादिन्यासध्यानजपविधिः ॥

॥ अथ किष्किंधाकां० प्र० स० संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे प्रथमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ॐ यं रैं नं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ यं रैं नं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं नं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं नं शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं नं कवचाय हुम् ॥ ॐ यं रैं नं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं नं अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं रूं रैं रौं रः इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ ततः सलक्ष्मणो रामः शनैः पंपासरस्तटम् ॥ आगत्य सरसां श्रेष्ठं दृष्ट्वा

विस्मयमाययौ ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति किष्किंधाकांडे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ८ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

ततः सलक्ष्मणो रामः शनैः पंपासरस्तटम् । आगत्य सरसां श्रेष्ठं दृष्ट्वा विस्मयमाययौ ॥ १ ॥ क्रोशमात्रं सुविस्तीर्णमगाधामशशंवरम् । उत्फुल्लांबुजकह्लारकुमुदोत्पलमंडितम् ॥ २ ॥ हंसकारंडवाकीर्णं चक्रवाकादिशोभितम् । जलकुक्कुटकोयष्टिक्रौंचनादोपनादितम् ॥ ३ ॥ नानापुष्पलताकीर्णं नानाफलसमावृतम् । सतां मनस्वच्छजलं पद्मकिंजल्कवासितम् ॥ ४ ॥ तत्रोपस्पृश्य सलिलं पीत्वा श्रमहरं विभुः । सानुजः सरसस्तीरे शीतलेन पथा ययौ ॥ ५ ॥ ऋष्यमूकगिरेः पार्श्वे गच्छंतो रामलक्ष्मणौ । धनुर्बाणधरौ दांतौ जटावल्कलमंडितौ । पश्यंतौ विविधान्वृक्षान् गिरेः शोभां सुविक्रमौ ॥ ६ ॥ सुग्रीवस्तु

गिरेर्मूर्ध्नि चतुर्भिः सह वानरैः। स्थित्वा ददर्श तौ यांतावारुरोह गिरेः शि-
रः॥ ७ भयादाह हनूमंतं कौ तौ वीरवरौ सखे। गच्छ जानीहि भद्रं ते बटु-
र्भूत्वा द्विजाकृतिः ॥ ८ ॥ बालिना प्रेषितौ किंवा मां हंतु समुपागतौ।
ताभ्यां संभाषणं कृत्वा जानीहि हृदयं तयोः ॥ ९ ॥ यदि तौ तुष्टहृदयौ संज्ञां
कुरु कराग्रतः। विनयावनतो भूत्वा एवं जानीहि निश्चयम् ॥ १० ॥ तथेति बटु-
रूपेण हनुमान् समुपागतः। विनयावनतो भूत्वा रामं नत्वेदमब्रवीत् ॥११॥ कौ
युवां पुरुषव्याघ्रौ युवानौ वीरसंमतो । द्योतयंतो दिशः सर्वाः प्रभया भास्करा-
विव ॥ १२ ॥ युवां त्रैलोक्यकर्तारावितिं भाति मनो मम। युवांप्रधानपुरुषौ जग
द्धेतू जगन्मयौ ॥ १३ ॥ मायया मानुषाकारो चरंताविव लीलया। भूभारहरणा-
र्थाय भक्तानां पालनाय च ॥ १४ ॥ अवतीर्णाविह परौ चरंतौ क्षत्रियाकृती।
जगत्स्थितिलयौ सर्गं लीलया कर्तुमुद्यतौ ॥ १५ ॥ स्वतंत्रौ प्रेरकौ सर्वहृदयस्था

विहेश्वरौ । नरनारायणौ लोके चरताविति मे मतिः ॥ १६ ॥ श्रीरामो लक्ष्मणं प्राह पश्यैनं बटुरूपिणम् । शब्दशास्त्रमशेषेण श्रुतं नूनमनेकधा ॥ १७ ॥ अनेन भाषितं कृत्स्नं न किंचिदपशब्दितम् । ततः प्राह हनूमंतं राघवो ज्ञानविग्रहः ॥ १८ ॥ अहं दाशरथी रामस्त्वयं मे लक्ष्मणोऽनुजः । सीतया भार्यया सार्धं पितुर्वचनगौरवत् ॥ १९ ॥ आगतस्तत्र विपिने स्थितोऽहं दंडके द्विज । तत्र भार्या हृता सीता रक्षसा केनचिन्मम ॥ २० ॥ तामन्वेष्टुमिहायातौ त्वं को वा कस्य वा वद ॥ बटुरुवाच ॥ सुग्रीवो नाम राजा यो वानराणां महामतिः । चतुर्भिर्मंत्रिभिः सार्धं गिरिमूर्धनि तिष्ठति ॥ २१ ॥ भ्राता कनीयान् सुग्रीवो वालिनः पापचेतसः । तेन निष्कासितो भार्या हृता तस्येह वालिना ॥ २२ ॥ तद्भयादृष्यमूकाख्यं गिरिमाश्रित्य संस्थितः । अहं सुग्रीवसचिवो वायुपुत्रो महामते ॥ २३ ॥ हनूमान्नामविख्यातो-

ह्यंजनीगर्भसंभवः । तेन सख्यं त्वया युक्तं सुग्रीवेण रघूत्त ॥ २४ ॥
भार्यापहारिणं हंतु सहायस्ते भविष्यति । इदानीमेव गच्छाम आगच्छ यदि
रोचते ॥ २५ ॥ श्रीराम उवाच ॥ अहमप्यागतस्तेन सख्यं कर्तुं कपीश्वर । स-
ख्युस्तस्यापि यत्कार्यं तत्करिष्याम्यसंशयम् ॥ २६ ॥ हनूमान् स्वस्वरूपेण स्थितो
राममथाब्रवीत् । आरोहतां मम स्कंधौ गच्छामः पर्वतोपरि ॥ २७ ॥ यत्र तिष्ठति
सुग्रीवो मंत्रिभिर्वालिनो भयात् । तथेति तस्यारुरोह स्कंधं रामोऽथ लक्ष्मणः ॥
॥ २८ ॥ उत्पपात गिरेर्मूर्ध्नि क्षणादेव महाकपिः । वृक्षच्छायां समाश्रित्य स्थितौ
तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २९ ॥ हनूमानपि सुग्रीवमुपगम्य कृतांजलिः । व्येतु ते भय-
मायातौ राजन् श्रीरामलक्ष्मणौ ॥ ३० ॥ शीघ्रमुत्तिष्ठ रामेण सख्यं ते योजितं
मया । अग्निं साक्षिणमारोप्य तेन सख्यं द्रुतं कुरु ॥ ३१ ॥ ततोऽतिहर्षात्सुग्रीवः
समागम्य रघूत्तमम् । वृक्षशाखां स्वयं छित्त्वा विष्टराय ददौ मुदा ॥ ३२ ॥ हनू-

मान्लक्ष्मणायादात्सुग्रीवाय च लक्ष्मणः। हर्षेण महताविष्टाः सर्व एवावतस्थिरे ॥ ३३ ॥ लक्ष्मणस्त्वब्रवीत्सर्वं रामवृत्तांतमादितः। वनवासाभिगमनं सीताहरणमेव च ॥ ३४॥ लक्ष्मणोक्तं वचः श्रुत्वा सुग्रीवो राममब्रवीत्। अहं करिष्ये राजेंद्र सीतायाः परिमार्गणम् ॥ ३५ ॥ साहाय्यमपि ते राम करिष्ये शत्रुघातिनः। शृणु राम मया दृष्टं किंचित्ते कथयाम्यहम् ॥ ३६ ॥ एकदा मंत्रिभिः सार्द्धं स्थितोऽहं गिरिमूर्धनि। विहायसा नीयमानां केनचित्प्रमदोत्तमाम् ॥३७॥ क्रोशंतीं रामरामेति दृष्ट्वाऽस्मान्पर्वतोपरि। आमुच्याभरणान्याशु स्वोत्तरीयेण भामिनी ॥ ३८ ॥ निरीक्ष्याधः परित्यज्य क्रोशंती तेन रक्षसा। नीताऽहं भूषणान्याशु गुहायामक्षिपं प्रभो ॥ ३९ ॥ इदानीमपि पश्य त्वं जानीहि तव वा न वा। इत्युक्त्वाऽऽनीय रामाय दर्शयामास वानरः ॥ ४० ॥ विमुच्य रामस्तद्दृष्ट्वा हा सीतेति मुहुर्मुहुः। हृदि निक्षिप्य तत्सर्वं रुरोद प्राकृतो यथा ॥ ४१ ॥ आश्वास्य

राघवं भ्राता लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् । अचिरेणैव ते राम प्राप्यते जानकी शुभा । वानरेंद्रसहायेन हत्वा रावणमाहवे ॥ ४२ ॥ सुग्रीवोऽप्याह हे राम प्रतिज्ञां करवाणि ते । समरे रावणं हत्वा वत दास्यामि जानकीम् ॥४३॥ ततो हनूमान्प्रज्वाल्य तयोरग्निं समीपतः । तावुभौ रामसुग्रीवावग्नौ साक्षिणितिष्ठति ॥४४॥ बाहू प्रसार्य चालिंग्य परस्परमकल्मषौ। समीपे रघुनाथस्य सुग्रीवः समुपाविशत्॥४५॥स्वोदंतं कथयामास प्रणयाद्रघुनायके । सखे शृणु ममोदंतं वालिना यत्कृतं पुरा ॥ ४६ ॥ मयपुत्रोऽथ मायावी नाम्ना परमदुर्मदः । किष्किंधां समुपागत्तय वालिनं समुपाह्वयत् ॥ ४७ ॥ सिंहनादेन महता वाली तु तदमर्षणः । निर्ययौ क्रोधताम्राक्षो जघान दृढमुष्टिना ॥ ४८ ॥ दुद्राव तेन संविग्नौ जगाम स्व गुहां प्रति । अनुदुद्राव तं वाली मायाविनमहं तथा ॥ ततः प्रविष्टमालोक्य गुहां मायाविनं रुषा ॥ ४९ ॥ वाली मामाह तिष्ठ त्वं वहिर्गच्छाम्यहं गुहाम् । इत्यु

क्त्वाविश्य स गुहां मासमेकं न निर्ययौ ॥ ५० ॥ मासादूर्ध्वं गुहाद्वारान्निर्गतं-
रुधिरं बहु । तद्दृष्ट्वा परितप्तांगो मृतो वालीति दुःखितः ॥ ५१ ॥ गुहाद्वारि शिला
मेकां निधाय गृहमागतः । ततोऽब्रुवं मृतो वाली गुहायां रक्षसा हतः ॥ ५२ ॥
तच्छ्रुत्वा दुःखिताः सर्वे माम निच्छंतमप्युत । राज्येऽभिषेचनं चक्रुसर्वे वानरमंत्रिणः ॥ ५३ ॥ शिष्टं तदा मया राज्यं किंचित्कालमरिंदम । ततः
समागतो वाली मामाह परुषं रुषा ॥ ५४ ॥ बहुधा भर्त्सयित्वयित्वा मां
निजघान च मुष्टिभिः । ततो निर्गत्य नगरादधावं परया भिया ॥ ५५ ॥ लोका
न् सर्वान्परिक्रम्य ऋष्यमूकं समाश्रितः । ऋषेः शापभयात्सोऽपि नायातीमं
गिरिं प्रभो ॥ ५६ ॥ तदादि मम भार्यां स स्वयं भुंक्ते विमूढधीः । अतो
दुःखेन संतप्तो हृतदारो हृताश्रयः ॥ ५७ ॥ वसाम्यद्य भवत्पादसंस्पर्शा
त्सुखितोऽस्म्यहम् । मित्रदुःखेन संतप्तो रामो राजीवलोचनः ॥ ५८ ॥ हनि-

ष्यामि तव द्वेष्यं शीघ्रं भार्यापहारिणम् । इति प्रतिज्ञामकरोत्सुग्रीवस्य पुरस्त-
दा ॥ ५९ ॥ सुग्रीवोऽप्याह राजेंद्र वाली बलवतां बली । कथं हनिष्यति
भवान्देवैरपि दुरासदम् ॥ ६० ॥ शृणु ते कथयिष्यामि तद्बलं बलिनां वर ।
कदाचिद्दुंदुभिर्नाम महाकायो महाबलः ॥ ६१ ॥ किष्किंधामगमद्राम-
महामहिषरूपधृक् । युद्धाय वालिनं रात्रौ समाह्वयत भीषणः ॥ ६२ ॥
तच्छ्रुत्वाऽसहमानोऽसौ वाली परमकोपनः । महिषं शृङ्गयोर्धृत्वा पातयामास
भूतले ॥ ६३ ॥ पादेनैकेन तत्कायमाक्रम्यास्य शिरो महत् । हस्ताभ्यां भ्रामयं-
श्छित्त्वा तोलयित्वाक्षिपद्भुवि ॥ ६४ ॥ पपात तच्छिरो राम मातंगाश्रमसन्निधौ ।
योजनात्पतितं तस्मान्मुनेराश्रममंडले ॥ ६५ ॥ रक्तवृष्टिः पपातोच्चैर्दृष्ट्वा तां
क्रोधमूर्छितः । मातंगो वालिनं प्राह यद्यगंतासि मे गिरिम् ॥ ६६ ॥ इतः परं
भग्नशिरा मरिष्यसि न संशयः । एवं शप्तस्तदारभ्य ऋष्यमूकं न यात्यसौ ॥६७॥

एतज्ज्ञात्वाहमप्यत्र वसामि भयवर्जितः । राम पश्य शिरस्तस्य दुंदुभेः पर्वतोपमम् ॥ ६८ ॥ तत्क्षेपणे यदा शक्तः शक्तस्त्वं बालिनो वधे । इत्युक्त्वा दर्शयामास शिरस्तद्गिरिसन्निभम् ॥ ६९ ॥ दृष्ट्वा रामः स्मितं कृत्वा पादांगुष्ठेन चाक्षिपत् । दशयोजनपर्यंतं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७० ॥ साधुसाध्विति त प्राह सुग्रीवो मंत्रिभिः सह । पुनरप्याह सुग्रीवो रामं भक्तपरायणम् ॥ ७१ ॥ एते ताला महासाराः सप्त पश्य रघूत्तम । एकैकं चालयित्वाऽसौ निष्पत्रान्कुरुतेऽजसा ॥ ७२ ॥ यदि त्वमेकबाणेन विद्ध्वा छिद्रं करोषि चेत् । हतस्त्वया तदा बाली विश्वासो मे प्रजायते । तथेति धनुरादाय सायकं तत्र संदधे ॥ ७३ ॥ बिभेद च तदा रामः सप्त तालान्महाबलः । तालान्सप्त विनिर्भिद्य गिरिं भूमिं च सायकः ॥ ७४ ॥ पुनरागत्य रामस्य तूणीरे पूर्ववत्स्थितः । ततोऽतिहर्षात्सुग्रीवो राममाहातिविस्मितः ॥७५॥ देव त्वं जगतां नाथः परमात्मा न संशयः ।

मत्पूर्वकृतपुण्यौघैः संगर्गोऽद्य मया सह ॥ ७६ ॥ त्वां भजंति महात्मानः संसारविनिवृत्तये । त्वां प्राप्य मोक्षसचिवं प्रार्थयेऽहं कथं भवम् ॥ ७७ ॥ दाराः पुत्रा धनं राज्यं सर्वं त्वन्मायया कृतम् । अतोऽहं देवदेवेश नाकांक्षेऽन्यत्प्रसीद मे ॥ ७८ ॥ आनंदानुभवं त्वाद्य प्राप्तोहं भाग्यगौरवात् । मृदर्थं यतमानेन निधानमिव सत्पते ॥ ७९ ॥ अनाद्यविद्यासंसिद्धं बंधनं छिन्नमद्य नः । यज्ञदानतपःकर्मपूर्तेष्टादिभिरप्यसौ ॥ ८० ॥ न जीर्यते पुनर्दार्ढ्यं भजते संसृतिः प्रभो । त्वत्पाददर्शनात्सद्यो नाशमेति न संशयः ॥ ८१ क्षणार्धमपि यच्चित्तं त्वयि तिष्ठत्यचंचलम् । तस्य ज्ञानमनर्थानां मूलं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८२ ॥ तत्तिष्ठतु मनो राम त्वयि नान्यत्र मे सदा ॥ ८३ ॥ रामरामेति यद्वाणी मधुरं गायति क्षणम् । स ब्रह्महा सुरापो वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ८४ ॥ न कांक्षे विजयं राम न च दारसुखादिकम् । भक्तिमेव सदा कांक्षे त्वयि बंधविमोचनीम् ॥ ८५ ॥

त्वन्मायाकृतसंसारस्त्वदंशोऽहं रघूत्तम । स्वपादभक्तिमादिश्य त्राहि मां भव-
संकटात् ॥ ८६ ॥ पूर्वं मित्रार्युदासीनास्त्वन्मायावृतचेतसः । आसन्मेऽद्य
भवत्पादर्शनादेव राघव ॥ ८७ ॥ सर्वं ब्रह्मैव मे भाति क्व मित्रं क्व च मे
रिपुः । यावत्त्वन्मायया बद्धस्तावद्गुणविशेषता ॥ ८८ ॥ सा यावदस्ति नानात्वं
तावद्भवति नान्यथा । यावन्नानात्वमज्ञानात्तावत्कालकृतं भयम् ॥ ८९ ॥
अतोऽविद्यामुपास्ते यः सोऽन्धे तमसि मज्जति । मायामूलमिदं सर्वं पुत्रदारादि-
बंधनम् । अतोत्सारय मायां त्वं दासी तव रघूत्तम ॥ ९० ॥ त्वत्पादपद्मार्पित-
चित्तवृत्तिस्त्वन्नामसंगीतकथासु वाणी । त्वद्भक्तसेवानिरतौ करौ मे त्वदंगसंगं
लभतां मदंगम् ॥ ९१ ॥ त्वन्मूर्तिभक्तान् स्वगुरुं च चक्षुः पश्यत्वजस्रं स
शृणोतु कर्णः । त्वज्जन्मकर्माणि च पादयुग्मं व्रजत्वजस्रं तव मंदिराणि ॥ ९२ ॥
अंगानि ते पादरजोविमिश्रतीर्थानि बिभर्त्वहिशत्रुकेतो । शिरस्त्वदीयं भवपद्म-

जाद्यैर्जुष्टं पदं राम नमत्वजस्रम् ॥ ६३ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे प्रथमःसर्गः ॥

अथकिष्किंधाकाण्ड द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे द्वितीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अनुक्रमअनुलोमविलोमसंपुटीकरणनवाम्नाये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ॐ यं रैं मं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं मं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं मं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं मं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं मं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं मं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ यं रैं मं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं नं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं नं शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं नं कवचाय हुं ॥ ॐ यं रैं नं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं मं अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं मं इति मंत्रेणदिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ इत्थं स्वात्मपरिष्वंगनिर्धूताशेषकल्मषम् । रामः सुग्रीवमालोक्य सस्मितं वाक्यमब्र

वीत ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते यदा ॥ इति द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ २ ॥

॥ श्रीमाहदेव उवाच ॥

इत्थं स्वात्मपरिष्वंगनिर्धूताशेषकल्मषम् । रामः सुग्रीवमालोक्य सस्मितं वाक्यमब्रवीत ॥ १ ॥ मायां मोहकरीं तस्मिन्वितन्वन् कार्यसिद्धये । सखे त्वदुक्तं यत्तान्मां सत्यमेव न संशयः ॥ २ ॥ किन्तु लोका वदिष्यन्ति मामेवं रघुनन्दनः । कृतवान् किं कपीन्द्राय सख्यं कृत्वाग्नि साक्षिकम् ॥ ३ ॥ इति लोकापवादो मे भविष्यति न संशयः । तस्मादाह्वय भद्रं ते गत्वा युद्धाय वालिनम् ॥ ४ ॥ बाणेनैकेन तं हत्वा राज्ये त्वामभिषेचये । तथेति गत्वा सुग्रीवः किष्किन्धोपवनं द्रुतम् ॥ ५ ॥ कृत्वा शब्दं महानादं तमाह्वयत वालिनम् । तच्छ्रुत्वा भ्रातृनिनदं रोषताम्रविलोचनः ॥ ६ ॥ निर्जगाम गृहाच्छीघ्रं सुग्रीवो

यत्र वानरः । तमापतन्तं सुग्रीवः शीघ्रं वचस्यताडयत् ॥ ७ ॥ सुग्रीवमपि मुष्टि-
भ्यां जघान क्रोधमूर्च्छितः । वाली तमपि सुग्रीव एवं क्रुद्धौ परस्परम् ॥ ८ ॥
अयुद्ध्येतामेकरूपौ दृष्ट्वा रामोऽतिविस्मितः । न मुमोच तदा बाणं सुग्रीववध-
शंकया ॥ ९ ॥ ततो दुद्राव सुग्रीवो वमन् रक्तं भयाकुलः । वाली स्वभवनं
यातः सुग्रीवो राममब्रवीत् ॥ १० ॥ किं मां घातयसे राम शत्रुणा भ्रातृरूपिणा ।
यदि मद्धनने वाञ्छा त्वमेव जहि मां विभो ॥ ११ ॥ एवं मे प्रत्ययं कृत्वा
सत्यवादिन् रघूत्तम । उपेक्षसे किमर्थं मां शरणागतवत्सल ॥ १२ ॥ श्रुत्वा
सुग्रीववचनं रामः साश्रुविलोचनः । आलिंग्य मास्म भैषीस्त्वं दृष्ट्वा वामेकरू-
पिणौ ॥ १३ ॥ मित्रघातित्वमाशंक्य मुक्तवान्सायकं नहि । इदानीमेव ते
चिन्हं करिष्ये भ्रमशांतये ॥ १४ ॥ गत्वाहूय पुनः शत्रुं हतं द्रक्ष्यसि वालि-
नम् । रामोऽहं त्वां शपे भ्रातर्हनिष्यामि रिपुं क्षणात् ॥ १५ ॥ इत्याश्वास्य स

सुग्रीवं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् । सुग्रीवस्य गले पुष्पमालामामुच्य पुष्पिताम् ॥ १६ ॥ प्रेषयस्व महाभाग सुग्रीवं वालिनं प्रति । लक्ष्मणस्तु तदा बद्ध्वा गच्छगच्छेति सादरम् ॥ १७ ॥ प्रेषयामास सुग्रीवं सोऽपि गत्वा तथाकरोत् । पुनरप्यद्भुतं शब्दं कृत्वा वालिनमाह्वयत् ॥ १८ ॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितो वाली क्रोधेन महताऽवृतः ॥ बद्ध्वा परिकरं सम्यग्गमनायोपचक्रमे ॥ १९ ॥ गच्छंतं वालिनं तारा गृहीत्वा निषिषेध तम् । न गंतव्यं त्वयेदानीं शंका मेऽतीव जायते ॥ २० ॥ इदानीमेव ते भग्नः पुनरायाति सत्वरः । सहायो बलवांस्तस्य कश्चिन्नूनं समागतः ॥ २१ ॥ वाली तामाह हे सुभ्रु शंका ते व्येतु तद्गता । प्रिये करं परित्यज्य गच्छ गच्छामि तं रिपुम् ॥ २२ ॥ हत्वा शीघ्रं समायास्ये सहायस्तस्य को भवेत् । सहायी यदि सुग्रीवस्ततो हत्वोभयं क्षणात् ॥ २३ ॥ आयास्ये माशुचः शूरः कथं तिष्ठेद्गृहे रिपुम् । ज्ञात्वाप्याह्वयमानं हि हत्वा यास्यामि

सुंदरि ॥ २४ ॥ तारोवाच ॥ मत्तोऽन्यच्छृणु राजेंद्र श्रुत्वा कुरु यथोचितम् । आह मामंगदः पुत्रो मृगयायां श्रुतंवच ॥ २५ ॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान् रामो दाशरथिः किल । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया भार्यया सह ॥ २६ ॥ आगतो दंडकारण्यं तत्र सीता हृता किल । रावणेन सह भ्रात्रा मार्गमाणोऽथ जानकीम् ॥ २७ ॥ आगतो ऋष्यमूकाद्रिं सुग्रीवेण समागतः । चकार तेन सुग्रीवः सख्यं पावलसाक्षिकम् ॥ २८ ॥ प्रतिज्ञां कृतवान् रामः सुग्रीवाय सलक्ष्मणः । वालिनं समरे हत्वा राजानं त्वां करोम्यहम् ॥ २९ ॥ इति निश्चित्य तौ यातौ निश्चितं शृणु मद्वचः । इदानीमेव ते भग्नः कथं पुनरुपागतः ॥ ३० ॥ अतस्त्वं सर्वथा वैरं त्यक्त्वा सुग्रीवमानय । यौवराज्येऽभिषिंचाशु रामं त्वं शरणं व्रज ॥ ३१ ॥ पाहि मामंगदं राज्यं कुलं च हरिपुंगव । इत्युक्त्वाश्रुमुखी तारा पादयोः प्रणिपत्य तम् ॥३२॥ हस्ताभ्यां चरणौ धृत्वा रुरोद भयविह्वला ।

तामालिंग्य तदा वाली सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥ ३३ ॥ स्त्रीस्वभावाद्बिभेषि त्वं
प्रिये नास्ति भयं मम । रामो यदि समायातो लक्ष्मणेन समं प्रभुः ॥ ३४ ॥
तदा रामेण मे स्नेहो भविष्यति न संशयः । रामो नारायणः साक्षादवतीर्णो
ऽखिलप्रभुः ॥ ३५ ॥ भूभारहरणार्थाय श्रुतं पूर्वं मयानघे । स्वपक्षः परपक्षो वा
नास्ति तस्य परात्मनः ॥ ३६ ॥ आनेष्यामि गृहं साध्वी नत्वा तच्चरणांबुजम् ।
भजतोऽनुभजत्येष भक्तिगम्यः सुरेश्वरः ॥ ३७ ॥ यदि स्वयं समायाति सुग्रीवो
हन्मि तं क्षणात् । यदुक्तं यौवराज्याय सुग्रीवस्याभिषेचनम् ॥ ३८ ॥ कथमाहूयमानो
ऽहं युद्धाय रिपुणा प्रिये । शूरोऽहं सर्वलोकानां संमतः शुभलक्षणे ॥ ३९ ॥
भीतभीतमिदं वाक्यं कथं वाली वदेत्प्रिये । तस्माच्छोकं परित्यज्य तिष्ठ सुंदरि
वेश्मनि ॥ ४० ॥ एवमाश्वास्य तारां तां शोचंतीमश्रुलोचनाम् । गतो वाली
समुद्युक्तः सुग्रीवस्य वधाय सः ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वा वालिनमायांतं सुग्रीवो भीम-

विक्रमः । उत्पपात गले बद्धपुष्पमालः पतंगवत् ॥ ४२ ॥ मुष्टिभ्यां ताडयामास वालिनं सोऽपि तं तथा । अहन्वाली च सुग्रीवं सुग्रीवो वालिनं तथा ॥ ४३ ॥ रामं विलोकयन्नेव सुग्रीवो युयुधे युधि । इत्येवं युध्यमानौ तौ दृष्ट्वा रामः प्रतापवान् ॥ ४४ ॥ बाणमादाय तूणीरादैंद्रे धनुषि संदधे । आकृष्य-कर्णपर्यंतमदृश्यो वृक्षखंडगः ॥ ४५ ॥ निरीक्ष्य वालिनं सम्यग्लक्ष्यं तद्धृदयं हरिः । उत्ससर्जाशनिसमं महावेगं महाबलः ॥ ४६ ॥ बिभेद स शरो वक्षो वालिनः कंपयन्महीम् । उत्पपात महाशब्दं मुंचन्स निपपात ह ॥ ४७ ॥ तदा मुहूर्तं निसंज्ञो भूत्वा चेतनमाप सः । ततो वाली ददर्शाग्रे रामं राजीवलोच-नम् ॥ धनुरालंब्य वामेन हस्तेनान्येन सायकम् ॥ ४८ ॥ बिभ्राणं चीरवसनं जटामुकुटधारिणम् । विशालवक्षसं भ्राजद्वनमालाविभूषितम् ॥ ४९ ॥ पीनचा-र्वायतभुजं नवदूर्वादलच्छविम् । सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां च पार्श्वयोः परिसेवितम् ॥

॥५०॥ विलोक्य शनकैः प्राह वाली रामं विगर्हयन् । किं मयापकृतं राम तव
येन हतोऽस्म्यहम् ॥ ५१ ॥ राजधर्ममविज्ञाय गर्हितं कर्म ते कृतम् । वृक्षखंडे
तिरोभूत्वा त्यजता मयि सायकम् ॥ ५२ ॥ यशः किं लप्स्यसे राम चोरवत्कृत-
संगरः । यदि क्षत्रियदायादो मनोर्वंशसमुद्भवः ॥ ५३ ॥ युद्धं कृत्वा समक्षं मे
प्राप्स्यसे तत्फलं तदा । सुग्रीवेण कृतं किं ते मया वा न कृतं किमु ॥ ५४ ॥
रावणेन हृता भार्या तव राम महावने । सुग्रीवं शरणं यातस्तदर्थमिति शुश्रुम
॥ ५५ ॥ यत राम न जानीषे मद्बलं लोकविश्रुतम् । रावणं सकुलं बद्ध्वा
ससीतं लंकया सह ॥ ५६ ॥ आनयामि मुहूर्तार्धाद्यदि चेच्छामि राघव । धर्मिष्ठ
इति लोकेऽस्मिन् कथ्यसे रघुनंदन ॥ ५७ ॥ वानरं व्याधवद्धत्वा धर्मं कं
लप्स्यसे वद । अभक्ष्यं वानरं मांसं हत्वा मां किं करिष्यसि ॥ ५८ ॥ इत्येवं
बहु भाषंतं वालिनं राघवोऽब्रवीत् । धर्मस्य गोप्ता लोकेऽस्मिंश्चरामि सशरा-

सनः ॥ ५९ ॥ अधर्मकारिणं हत्वा सद्धर्मं पालयाम्यहम् । दुहिता भगिनी
भ्रातुर्भार्या चैव तथा स्नुषा ॥ ६० ॥ समा यो रमते तासामेकामपि विमूढधीः ।
पातकी स तु विज्ञेयः स वध्यो राजभिः सदा ॥ ६१ ॥ त्वं तु भ्रातुः कनिष्ठस्य
भार्यायां रमसे बलात् । अतो मया धर्मविदा हतोऽसि वनगोचर ॥ ६२ ॥ त्वं
कपित्वान्न जानीषे महांतो विचरंति यत् । लोकं पुनानाः संचारैस्तस्मात्कापि-
मापयेत् ॥ ६३ ॥ तच्छ्रुत्वा भयसंत्रस्तो ज्ञात्वा रामं रमापतिम् । वाली प्रणम्य
रभसाद्रामं वचनमब्रवीत् ॥ ६४ ॥ राम राम महाभाग जाने त्वां परमे-
श्वरम् । अजानता मया किंचिदुक्तं तत्क्षंतुमर्हसि ॥ ६५ ॥ साक्षात्त्वच्छर-
घातेन विशेषेण तवाग्रतः । त्यजाम्यसून्महायोगिदुर्लभं तव दर्शनम् ॥ ६६ ॥
यन्नाम विवशो गृह्णन् म्रियमाणः परं पदम् । याति साक्षात्स एवाद्य मुमूर्षोर्मे
पुरः स्थितः ॥ ६७ ॥ देव जानामि पुरुषं त्वां श्रियं जानकीं शुभाम् । रावणस्य

वधार्थाय जातं त्वां ब्रह्मणार्थितम् ॥ ६८ ॥ अनुजानीहि मां राम यांतं त्वत्पदमुत्तमम् । मम तुल्यबले बाले अंगदे त्वां दयां कुरु ॥ ६९ ॥ विशल्यं कुरु मे राम हृदयं पाणिना स्पृशन् । तथेति बाणमुद्धृत्य रामः परस्पर्श पाणिना । त्यक्त्वा तद्वानरं देहममरेंद्रोऽभवत्क्षणात् ॥ ७० ॥ वाली रघूत्तमशराभिहतो विमृष्टो रामेण शीतलकरेण सुखाकरेण । सद्यो विमुच्य कपिदेहमनन्यलभ्यं प्राप्तः परं परमहंसगणैर्दुरापम् ॥ ७१ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे द्वितीयः सर्गः ॥

॥ अथ किष्किंधाकाण्डे तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे तृतीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमाशक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणदशाध्याये मंत्राणाक्षरसंयुक्तं तृतीयसर्गे

न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं सीं । अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सीं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सीं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सीं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ यं रैं सीं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं सीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं सीं शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं सीं कवचाय हुं ॥ ॐ यं रैं सीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं सीं अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं सीं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ निहते वालिनि रणे रामेण परमात्मन ॥ दुद्रुवुर्वानराः सर्वे किष्किधां भयविह्वलाः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

निहते वालिनि रणे रामेण परमात्मना । दुद्रुवुर्वानराः सर्वे किष्किधां भयविह्वलाः ॥ १ ॥ तारामूचुर्महाभागे हतो वाली रणाजिरे । अंगदं परिरक्षाय

मंत्रिणः परिनोदय ॥ २ ॥ चतुर्द्वारकपाटादीन् बद्ध्वा रक्षामहे पुरीम् । वानराणां तु राजानमंगदं कुरु भामिनि ॥ ३ ॥ निहतं वालिनं श्रुत्वा तारा शोकविमूर्छिता । अताडयत्स्वपाणिभ्यां शिरो वक्षश्च भूरिशः ॥ ४ ॥ किमंगदेन राज्येन नगरेण धनेन वा । इदानीमेव निधनं यास्यामि पतिना सह ॥५॥ इत्युक्त्वा त्वरिता तत्र रुदती मुक्तमूर्धजा । ययौ तारातिशोकार्ता यत्र भर्तृकलेवरम् ॥ ६ ॥ पतितं वालिनं दृष्ट्वा रक्तैः पांसुभिरावृतम् । रुदती नाथनाथेति पतिता तस्य पादयोः ॥ ७ ॥ करुणं विलपंती सा ददर्श रघुनंदनम् । राम मां जहि बाणेन येन वाली हतस्त्वया ॥ ८ ॥ गच्छामि पतिमालोक्य पतिर्मामभिकांक्षते । स्वर्गेऽपि न सुखं तस्य मां विना रघुनंदन ॥ ९ ॥ पत्नीवियोगजं दुःखमनुभूतं त्वयानघ । वालिने मां प्रयच्छाशु पत्नीदानफलं भवेत् ॥ १० ॥ सुग्रीव त्वं सुखं राज्यं दापितं वालिघातिना । रामेण

रुमया सार्धं भुंक्ष्व सापत्नवर्जितम् ॥ ११ ॥ इत्येवं विलपंतीं तां तारां रामो-
महामनाः । सांत्वयामास दयया तत्त्वज्ञानोपदेशतः ॥ १२ ॥ किं भीरु शोचसि
व्यर्थं शोकस्याविषयं पतिम् । पतिस्तवायं देहो वा जीवो वा वद तत्त्व
तः ॥ १३ ॥ पंचात्मको जडो देहस्त्वङ्मांसरुधिरास्थिमान् । कालकर्मगुणोत्प
न्नः सोऽप्यास्तेऽद्यापि ते पुरः ॥ १४ ॥ मन्यसे जीवमात्मानं जीवस्तर्हि निराम
यः । न जायते न म्रियते न तिष्ठति न गच्छति ॥ १५ ॥ न स्त्री पुमान्वा षंढो
वा जीवः सर्वगतोऽव्ययः । एक एवाद्वितीयोऽयमाकाशवदलेपकः ॥ नित्यो ज्ञान
मयः शुद्धः स कथं शोकमर्हति ॥ १६ ॥ तारोवाच ॥ देहोऽचित्काष्ठवद्राम
जीवो नित्यश्चिदात्मकः । सुखदुःखादिसंबंधः कस्य स्याद्राम मे वद ॥ १७ ॥
श्रीराम उवाच ॥ अहंकारादिसंबंधो यावद्देहेंद्रियैः सह । संसारस्तावदेव स्या
दात्मनस्त्वविवेकिनः ॥ १८ ॥ मिथ्यारोपितसंसारो न स्वयं विनिवर्तते । विष

ध्यायमानस्य स्वप्ने मिथ्यागमो यथा ॥ १९ ॥ अनाद्यविद्यासंबंधात्तत्कार्याहंकृतेस्तथा । संसारोऽपार्थकोऽपि स्याद्रागद्वेषादिसंकुलः ॥२०॥ मन एव हि संसारो बंधश्चैव मनः शुभे । आत्मा मनः समानत्वमेत्य तद्गतबंधभाक् ॥ २१ ॥ यथा विशुद्धः स्फटिकोऽलक्तकादिसमीपगः । तत्तद्वर्णयुगाभाति वस्तुतो नास्ति रंजनम् ॥ २२ ॥ बुद्धींद्रियादिसामीप्यादात्मनः संसृतिर्बलात् । आत्मा स्वलिंगंतु मनः परिगृह्य तदुद्भवान् ॥ २३ ॥ कामान् जुषन् गुणैर्बद्धः संसारे वर्ततेऽवशः । आदौ मनोगुणान् सृष्ट्वा ततः कर्माण्यनेकधा ॥ २४ ॥ शुक्ललोहितकृष्णानि गतयस्तत्समानतः । एवं कर्मवशाज्जीवो भ्रमत्याभूतसंप्लवम् ॥ २५ ॥ सर्वोपसंहृतौ जीवो वासनाभिः स्वकर्मभिः । अनाद्यविद्यावशगस्तिष्ठत्यभिनिवेशतः ॥२६ सृष्टिकाले पुनः पूर्ववासनामानसैः सह । जायते पुनरप्येवं घटीयंत्रमिवावशः ॥ २७ ॥ यदा पुण्यविशेषेण लभते संगतिं सताम् । मद्भक्तानां सुशांतानां

तदा मद्विषया मतिः ॥ २८ ॥ मत्कथाश्रवणे श्रद्धा दुर्लभा जायते ततः । ततः स्वरूपविज्ञानमनायासेन जायते ॥ २९ ॥ तदाचार्यप्रसादेन वाक्यार्थज्ञानतः क्षणात् । देहेंद्रियमनः-प्राणाहंकृतिभ्यः पृथक् स्थितम् ॥ ३० ॥ स्वात्मानुभवतः सत्यमानंदात्मानमद्वयम् । ज्ञात्वा सद्यो भवेन्मुक्तः सत्यमेव मयोदितम् ॥ ३१ ॥ एवं मयोदितं सम्यगालोचयति योऽनिशम् । तस्य संसारदुःखानि न स्पृशंति कदाचन ॥ ३२ ॥ त्वमप्येतन्मया प्रोक्तमालोचय विशुद्धधीः । न स्पृश्यसे दुःखजालैः कर्मबंधाद्विमोक्ष्यसे ॥ ३३ ॥ पूर्वजन्मनि ते सुभ्रु कृता मद्भक्तिरुत्तमा । अतस्तव विमोक्षाय रूपं मे दर्शितं शुभे ॥ ३४ ॥ ध्यात्वा मद्रूपमनिशमालोच्य मयोदितम् । प्रवाहपतितं कार्यं कुर्वत्यपि न लिप्यसे ॥ ३५ ॥ श्रीरामेणोदितं सर्वं श्रुत्वा तारातिविस्मिता । देहाभिमानजं शोकं त्यक्त्वा नत्वा रघूत्तमम् ॥ ३६ ॥ आत्मानुभवसंतुष्टा

जीवन्मुक्ता बभूव ह । क्षणसंगममात्रेण रामेण परमात्मना ॥ ३७ ॥ अनादिबं-
धं निर्धूय मुक्ता सापि विकल्मषा । सुग्रीवोऽपि च तच्छ्रुत्वा रामवक्त्रात्समीरि-
तम् ॥ ३८ ॥ जहावज्ञानमखिलं स्वस्थचित्तोऽभवत्तदा । ततः सुग्रीवमाहेदं रामो
वानरपुंगवम् ॥ ३९ ॥ भ्रातुर्ज्येष्ठस्य पुत्रेण यद्युक्तं सांपरायिकम् । कुरु सर्वं
यथान्यायं संस्कारादि ममाज्ञया ॥४०॥ तथेति बलिभिर्मुख्यैर्वानरैः परिगृह्य तम् ।
वालिनं पुष्पके क्षिप्त्वा सर्वराजोपचारकैः ॥ ४१ ॥ भेरीदुंदुभिनिर्घोषैर्ब्राह्मणैर्मं-
त्रिभिः सह । यूथपैर्वानरैः पौरैस्तारया चांगदेन च ॥ ४२ ॥ गत्वा चकार तत्स-
र्वं यथाशास्त्रं प्रयत्नतः । स्नात्वा जगाम रामस्य समीपं मंत्रिभिः सह ॥ ४३ ॥
नत्वा रामस्य चरणौ सुग्रीवः प्राह हृष्टधीः । राज्यं प्रशाधि राजेंद्र वानराणां
समृद्धिमत् ॥ ४४ ॥ दासोऽहं ते पादपद्मं सेवे लक्ष्मणवच्चिरम् । इत्युक्तो
राघवः प्राह सुग्रीवं सस्मितं वचः ॥ ४५ ॥ त्वमेवाहं न संदेहः शीघ्रं गच्छ

मदाज्ञया । पुरराज्याधिपत्ये त्वं स्वात्मानमभिषेचय ॥ ४६ ॥ नगरं न प्रवेद्यामि
चतुर्दश समा सखे । आगमिष्यति मे भ्राता लक्ष्मणः पत्तनं तव ॥ ४७ ॥
अंगदं यौवराज्ये त्वमभिषेचय सादरम् । अहं समीपे शिखरे पर्वतस्य सहानु-
जः ॥ ४८ ॥ वत्स्यामि वर्षदिवसांस्ततस्त्वं यत्नवान् भव । किंचित्कालं पुरे
स्थित्वा सीतायाः परिमार्गणे ॥ ४९ ॥ साष्टांगं प्रणिपत्याह सुग्रीवो रामपादयोः।
यदाज्ञापयसे देव तत्तथैव करोम्यहम् ॥ ५० ॥ अनुज्ञातस्तु रामेण सुग्रीवस्तु
सलक्ष्मणः । गत्वा पुरं तथा चक्रे तथा रामेण चोदितः ॥ ५१ ॥ सुग्रीवेण यथा-
न्यायं पूजितो लक्ष्मणस्तदा । आगत्य राघवं शीघ्रं प्रणिपत्योपतस्थिवान् ॥५२॥
ततो रामो जगामाशु लक्ष्मणेन समन्वितः । प्रवर्षणगिरेरूर्ध्वं शिखरं भूरि वि-
स्तरम् ॥ ५३ ॥ तत्रैकं गह्वरं दृष्ट्वा स्फाटिकं दीप्तिमच्छुभम् । वर्षवातातपसहं फल-
मूलसमीपगम् । वासाय रोचयमास तत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ ५४ ॥ दिव्यमूल-

फलपुष्पसंयुते मौक्तिकोपमजलौघपल्वले । चित्रवर्णमृगपक्षिशोभिते पर्वते रघुकुलोत्तमोऽवसत् ॥ ५५ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे तृतीयः सर्गः ॥३॥

॥ अथ किष्किंधाकाण्डे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकाण्डे चतुर्थसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्रीछंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं चतुर्थसर्गन्यासध्यानजपमहं करिष्य इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं तां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं ता करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ यं रैं तां हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं तां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं तां शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं तां कवचाय हुं ॥ ॐ यं रैं तां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं तां अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं तां

इति मंत्रेण दिग्बंधः॥ अथ ध्यानं॥ तत्र वार्षिकदिनानि राघवो लीलया मणिगुहासु संचरन्॥ पक्वमूलफलभोगतोषितो लक्ष्मणेन सहितोऽवसत्सुखम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा॥ इति चतुर्थसर्गे सं० विधिः॥ ४॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

तत्र वार्षिकदिनानि राघवो लीलया मणिगुहासु संचरन्। पक्वमूलफलभोगतोषितो लक्ष्मणेन सहितोऽवसत्सुखम् ॥ १ ॥ वातनुन्नजलपूरितमेघानंतरस्तनितवैद्युतगर्भान्। वीक्ष्य विस्मयमगाद्गजयूथान्यद्वदाहितसुकांचनकक्षान् ॥ २ ॥ नवघासं समास्वाद्य हृष्टपुष्टमृगद्विजाः। धावंतः परितो रामं वीक्ष्य विस्फारितेक्षणाः ॥ ३ ॥ न चलंति सदा ध्याननिष्ठा इव मुनीश्वराः। रामं मानुषरूपेण गिरिकाननभूमिषु ॥ ४ ॥ चरंतं परमात्मानं ज्ञात्वा सिद्धगणा भुवि। मृगपक्षिगणा भूत्वा राममेवानुसेविरे ॥ ५ ॥ सौमित्रिरेकदा राममेकांते ध्यानतत्प-॥

रम् । समाधिविरमे भक्त्या प्रणयाद्विनयान्वितः ॥ ६ ॥ अब्रवीद्देव ते वाक्यात्पूर्वोक्ताद्विगतो मम । अनाद्यविद्यासंभूतः संशयो हृदि संस्थितः ॥ ७ ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि क्रियामार्गेण राघव । भवदाराधनं लोके यथा कुर्वंति योगिनः ॥ ८ ॥ इदमेव सदा प्राहुर्योगिनो मुक्तिसाधनम् । नारदोऽपि तथा व्यासो ब्रह्मा कमलसम्भवः ॥ ९ ॥ ब्रह्मक्षत्रादिवर्णानामाश्रमाणां च मोक्षदम् । स्त्रीशूद्राणां च राजेंद्र सुलभं मुक्तिसाधनम् । तव भक्ताय मे भ्रात्रे ब्रूहि लोकोपकारकम् ॥ १० ॥ श्रीराम उवाच ॥ मम पूजाविधानस्य नांतोऽस्ति रघुनंदन । तथापि वक्ष्ये संक्षेपाद्यथावदनुपूर्वशः ॥ ११ ॥ स्वगृह्योक्तप्रकारेण द्विजत्वं प्राप्य मानवः । सकाशात्सद्गुरोर्मंत्रं लब्ध्वा मद्भक्तिसंयुतः ॥ १२ ॥ तेन सन्दर्शितविधिर्मामेवाराधयेत्सुधीः । हृदये वाऽनले वार्चेत्प्रतिमादौ विभावसौ ॥ १३ ॥ शालग्रामशिलायां वा

पूजयेन्मामतंद्रितः । प्रातःस्नानं प्रकुर्वीत प्रथमं देहशुद्धये ॥ १४ ॥ वेदतंत्रोदितै-
र्मंत्रैर्मृल्लेपनविधानतः । सन्ध्यादि कर्म यन्नित्यं तत्कुर्याद्विधिना बुधः ॥ १५ ॥
सङ्कल्पमादौ कुर्वीत सिद्ध्यर्थं कर्मणां सुधीः । स्वगुरुं पूजयेद्भक्त्या मद्बुद्ध्या
पूजको मम ॥ १६ ॥ शिलायां स्नपनं कुर्यात्प्रतिमासु प्रमार्जनम् । प्रसिद्धै-
र्गंधपुष्पाद्यैर्मत्पूजा सिद्धिदायिका ॥ १७ ॥ अमायिकोऽनुवृत्त्या मां पूजयेन्नियत-
व्रतः । प्रतिमादिष्वलंकारः प्रियो मे कुलनंदन ॥ १८ ॥ अग्नौ यजेत हविषा
भास्करे स्थंडिलेयजेत् । भक्तेनोपहृतं प्रीत्यै श्रद्धया मम वार्यपि ॥ १९ ॥ किं पुनर्भक्ष्य
भोज्यादि गंधपुष्पाक्षतादिकम् । पूजाद्रव्याणि सर्वाणि सम्पाद्यैवं समारभे-
त् ॥ २० ॥ चैलाजिनकुशैः सम्यगासनं परिकल्पयेत् । तत्रोपविश्य देवस्य
सम्मुखे शुद्धमानसः ॥ २१ ॥ ततो न्यासं प्रकुर्वीत मातृकाबहिरांतरम् । केशवा-
दि ततः कुर्यात्तत्त्वन्यासं ततः परम् ॥ २२ ॥ मन्मूर्तिपंजरन्यासं मंत्रन्यासं

ततो न्यसेत् । प्रतिमादावपि तथा कुर्यान्नित्यमतंद्रितः ॥ २३ ॥ कलशं स्वपुरो वामे क्षिपेत्पुष्पादि दक्षिणे । अर्घ्यपाद्यप्रदानार्थं मधुपर्कार्थमेव च ॥ २४ ॥ तथैवाचमनार्थं तु न्यसेत्पात्रचतुष्टयम् । हृत्पद्मे भानुविमले मत्कलां जीवसंज्ञिताम् ॥२५॥ ध्यायेत्स्वदेहमखिलं तया व्याप्तमरिंदम । तामेवावाहयेन्नित्यं प्रतिमादिषु मत्कलाम् ॥२६॥ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैः स्नानवस्त्रविभूषणैः । यावच्छक्योपचारैर्वा त्वर्चयेन्मामसमायया ॥ २७ ॥ विभवे सति कर्पूरकुंकुमागुरुचंदनैः । अर्चयेन्मंत्रवन्नित्यं सुगंधकुसुमैः शुभैः ॥ २८॥ दशावरणपूजां वै ह्यागमोक्तां प्रकारयेत् । नीराजनैर्धूपदीपैर्नैवेद्यैर्बहुविस्तरैः ॥२९॥ श्रद्धयोपहरेन्नित्यं श्रद्धाभुगहमीश्वरः । होमं कुर्यात्प्रयत्नेन विधिना मंत्रकोविदः ॥३०॥ अगस्त्येनोक्तमार्गेण कुण्डेनागमवित्तमः । जुहुयान्मूलमंत्रेण पुंसूक्तेनाथवा बुधः ॥३१॥ अथवौपासनाग्नौ वा चरुणा हविषा तथा । तप्तजांबूनदप्रख्यं दिव्याभरणभूषितम् ॥ ३२ ॥ ध्याये-

दनलमध्यस्थं होमकाले सदा बुधः। पार्षदेभ्यो बलिं दत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ ३३ ॥ ततो जपं प्रकुर्वीत ध्यायन्मां यतवाक् स्मरन्। मुखवासं च तांबूलं दत्वा प्रीतिसमन्वितः ॥ ३४ ॥ मदर्थे नृत्यगीतादि स्तुतिपाठादि कारयेत्। प्रणमेद्दंडवद्भूमौ हृदये मां निधाय च ॥ ३५ ॥ शिरस्याधाय मद्दत्तं प्रसादं भावनामयम्। पाणिभ्यां मत्पदे मूर्ध्नि गृहीत्वा भक्तिसंयुतः ॥ ३६ ॥ रक्ष मां घोरसंसारादित्युक्त्वा प्रणमेत्सुधीः। उद्वासयेद्यथापूर्वं प्रत्यग्ज्योतिषि संस्मरन् ॥ ३७ ॥ एवमुक्तप्रकारेण पूजयेद्विधिवद्यदि। इहामुत्र च संसिद्धिं प्राप्नोति मदनुग्रहात् ॥ ३८ ॥ मद्भक्तो यदि मामेवं पूजां चैव दिनेदिने। करोति मम सारूप्यं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥ ३९ ॥ इदं रहस्यं परमं च पावनं मयैव साक्षात्कथितं सनातनम्। पठत्यजस्रं यदि वा शृणोति यः स सर्वपूजाफलभाङ् न संशयः ॥ ४० ॥ एवं परात्मा श्रीरामः क्रियायोगमनुत्तमम्।

पृष्टः प्राह स्वभक्ताय शेषांशाय महात्मने ॥ ४१ ॥ पुनः प्राकृतवद्रामो माया-मालंब्य दुःखितः । हा सीतेति वदन्नैव निद्रां लेभे कथंचन ॥ ४२ ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र किष्किंधायां सुबुद्धिमान् । हनूमान् प्राह सुग्रीवमेकांते कपिनायकम् ॥ ४३ ॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि तवैव हितमुत्तमम् । रामेण ते कृतः पूर्वमुपकारो ह्यनुत्तमः ॥ ४४ ॥ कृतघ्नवत्त्वया नूनं विस्मृतः प्रतिभाति मे । त्वत्कृते निहतो वाली वीरस्त्रैलोक्यसंमतः ॥ ४५ ॥ राज्ये प्रतिष्ठितोऽसि त्वं तारां प्राप्तोऽसि दुर्लभाम् । स रामः पर्वतस्याग्रे भ्रात्रा सह वसन्सुधीः ॥ ४६ ॥ त्वदागमनमेकाग्रमीक्षते कार्यगौरवात् । त्वं तु वानरभावेन स्त्रीसक्तो नावबुद्ध्यसे ॥ ४७ ॥ करोमीति प्रतिज्ञाय सीतायाः परिमार्गणम् । न करोषि कृतघ्नस्त्वं हन्यसे वालिवद्द्रुतम् ॥ ४८ ॥ हनूमद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो भयविह्वलः । प्रत्युवाच हनूमंतं सत्यमेव त्वयोदितम् ॥ ४९ ॥ शीघ्रं कुरु ममाज्ञां त्वं वान-

राणां तरस्विनाम् । सहस्राणि दशेदानीं प्रेषयाशु दिशोदश ॥ ५० ॥ सप्तद्वीप-
गतान्सर्वान्वानरानानयंतु ते । पक्षमध्ये समायांतु सर्वे वानरपुंगवाः ॥ ५१ ॥
ये पक्षमतिवर्तंते ते वध्या मे न संशयः । इत्याज्ञाप्य हनूमंतं सुग्रीवो गृहमावि-
शत् ॥ ५२ ॥ सुग्रीवाज्ञां पुरस्कृत्य हनूमान्मंत्रिसत्तमः । तत्क्षणे प्रेषयामास
हरीन्दशदिशः सुधीः ॥ ५३ ॥ अगणितगुणसत्त्वान्वायुवेगप्रचारान्वनचरगण-
मुख्यान् पर्वताकाररूपान् । पवनहितकुमारः प्रेषयामास दूतानतिरभसतरात्मा
दानमानादितृप्तान् ॥ ५४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे चतुर्थः सर्गः ॥

॥ अथ किष्किंधाकांडे पंचमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

॥ ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे पंचमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अनु

कसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं पंचमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं पं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं पं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं पं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं पं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं पं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं पं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ यं रैं पं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं पं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं पं शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं पं कवचाय हुम् ॥ ॐ यं रैं पं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं पं अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं पं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ रामस्तुपर्वतस्याग्रे मणिसानौ निशामुखे ॥ सीताविरहजं शोकमसहन्निदमब्रवीत् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा । इति पंचमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

रामस्तु पर्वतस्याग्रे मणिसानौ निशामुखे । सीताविरहजं शोकमसहन्नि-दमब्रवीत् ॥ १ ॥ पश्य लक्ष्मण मे सीता राक्षसेन हृता बलात् । मृताऽमृता वा निश्चेतुं न जानेऽद्यापि भामिनीम् ॥ २ ॥ जीवतीति मम ब्रूयात्कश्चिद्वा

प्रियकृत्स मे । यदि जानामि तां साध्वीं जीवंतीं यत्र कुत्र वा ॥ ३ ॥ हठा-
देवाहरिष्यामि सुधामिव पयोनिधेः । प्रतिज्ञां शृणु मे भ्रातर्येन मे जनका-
त्मजा ॥ ४ ॥ नीता तं भस्मसात्कुर्यां सपुत्रबलवाहनम् । हे सीते चंद्रवदने
वसंती राक्षसालये ॥ ५ ॥ दुःखार्त्ता मामपश्यंती कथं प्राणान् धरिष्यसि ।
चंद्रोऽपि भानुवद्भाति मम चंद्राननां विना ॥ ६ ॥ चंद्र त्वं जानकीं स्पृष्ट्वा करैर्मां
स्पृश शीतलैः । सुग्रीवोऽपि दयाहीनो दुःखितं मां न पश्यति ॥ ७ ॥ राज्यं
निष्कण्टकं प्राप्य स्त्रीभिः परिवृतो रहः । कृतघ्नो दृश्यते व्यक्तं पानासक्तोऽति-
कामुकः ॥ ८ ॥ नायाति शरदं पश्यन्नपि मार्गयितुं प्रियाम् । पूर्वोपकारिणं दुष्टः
कृतघ्नो विस्मृतो हि माम् ॥ ९ ॥ हन्मि सुग्रीवमद्यैवं सपुरं सहबांधवम् ।
वाली यथा हतो मेऽद्य सुग्रीवोऽपि तथा भवेत् ॥ १० ॥ इति रुष्टं समालोक्य
राघवंलक्ष्मणोऽब्रवीत् । इदानीमेव गत्वाहं सुग्रीवं दुष्टमानसम् ॥ ११ ॥ मामाज्ञापय

हत्वा तन्मायास्ये राम तेऽन्तिकम्। इत्युक्त्वा धनुरादाय स्वयं तूणीरमेव च
॥ १२॥ गंतुमभ्युद्यतं वीक्ष्य रामो लक्ष्मणमब्रवीत्। न हंतव्यस्त्वया वत्स
सुग्रीवो मे प्रियः सखा ॥ १३ ॥ किंतु भीषय सुग्रीवं वालिवन्न हनिष्यसे
इत्युक्त्वा शीघ्रमादाय सुग्रीवप्रतिभाषितम् ॥ १४ ॥ आगत्य पश्चाद्यत्कार्यं
तत्करिष्याम्यसंशयम् । तथेति लक्ष्मणोऽगच्छत्त्वरितो भीमविक्रमः ॥ १५ ॥
किष्किंधां प्रति कोपेन निर्दहन्निव वानरान्। सर्वज्ञो नित्यलक्ष्मीको विज्ञाना-
त्मापि राघवः ॥ १६ ॥ सीतामनुशुशोचार्तः प्राकृतः प्राकृतामिव । बुद्ध्यादि-
साक्षिणस्तस्य मायाकार्यातिवर्तिनः ॥ १७ ॥ रागादिरहितस्यास्य तत्कार्यं कथ-
मुद्भवेत् । ब्रह्मणोक्तमृतं कर्तुं राज्ञो दशरथस्य हि ॥ १८ ॥ तपसः फलदानाय
जातो मानववेषधृक् । मायया मोहिताः सर्वे जना अज्ञानसंयुताः ॥ १९ ॥
कथमेषां भवेन्मोक्ष इति विष्णुर्विचिंतयन्। कथां प्रथयितुं लोके सर्वलोकमलाप-

हाम् ॥ २० ॥ रामायणाभिधां रामो भूत्वा मानुषचेष्टकः । क्रोधं मोहं च कामं
च व्यवहारार्थसिद्धये ॥ २१ ॥ तत्तत्कालोचितं गृह्णन् मोहयत्यवशाः प्रजाः ।
अनुरक्त इवाशेषगुणेषु गुणवर्जितः ॥ २२ ॥ विज्ञानमूर्तिर्विज्ञानशक्तिः साव्यग
णान्वितः । अतः कामादिभिर्नित्यमविलिप्तो यथा नभः ॥ २३ ॥ विंदंति मुनयः
के विज्ञानंति जनकादयः । तद्भक्ता निर्मलात्मानः सम्यग् जानंति नित्यदा ॥२४॥
भक्तचित्तानुसारेण जायते भगवानजः । लक्ष्मणोऽपि तदा गत्वा किष्किंधानगरां-
तिकम् ॥२५॥ ज्याघोषमकरोत्तीव्रं भीषयन् सर्ववानरान् । तं दृष्ट्वा प्राकृतास्तत्र
वानरा वप्रमूर्धनि ॥ २६ ॥ चक्रुः किलकिलाशब्दं धृतपाषाणपादपाः । तान्दृष्ट्वा
क्रोधताम्राक्षो वानरान् लक्ष्मणस्तदा ॥२७॥ निर्मूलान्कर्तुमुद्युक्तो धनुरानम्य वीर्य
वान् । ततः शीघ्रं समाप्लुत्य ज्ञात्वा लक्ष्मणमागतम् ॥ २८ ॥ निवार्य वानरान्
सर्वानंगदो मंत्रिसत्तमः । गत्वा लक्ष्मणसामीप्यं प्रणनाम स दंडवत् ॥ २९ ॥

ततोऽङ्गदं परिष्वज्य लक्ष्मणः प्रियवर्धनः । उवाच वत्स गच्छ त्वं पितृव्याय
निवेदय ॥ ३० ॥ मामागतं राघवेण चोदितं रौद्रमूर्तिना । तथेति त्वरितं गत्वा
सुग्रीवाय न्यवेदयत् ॥ ३१ ॥ लक्ष्मणः क्रोधताम्राक्षः पुरद्वारि बहिः स्थितः ।
तच्छ्रुत्वातीव संत्रस्तः सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ ३२ ॥ आहूय मंत्रिणां श्रेष्ठं
हनूमंतमथाऽब्रवीत् । गच्छ त्वमंगदेनाशु लक्ष्मणं विनयान्वितः ॥ ३३ ॥
सांत्वयन्कोपितं वीरं शनैरानय मंदिरम् । प्रेषयित्वा हनूमंतं तारामाह
कपीश्वरः ॥ ३४ ॥ त्वं गच्छ सांत्वयंती तं लक्ष्मणं मृदुभाषितैः । शांतमंतःपुरं
नीत्वा पश्चाद्दर्शय मेऽनघे ॥ ३५ ॥ भवत्विति ततस्तारा मध्यकक्षं समाविशत्
हनूमानंगदेनैव सहितो लक्ष्मणांतिकम् ॥ ३६ ॥ गत्वा ननाम शिरसा भक्त्या
स्वागतमब्रवीत् । एहि वीर महाभाग भवद्गृहमशंकितम् ॥ ३७ ॥ प्रविश्य
राजदारादीन् दृष्ट्वा सुग्रीवमेव च । यदाज्ञापयसे पश्चात्तत्सर्वं करवाणि भो ॥

॥ ३८ ॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणं भक्त्या करे गृह्य स मारुतिः । आनयामास नगरमध्याद्राजगृहं प्रति ॥ ३९ ॥ पश्यंस्तत्र महासौधान् यूथपानां समंततः । जगाम भवनं राज्ञः सुरेंद्रभवनोपमम् ॥ ४० ॥ मध्यकक्षे गता तत्र तारा ताराधिपानना । सर्वाभरणसंपन्ना मदरक्तांतलोचना ॥ ४१ ॥ उवाच लक्ष्मणं नत्वा स्मितपूर्वाभिभाषिणी । याहि देवर भद्रं ते साधुस्त्वं भक्तवत्सलः ॥ ॥ ४२ ॥ किमर्थं कोपमाकार्षीर्भक्ते भृत्ये कपीश्वरे । बहुकालमनाश्वासं दुःखमेवानुभूतवान् ॥ ४३ ॥ इदानीं बहुदुःखौघाद्भवद्भिरभिरक्षितः । भवत्प्रसादात्सुग्रीवः प्राप्तसौख्यो महामतिः ॥ ४४ ॥ कामासक्तो रघुपतेः सेवार्थं नागतो हरिः । आगमिष्यंति हरयो नानादेशगताः प्रभोः ॥ ४५ ॥ प्रेषिता दशसाहस्रा हरयो रघुसत्तम । आनेतुं वानरान् दिग्भ्यो महापर्वतसन्निभान् ॥ ४६ ॥ सुग्रीवः स्वयमागत्य सर्ववानरयूथपैः । वधयिष्यति दैत्यौघान् रावणं च हनिष्यति ॥४७॥

त्वयैव सहितोऽद्यैव गंता वानरपुंगवः । पश्यांतर्भवनं तत्र पुत्रदारसुहृद्वृत-
म् ॥४८॥ दृष्ट्वा सुग्रीवमभयं दत्त्वा नय सहैव ते । ताराया वचनं श्रुत्वा कृशक्रो
धोऽथ लक्ष्मणः ॥ ४९ ॥ जगामांतःपुरं यत्र सुग्रीवो वानरेश्वरः । रुमामालिंग्य
सुग्रीवः पर्यंके पर्यवस्थितः ॥ ५० ॥ दृष्ट्वा लक्ष्मणमत्यर्थमुत्पपातातिभीतवत् ।
तं दृष्ट्वा लक्ष्मणः क्रुद्धो मदविह्वलितेक्षणम् ॥ ५१ ॥ सुग्रीवं प्राह दुर्वृत्त विस्मृतो
ऽसि रघूत्तमम् । वाली येन हतो वीरः स बाणोऽद्य प्रतीक्षते ॥ ५२ ॥ त्वमेव
वालिनो मार्गं गमिष्यसि मया हतः । एवमत्यंतपरुषं वदंतं लक्ष्मणं तदा ॥५३॥
उवाच हनुमान् वीरः कथमेवं प्रभाषसे । त्वत्तोऽधिकतरो रामे भक्तोऽयं वान-
राधिपः ॥ ५४ ॥ रामकार्यार्थमनिशं जागर्ति न तु विस्मृतः । आगताः परितः
पश्य वानराः कोटिशः प्रभो ॥ ५५ ॥ गमिष्यंत्यचिरेणैव सीतायाः परिमार्ग-
णम् । साधयिष्यति सुग्रीवो रामकार्यमशेषतः ॥ ५६ ॥ श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं

सौमित्रिर्लज्जितोऽभवत् । सुग्रीवोऽप्यर्घ्यपाद्याद्यैर्लक्ष्मणं संप्रपूजयत् ॥ ५७ ॥
आलिंग्य प्राह रामस्य दासोऽहं तेन रक्षितः । रामः स्वतेजसा लोकान् क्षणा-
र्धेनैव जेष्यति ॥ ५८ ॥ सहायमात्रमेवाहं वानरैः सहितः प्रभो । सौमित्रिरपि
सुग्रीवं प्राह किंचिन्मयोदितम् ॥ ५९ ॥ तत्क्षमस्व महाभाग प्रणयाद्भाषितं
मया । गच्छामोऽद्यैव सुग्रीव रामस्तिष्ठति कानने ॥ ६० ॥ एक एवातिदुःखार्तो
जानकीविरहात्प्रभुः । तथेति रथमारुह्य लक्ष्मणेन समन्वितः ॥ ६१ ॥ वानरैः
सहितो राजा राममेवान्वपद्यत ॥ ६२ ॥ भेरीमृदंगैर्बहुभिऋक्षवानरैः श्वेतात-
पत्रैर्व्यजनैश्च शोभितः । नीलांगदाद्यैर्हनुमत्प्रधानैः समावृतो राघवमभ्य-
गाद्धरिः ॥ ६३ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे पंचमः सर्गः ॥५॥

॥ अथ किष्किंधाकाण्डे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकाण्डे षष्ठसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्रीछंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥
अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं षष्ठसर्गं
न्यासध्यानजपमहं करिष्य इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं तं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥
ॐ यं रैं तं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तं अनामिकाभ्यां नमः ॥
ॐ यं रैं तं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं तं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥
ॐ यं रैं तं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं तं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं तं शिखायै वषट् ॥ ॐ
यं रैं तं कवचाय हुं ॥ ॐ यं रैं तं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं तं अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं
तं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ दृष्ट्वा रामं समासीनं गुहाद्वारि शिलातले ॥ चैलाजिनधरं
श्यामं जटामौलिविराजितम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति षष्ठसर्गं संक-
ल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

दृष्ट्वा रामं समासीनं गुहाद्वारि शिलातले। चैलाजिनधरं श्यामं जटामौलिविराजितम् ॥ १ ॥ विशालनयनं शांतं स्मितचारुमुखांबुजम्। सीताविरहसंतप्तं पश्यंतं मृगपक्षिणः ॥ २ ॥ रथाद्दूरात्समुत्पत्य वेगात्सुग्रीवलक्ष्मणौ। रामस्य पादयोरग्रे पततुर्भक्तिसंयुतौ ॥ ३ ॥ रामः सुग्रीवमालिंग्य पृष्ट्वानामयमंतिके। स्थापयित्वा यथान्यायं पूजयामास धर्मवित् ॥ ४ ॥ ततोऽब्रवीद्रघुश्रेष्ठं सुग्रीवो भक्तिनम्रधीः। देव पश्य समायांतीं वानराणां महाचमूम् ॥ ५ ॥ कुलाचलाद्रिसंभूता मेरुमंदरसन्निभाः। नानाद्वीपसरिच्छैलवासिनः पर्वतोपमाः ॥ ६ ॥ असंख्याताः समायांति हरयः कामरूपिणः। सर्वे देवांशसंभूताः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ७ ॥ अत्र केचिद्गजबलाः केचिद्दशगजोपमाः। गजायुतबलाः केचिदन्येऽमितबलाः प्रभो ॥ ८ ॥ केचिदंजनकूटाभाः केचित्क-

नकसन्निभाः। केचिद्रक्तांतवदना दीर्घवालास्तथापरे ॥ ९ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशाः केचिद्राक्षससन्निभाः। गर्जंतः परितो यांति वानरा युद्धकांक्षिणः॥ १० ॥ त्वदाज्ञाकारिणः सर्वे फलमूलाशनाः प्रभो। ऋक्षाणामधिपो वीरो जांबवान्नाम बुद्धिमान् ॥ ११ ॥ एष मे मंत्रिणां श्रेष्ठः कोटिभल्लूकवृन्दपः। हनूमानेष विख्यातो महासत्त्वपराक्रमः ॥ १२ ॥ वायुपुत्रोऽतितेजस्वी मंत्री बुद्धिमतां वरः। नलो नीलश्च गवयो गवाक्षो गंधमादनः ॥ १३ ॥ शरभो मैंदवश्चैव गजः पनस एव च। वलीमुखो दधिमुखः सुषेणस्तार एव च॥ १४ ॥ केशरी च महासत्त्वः पिता हनुमतो बली। एते मे यूथपा राम प्राधान्येन मयोदिताः ॥ १५ ॥महात्मानो महावीर्याः शक्रतुल्यपराक्रमाः। एते प्रत्येकतः कोटिकोटिवानरयूथपाः ॥१६॥ तवाज्ञाकारिणः सर्वे सर्वे देवांशसंभवाः।एष वालिसुतः श्रीमानंगदो नाम विश्रुतः ॥ १७ ॥ वालितुल्यबलो वीरो राक्षसानां बलांतकः।

एते चान्ये च बहवस्त्वदर्थे त्यक्तजीविताः ॥ १८ ॥ योद्धारः पर्वताग्रैश्च निपुणाः शत्रुघातने। आज्ञापय रघुश्रेष्ठ सर्वे ते वशवर्तिनः ॥ १९ ॥ रामः सुग्रीवमालिंग्य हर्षपूर्णाश्रुलोचनः। प्राह सुग्रीव जानासि सर्वं त्वं कार्यगौरवम् ॥ २० ॥ मार्गणार्थं हि जानक्या नियुंक्ष्व यदि रोचते। श्रुत्वा रामस्य वचनं सुग्रीवः प्रीतमानसः ॥ २१ ॥ प्रेषयामास बलिनो वानरान् वानरर्षभः। दिक्षु सर्वासु विविधान्वानरान् प्रेष्य सत्वरम् ॥ २२ ॥ दक्षिणां दिशमत्यर्थं प्रयत्नेन महाबलान्। युवराजं जांबवंतं हनूमंतं महाबलम् ॥ २३ ॥ नलं सुषेणं शरभं मैंदं द्विविदमेव च। प्रेषयामास सुग्रीवो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ २४ ॥ विचिन्वंतु प्रयत्नेन भवंतो जानकीं शुभाम्। मासादर्वाङ् निवर्तध्वं मच्छासनपुरःसराः॥ २५॥ सीतामदृष्ट्वा यदि वो मासादूर्ध्वं दिनं भवेत्। तदा प्राणांतिकं दंडं मत्तः प्राप्स्यथ वानराः ॥ २६ ॥ इति प्रस्थाप्य सुग्रीवो वानरान् भीमविक्रमान्। रामस्य पार्श्वे

श्रीरामं नत्वा चोपविवेश सः ॥ २७ ॥ गच्छंतं मारुतिं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् । अभिज्ञानार्थमेतन्मे ह्यंगुलीयकमुत्तमम् ॥ २८ ॥ मन्नामाक्षरसंयुक्तं सीतायै दीयतां रहः । अस्मिन्कार्ये प्रमाणं हि त्वमेव कपिसत्तम । जानामि सत्त्वं ते सर्वं गच्छ पंथाः शुभस्तव ॥ २९ ॥ एवं कपीनां राज्ञा ते विसृष्टाः परिमार्गणे । सीताया अंगदमुखा बभ्रमुस्तत्र तत्र ह ॥ ३० ॥ भ्रमंतो विंध्यगहने ददृशुः पर्वतोपमम् । राक्षसं भीषणाकारं भक्षयंतं मृगान् गजान् ॥ ३१ ॥ रावणोऽयमिति ज्ञात्वा केचिद्वानरपुंगवाः ॥ जघ्नुः किलकिलाशब्दं मुञ्चंतो मुष्टिभिः क्षणात् ॥ ३२ ॥ नायं रावण इत्युक्त्वा ययुरन्यन्महद्वनम् । तृषार्ताः सलिलं तत्र नाविंदन् हरिपुंगवाः॥३३॥ विभ्रमन्तो महारण्ये शुष्ककण्ठोष्ठतालुकाः । ददृशुर्गह्वरं तत्र तृणगुल्मावृतं महत् ॥ ३४ ॥ आर्द्रपक्षान् क्रौंचहंसान्निःसृतान्ददृशुस्ततः । अत्रास्ते सलिलं नूनं प्रविशामो महागुहाम् ॥ ३५ ॥ इत्यु-

त्वा हनुमानग्रे प्रविवेश तमन्वयुः । सर्वे परस्परं धृत्वा बाहून्बाहुभिरुत्सुका ३६
अंधकारे महद्दूरं गत्वाऽपश्यन् कपीश्वराः । जलाशयान्मणिनिभतोयान् कल्प-
द्रुमोपमान् ॥ ३७ ॥ वृक्षान्पक्वफलैर्नम्रान्मधुद्रोणसमन्वितान् । गृहान् सर्वगुणो-
पेतान् मणिवस्त्रादिपूरितान् ॥ ३८ ॥ दिव्यभक्ष्यान्नसहितान्मानुषैः परिवर्जि-
तान् । विस्मितास्तत्र भवने दिव्ये कनकविष्टरे ॥ ३९ ॥ प्रभया दीप्यमानां
तु ददृशुः स्त्रियमेकलाम् । ध्यायंतीं चीरवसनां योगिनीं योगमास्थिताम् ॥ ४० ॥
प्रणेमुस्तां महाभागां भक्त्या भीत्या च वानराः । दृष्ट्वा तान्वानरान्देवी प्राह
यूयं किमागताः ॥ ४१ ॥ कुतो वा कस्य दूता वा मत्स्थानं किं प्रधर्षथ ।
तच्छ्रुत्वा हनुमानाह शृणु वक्ष्यामि देवि ते ॥ ४२ ॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान्
राजा दशरथः प्रभुः । तस्य पुत्रो महाभागो ज्येष्ठो राम इति श्रुतः ॥ ४३ ॥
पितुराज्ञां पुरस्कृत्य सभार्यः सानुजो वनम् । गतस्तत्र हृता भार्या तस्य साध्वी

दुरात्मना ॥ ४४ ॥ रावणेन ततो रामः सुग्रीवं सानुजो ययौ । सुग्रीवो मित्रभावेन रामस्य प्रियवल्लभाम् ॥ ४५ ॥ मृगयध्वमिति प्राह ततो वयमुपागताः । ततो वनं विचिन्वंतो जानकीं जलकांक्षिणः ॥ ४६ ॥ प्रविष्टा गह्वरं घोरं दैवादत्र समागताः । त्वं वा किमर्थमत्रासि का वा त्वं वद नः शुभे ॥ ४७ ॥ योगिनी च तथा दृष्ट्वा वानरान् प्राह हृष्टधीः । यथेष्टं फलमूलानि जग्ध्वा पीत्वामृतं पयः ॥ ४८ ॥ आगच्छत ततो वक्ष्ये मम वृत्तांतमादितः । तथेति भुक्त्वा पीत्वा च हृष्टास्ते सर्ववानराः ॥ ४९ ॥ देव्याः समीपं गत्वा ते बद्धांजलिपुटाः स्थिताः । ततः प्राह हनूमंतं योगिनी दिव्यदर्शना ॥ ५० ॥ हेमानाम पुरा दिव्यरूपिणी विश्वकर्मणः । पुत्री महेशं नृत्येन तोषयामास भामिनी ॥ ५१ ॥ तुष्टो महेशः प्रददाविदं दिव्यपुरं महत् । अत्र स्थिता सा सुदती वर्षाणामयुतायुतम् ॥ ५२ ॥ तस्या अहं सखी विष्णुतत्परा

मोक्षकांक्षिणी । नाम्ना स्वयंप्रभा दिव्यगंधर्वतनया परा ॥ ५३ ॥ गच्छंती ब्रह्मलोकं सा मामाहेदं तपश्चर अत्रैव । निवसंती त्वं सर्वप्राणिविवर्जिते ॥५४॥ त्रेतायुगे दाशरथिर्भूत्वा नारायणोऽव्ययः । भूभारहरणार्थाय विचरिष्यति कानने ॥ ५५ ॥ मार्गंतो वानरास्तस्य भार्यामायांति ते गुहाम् । पूजयित्वाथ तान् गत्वा रामं स्तुत्वा प्रयत्नतः ॥ ५६ ॥ यातासि भवनं विष्णोर्योगिगम्यं सनातनम् । इतोऽहं गंतुमिच्छामि रामं द्रष्टुं त्वरान्विता ॥ ५७ ॥ यूयं पिदध्वमक्षीणि गमिष्यथ बहिर्गुहाम् । तथैव चक्रुस्ते वेगाद्गताः पूर्वस्थितं वनम् ॥५८॥ सापि त्यक्त्वा गुहां शीघ्रं ययौ राघवसन्निधिम् । तत्र रामं ससुग्रीवं लक्ष्मणं च ददर्श ह ॥५९॥ कृत्वा प्रदक्षिणं रामं प्रणम्य बहुशः सुधीः । आह गद्गदया वाचा रोमांचिततनूरुहा ॥ ६० ॥ दासी तवाहं राजेंद्र दर्शनार्थमिहागता । बहुवर्षसहस्राणि तप्तं मे दुश्चरं तपः ॥६१॥ गुहायां दर्शनार्थं ते फलितं मेऽद्य तत्तपः ।

अद्य हि त्वां नमस्यामि मायायाः परतः स्थितम् ॥ ६२ ॥ सर्वभूतेषु चालक्ष्यं बहिरंतरवस्थितम् । योगमायाजवनिकाच्छन्नो मानुषविग्रहः ॥ ६३ ॥ न लक्ष्यसेऽज्ञानदृशां शैलूष इव रूपधृक् । महाभागवतानां त्वं भक्तियोगविधित्सया ॥ ६४ ॥ अवतीर्णोऽसि भगवन् कथं जानामि तामसी । लोके जानातु यः कश्चित्तव तत्त्वं रघूत्तम ॥ ६५ ॥ ममैतदेव रूपं ते सदा भातु हृदालये । राम ते पादयुगलं दर्शितं मोक्षदर्शनम् ॥ ६६ ॥ अदर्शनं भवाणीनां सन्मार्गपरिदर्शनम् । धनपुत्रकलत्रादिविभूतिपरिदर्पितः । अकिंचनधनं त्वाद्य नाभिधातुं जनोऽर्हति ॥ ६७ ॥ निवृत्तगुणमार्गाय निष्किंचधनाय ते ॥ ६८ ॥ नमः स्वात्माभिरामाय निर्गुणाय गुणात्मने । कालरूपिणमीशानमादिमध्यांतवर्जितम् ॥ ६९ ॥ समं चरंतं सर्वत्र मन्ये त्वां पुरुषं परम् । देव ते चेष्टितं कश्चिन्न वेद नृविडंबनम् ॥ ७० ॥ न तेऽस्ति कश्चिद्दयितो द्वेष्यो वा पर एव च । त्वन्मा

यापिहितात्मानस्त्वां पश्यंति तथाविधम् ॥ ७१ ॥ अजस्याकर्तुरीशस्य-
देवतिर्यङ्नरादिषु । जन्मकर्मादिकं यद्यत्तदत्यन्तविडंबनम् ॥ ७२ ॥ त्वा
माहुरमरं जातं कथाश्रवणसिद्धये । केचित्कोसलजराजस्य तपसः फलसिद्ध
ये ॥ ७३ ॥ कौसल्यया प्रार्थ्यमानं जातमाहुः परे जनाः । दुष्टराक्षसभूभार-
हरणायार्थितो विभुः ॥ ७४ ॥ ब्रह्मणा नररूपेण जातोऽयमिति केचन ।
शृण्वंति गायंति च ये कथास्ते रघुनंदन ॥ ७५ ॥ पश्यंति तव पादाब्जं भवा-
र्णवसुतारणम् । त्वन्मायागुणबद्धाहं व्यतिरिक्तं गुणाश्रयम् ॥ ७६ ॥ कथं त्वां
देव जानीयां स्तोतुं वाऽविषयं विभुम् । नमस्यामि रघुश्रेष्ठं बाणासनशरान्वि-
तम् । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सुग्रीवादिभिरन्तिकम् ॥ ७७ ॥ एवं स्तुतो रघुश्रेष्ठः
प्रसन्नः प्रणताघहृत् । उवाच योगिनीं भक्त्यां किं ते मनसि कांक्षितम् ॥ ७८ ॥
सा प्राह राघवं भक्त्या भक्तिं ते भक्तवत्सल । यत्र कुत्रापि जाताया निश्चलां

देहि मे प्रभो ॥ ७९ ॥ त्वद्भक्तेषु सदा संगो भूयान्मे प्राकृतेषु न । जिह्वा मे रामरामेति भक्त्या वदतु सर्वदा ॥ ८० ॥ मानसं श्यामलं रूपं सीतालक्ष्मणसंयुतम् । धनुर्बाणधरं पीतवाससं मुकुटोज्ज्वलम् ॥ ८१ ॥ अंगदैर्नूपुरैर्मुक्ताहारैः कौस्तुभकुंडलैः । भ्रांतं स्मरतु मे राम वरं नान्यं वृणे प्रभो ॥ ८२ ॥ श्रीराम उवाच ॥ भवत्वेवं महाभागे गच्छ त्वं बदरीवनम् । तत्रैव मां स्मरंती त्वं त्यक्त्वेदं भूतपंचकम् । मामेव परमात्मानमचिरात्प्रतिपद्यसे ॥ ८३ ॥ श्रुत्वा रघूत्तमवचोऽमृतसारकल्पं गत्वा तदैव बदरीतरुखंडजुष्टम् । तीर्थं तदा रघुपतिं मनसा स्मरंती त्यक्त्वा कलेवरमवाप परं पदं सा ॥ ८४ ॥

इती श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

॥ अथ किष्किंधाकांडे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ।

॥ ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे सप्तमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥

गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीबीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं यें अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं यें तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं यें मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं यें अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं यें कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं यें करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ यं रैं यें हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं यें शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं यें शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं यें कवचाय हुम् ॥ ॐ यं रैं यें नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं यें अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं यें इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ तत्र समासीना वृक्षखंडेषु वानराः ॥ चिंतयंतो विमुह्यंतः सीतामार्गणकर्शिताः ॥१॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ७ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ तत्र समासीना वृक्षखंडेषु वानराः । चिंतयंतो विमुह्यंतः सीतामार्गणकर्शिताः ॥ १ ॥ तत्रोवाचांगदः कश्चिद्वारान् वानरर्षभः । भ्रमता गह्वरेऽस्मा

कं मासो नूनं गतोऽभवत् ॥ २ ॥ सीता नाधिगतास्माभिर्न कृतं राजशासनम्। यदि गच्छाम किष्किंधां सुग्रीवोऽस्मान् हनिष्यति ॥ ३ ॥ विशेषतः शत्रुसुतं मां मिषान्निहनिष्यति । मयि तस्य कुतः प्रीतिरहं रामेण रक्षितः ॥ ४ ॥ इदानीं रामकार्यं मे न कृतं तन्मिषं भवेत्। तस्य मद्धनने नूनं सुग्रीवस्य दुरात्मनः ॥ ५ ॥ मातृकल्पां भ्रातृभार्यां पापात्मानुभवत्यसौ । न गच्छेयमतः पार्श्वं तस्य वानरपुंगवाः ॥ ६ ॥ त्यक्ष्यामि जीवितं चात्र येन केनापि मृत्युना । इत्यश्रुनयनं केचिद्दृष्ट्वा वानरपुंगवाः ॥ ७ ॥ व्यथिताः साश्रुनयना युवराजमथाब्रुवन् ॥ ८ ॥ किमर्थं तव शोकोऽत्र वयं ते प्राणरक्षकाः । भवामो निवसामोऽत्र गुहायां भयवर्जिताः ॥ ९ ॥ सर्वसौभाग्यसहितं पुरं देवपुरोपमम् । शनैः परस्परं वाक्यं वदतां मारुतात्मजः ॥ १० ॥ श्रुत्वांगदं समालिंग्य प्रोवाच नयकोविदः । विचार्यते किमर्थं ते दुर्विचारो न युज्यते ॥ ११ ॥ राज्ञोऽत्यंतप्रि-

स्त्वं हि तारापुत्रोऽतिवल्लभः । रामस्य लक्ष्मणात्प्रीतिस्त्वयि नित्यं प्रवर्तते ॥१२॥
अतो न राघवाद्भीतिस्तव राज्ञो विशेषतः । अहं तव हिते सक्तो वत्स नान्यं
विचारय ॥ १३ ॥ गुहावासश्च निर्भेद्य इत्युक्तं वानरैस्तु यत् । तदेतद्रामबाणा-
नामभेद्यं किं जगत्त्रये ॥ १४ ॥ ये त्वां दुर्बोधयंत्येते वानरा वानरर्षभ । पुत्र-
दारादिकं त्यक्त्वा कथं स्थास्यंति ते त्वया ॥ १५ ॥ अन्यद्गुह्यतमं वक्ष्ये
रहस्यं शृणु मे सुत । रामो न मानुषो देवः साक्षान्नारायणोऽव्ययः ॥ १६ ॥
सीता भवती माया जनसंमोहकारिणी । लक्ष्मणो भुवनाधारः साक्षाच्छेषः
फणीश्वरः ॥ १७ ॥ ब्रह्मणा प्रार्थिताः सर्वे रक्षोगणविनाशने । मायामानुष-
भावेन जाता लोकैकरक्षकाः ॥ १८ ॥ वयं च पार्षदाः सर्वे विष्णोर्वैकुण्ठवा-
सिनः । मनुष्यभावमापन्ने स्वेच्छया परमात्मनि ॥ १९ ॥ वयं वानररूपेण
जातास्तस्यैव मायया । वयं तु तपसा पूर्वमाराध्य जगतां पतिम् ॥ २० ॥

तेनैवानुगृहीताः स्मः पार्षदत्वमुपागताः । इदानीमपि तस्यैव सेवां कृत्वैव
मायया ॥ २१ ॥ पुनर्वैकुण्ठमासाद्य सुखं स्थास्यामहे वयम् । इत्यङ्गदमथाश्वा-
स्य गता विंध्यं महाचलम् ॥ २२ ॥ विचिन्वंतोऽथ शनकैर्जानकीं दक्षिणांबुधेः ।
तीरे महेंद्राख्यगिरेः पवित्रं पादसायणुः ॥ २३ ॥ दृष्ट्वा समुद्रं दुष्पारमगाधं
भयवर्द्धनम् । वानरा भयसंत्रस्ताः किं कुर्म इति वादिनः॥२४॥निषेदुरुदधेस्तीरे
सर्वे चिंतासमन्विताः । मंत्रयामासुरन्योन्यमंगदाद्या महाबलाः ॥ २५ ॥
भ्रमतो मे वने मासो गतोऽत्रैव गुहांतरे । न दृष्टो रावणो वाद्य सीता
वा जनकात्मजा ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तीदणदंडोऽस्मान्निहंत्येव न संशयः ।
सुग्रीववधतोऽस्माकं श्रेयः प्रायोपवेशनम् ॥ २७ ॥ इति निश्चित्य तत्रैव दर्भा-
नास्तीर्य सर्वतः । उपाविवेशुस्ते सर्वे मरणे कृतनिश्चयाः ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नन्तरे
तत्र महेंद्राद्रिगुहांतरात् । निर्गत्य शनकैरागाद्गृध्रः पर्वतसन्निभः ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा

प्रायोपवेशेन स्थितान्वानरपुङ्गवान् । उवाच शनकैर्गृध्रः प्राप्तो भक्षोऽद्य मे बहु ॥ ३० ॥ एकैकशः क्रमात्सर्वान् भक्षयामि दिनेदिने । श्रुत्वा तद्गृध्रवचनं वानरा भीतमानसाः ॥ ३१ ॥ भक्षयिष्यति नः सर्वानसौ गृध्रो न संशयः । रामकार्यं च नास्माभिः कृतं किंचिद्धरीश्वराः ॥ ३२ ॥ सुग्रीवस्यापि च हितं न कृतं स्वात्मनामपि । वृथानेन वधं प्राप्ता गच्छामो यमसादनम् ॥ ३३ ॥ अहो जटायुर्धर्मात्मा रामस्यार्थे मृतः सुधीः । मोक्षं प्राप दुरावापं योगिनामप्यरिंदमः ॥ ३४ ॥ संपातिस्तु तदा वाक्यं श्रुत्वा वानरभाषितम् । के वा यूयं मम भ्रातुः कर्णपीयूषसंनिभम् ॥ ३५ ॥ जटायुरिति नामाद्य व्याहरंतः परस्परम् । उच्यतां वो भयं माभून्मत्तःप्लवगसत्तमाः ॥ ३६ ॥ तमुवाचांगदः श्रीमानुत्थितो गृध्रसन्निधौ । रामो दाशरथिः श्रीमान् लक्ष्मणेन समन्वितः ॥ ३७ ॥ सीतया भार्यया सार्धं विचचार महावने । तस्य सीता हृता साध्वी

रावणेन दुरात्मना ॥ ३८ ॥ मृगयां निर्गते रामे लक्ष्मणे च हृता बलात् । राम रामेति क्रोशंती श्रुत्वा गृध्रः प्रतापवान् ॥ ३९ ॥ जटायुर्नाम पक्षींद्रो युद्धं कृत्वा सुदारुणम् । रावणेन हतो वीरो राघवार्थं महाबलः ॥ ४० ॥ रामेण द ग्धो रामस्य सायुज्यमगमत्क्षणात् । रामः सुग्रीवमासाद्य सख्यं कृत्वाग्निसाक्षिकम् ॥ ४१ ॥ सुग्रीवचोदितो हत्वा वालिनं सुदुरासदम् । राज्यं ददौ वानराणां सुग्रीवाय महाबलः ॥ ४२ ॥ सुग्रीवः प्रेषयामास सीतायाः परिमार्गणे । अस्मान्वानरवृन्दान्वै महासत्त्वान्महाबलः ॥ ४३ ॥ मासादर्वाङ्निवर्तध्वं नोचेत्प्राणान्हरामि वः । इत्याज्ञया भ्रमंतोऽस्मिन्वने गह्वरमध्यगाः॥४४॥ गतो मासो न जानीमः सीता वा रावणं च वा । मर्तुं प्रायोपविष्टाः स्मस्तीरे लवणवारिधेः ॥ ४५ ॥ यदि जानासि हे पक्षिन्सीतां कथय नः शुभाम् । अंगदस्य वचः श्रुत्वा संपातिर्हृष्टमानसः ॥ ४६ ॥ उवाच मत्प्रियो भ्राता जटायुः प्लवगे

श्वराः । बहुवर्षसहस्रांते भ्रातृवार्ता श्रुता मया ॥ ४७ ॥ वाक्साहाय्यं करिष्ये ऽहं भवतां प्लवगेश्वराः । भ्रातुः सलिलदानाय नयध्वं मां जलांतिकम् ॥ ४८ ॥ पश्चात्सर्वं शुभं वक्ष्ये भवतां कार्यसिद्धये । तथेति निन्युस्ते तीरं समुद्रस्य विहंगमम् ॥ सोऽपि तत्सलिले स्नात्वा भ्रातुर्दत्त्वा जलांजलिम् ॥ ४९ ॥ पुनः स्वस्थानमासाद्य स्थितो नीतो हरीश्वरैः । संपातिः कथयामास वानरान्परिहर्षयन् ॥ ५० ॥ लंकानाम नगर्यास्ते त्रिकूटगिरिमूर्धनि । तत्राशोकवने सीता राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥ ५१ ॥ समुद्रमध्ये सा लंका शतयोजनदूरतः । दृश्यते मे न संदेहः सीता च परिदृश्यते ॥ ५२ ॥ गृध्रत्वाद्दूरदृष्टिर्मे नात्र संशयितुं क्षमम् । शतयोजनविस्तीर्णं समुद्रं यस्तु लंघयेत् ॥ ५३ ॥ स एव जानकीं दृष्ट्वा पुनरायास्यति ध्रुवम् । अहमेव पुरात्मानं

रावणं हंतुमुत्सहे ॥ ५४ ॥ भ्रातुर्हंतारमेकाकी ।किंतु पक्षविवर्जितः । यतध्वम तियत्नेन लंघितुं सरितां पतिम् । ततो हंता रघुश्रेष्ठो रावणं राक्षसाधिपम् ॥५५॥ उल्लंघ्य सिंधुं शतयोजनायतं लंकां प्रविश्याथ विदेहकन्यकाम् ॥ दृष्ट्वा समाभाष्य च वारिधिं पुनस्तर्तुं समर्थः कतमो विचार्यताम् ॥ ५६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे सप्तमः सर्गः ॥

॥ अथ किष्किंधाकाण्डे अ० सर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकांडे अष्टमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छन्दः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राणाक्षरसंयुक्तं अष्टमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं नं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं नं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं न करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ यं

रैं नं हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं नं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं नं शिखायै वौषट् ॥ ॐ यं रैं नं कवचाय हुम् ॥ ॐ यं रैं नं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं नं अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं नं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ अथ ते कौतुकाविष्टाः संपातिं सर्ववानराः ॥ पप्रच्छुर्भगवन् ब्रूहि स्वमुदंतं त्वमादितः ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति अष्टमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ८ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

अथ ते कौतुकाविष्टाः संपातिं सर्ववानराः । पप्रच्छुर्भगवन् ब्रूहि स्वमुदंतं त्वमादितः ॥ १ ॥ संपातिः कथयामास स्ववृत्तांतं पुरा कृतम् । अहं पुरा जटायुश्च भ्रातरौ रूढयौवनौ ॥ २ ॥ बलेन दर्पितावावां बलजिज्ञासया खगौ । सूर्यमंडलपर्यंतं गंतुमुत्पतितौ मदात् ॥ ३ ॥ बहुयोजनसाहस्रं गतौ तत्र प्रतापितः । जटायुस्तं परित्रातुं पक्षैराच्छाद्य मोहतः ॥ ४ ॥ स्थितोऽहं रश्मिभिर्दग्धपक्षो-

ऽस्मिन्विंध्यमूर्धनि । पतितो दूरपतनान्मूर्च्छितोऽहं कपीश्वराः ॥ ५ ॥ दिनत्रया-
त्पुनः प्राणसहितो दग्धपक्षकः । देशं वा गिरिकूटान्वा न जाने भ्रांतमानसः॥६॥
शनैरुन्मील्य नयने दृष्ट्वा तत्राश्रमं शुभम् । शनैः शनैराश्रमस्य समीपं गतवा-
नहम् ॥ ७ ॥ चन्द्रमा नाम मुनिराट् दृष्ट्वा मां विस्मितोऽवदत् । संपाते किमिदं
तेऽद्य विरूपं केन वा कृतम् ॥ ८ ॥ जानामि त्वामहं पूर्वमत्यंतं बलवानसि ।
दग्धौ किमर्थं ते पक्षौ कथ्यतां यदि मन्यसे ॥ ९ ॥ ततः स्वचेष्टितं सर्वं कथ-
यित्वातिदुःखितः । अब्रुवं मुनिशार्दूलं दह्येऽहं दाववह्निना ॥ १० ॥ कथं धार-
यितुं शक्तो विपक्षो जीवितं प्रभो । इत्युक्तोऽथ मुनिर्वीक्ष्य मां दयार्द्रविलो-
चनः ॥ ११ ॥ शृणु वत्स वचो मेऽद्य श्रुत्वा कुरु यथेप्सितम् । देहमूलमिदं
दुःखं देहः कर्मसमुद्भवः ॥१२॥ कर्म प्रवर्तते देहेऽहंबुद्ध्या पुरुषस्य हि । अहंका-
रस्त्वनादिः स्यादविद्यासंभवो जडः ॥१३॥ चिच्छायया सदा युक्तस्तप्तायःपिंड-

वत्सदा । तेन देहस्य तादात्म्याद्देहश्चेतनवान्भवेत् ॥ १४ ॥ देहोऽहमिति बुद्धिः
स्यादात्मनोऽहंकृतेर्बलात् । तन्मूल एष संसारः सुखदुःखादिसाधकः ॥ १५ ॥
आत्मनो निर्विकारस्य मिथ्या तादात्म्यतः सदा । देहोऽहं कर्मकर्ताहमिति संक-
ल्प्य सर्वदा ॥१६॥ जीवः करोति कर्माणि तत्फलैर्बध्यतेऽवशः । ऊर्ध्वाधो भ्रमते
नित्यं पापपुण्यात्मकः स्वयम् ॥१७॥ कृतं मयाधिकं पुण्यं यज्ञदानादि निश्चितम् ।
स्वर्गं गत्वा सुखं भोक्ष्य इति संकल्पवान्भवेत् ॥ १८ ॥ तथैवाध्यासतस्तत्र
चिरं भुक्त्वा सुखं महत् । क्षीणपुण्यः पतत्यर्वागनिच्छन्कर्मचोदितः ॥ १९ ॥
पतित्वा मंडले चंद्रोस्ततो नीहारसंयुतः । भूमौ पतित्वा व्रीह्यादौ तत्र स्थित्वा
चिरं पुनः ॥ २० ॥ भूत्वा चतुर्विधं भोज्यं पुरुषैर्भुज्यते ततः । रेतो भूत्वा पुन-
स्तेन ऋतौ स्त्रीयोनिसिंचितः ॥ २१ ॥ योनिरक्तेन संयुक्तं जरायुपरिवेष्टितम् ।
दिनेनैकेन कललं भूत्वा रूढत्वमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ तत्पुनः पंचरात्रेण बुद्बुदाकरा-

तामियात् । सप्तरात्रेण तदपि मांसपेशित्वमाप्नुयात् ॥ २३ ॥ पञ्चमात्रेण सा पेशी रुधीरेण परिप्लुता । तस्या एवांकुरोत्पत्तिः पञ्चविंशतिरात्रिषु ॥ २४ ॥ ग्रीवः शिरश्च स्कंधश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् । पंचधांगानि चैकैकं जायन्ते मासतः क्रमात् ॥ २५ ॥ पाणिपादौ तथा पार्श्वः कटिर्जानु तथैव च । मासद्वयात्प्रजायन्ते क्रमेणैव न चान्यथा ॥ २६ ॥ त्रिभिर्मासैः प्रजायंते अङ्गानां संधयः क्रमात् । सर्वांगुल्यः प्रजायन्ते क्रमान्मासचतुष्टये ॥ २७ ॥ नासाकर्णौ च नेत्रे च जायन्ते पञ्चमासतः । दंतपंक्तिर्नखा गुह्यं पञ्चमे जायते तथा ॥ २८ ॥ अर्वाङ्षण्मासतश्छिद्रं कर्णयोर्भवति स्फुटम् । पायुर्मेढ्रमुपस्थं च नाभिश्चापि भवेन्नृणाम् ॥ २९ ॥ सप्तमे मासि रोमाणि शिरः केशास्तथैव च । विभक्तावयवत्वं च सर्वं संपद्यतेऽष्टमे ॥ ३० ॥ जठरे वर्धते गर्भः स्त्रिया एवं विहंगम । पञ्चमे मासि चैतन्यं जीवः प्राप्नोति सर्वशः ॥ ३१ ॥ नाभिसूत्राल्परंध्रेण मातृ-

भुक्तान्नसारतः । वर्धते गर्भगः पिंडो न म्रियेत स्वकर्मतः ॥ ३२ ॥ स्मृत्वा सर्वाणि जन्मानि पूर्वकर्माणि सर्वशः । जठरानलतप्तोऽयमिदं वचनमब्रवीत् ॥३३॥ नानायोनिसहस्रेषु जायमानोऽनुभूतवान् । पुत्रदारादिसंबंधं कोटिशः पशुबांधवान् ॥ ३४ ॥ कुटुंबभरणासक्त्या न्यायान्यायैर्धनार्जनम् । कृतं नाकरवं विष्णुचिंतां स्वप्नेऽपि दुर्मगः ॥ ३५ ॥ इदानीं तत्फलं भुंजे गर्भदुःखं महत्तरम् अशाश्वते शाश्वतवद् देहे तृष्णासमन्वितः ॥ ३६ ॥ अकार्याण्येव कृतवान्न कृतं हितमात्मनः । इत्येवं बहुधा दुःखमनुभूय स्वकर्मतः ॥ ३७ ॥ कदा निष्क्रमणं मे स्याद्गर्भान्निरयसन्निभात् । इत ऊर्ध्वं नित्यमहं विष्णुमेवानुपूजये ॥ ३८ ॥ इत्यादि चिंतयन् जीवो योनियन्त्रप्रपीडितः । जायमानोऽतिदुःखेन नरकात्पातकी यथा ॥ ३९ ॥ पूतिव्रणान्निपतितः कृमिरेष इवापरः । ततो बाल्यादि दुःखानि सर्वे एवं विभुञ्जते ॥ ४० ॥ त्वया चैवानुभूतानि सर्वत्र

विदितानि च। नवर्षितानि मे गृध्र यौवनादिषु सर्वतः ॥ ४१ ॥ एवं देहोऽहमित्यस्मादभ्यासान्निरयादिकम् । गर्भवासादिदुःखानि भवंत्यभिनिवेशतः ॥ ४२ ॥ तस्माद्देहद्वयादन्यमात्मानं प्रकृतेः परम् । ज्ञात्वा देहादिममतां त्यक्त्वात्मज्ञानवान् भवेत् ॥ ४३ ॥ जाग्रदादिविनिर्मुक्तं सत्यज्ञानादिलक्षणम् । शुद्धं बुद्धं सदा शांतमात्मानमवधारयेत् ॥ ४४ ॥ चिदात्मनि परिज्ञाते नष्टे मोहेऽज्ञसंभवे । देहः पततु वारब्धकर्मवेगेन तिष्ठतु ॥ ४५ ॥ योगिनो नहि दुःखं वा सुखं वाज्ञानसंभवम् । तस्माद्देहेन सहितो यावत्प्रारब्धसंक्षयः ॥ ४६ ॥ तावत्तिष्ठ सुखेन त्वं धृतकंचुकसर्पवत् । अन्यद्वदयामि ते पक्षिन् शृणु मे परमं हितम् ॥ ४७ ॥ त्रेतायुगे दाशरथिर्भूत्वा नारायणोऽव्ययः । रावणस्य वधार्थाय दंडकानागमिष्यति ॥ ४८ ॥ सीतया भार्यया सार्धं लक्ष्मणेन समन्वितः । तत्राश्रमे जनकजां भ्रातृभ्यां रहिते वने ॥ ४९ ॥ रावणश्चोरवन्नीत्वा लंकायां

स्थापयिष्यति । तस्याः सुग्रीवनिर्देशाद्वानराः परिमार्गणे ॥ ५० ॥ आगमिष्यंति जलधेस्तीरं तत्रसमागमः । त्वया तैः कारणवशाद्भविष्यति न संशयः ॥ ५१ ॥ तदा सीतास्थितिं तेभ्यः कथयस्व यथार्थतः । तदैव तव पक्षौ द्वावुत्पत्स्येते पुनर्नवौ ॥ ५२ ॥ संपाति रुवाच ॥ बोधयामास मां चंद्रनामा मुनिकुलेश्वरः । पश्यन्तु पक्षौ मे जातौ नूतनावतिकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सीतां द्रक्ष्यथ निश्चयम् । यत्नं कुरुध्वं दुर्लंघ्यसमुद्रस्य विलंघने ॥ ५४ ॥ यन्नामस्मृतिमात्रतोऽपरिमितं संसारवारां निधिं तीर्त्वा गच्छति दुर्जनोऽपि परमं विष्णोः पदं शाश्वतम् । तस्यैव स्थितिकारिणस्त्रिजगतां रामस्य भक्ताः प्रिया यूयं किं न समुद्रमात्रतरणे शक्ताः कथं वानराः ॥ ५५ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

॥ अथ किष्किंधाकाण्डे नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे किष्किंधाकाण्डे नवमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्रीछंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं नवमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्य इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ यं रैं सः अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सः तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सः मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सः अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सः कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं रैं सः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ यं रैं सः हृदयाय नमः ॥ ॐ यं रैं सः शिरसे स्वाहा ॥ ॐ यं रैं सः शिखायै वषट् ॥ ॐ यं रैं सः कवचाय हुम् ॥ ॐ यं रैं सः नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ यं रैं सः अस्त्राय फट् ॥ ॐ यं रैं सः इति मंत्रेण दिग्बंधः । अथ ध्यानम् । गते विहायसा गृध्रराजे वानरपुङ्गवाः ॥ हर्षेण महताविष्टाः सीतादर्शनलालसाः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

गते विहायसा गृध्रराजे वानरपुङ्गवाः । हर्षेण महताविष्टाः सीतादर्शनलालसाः ॥ १ ॥ ऊचुः समुद्रं पश्यन्तो नक्रचक्रभयङ्करम् । तरंगादिभिरुन्नद्धमाकाशमिव दुर्ग्रहम् ॥ २ ॥ परस्परमघोचन्वै कथमेनं तरामहे । उवाच चांगदस्तत्र शृणुध्वं वानरोत्तमाः ॥ ३ ॥ भवंतोऽत्यंतबलिनः शूराश्च कृतविक्रमाः । को वाऽत्र वारिधिं तीर्त्वा राजकार्यं करिष्यति ॥ ४ ॥ एतेषां वानराणां स प्राणदाता न संशयः । अतोत्तिष्ठतु मे शीघ्रं पुरतो यो महाबलः ॥ ५ ॥ वानराणां च सर्वेषां रामसुग्रीवयोरपि । स एव पालको भूयान्नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥ इत्युक्ते युवराजेन तूर्ष्णीं वानरसैनिकाः । आसन्नोचुः किंचिदपि परस्परविलोकिनः ॥ ७ ॥ अंगद उवाच॥ उच्यतां वै वयं सर्वैः प्रत्येकं कार्यसिद्धये ॥ केनवा

साधयते कार्यं जानीमस्तदनंतरम् ॥८॥ अंगदस्य वचः श्रुत्वा प्रोचुर्वीरा बलं पृथक्।
योजनानां दशारभ्य दशोत्तरगुणं जगुः ॥ ९ ॥ शतादर्वाग्जांबवांस्तु प्राह
मध्ये वनौकसाम् । पुरा त्रिविक्रमे देवे पादं भूमानलक्षणम् ॥ १० ॥ त्रिः-
सप्तकृत्वोऽहमगां प्रदक्षिणविधानतः । इदानीं वार्धकग्रस्तो न शक्नोमि विलंघि-
तुम् ॥ ११ ॥ अंगदोऽप्याह मे गंतुं शक्यं पारं महोदधेः । पुनर्लंघनसामर्थ्यं-
न जानाम्यस्ति वा न वा ॥ १२ ॥ तमाह जांबवान्वीरस्त्वं राजा नो नियामकः।
न युक्तं त्वां नियोक्तुं मे त्वं समर्थोऽसि यद्यपि ॥ १३ ॥ अंगद उवाच । एवं
चेत्पूर्ववत्सर्वे स्वपस्यामो दर्भविष्टरे । केनापि न कृतं कार्यं जीवितुं च न शक्य
ते ॥१४॥ तमाह जांबवान्वीरो दर्शयिष्यामि ते सुत । येनास्माकं कार्यसिद्धिर्भवि-
ष्यत्यचिरेण च ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वा जांबवान्प्राह हनूमंतमवस्थितम् । हनूमन्कि
रहस्तूष्णीं स्थीयते कार्यगौरवे ॥ १६ ॥ प्राप्तेऽज्ञेनेव सामर्थ्यं दर्शयाद्य महाबल

त्वं साक्षाद्वायुतनयो वायुतुल्यपराक्रमः ॥ १७ ॥ रामकार्यार्थमेव त्वं जनितो
ऽसि महात्मना । जातमात्रेण ते पूर्वं दृष्ट्वोद्यंतं विभावसुम् ॥ १८ ॥ पक्वं
फलं जिघृक्षामीत्युत्प्लुतं बालचेष्टया । योजनानां पंचशतं पतितोऽसि ततो भु-
वि ॥ १९ ॥ अतस्त्वद्बलमाहात्म्यं को वा शक्नोति वर्णितुम् । उत्तिष्ठ कुरु राम-
स्य कार्यं नः पाहि सुव्रत ॥ २० ॥ श्रुत्वा जांबवतो वाक्यं हनुमानतिहर्षितः ।
चकार नादं सिंहस्य ब्रह्मांडं स्फोटयन्निव ॥ २१ ॥ बभूव पर्वताकारस्त्रिविक्रम
इवापरः । लंघयित्वा जलनिधिं कृत्वा लंकां च भस्मसात् ॥ २२ ॥ रावणं सकुलं
हत्वाऽऽनेष्ये जनकनंदिनीम् । यद्वा बद्ध्वा गले रज्ज्वा रावणं वामपाणिना ॥२३॥
लंकां सपर्वतां धृत्वा रामस्याग्रे क्षिपाम्यहम् । यद्वा दृष्ट्वैव यास्यामि जानकीं
शुभलक्षणाम् ॥ २४ ॥ श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं जांबवानिदमब्रवीत् । दृष्ट्वैवाग-
च्छ भद्रं ते जीवंतीं जानकीं शुभाम् ॥ २५ ॥ पश्चाद्रामेण सहितो दर्शयिष्यसि

पौरुषम् । कल्याणं भवताद्भद्र गच्छतस्ते विहायसा ॥ २६ ॥ गच्छंतं रामकार्यार्थं वायुस्त्वामनुगच्छतु । इत्याशीर्भिः समामंत्र्य विसृष्टः प्लवगाधिपैः ॥ २७ ॥ महेंद्राद्रिशिरो गत्वा बभूवाद्भुतदर्शनः ॥ २८ ॥ महानगेंद्रप्रतिमो महात्मा सुवर्णवर्णोऽरुणचारुवक्त्रः,महाफणीन्द्राभसुदीर्घबाहुर्वातात्मजोऽदृश्यत सर्वभूतैः॥ २९॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किन्धाकांडे नवमः सर्गः॥९॥

॥ श्रीगणेशाय नमः । अथ सुन्दर० सं० न्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुंदरकांडमहामालामंत्रस्य श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायाणयेति बीजम् ॥ दाशरथिरिति शक्तिः रावणघ्न इति कीलकम् ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्त्रोस्य संपुटीकरणं करिष्ये ॥ अथ लोमविलोममंत्रयुक्तं करिष्ये ॥ ॥ अथवा मंडलमंत्रयुक्तं करिष्ये ॥ इत्यादौ संकल्प्य न्यासान् चरेत् ॥ तत्रादौ ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ श्रीभगवान् सदासिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुपछंदसे नमः मुखे॥

श्रीरामः परमात्मादेवतायै नमः हृदये ॥ नमो नारायणेति बीजाय नमः गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे मोक्षार्थे जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ रीं तर्जनीभ्यां नमः॥ ॐ रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॐ ॥ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां हृदयाय नमः ॥ ॐ रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ रूं शिखायै वषट् ॥ ॐ रैं कवचाय हुम् ॥ ॐ रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॐ रः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं रूं रैं रौं रः इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ नीलेंदीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानपमरां विद्युज्जिभां राघवम् ॥ पश्यंतीं मुकुटांगदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ प्लवं दुस्तरे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

॥ इति सुंदरकांडस्य संकल्पपूर्वकन्यासध्यानजपविधिः ॥

॥ अथ सुंदरकांडे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुंदरकांडे प्रथमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥

गायत्रीछंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं प्रथमसर्गं न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ नं रौं लं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं लं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं लं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं लं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं लं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं लं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ नं रौं लं हृदयाय नमः ॥ ॐ नं रौं लं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ नं रौं लं शिखायै वषट् ॥ ॐ नं रौं लं कवचाय हुम् ॥ ॐ नं रौं लं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ नं रौं लं अस्त्राय फट् ॥ ॐ नं रौं लं इति मंत्रेण दिग्बंधः । अथ ध्यानम् ॥ शतयोजनविस्तीर्णं समुद्रं मकरालयम् । लिलंघयिषुरानंदसंदोहो मारुतात्मजः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति प्रथमसर्गं संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

शतयोजनविस्तीर्णं समुद्रं मकरालयम् । लिलंघयिषुरानंदसंदोहो

मारुतात्मजः ॥ १ ॥ ध्यात्वा रामं परात्मानमिदं वचनमब्रवीत् ।
पश्यंतु वानराः सर्वे गच्छंतं मां विहायसा ॥ २ ॥ अमोघं रामनिर्मुक्तं
महाबाणमिवाखिलाः । पश्याम्यद्यैव रामस्य पत्नीं जनकनंदिनीम् ॥ ३ ॥
कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहं पुनः पश्यामि राघवम् । प्राणप्रयाणसमये यस्य नाम
सकृत्स्मरन् ॥ ४ ॥ नरस्तीर्त्वा भवांभोधिमपारं याति तत्पदम् । किं पुनस्तस्य
दूतोऽहं तदङ्गांगुलिमुद्रिकः ॥ ५ ॥ तमेव हृदये ध्यात्वा लंघयाम्यल्पवारिधिम् ।
इत्युक्त्वा हनुमान्बाहू प्रसार्यायतबालधिः ॥ ६ ॥ ऋजुग्रीवोर्ध्वदृष्टिः सम्मा-
कुञ्चितपदद्वयः । दक्षिणाभिमुखस्तूर्णं पुप्लुवेऽनिलविक्रमः ॥ ७ ॥ आकाशा-
त्त्वरितं देवैर्वीक्ष्यमाणो जगाम सः । दृष्ट्वाऽनिलसुतं देवा गच्छंतं वायुवे-
गतः ॥ ८ ॥ परीक्षणार्थं सत्त्वस्य वानरस्येदमब्रुवन् । गच्छत्येष महासत्त्वो
वानरो वायुविक्रमः ॥ ९ ॥ लंकां प्रवेष्टुं शक्तो वा न वा जानीमहे बलम् ।

३१० अध्यात्मरामायणे सुन्दरकाण्डे प्रथमः सर्गः ।

एवं विचार्य नागानां मातरं सुरसाभिधाम् ॥ १० ॥ अब्रवीद् देवतावृन्दः
कौतूहलसमन्वितः । गच्छ त्वं वानरेंद्रस्य किंचिद्विघ्नं समाचर ॥ ११ ॥
ज्ञात्वा तस्य बलं बुद्धिं पुनरेहि त्वरान्विता । इत्युक्ता सा ययौ शीघ्रं हनूमद्वि-
घ्नकारणात् ॥ १२ ॥ आवृत्य मार्गे पुरतः स्थित्वा वानरमब्रवीत् । एहि मे वदनं
शीघ्रं प्रविशस्व महामते ॥ १३ ॥ देवैस्त्वं कल्पितो भक्षः क्षुधासंपीडितात्मनः ।
तामाह हनुमान्मातरहं रामस्य शासनात् ॥ १४ ॥ गच्छामि जानकीं द्रष्टुं
पुनरागम्य सत्वरः । रामाय कुशलं तस्याः कथयित्वा त्वदाननम् ॥ १५ ॥
निवेदये देहि मे मार्गं सुरसायै नमोस्तु ते । इत्युक्त्वा पुनरेवाह सुरसा
क्षुधितास्म्यहम् ॥ १६ ॥ प्रविश्य गच्छ मे वक्त्रं नो चेत्त्वां भक्षयाम्यहम् ।
इत्युक्तो हनुमानाह मुखं शीघ्रं विदारय ॥ १७ ॥ प्रविश्य वदनं तेऽद्य गच्छामि
त्वरयान्वितः । इत्युक्त्वा योजनायामदेहो भूत्वा पुरः स्थितः ॥ १८ ॥ दृष्ट्वा

हनुमतो रूपं सुरसा पंचयोजनम् । मुखं चकार हनुमान् द्विगुणं रूपमादध-
त् ॥ १९ ॥ ततश्चकार सुरसा योजनानां च विंशतिम् । वक्त्रं चकार हनुमां-
स्त्रिंशद्योजनसंमितम् ॥ २० ॥ ततश्चकार सुरसा पंचाशद्योजनायतम् ।
वक्त्रं तदा हनूमांस्तु बभूवांगुष्ठसन्निभः ॥ २१ ॥ प्रविश्य वदनं तस्याः
पुनरेत्य पुरः स्थितः । प्रविष्टो निर्गतोऽहं ते धनदं देवि ते नमः ॥ २२ ॥
एवं वदंतं दृष्ट्वा सा हनुमंतमथाब्रवीत् । गच्छ साधय रामस्य कार्यं बुद्धि-
मतां वर ॥ २३ ॥ देवैः संप्रेषिताहं ते बलं जिज्ञासुभिः कपे । दृष्ट्वा सीतां
पुनर्गत्वा रामं द्रक्ष्यसि गच्छ भो ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा सा ययौ देवलोकं
वायुसुतः पुनः । जगाम वायुमार्गेण गरुत्मानिव पक्षिराट् ॥ २५ ॥ समुद्रो-
ऽप्याह मैनाकं मणिकांचनपर्वतम् । गच्छत्येष महासत्त्वो हनुमान्मारुतात्म-
जः ॥२६॥ रामस्य कार्यसिद्ध्यर्थं तस्य त्वं सचिवो भव । सगरैर्वर्धितो यस्मात्पु-

नादित्यलाकनाम् ॥ ४४ ॥ प्रविश्य चोरवद्रात्रौ किं भवान्कर्तुमिच्छति । इत्यु-

राहं सागरोऽभवम् ॥ २७ ॥ तस्यान्वये बभूवासौ रामो दाशरथिः प्रभुः ।
तस्य कार्यार्थसिद्ध्यर्थं गच्छत्येष महाकपिः ॥ २८ ॥ त्वमुत्तिष्ठ जलात्तूर्णं त्वयि
विश्राम्य गच्छतु। स तथेति प्रादुरभूज्जलमध्यान्महोन्नतः ॥ २९ ॥ नानामणिम-
यैः शृङ्गैस्तस्योपरि नराकृतिः। प्राह यांतं हनूमंतं मैनाकोऽहं महाकपे ॥ ३० ॥
समुद्रेण समाविष्टस्त्वद्विश्रामाय मारुते । आगच्छामृतकल्पानि जग्ध्वा पक्क-
फलानि मे ॥ ३१ ॥ विश्राम्यात्र क्षणं पश्चाद्गमिष्यसि यथासुखम् । एवमुक्तो-
ऽथ तं प्राह हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२ ॥ गच्छतो रामकार्यार्थं भक्षणं मे कथं
भवेत् । विश्रामो वा कथं मे स्याद्गन्तव्यं त्वरितं मया ॥३३॥ इत्युक्त्वा स्पृष्ट-
शिखरः कराग्रेण ययौ कपिः । किंचिद्दूरं गतस्यास्य छायां छायाग्रहोऽग्रहीत् ॥
३४ ॥ सिंहिका नाम सा घोरा जलमध्ये स्थिता सदा । आकाशगामिनां छा-
यामाक्रम्याकृष्य भक्षयेत् ॥ ३५ ॥ तया गृहीतो हनुमांश्चिंतयामास वीर्यवान् ।

केनेदं मे कृतं वेगरोधनं विघ्नकारिणा ॥ ३६ ॥ दृश्यते नैव कोऽप्यत्र विस्मयो मे प्रजायते । एवं विचिंत्य हनुमानधो दृष्टिं प्रसारयत् ॥ ३७ ॥ तत्र दृष्ट्वा महाकायां सिंहिकां घोररूपिणीं । पपात सलिले तूर्णं पद्भ्यामेवाहनद्रुषा ॥ ३८ ॥ पुनरुत्प्लुत्य हनुमान्दक्षिणाभिमुखो ययौ । ततो दक्षिणमासाद्य कूलं नानाफलद्रुमम् ॥ ३९ ॥ नानापक्षिमृगाकीर्णं नानापुष्पलतावृतम् ॥ ततो ददर्श नगरं त्रिकूटाचलमूर्धनि ॥ ४० ॥ प्राकारैर्बहुभिर्युक्तं परिखाभिश्च सर्वतः । प्रवेक्ष्यामि कथं लङ्कामिति चिंतापरोऽभवत् ॥ ४१ ॥ रात्रिं वेक्ष्यामि सूक्ष्मोऽहं लङ्कां रावणपालिताम् । एवं विचिंत्य तत्रैव स्थित्वा लङ्कां जगाम सः ॥ ४२ ॥ धृत्वा सूक्ष्मं वपुर्द्वारं प्रविवेश प्रतापवान् । तत्र लङ्कापुरी साक्षाद्राक्षसीवेषधारिणी ॥ ४३ प्रविशंतं हनूमंतं दृष्ट्वा लङ्का व्यतर्जयत् । कस्त्वं वानररूपेण मामनादृत्यलंकिनीम् ॥ ४४ ॥ प्रविश्य चोरवद्रात्रौ किं भवान्कर्तुमिच्छति । इत्यु-

कृत्वा रोषताम्राक्षी पादेनाभिजघान तम् ॥ ४५ ॥ हनुमानपि तां वाममुष्टिना-
ऽवज्ञयाऽहनत् । तदैव पतिता भूमौ रक्तमुद्वमती भृशम् ॥ ४६ ॥ उत्थाय
प्राह सा लङ्का हनूमंतं महाबलम् । हनूमन् गच्छ भद्रं ते जिता लङ्का त्वयाऽ-
नघ ॥ ४७ ॥ पुराहं ब्रह्मणा प्रोक्ता ह्यष्टाविंशतिपर्यये । त्रेतायुगे दाशरथी
रामो नारायणोऽव्ययः ॥ ४८ ॥ जनिष्यते योगमाया सीता जनकवेश्मनि ।
भूभारहरणार्थाय प्रार्थितोऽयं मया क्वचित् ॥ ४९ ॥ सभार्यो राघवो भ्रात्रा ग-
मिष्यति महावनम् । तत्र सीतां महामायां रावणोऽपहरिष्यति ॥ ५० ॥ पश्चा-
द्रामेण साचिव्यं सुग्रीवस्य भविष्यति । सुग्रीवो जानकीं द्रष्टुं वानरान्प्रेषयिष्य-
ति ॥ ५१ ॥ तत्रैको वानरो रात्रावागमिष्यति तेंऽतिकम् । त्वया च भर्त्सितः
सोऽपि त्वां हनिष्यति मुष्टिना ॥ ५२ ॥ तेनाहता त्वं व्यथिता भविष्यसि
यदानघे । तदैव रावणस्यांतो भविष्यति न संशयः ॥ ५३ ॥ तस्मात्त्वया जिता

लंका जितं सर्वं त्वयानघ। रावणांतःपुरवरे क्रीडाकाननमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ तन्म-
ध्येऽशोकवनिका दिव्यपादपसंकुला। अस्ति तस्यां महावृक्षः शिंशपानाम
मध्यमः ॥ ५५ ॥ तत्रास्ते जानकी घोरराक्षसीभिः सुरक्षिता। दृष्ट्वैव गच्छ
त्वरितं राघवाय निवेदय ॥ ५६ ॥ धन्याहमप्यद्य चिराय राघवस्मृतिर्ममासी-
द्भवपाशमोचनी। तद्भक्तसंगोऽप्यतिदुर्लभो मम प्रसीदतां दाशरथिः सदा हृदि
॥ ५७ ॥ उल्लंघितेऽब्धौ पवनात्मजेन धरासुतायाश्च दशाननस्य। पुस्फोर
वामाक्षि भुजश्च तीव्रं रामस्य दक्षांगमतींद्रियस्य ॥ ५८ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुंदरकांडे प्रथमः सर्गः ॥१॥

॥ अथ सुंदरकांडे द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुन्दरकांडे द्वितीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥

अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणपञ्चाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ नं रौं दमं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं दमं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं दमं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं दमं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं दमं करतलकरपृष्ठाभ्यांनमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ नं रौं दमं हृदयाय नमः ॥ ॐ नं रौं दमं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ नं रौं दमं शिखायै वषट् ॥ ॐ नं रौं दमं कवचाय हुम् ॥ ॐ नं रौं दमं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ नं रौं दमं अस्त्राय फट् ॥ ॐ नं रौं दमं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ ततो जगाम हनुमान् लंका परमशोभना ॥ रात्रौ सूक्ष्मतनुर्भूत्वा बभ्राम परितः पुरीम् ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ २ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

ततो जगाम हनुमान् लंकां परमशोभनाम् । रात्रौ सूक्ष्मतनुर्भूत्वा बभ्राम परितः पुरीम् ॥ १ ॥ सीतान्वेषणकार्यार्थी प्रविवेश नृपालयम् । तत्र सर्वप्रदेशेषु

विविच्य हनुमान्कपिः ॥ २ ॥ नापश्यज्जानकीं स्मृत्वा ततो लंकाभिभाषि-
तम् । जगाम हनुमान् शीघ्रमशोकवनिकां शुभाम् ॥ ३ ॥ सुरपादपसंबाधां
रत्नसोपानवापिकाम् । नानापक्षिमृगाकीर्णां स्वर्णप्रासादशोभिताम् ॥ ४ ॥
फलैरानम्रशाखाग्रपादपैः परिवारिताम् । विचिन्वन् जानकीं तत्र प्रतिवृक्षं मरु-
त्सुतः ॥ ५ ॥ ददर्शाभ्रंलिहं तत्र चैत्यप्रासादमुत्तमम् । दृष्ट्वा विस्मयमापन्नो
मणिस्तंभशतान्वितम् ॥ ६॥ समतीत्य पुनर्गत्वा किंचिद्दूरं स मारुतिः । ददर्श-
शिंशपावृक्षमत्यंतं निबिडच्छदम् ॥ ७ ॥ अदृष्टातपमाकीर्णं स्वर्णवर्णविहङ्गमम् ।
तन्मूले राक्षसीमध्ये स्थितां जनकनंदिनीम् ॥ ८ ॥ ददर्श हनुमान् वीरो देवता
मिव भूतले । एकवेणीं कृशां दीनां मलिनांबरधारिणीम् ॥ ९ ॥ भूमौ शयानां
शोचंतीं रामरामेति भाषिणीम् । त्रातारं नाभिगच्छंतीमुपवासकृशां शुभा-
म् ॥ १० ॥ शाखां तरुच्छदमध्यस्थो ददर्श कपिकुञ्जरः । कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहं

दृष्ट्वा जनकनंदिनीम् ॥ ११ ॥ मयैव साधितं कार्यं रामस्य परमात्मनः । ततः
किलकिलाशब्दो बभूवांतःपुराद्बहिः ॥ १२ ॥ किमेतदिति सँल्लीनो वृक्षप-
त्रेषु मारुतिः । आयांतं रावणं तत्र स्त्रीजनैः परिवारितम् ॥ १३ ॥
दशास्यं विंशतिभुजं नीलांजनचयोपमम् । दृष्ट्वा विस्मयमापन्नः खंडपत्रेष्व-
लीयत ॥ १४ ॥ रावणो राघवेणाशु मरणं मे कथं भवेत् । सीतार्थमपि नायाति
रामः किं कारणं भवेत् ॥ १५ ॥ इत्येवं चिंतयन्नित्यं राममेव सदा हृदि । त-
स्मिन्दिनेऽपरेरात्रौ रावणो राक्षसाधिपः ॥ १६ ॥ स्वप्ने रामेण संदिष्टः कश्चि-
दागत्य वानरः । कामरूपधरः सूक्ष्मो वृक्षाग्रस्थोऽनुपश्यति ॥ १७ ॥ इति
दृष्ट्वाद्भुतं स्वप्नं स्वात्मन्येवानुचिंत्य सः । स्वप्नः कदाचित्सत्यः स्यादेवं तत्र
करोम्यऽहम् ॥ १८ ॥ जानकीं वाक्शरैर्विद्ध्य दुःखितां नितरामहम् । करोमि
दृष्ट्वा रामाय निवेदयतु वानरः॥ १९ ॥ इत्येवं चिंतयन्सीतासमीपमगमद्द्रुतम् ।

नूपुराणां किंकिणीनां श्रुत्वा। सिंजितमंगना ॥ २० ॥ सीता भीता लीयमाना स्वात्मन्येव सुमध्यमा। अधोमुख्यश्रुनयना स्थिता रामार्पितांतरा ॥ २१ ॥ रावणोऽपि तदा सीतामालोक्याह सुमध्यमे। मां दृष्ट्वा किं वृथा सुभ्रु स्वात्मन्येव विलीयसे ॥ २२ ॥ रामो वनचराणां हि मध्ये तिष्ठति सानुजः। कदाचिद् दृश्यते कैश्चित्कदाचिन्नैव दृश्यते ॥ २३ ॥ मया तु बहुधा लोकाः प्रेषिता स्तस्य दर्शने। न पश्यंति प्रयत्नेन वीक्ष्यमाणाः समंततः ॥२४॥ किं करिष्यसि रामेण निःस्पृहेण सदा त्वयि। त्वया सदालिंगितोऽपि समीपस्थोऽपि सर्वदा ॥ २५ ॥ हृदयेऽस्य न च स्नेहस्त्वयि रामस्य जायते। त्वत्कृतान्सर्वभोगांश्च त्वद्गुणानपि राघवः ॥ २६ ॥ भुंजानोऽपि न जानाति कृतघ्नो निर्गुणोऽधमः। त्वमानीता मया साध्वी दुःखशोकसमाकुला ॥ २७ ॥ इदानीमपि नायाति भक्तिहीनः कथं व्रजेत्। निःसत्त्वो निर्ममो मानी मूढः पंडितमानवान् ॥ २८ ॥

नराधमं त्वद्विमुखं किं करिष्यसि भामिनि । त्वय्यतीव समासक्तं मां भजस्वासुरोत्तमम् ॥ २९ ॥ देवगंधर्वनागानां यक्षकिन्नरयोषिताम् । भविष्यसि नियोक्त्री त्वं यदि मां प्रतिपद्यसे ॥ ३० ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा सीतामर्षसमन्विता । उवाचाधोमुखी भूत्वा निधाय तृणमंतरे ॥ ३१ ॥ राघवाद्बिभ्यता नूनं भिक्षुरूपं त्वया धृतम् । रहिते राघवाभ्यां त्वं शुनीव हविरध्वरे ॥ ३२ ॥ हृतवानसि मां नीच तत्फलं प्राप्स्यसेऽचिरात् । यदा रामशराघातविदारितवपुर्भवान् ॥ ३३ ॥ ज्ञास्यसे मानुषं रामं गमिष्यसि यमांतिकम् । समुद्रं शोषयित्वा वा शरैर्बद्ध्वाथ वारिधिम् ॥३४॥ हंतुं त्वां समरे रामो लक्ष्मणेन समन्वितः । आगमिष्यत्यसंदेहो द्रक्ष्यसे राक्षसाधम ॥ ३५ ॥ त्वां सपुत्रं सहबलं हत्वा नेष्यति मां पुरम् । श्रुत्वा रक्षःपतिः क्रुद्धो जानक्याः परुषाक्षरम् ॥ ३६ ॥ वाक्यं क्रोधसमाविष्टः खड्गमुद्यम्य सत्वरः । हंतुं जनकराजस्य तनयां ताम्रलोचनः ॥ ३७ ॥

मंदोदरी निवार्याह पतिं पतिहिते रता । त्यजैनां मानुषीं दीनां दुःखितां कृपणां कृशाम् ॥ ३८ ॥ देवगंधर्वनागानां बह्व्यः संति वरांगनाः । त्वामेव वरयंत्यु च्चैर्मदमत्तविलोचनाः ॥ ३९ ॥ ततोऽब्रवीद्दशग्रीवो राक्षसीर्विकृताननाः । यथा मे वशगा सीता भविष्यति सकामना । तथा यतध्वं त्वरितं तर्जनादरणादिभिः ॥ ४० ॥ द्विमासाभ्यंतरे सीता यदि मे वशगा भवेत् । तदा सर्वसुखोपेताराज्यं भोक्ष्यति सा मया ॥ ४१ ॥ यदि मासद्वयादूर्ध्वं मच्छय्यां नाभिनंदति । तदा मे प्रातराशाय हत्वा कुरुत मानुषीम् ॥ ४२ ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ स्त्रीभी-रावणोऽन्तःपुरालयम् । राक्षस्यो जानकीमेत्य भीषयंत्यः स्वतर्जनैः ॥ ४३ ॥ तत्रैका जानकीमाह यौवनं ते वृथा गतम् । रावणेन समासाद्य सफलं तु भविष्यति ॥ ४४ ॥ अपरा चाह कोपेन किं विलंबेन जानकि । इदानीं छेद्यतामंगं विभज्य च पृथक् पृथक् ॥ ४५ ॥ अन्या तु खड्गमुद्यम्य जानकीं

हंतुमुद्यता । अन्या करालवदना विदार्यास्यमभीषयत् ॥ ४६ ॥ एवं ता भीषयंतिस्ता राक्षसीर्विकृताननाः । निवार्य त्रिजटा वृद्धा राक्षसी वाक्यमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ शृणुध्वं दुष्टराक्षस्यो मद्वाक्यं वो हितं भवेत् ॥ ४८ ॥ न भीषयध्वं रुदतीं नमस्कुरुत जानकीम् । इदानीमेव मे स्वप्ने रामः कमललोचनः ॥४९॥ आरुह्यैरावतं शुभ्रं लक्ष्मणेन समागतः । दग्ध्वा लंकापुरीं सर्वां हत्वा रावणमाहवे ॥ ५० ॥ आरोप्य जानकीं स्वांके स्थितो दृष्टोऽगमूर्धनि । रावणो गोमयह्रदे तैलाभ्यक्तो दिगंबरः ॥ ५१ ॥ अगाहत्पुत्रपौत्रैश्च कृत्वा वदनमालिकाम् । विभीषणस्तु रामस्य संनिधौ हृष्टमानसः ॥ ५२ ॥ सेवां करोति रामस्य पादयोर्भक्तिसंयुतः । सर्वथा रावणं रामो हत्वा सकुलमंजसा ॥ ५३ ॥ विभीषणायाधिपत्यं दत्त्वा सीतां शुभाननाम् । अंके निधाय स्वपुरीं गमिष्यति न संशयः ॥ ५४ ॥ त्रिजटाया वचः श्रुत्वा भीतास्ता राक्षसस्त्रियः । तूष्णीमासं-

स्तत्र तत्र निद्रावशमुपागताः ॥५५॥ तर्जिता राक्षसीभिः सा क्षीता भीताऽतिविह्वला । त्रातारं नाधिगच्छंती दुःखेन परिमूर्छिता ॥ ५६ ॥ अश्रुभिः पूर्णनयनाचिंतयंतीदमब्रवीत् । प्रभाते भक्षयिष्यंति राक्षस्यो मां न संशयः । इदानीमेव मरणं केनोपायेन मे भवेत् ॥ ५७ ॥ एवं सुदुःखेन परिप्लुता सा विमुक्तकंठं रुदती चिराय । आलंब्य शाखां कृतनिश्चया मृतौ न जानती कंचिदुपायमङ्गना ॥ ५८ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुंदरकांडे द्वितीयः सर्गः ॥२॥

॥ अथ सुंदरकांडे तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुंदरकांडे तृतीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं तृतीयसर्गे

न्यासध्यानजपमहं करिष्य इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ नं रौं णां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं णां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं णां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं णां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं णां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं णां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ नं रौं णां हृदयाय नमः ॥ ॐ नं रौं णां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ नं रौं णां शिखायै वषट् ॥ ॐ नं रौं णां कवचाय हुम् ॥ ॐ नं रौं णां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ नं रौं णां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मं रौं णां इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् । उद्बंधनेन वा मोक्ष्येशरीरं राघवं विना । जीवितेन फलं किं स्यान्मम रक्षोऽधिमध्यतः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

उद्बंधनेन वा मोक्ष्ये शरीरं राघवं विना । जीवितेन फलं किं स्यान्मम रक्षोऽधिमध्यतः ॥ १ ॥ दीर्घा वेणी ममात्यर्थमुद्बंधाय भविष्यति । एवं निश्चितबुद्धिं तां मरणायाथ जानकीं ॥ २ ॥ विलोक्य हनुमान्किंचिद्विचार्यैतदभा-

षत । शनैः शनै सूक्ष्मरूपो जानक्याः श्रोत्रगं वचः ॥ ३ ॥ इक्ष्वाकुवंशसंभूतो राजा दशरथो महान् । अयोध्याधिपतिस्तस्य चत्वारो लोकविश्रुताः ॥ ४ ॥ पुत्रा देवसमाः सर्वे लक्षणैरुपलक्षिताः । रामश्च लक्ष्मणश्चैव भरतश्चैव शत्रुहा ॥ ५ ॥ ज्येष्ठो रामः पितुर्वाक्याद्दंडकारण्यमागतः । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया भार्यया सह ॥ ६ ॥ उवास गौतमीतीरे पञ्चवट्यां महामनाः । तत्र नीता महाभागा सीता जनकनंदिनी ॥ ७ ॥ रहिते रामचन्द्रेण रावणेन दुरात्मना । ततो रामोऽतिदुःखार्तो मार्गमाणोथ जानकीम् ॥ ८ ॥ जटायुषं पक्षिराजमपश्यत्पतितं भुवि । तस्मै दत्त्वा दिवं शीघ्रमृष्यमूकमुपागमत् ॥ ९ ॥ सुग्रीवेण कृता मैत्री रामस्य विदितात्मनः । तद्भार्याहारिणं हत्वा वालिनं रघुनंदनः ॥ १० ॥ राज्येऽभिषिच्य सुग्रीवं मित्रकार्यं चकार सः । सुग्रीवस्तु समानाय्य वानरान्वानरप्रभुः ॥ ११ ॥ प्रेषयामास परितो वानरान्परिमार्गणे । सीताया-

स्तत्र चैकोऽहं सुग्रीवसचिवो हरिः ॥ १२ ॥ संपातिवचनाच्छीघ्रमुल्लंघ्य शतयोजनम् । समुद्रं नगरीं लङ्कां विचिन्वन् जानकीं शुभाम् ॥ १३ ॥ शनैरशोकवनिकां विचिन्वन् शिंशपातरुम् । अद्राक्षं जानकीमत्र शोचंतीं दुःखसंप्लुताम् ॥ १४ रामस्य महीषीं देवीं कृतकृत्योऽहमागतः । इत्युक्त्वोपररामाथ मारुतिर्बुद्धिमत्तरः ॥ १५ ॥ सीता क्रमेण तत्सर्वं श्रुत्वा विस्मयमाययौ । किमिदं मे श्रुतं व्योम्नि वायुना समुदीरितम् ॥ १६ ॥ स्वप्नो वा मे मनोभ्रांतिर्यदि वा सत्यमेव तत् । निद्रा मे नास्ति दुःखेन जानाम्येतत्कुतो भ्रमः ॥ १७ ॥ येन मे कर्णपीयूषं वचनं समुदीरितम् । स दृश्यतां महाभागः प्रियवादी ममाग्रतः ॥ १८ ॥ श्रुत्वा तज्जानकीवाक्यं हनुमान्पत्रखंडतः । अवतीर्य शनैः सीतापुरतः समवस्थितः ॥ १९ ॥ कलविंकप्रमाणांगो रक्तास्यः पीतवानरः । ननाम शनकैः सीतां प्रांजलिः पुरतः स्थितः ॥२०॥ दृष्ट्वा तं जानकी भीता रावणोऽयमुपागतः।

मां मोहयितुमायातो मायया वानराकृतिः ॥ २१ ॥ इत्येवं चिंतयित्वा सा तूष्णीमासीदधोमुखी । पुनरप्याह तां सीतां देवि यत्त्वं विशंकसे ॥ २२ ॥ नाहं तथाविधो मातस्त्यज शङ्कां मयि स्थिताम् । दासोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्य परमात्मनः ॥२३॥ सचिवोऽहं हरींद्रस्य सुग्रीवस्य शुभप्रदे । वायोः पुत्रोऽहमखिलप्राणभूतस्य-शोभने ॥ २४ ॥ तच्छ्रुत्वा जानकी प्राह हनुमंतं कृतांजलिम् । वानराणां मनुष्याणां संगतिर्घटते कथम् ॥२५॥ यथा त्वं रामचंद्रस्य दासोऽहमिति भाषसे । तामाह मारुतिः प्रीतो जानकीं पुरुतः स्थितः ॥ २६ ॥ ऋष्यमूकमगाद्रामः शबर्या नोदितः सुधीः । सुग्रीवो ऋष्यमूकस्थो दृष्टवान् रामलक्ष्मणौ ॥ २७ ॥ भीतो मां प्रेषयामास ज्ञातुं रामस्य हृद्गतम् । ब्रह्मचारिवपुर्धृत्वा गतोऽहं रामसन्निधिम् ॥२८॥ ज्ञात्वा रामस्य सद्भावं स्कंधोपरि निधाय तौ । नीत्वा सुग्रीवसामीप्यं सख्यं चाकरवं तयोः ॥ २९ ॥ सुग्रीवस्य हृता भार्या वालिना तं रघूत्तमः ।

जघानैकेन बाणेन ततो राज्येऽभ्यषेचयत् ॥३०॥ सुग्रीवं वानराणां स प्रेषयामास-
वानरान् । दिग्भ्यो महाबलान्वीरान् भवत्याः परिमार्गणे ॥ ३१ ॥ गच्छंतं राघ-
वो दृष्ट्वा मामभाषत सादरम् ॥ ३२ ॥ त्वयि कार्यमशेषं मे स्थितं मारुतनंदन ।
ब्रूहि मे कुशलं सर्वं सीतायै लक्ष्मणस्य च ॥ ३३ ॥ अंगुलीयकमेतन्मे परिज्ञा-
नार्थमुत्तमम् । सीतायै दीयतां साधु मन्नामाक्षरमुद्रितम् ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ
मह्यं कराग्रादंगुलीयकम् । प्रयत्नेन मयानीतं देवि पश्यांगुलीयकम् ॥ ३५॥ इत्यु-
क्त्वा प्रददौ देव्यै मुद्रिकां मारुतात्मजः । नमस्कृत्वा स्थितो दूराद्बद्धांजलिपुटो
हरिः ॥३६॥ दृष्ट्वा सीता प्रमुदिता रामनामांकितां तदा । मुद्रिकां शिरसा धृत्वा
स्रवदानंदनेत्रजा ॥ ३७ ॥ कपे मे प्राणदाता त्वं बुद्धिमानसि राघवे । भ-
क्तोऽसि प्रियकारी त्वं विश्वासोऽस्ति तवैव हि ॥ ३८ ॥ नो चेन्मत्सन्निधिं चान्यं
पुरुषं प्रेषयेत्कथम् । हनूमन्दृष्टमखिलं मम दुःखादिकं त्वया ॥ ३९ ॥ सर्वं कथय

रामाय यथा मे जायते दया । मासद्वयावधि प्राणाः स्थास्यंति मम सत्तम ॥४०॥
नागमिष्यति चेद्रामो भक्षयिष्यति मां खलः । अतः शीघ्रं कपीन्द्रेण सुग्रीवेण
समन्वितः ॥ ४१॥ वानरानीकपैः सार्धं हत्वा रावणमाहवे । सपुत्रं सबलं रामो
यदि मां मोचयेत्प्रभुः ॥ ४२ ॥ तत्तस्य सदृशं वीर्यं वीर वर्णय वर्णितम् ।
यथा मां तारयेद्रामो हत्वा शीघ्रं दशाननम् ॥ ४३ ॥ तथा यतस्व हनुमन्वाचा
धर्ममवाप्नुहि । हनुमानपि तामाह देवि दृष्टो यथा मया ॥ ४४ ॥ रामः सल-
क्ष्मणः शीघ्रमागमिष्यति सायुधः । सुग्रीवेणससैन्येन हत्वा दशमुखं बलात् ४५
सामानेष्यति देवि त्वामयोध्यां नात्र संशयः । तमाह जानकी रामः कथं
वारिधिमायतम् ॥ ४६ ॥ तीर्त्वायास्यत्यमेयात्मा वानरानीकपैः सह । हनूमा-
नाह मे स्कंधावारुह्य पुरुषर्षभौ ॥ ४७ ॥ आयास्यतः ससैन्यश्च सुग्रीवो वान-
रेश्वरः । विहायसा क्षणेनैव तीर्त्वा वारिधिमायतम् ॥ ४८ ॥ निर्दहिष्यति

रक्षौघांस्त्वत्कृते नात्र संशयः । अनुज्ञां देहि मे देवि गच्छामि त्वरयान्वि-
तः ॥ ४९ ॥ द्रष्टुं रामं सह भ्रात्रा त्वरयामि तवांतिकम् । देवि किंचिदभिज्ञानं
देहि मे येन राघवः ॥ ५० ॥ विश्वसेन्मां प्रयत्नेन ततो गंता समुत्सुकः । ततः
किंचिद्विचार्याथ सीता कमललोचना ॥ ५१ ॥ विमुच्य केशपाशांते स्थितं
चूडामणिं ददौ । अनेन विश्वसेद्रामस्त्वां कपींद्र सलक्ष्मणः ॥ ५२ ॥ अभिज्ञा-
नार्थमन्यच्च वदामि तव सुव्रत । चित्रकूटगिरौ पूर्वमेकदा रहसि स्थितः ।
मदंके शिर आधाय निद्राति रघुनंदनः ॥ ५३ ॥ ऐंद्रः काकस्तदागत्य नखैस्तुं-
डेन चासकृत् । मत्पादांगुष्ठमारक्तं विददारामिषाशया ॥ ५४ ॥ ततो रामः
प्रबुद्ध्याथ दृष्ट्वा पादं कृतव्रणम् । केन भद्रे कृतं चैतद्विप्रियं मे दुरात्मना ॥५५॥
इत्युक्त्वा पुरतोऽपश्यद्वायसं मां पुनः पुनः । अभिद्रवंतं रक्तास्यनखतुंडं
चुकोप ह ॥ ५६ ॥ तृणमेकमुपादाय दिव्यास्त्रेणाभियोज्य तत । चिक्षेप ली-

लया रामो वायसोपरि तज्ज्वलत् ॥ ५७ ॥ अभ्यद्रवद्वायसश्च भीतो लोकान्
भ्रमन्पुनः । इन्द्रब्रह्मादिभिश्चापि न शक्यो रक्षितुं तदा ॥ ५८ ॥ रामस्य
पादयोरग्रेऽपतद्भीत्या दयानिधेः । शरणागतमालोक्य रामस्तमिदमब्रवीत् ॥५६॥
अमोघमेतदस्त्रं मे दत्त्वैकाक्षमितो व्रज । सव्यं दत्त्वा ततः काक एवं पौरुष-
वानपि ॥ ६० ॥ उपेक्षते किमर्थं मामिदानीं सोऽपि राघवः । हनूमानपि
तामाह श्रुत्वा सीतानुभाषितम् ॥ ६१ ॥ देवि त्वां यदि जानाति स्थितामत्र
रघूत्तमः । करिष्यति क्षणाद्भस्म लंकां राक्षसमंडिताम् ॥ ६२ ॥ जानकी
प्राह तं वत्स कथं त्वं योत्स्यसेऽसुरैः । अतिसूक्ष्मवपुः सर्वे वानराश्च भवादृ-
शाः ॥ ६३ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं देव्यै पूर्वरूपमदर्शयत् । मेरुमंदरसंकाशं रक्षोगण-
विभीषणम् ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वा सीता हनूमंतं महापर्वतसन्निभम् । हर्षेण महता-
विष्टा प्राह तं कपिकुञ्जरम् ॥ ६५ ॥ समर्थोऽसि महासत्त्व द्रक्ष्यंति त्वां महाब-

लम् । राक्षसस्यसने शुभः पंथा गच्छ रामांतिकं द्रुतम् ॥ ६६ ॥ बुभुक्षितः कपिः प्राह दर्शनात्पारणं मम । भविष्यति फलैः सर्वैस्तव दृष्टैः स्थितैर्हि मे ॥ ६७ ॥ तथेत्युक्तः स जानक्या भक्षयित्वा फलं कपिः । ततः प्रस्थापितोऽगच्छज्जानकीं प्रणिपत्य सः । किंचिद्दूरमथो गत्वा स्वात्मन्येवानुचिंतयत् ॥ ६८ ॥ कार्यार्थमागतो दूतः स्वामिकार्याविरोधतः । अन्यत्किंचिदसंपाद्य गच्छत्यधम एव सः ॥ ६९ ॥ अतोऽहं किंचिदन्यच्च कृत्वा दृष्ट्वाथ रावणम् । संभाष्य च ततो रामदर्शनार्थं व्रजाम्यहम् ॥ ७० ॥ इति निश्चित्य मनसा वृक्षखंडान्महाबलः ॥ उत्पाट्याशोकवनिकां निर्वृक्षामकरोत्क्षणात् ॥ ७१ ॥ सीताश्रयनगं त्यक्त्वा वनं शून्यं चकार सः । उत्पाटयंतं विपिनं दृष्ट्वा राक्षसयोषितः ॥ ७२ ॥ अपृच्छन् जानकीं कोऽसौ वानराकृतिरुद्भटः ॥ ७३ ॥ जानक्युवाच ॥ भवत्य एव जानंति मायां राक्षसनिर्मिताम् । नाहमेनं विजानामि दुःखशो

कसमाकुला ॥ ७४ ॥ इत्युक्तास्त्वरितं गत्वा राक्षस्यो भयपीडिताः । हनूमता कृतं सर्वं रावणाय न्यवेदयन् ॥ ७५ ॥ देव कश्चिन्महासत्त्वो वानराकृतिदेहभृत् । सीतया सह संभाष्य ह्यशोकवनिकां क्षणात् । उत्पाट्य चैत्यप्रासादं बभंजामितविक्रमः ॥ ७६ ॥ प्रासादरक्षिणः सर्वान्हत्वा तत्रैव तस्थिवान् । तच्छ्रुत्वा तूर्णमुत्थाय वनभंगं महाप्रियम् ॥ ७७ ॥ किंकरान्प्रेषयामास नियतं राक्षसाधिपः । निर्भग्नचैत्यप्रासादप्रथमांतरसंस्थितः ॥ ७८ ॥ हनुमान्पर्वताताकारो लोहस्तंभकृतायुधः । किंचिल्लांगूलचलनो रक्तास्यो भीषणाकृतिः ॥ ॥ ७९ ॥ आपतंतं महासंघं राक्षसानां ददर्श सः । चकार सिंहनादं च श्रुत्वा ते मुमुहुर्भृशम् ॥ ८० ॥ हनूमंतमथो दृष्ट्वा राक्षसा भीषणाकृतिम् । निर्जघ्नुर्विविधास्त्रौघैः सर्वराक्षसघातिनम् ॥ तत उत्थाय हनुमान्मुद्गरेण समंततः । निष्पिपेष क्षणादेव मशकानिव यूथपः ॥ ८२ ॥ निहतान्किंकरान् श्रुत्वा रावणः

क्रोधमूर्छितः । पंच सेनापतींस्तत्र प्रेषयामास दुर्मदान् ॥ ८३ ॥ हनूमानपि तान्सर्वां ल्लोहस्तंभेन चाहनत् । ततः क्रुद्धो मंत्रिसुतान्प्रेषयामास सप्त सः ॥ ८४ ॥ आगतानपि तान्सर्वान्पूर्ववद्वानरेश्वरः । क्षणान्निःशेषतो हत्वा लोहस्तंभेन मारुतिः ॥ ८५ ॥ पूर्वस्थानमुपाश्रित्य प्रतीक्षन् राक्षसान् स्थितः । ततो जगाम बलवान्कुमारोऽक्षः प्रतापवान् ॥ ८६ ॥ तमुत्पपात हनुमान् दृष्ट्वाकाशे समुद्गरः । गगनात्त्वरितो मूर्ध्नि मुद्गरेण व्यताडयत् ॥ ८७ ॥ हत्वा तमक्षं निःशेषं बलं सर्वं चकार सः ॥ ८८ ॥ ततः श्रुत्वा कुमारस्य वधं राक्षसपुंगवः । क्रोधेन महताविष्ट इन्द्रजेतारमब्रवीत् ॥ ८९ ॥ पुत्र गच्छाम्यहं तत्र यत्रास्ते पुत्रहा रिपुः । हत्वा तमथ वा बद्ध्वा आनयिष्यामि तेंऽतिकम् ॥ ९० ॥ इन्द्रजित्पितरं प्राह त्यज शोकं महामते । मयि स्थिते किमर्थं त्वं भाषसे दुःखितं वचः ॥ ९१ ॥ बद्ध्वानेष्ये द्रुतं तात वानरं ब्रह्मपाशतः इत्युक्त्वा रथमारुह्य राक्षसैर्बहुभि-

र्तः ॥ ६२ ॥ जगाम वायुपुत्रस्य समीपं वीरविक्रमः । ततोऽतिगर्जितं श्रुत्वा स्तंभमुद्यम्य वीर्यवान् ॥ ६३ ॥ उत्पपात नभोदेशं गरुत्मानिव मारुतिः । ततो भ्रमंतं नभसि हनूमंतं शिलीमुखैः ॥ ६४ ॥ विद्ध्वा तस्य शिरोभागमिषुभिश्चाष्टभिः पुनः । हृदयं पादयुगलं षड्भिरेकेन वालधिम् ॥ ६५ ॥ भेदयित्वा ततो घोरं सिंहनादमथाकरोत् । ततोऽतिहर्षाद्धनुमांस्तंभमुद्यम्य वीर्यवान् ॥ ६६ ॥ जघान सारथिं साश्वं रथं चाचूर्णयत्क्षणात् । ततोऽन्यं रथमादाय मेघनादो महाबलः ॥ ६७ ॥ शीघ्रं ब्रह्मास्त्रमादाय बद्ध्वा वानरपुंगवम् । निनाय निकटं राज्ञो रावणस्य महाबलः ॥ ६८ ॥ यस्य नाम सततं जपंति येऽज्ञानकर्मकृतबंधनं क्षणात् । सद्य एव परिमुच्य तत्पदं यांति कोटिरविभासुरं शिवम् ॥ ६९ ॥

तस्यैव रामस्य पदांबुजं सदा हृत्पद्ममध्ये सुनिधाय मारुतिः । सदैव निर्मुक्तसमस्तबंधनः किं तस्य पाशैरितरैश्च बंधनैः ॥ १०० ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुंदरकांडे तृतीयः सर्गः ॥३॥

॥ अथ सुंदरकांडे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुंदरकांडे चतुर्थसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्ति : ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणनवाध्याये मंत्रांष्टाक्षरसंयुक्तं चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्य इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ नं रौं ग्रं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं ग्रं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं ग्रं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं ग्रं अनामिकाभ्यां नमः ॐ नं रौं ग्रं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं ग्रं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ नं रौं ग्रं हृदयाय नमः ॥ ॐ नं रौं ग्रं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ नं रौं ग्रं शिखायै वषट् ॥ ॐ नं रौं कवचा

य हुम् ॥ ॐ नं रीं ग्रं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ नं रीं ग्रं अस्त्राय फट् ॥ ॐ नं रीं ग्रं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् । यांतं कपींद्रं धृतपाशबंधनं विलोकयंतं नगरं विभीतवत् । अताडयन्मुष्टितलैः सुकोपनाः पौराः समंतादनुयांत ईक्षितुम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति सुंदरकांडे चतुर्थसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

यांतं कपींद्रं धृतपाशबंधनं विलोकयंतं नगरं विभीतवत् । अताडयन्मुष्टितलैः सुकोपनाः पौराः समंतादनुयांत ईक्षितुम् ॥ १ ॥ ब्रह्मास्त्रमेनं क्षणमात्रसंगमं कृत्वा गतं ब्रह्मवरेण सत्वरम् । ज्ञात्वा हनूमानपि फल्गुरज्जुभिर्धृतो ययौ कार्यविशेषगौरवात् ॥ २ ॥ सभांतरस्थस्य च रावणस्य तं पुरो निधायाह बलारिजित्तदा । बद्धो मया ब्रह्मवरेण वानरः समागतोऽनेन हता महासुराः

॥ ३ ॥ यद्युक्तमत्रार्य विचार्य मंत्रिभिर्विधीयतामेष न लौकिको हरिः । ततो
विलोक्याह स राक्षसेश्वरः प्रहस्तमग्रे स्थितमंजनाद्रिभम् ॥ ४ ॥ प्रहस्त पृच्छैनमसौ किमागतः किमत्र कार्यं कुत एव वानरः । वनं किमर्थं सकलं विनाशितं
हताः किमर्थं मम राक्षसा बलात् ॥ ५ ॥ ततः प्रहस्तो हनुमंतमादरात्पप्रच्छ
केन प्रहितोऽसि वानर । भयं च ते माऽस्तु विमोक्ष्यसे मया सत्यं वदस्वाखिलराजसंनिधौ ॥ ६ ॥ ततोऽतिहर्षात्पवनात्मजो रिपुं निरीक्ष्य लोकत्रयकंटकासुरम् । वक्तुं प्रचक्रे रघुनाथसत्कथां क्रमेण रामं मनसा स्मरन्मुहुः ॥ ७ ॥ शृणु
स्फुटं देवगणाद्यमित्र हे रामस्य दूतोऽहमशेषहृत्स्थितेः। यस्याखिलेशस्य हृताधुना
त्वया भार्या स्वनाशाय शुनेव सद्धविः ॥ ८ ॥ स राघवोऽभ्येत्य मतंगपर्वतं
सुग्रीवमैत्रीमनलस्य सन्निधौ । कृत्वैकबाणेन निहत्य वालिनं सुग्रीवमेवाधिपतिं
चकार तम् ॥ ९ ॥ स वानराणामधिपो महाबली महाबलैर्वानरयूथकोटिभिः ।

रामेण सार्धं सह लक्ष्मणेन भो प्रवर्षणेऽमर्षयुतोऽवतिष्ठते ॥ १० ॥ संचोदिता-
स्तेन महाहरीश्वरा धरासुतां मार्गयितु दिशो दश । तत्राहमेकः पव-
नात्मजः कपिः सीतां विचिन्वञ्छनकैः समागतः ॥ ११ ॥ दृष्टा मया
पद्मपलाशलोचना सीता कपित्वाद्विपिनं विनाशितम् । दृष्ट्वा ततोऽहं रभसा
समागतान्मां हंतुकामान् धृतचापसायकान् ॥ १२ ॥ मया हतास्ते परिरक्षितं
वपु. प्रियो हि देहोऽखिलदेहिनां प्रभो । ब्रह्मास्त्रपाशेन निबध्य मां ततः समा-
गमन्मेघनिनादनामकः ॥ १३ ॥ स्पृष्ट्वैव मां ब्राह्मवरप्रभावतस्त्यक्त्वा गतं
सर्वमवैमि रावण । तथाप्यहं बद्ध इवागतो हितं प्रवक्तुकामः करुणारसार्द्र-
धीः ॥ १४ ॥ विचार्य लोकस्य विवेकतो गतिं न राक्षसीं बुद्धिमुपैहि रावण ।
दैवीं गतिं संसृतिमोक्षहैतुकीं समाश्रयात्यंतहिताय देहिनः ॥ १५ ॥ त्वं ब्राह्मणो
ह्युत्तमवंशसंभवः पौलस्त्यपुत्रोऽसि कुबेरबांधवः । देहात्मबुद्ध्यापि च

परस्य राक्षसो नास्त्यात्मबुद्ध्या किंतु राक्षसो नहि ॥ १६ ॥ शरीरबुद्धींद्रियदुःखसंततिर्न ते न च त्वं तव निर्विकारतः । अज्ञानहेतोश्च तथैव संततेरसत्त्वमस्याः स्वपतो हि दृश्यवत् ॥ १७ ॥ इदं तु सत्यं तव नास्ति विक्रिया विकारहेतुर्न च तेऽद्वयत्वतः । यथा नभः सर्वगतं न लिप्यते यथा भवान्देहगतोऽपि सूक्ष्मकः । देहेंद्रियप्राणशरीरसंगतस्त्वात्मेति बुद्ध्याखिलबंधभाग्भवेत् ॥ १८ ॥ चिन्मात्रमेवाहमजोऽहमक्षरो ह्यानंदभावोऽहमिति प्रमुच्यते । देहोऽप्यनात्मा पृथ्वीविकारजो न प्राण आत्मानिल एष एव सः ॥ १९ ॥ मनोऽप्यहंकारविकार एव नो न चापि बुद्धिः प्रकृतेर्विकारजा । आत्मा चिदानंदमयोऽविकारवान्देहादिसंघाद्व्यतिरिक्त ईश्वरः ॥ २० ॥ निरंजनो मुक्त उपाधितः सदा ज्ञात्वैवमात्मानमितो विमुच्यते । अतोऽहमात्यंतिकमोक्षसाधनं वक्ष्ये शृणुष्वावहितो महामते ॥ २१ ॥ विष्णोर्हि भक्तिः सुविशोधनं धिय-

स्ततो भवेज्ज्ञानमतीव निर्मलम्। विशुद्धतत्त्वानुभवो भवेत्ततः सम्यग्विदित्वा
परमं पदं व्रजेत् ॥ २२ ॥ अतो भजस्वाद्य हरिं रमापतिं रामं पुराणं प्रकृतेः परं
विभुम्। विसृज्य मौर्ख्यं हृदि शत्रुभावनां भजस्व रामं शरणागतप्रियम्।
सीतां पुरस्कृत्य सपुत्रबांधवो रामं नमस्कृत्य विमुच्यसे भयात् ॥ २३ ॥ रामं
परात्मानमभावयन् जनो भक्त्या हृदिस्थं सुखरूपमद्वयम्। कथं परं तीरम-
वाप्नुयाज्जयो भवांबुधेर्दुःखतरंगमालिनः ॥ २४ ॥ नोचेत्त्वमज्ञानमयेन वह्निना
ज्वलंतमात्मानमरक्षितारिवत्। नयस्यधोऽधः स्वकृतैश्च पातकैर्विमोक्षशंका
न च ते भविष्यति ॥ २५ ॥ श्रुत्वामृतास्वादसमानभाषितं तद्वायुसूनोर्दऽ-
शकंधरासुरः। अमृष्यमाणोऽतिरुषा कपीश्वरं जगाद रक्तांतविलोचनो
ज्वलन् ॥ २६ ॥ कथं ममाग्रे विपलस्यभीतवत् प्लवंगमानामधमोऽसि
दुष्टधीः। क एष रामः कतमो वनेचरो निहन्मि सुग्रीवयुतं नराधमम् ॥ २७ ॥

त्वां घात्य हत्वा जनकात्मजां ततो निहन्मि रामं सहलक्ष्मणं ततः । सुग्रीवमग्रे वलिनं कपीश्वरं सवानरं हन्म्यचिरेण वानर । श्रुत्वा दशग्रीववचः स मारुतिर्विवृद्धकोपेन दहन्निवासुरम् ॥ २८ ॥ न मे समा रावणकोटयोऽधम रामस्य दासोऽहमपारविक्रमः । श्रुत्वातिकोपेन हनूमतो वचो दशाननो राक्षसमेकमब्रवीत् ॥ २९ ॥ पार्श्वे स्थितं मारय खंडशः कपिं पश्यंतु सर्वेऽसुरमित्रबांधवाः । निवारयामास ततो विभीषणो महासुरं साधुधमुद्यतं वधे । राजन्वधार्हो न भवेत्कथंचन प्रतापयुक्तैः परराजवानरः ॥ ३० ॥ हतेऽस्मिन्वानरे दूते वार्ता को वा निवेदयेत् । रामाय त्वं समुद्दिश्य वधाय समुपस्थितः ॥ ३१ ॥ अतो वधसमं किंचिदन्यच्चिंतय वानरे । सचिह्नो गच्छतु हरिर्यं दृष्ट्वा यास्यति द्रुतम् ॥ ३२ ॥ रामः सुग्रीवसहितस्ततो युद्धं भवेत्तव । विभीषणवचः श्रुत्व रावलोऽप्येतदब्रवीत् ॥ ३३ ॥ वानराणां हि लांगले

महामानो भवेत्किल । अतो वस्त्रादिभिः पुच्छं वेष्टयित्वा प्रयत्नतः ॥ ३४ ॥
वह्निना योजयित्वैनं भ्रामयित्वा पुरेऽभितः । विसर्जयत पश्यंतु सर्वे वानरयू-
थपाः ॥ ३५ ॥ तथेति शणपट्टैश्च वस्त्रैरन्यैरनेकशः । तैलाक्तैर्वेष्टयामास लां-
गूलं मारुतेर्दृढम् ॥ ३६ ॥ पुच्छाग्रे किंचिदनलं दीपयित्वाथ राक्षसाः । रज्जुभिः
सुदृढं बद्ध्वा धृत्वा तं बलिनोऽसुराः ॥ ३७ ॥ समंताद् भ्रामयामासुश्चोरोऽय-
मिति वादिनः । तूर्यघोषैर्घोषयंतस्ताडयंतो मुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ हनूमतापि
तत्सर्वं सोढं किंचिच्चिकीर्षुणा । गत्वा तु पश्चिमद्वारसमीपं तत्र मारुतिः ॥ ३९ ॥
सूक्ष्मो बभूव बंधेभ्यो निःसृतः पुनरप्यसौ । बभूव पर्वताकारस्तत उत्प्लुत्य
गोपुरम् ॥ ४० ॥ तत्रैकं स्तंभमादाय हत्वा तान् रक्षिणः क्षणात् । विचार्य
कार्यशेषं स प्रासादाग्राद्गृहाद्गृहम् ॥४१॥उत्प्लुत्योत्प्लुत्य संदीप्तपुच्छेन महता
कपिः ॥ ददाह लंकामखिलां साट्टप्रासादतोरणाम् ॥ ४२ ॥ हा तात पुत्र नाथेति

क्रंदमानाः समंततः । व्यासाः प्रसादशिखरेऽप्यारूढा दैत्ययोषितः ॥ ४३ ॥
देवता इव दृश्यंते पतन्त्यः पावकेऽखिलाः । विभीषणगृहं त्यक्त्वा सर्वं भस्मी-
कृतं पुरम् ॥ ४४ ॥ तत उत्प्लुत्य जलधौ हनूमान्मारुतात्मजः । लांगूलं मज्ज-
यित्वांतः स्वस्थचित्तो बभूव सः ॥ ४५ ॥ वायोः प्रियसखित्वाच्च सीतया
प्रार्थितोऽनलः । न ददाह हरेः पुच्छं बभूवात्यंतशीतलः ॥ ४६ ॥ यन्नाममंस्मर-
णधूतसमस्तपापास्तापत्रयानलमपीह तरंति सद्यः । तस्यैव किं रघुवरस्य विशि-
ष्टदतः संतप्यते कथमसौ प्रकृतानलेन ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुंदरकांडे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

॥ अथ सुंदरकांडे पञ्चमसर्गे सङ्कल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे सुंदरकांडे पंचमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्रीछंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं

कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणपंचाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं पंचमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ नं रौं जं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं जं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं जं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं जं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं जं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ नं रौं जं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ नं रौं जं हृदयाय नमः ॥ ॐ नं रौं जं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ नं रौं जं शिखायै वषट् ॥ ॐ नं रौं जं कवचाय हुम् ॥ ॐ नं रौं जं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ नं रौं जं अस्त्राय फट् । ॐ नं रौं जं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ ततः सीतां नमस्कृत्य हनूमानब्रवीद्वचः ॥ आज्ञापयतु मां देवी भवती रामसन्निधिम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति सुंदरकांडे पंचमसर्गस्य न्यासध्यानजपविधिः ॥ ५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

ततः सीतां नमस्कृत्य हनूमानब्रवीद्वचः । अज्ञापयतु मां देवी भवती रामसन्निधिम् ॥ १ ॥ गच्छामि रामस्त्वां द्रष्टुमागमिष्यति सानुजः । इत्युक्त्वा

भिः परिक्रम्य जानकीं मारुतात्मजः ॥ २ ॥ प्रणम्य प्रस्थितो गंतुमिदं वचनमब्रवीत् । देवि इच्छामि भद्रं ते तूर्णं द्रक्ष्यसि राघवम् ॥ ३ ॥ लक्ष्मणं च ससुग्रीवं वानरायुतकोटिभिः । ततः प्राह हनूमंतं जानकी दुःखकर्शिता ॥ ४ ॥ त्वां दृष्ट्वा विस्मृतं दुःखमिदानीं त्वं गमिष्यसि । इतः परं कथं वर्ते रामवार्ताश्रुतिं विना ॥ ५ ॥ मारुतिरुवाच ॥ यद्येवं देवि मे स्कंधमारोह क्षणमात्रतः । रामेण योजयिष्यामि मन्यसे यदि जानकि ॥ ६ ॥ सीतोवाच ॥ रामः सागरमाशोष्य बद्ध्वा वा शरपंजरैः । आगत्य वानरैः सार्धं हत्वा रावणमाहवे ॥ ७ ॥ मां नयेद्यदि रामस्य कीर्तिर्भवति शाश्वती । अतो गच्छ कथं चापि प्राणान्संधारयाम्यहम् ॥ ८ ॥ इति प्रस्थापितो वीरः सीतया प्रणिपत्य ताम् । जगाम पर्वतस्याग्रे गंतुं पारं महोदधेः ॥ ९ ॥ तत्र गत्वा महासत्त्वः पादाभ्यां पीडयन् गिरिम् । जगाम वायुवेगेन पर्वतश्च महीतलम् ॥ १० ॥ ततो महीसमानत्वं

त्रिंशद्योजनमुच्छ्रितः । मारुतिर्गगनांतस्थो महाशब्दं चकार सः ॥ ११ ॥ तं श्रुत्वा वानराः सर्वे ज्ञात्वा मारुतिमागतम् । हर्षेण महताविष्टाः शब्दं चक्रुर्महास्वनम् ॥ १२ ॥ शब्देनैव विजानीमः कृतकार्यः समागतः । हनूमानेव पश्यध्वं वानरा वानरर्षभम् ॥ १३ ॥ एवं ब्रुवत्सु वीरेषु वानरेषु स मारुतिः । अवतीर्य गिरेर्मूर्ध्नि वानरानिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ दृष्टा सीता मया लंका धर्षिता च सकानना । संभाषितो दशग्रीवस्ततोऽहं पुनरागतः ॥१५॥ इदानीमेव गच्छामो रामसुग्रीवसंनिधिम् । इत्युक्त्वा वानराः सर्वे हर्षेणालिंग्य मारुतिम् ॥ १६ ॥ केचिच्चुचुंबुर्लांगूलं ननृतुः केचिदुत्सुकाः । हनूमता समेतास्ते जग्मुः प्रस्रवणं गिरिम् ॥ १७ ॥ गच्छंतो ददृशुर्वीरा वनं सुग्रीवरक्षितम् । मधुसंज्ञं तदा प्राहुरंगदं वानरर्षभाः ॥ १८ ॥ क्षुधिताः स्मो वयं वीर देह्यनुज्ञां महामते । भक्षयामः फलान्यद्य पिबामोऽमृतवन्मधु ॥ १९ ॥ संतुष्टा राघवं द्रष्टुं गच्छामोऽद्यैव

सानुजम् ॥ २० ॥ अंगद उवाच ॥ हनूमान्कृतकार्योऽयं पिबतैतत्प्रसादतः । जक्षध्वं फलमूलानि त्वरितं हरिसत्तमाः ॥ २१ ॥ ततः प्रविश्य हरयः पातुमारेभिरे मधु । रक्षिणस्ताननादृत्य दधिवक्त्रेण नोदितान् ॥ २२ ॥ पिबतस्ताडयामासुर्वानरान्वानरर्षभाः । ततस्तान्मुष्टिभिः पादैश्चूर्णयित्वा पपुर्मधु ॥ २३ ॥ ततो दधिमुखः क्रुद्धः सुग्रीवस्य स मातुलः । जगाम रक्षिभिः सार्धं यत्र राजा कपीश्वरः ॥ २४ ॥ गत्वा तमब्रवीद्देव चिरकालाभिरक्षितम् । नष्टं मधुवनं तेऽद्य कुमारेण हनूमता ॥ २५ ॥ श्रुत्वा दधिमुखेनोक्तं सुग्रीवो हृष्टमानसः । दृष्ट्वाऽऽगतो न संदेहः सीतां पवननंदनः ॥ २६ ॥ नोचेन्मधुवनं द्रष्टुं समर्थः को भवेन्मम । तत्रापि वायुपुत्रेण कृतं कार्यं न संशयः ॥ २७ ॥ श्रुत्वा सुग्रीववचनं हृष्टो रामस्तमब्रवीत् । किमुच्यते त्वया राजन्वचः सीताकथान्वितम् ॥ २८ ॥ सुग्रीवस्त्वब्रवीद्वाक्यं देव दृष्टावनीसुता । हनूमत्प्रमुखाः सर्वे प्रविष्टा मधुका-

नवम् ॥ २९ ॥ भक्षयंतिस्म सकलं ताडयंति स्म रक्षिणः । अकृत्वा देवकार्यं ते द्रष्टुं मधुवनं मम ॥ ३० ॥ न समर्थास्ततो देवी दृष्टा सीतेति निश्चितम् । रक्षिणो वो भयं मास्तु गत्वा ब्रूत ममाज्ञया ॥ ३१ ॥ वानरानंगदमुखानाना-नयध्वं ममांतिकम् । श्रुत्वा सुग्रीववचनं गत्वा ते वायुवेगतः ॥ ३२ ॥ हनूम-त्प्रमुखानूचुर्गच्छतेश्वरशासनात् । द्रष्टुमिच्छति सुग्रीवः सरामो लक्ष्मणा-न्वितः ॥ ३३ ॥ युष्मानतीव हृष्टास्ते त्वरयंति महाबलाः । तथेत्यंबरमासाद्य ययुस्ते वानरोत्तमाः ॥३४ ॥ हनूमंतं पुरस्कृत्य युवराजं तथांगदम् । रामसु-ग्रीवयोरग्रे निपेतुर्भुवि सत्वरम् ॥ ३५ ॥ हनूमान् राघवं प्राह दृष्टा सीता निरामया । साष्टांगं प्रणिपत्याग्रे रामं पश्चाद्धरीश्वरम् ॥ ३६ ॥ कुशलं प्राह राजेन्द्र जानकी त्वां शुचाऽन्विता । अशोकवनिकामध्ये शिंशपामूलमाश्रिता ॥ ३७ ॥ राक्षसीभिः परिवृता निराहारा कृशा प्रभो । हा राम राम रामेति

शोचंती मलिनांबरा ॥ ३८ ॥ एकवेणी मया दृष्टा शनैरश्वासिता शुभा ।
वृक्षशखांतरे स्थित्वा सूक्ष्मरूपेण ते कथाम् ॥ ३९ ॥ जन्मारभ्य तवात्यर्थं
दंडकागमनं तथा । दशाननेन हरणं जानक्या रहिते त्वयि ॥ ४० ॥ सुग्रीवेण
यथा मैत्री कृत्वा वालिनिबर्हणम् । मार्गणार्थं च वैदेह्याः सुग्रीवेण विसर्जिताः ४१
महाबला महासत्त्वा हरयो जितकाशिनः गताः सर्वत्र सर्वे वै तत्रैकोऽहमिहा-
गतः ॥ ४२ ॥ अहं सुग्रीवसचिवो दासोऽहं राघवस्य हि । दृष्टा यज्जानकी
भाग्यात्प्रयासः फलितोऽद्य मे ॥ ४३ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य सीता विस्फारिते-
क्षणा । केन वा कर्णपीयूषं श्रावितं मे शुभाक्षरम् ॥ ४४ ॥ यदि सत्यं यदा तत
मद्दर्शन पथं तु एः । ततोऽहं वानराकारः सूक्ष्मरूपेण जानकीम् ॥ ४५ ॥
प्रणम्य प्रांजलिर्भूत्वा दूरादेव स्थितः प्रभो । पृष्टोऽहं सीतया कस्त्वमित्यादि
बहुविस्तरद्ध ॥ ४६ ॥ मया सर्वं क्रमेणैव विज्ञापितमरिंदम । पश्चान्मयार्पितं

क्षणा । केन वा कर्णपीयूषं श्रावितं मे शुभाक्षरम् ॥ ४४ ॥ यदि सत्यं तदायातु मद्दर्शनपथं तु सः । ततोऽहं वानराकारः सूक्ष्मरूपेण जानकीम् ॥ ४५ ॥ प्रणम्य प्रांजलिर्भूत्वा दूरादेव स्थितः प्रभो । पृष्टोऽहं सीतया कस्त्वमित्यादि बहुविस्तरम् ॥ ४६ ॥ मया सर्वं क्रमेणैव विज्ञापितमरिंदम । पश्चान्मयार्पितं देव्यै भवद्दत्तांगुलीयकम् ॥ ४७ ॥ तेन मामतिविश्वस्ता वचनं चेदमब्रवीत् । यथा दृष्टास्मि हनुमन्पीड्यमाना दिवानिशम् ॥ ४८ ॥ राक्षसीनां तर्जनैस्तत्सर्वं कथय राघवे । मयोक्तं देवि रामोऽपि त्वच्चिंतापरिनिष्ठितः ॥ ४९ ॥ परिशोचयत्यहोरात्रं त्वद्वार्तां नाधिगम्य सः । इदानीमेव गत्वाऽहं स्थितिं रामाय ते ब्रुवे ॥ ५० ॥ रामः श्रवणमात्रेण सुग्रीवेण सलक्ष्मणः । वानरानीकपैः सार्धमागमिष्यति तेंऽतिकम् ॥ ५१ ॥ रावणं सकुलं हत्वा नेष्यति त्वां स्वकं पुरम् । अभिज्ञां देहि मे देवि यथा मां विश्वसेद्विभुः ॥५२॥

इत्युक्त्वा सा शिरोरत्नं चूडापाशे स्थितं प्रियम् । दत्त्वा काकेन यद्वृत्तं चित्र-
कूटगिरौ पुरा ॥ ५३ ॥ तदप्याहाश्रुपूर्णाक्षी कुशलं ब्रूहि राघवम् । लक्ष्मणं
ब्रूहि मे किंचिद्दुरुक्तं भाषितं पुरा ॥ ५४ ॥ तत्क्षमस्वाज्ञभावेन भाषितं
कुलनंदन । तारयेन्मां यथा रामस्तथा कुरु कृपान्वितः ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वा रुदती
सीता दुःखेन महतावृता । मयाप्याश्वासिता राम वदता सर्वमेव ते ॥ ५६ ॥
ततः प्रस्थापितो राम त्वत्समीपमिहागतः । तदागमनवेलायामशोकवनिकां
प्रियाम् ॥ ५७ ॥ उत्पाट्य राक्षसांस्तत्र बहून्हत्वा क्षणादहम् । रावणस्य सुतं
हत्वा रावणेनाभिभाष्य च ॥ ५८ ॥ लंकामशेषतो दग्ध्वा पुनरप्यगमं क्षणात् ।
श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं रामोऽत्यंतप्रहृष्टधीः ॥ ५९ ॥ हनूमंस्ते कृतं कार्यं
देवैरपि सुदुष्करम् । उपकारं न पश्यामि तव प्रत्युपकारिणः ॥ ६० ॥
इदानीं ते प्रयच्छामि सर्वस्वं मम मारुते । इत्यालिंग्य समाकृष्य गाढं

वानरपुङ्गवम् ॥ ६१ ॥ सार्द्रनेत्रो रघुश्रेष्ठः परां प्रीतिमवाप सः । हनूमंतमुवाचेदं राघवो भक्तवत्सलः ॥ ६२ ॥ परिरंभो हि मे लोके दुर्लभः परमात्मनः । अतस्त्वं मम भक्तोऽसि प्रियोऽसि हरिपुङ्गव ॥ ६३ ॥ यत्पादपद्मयुगलं तुलसीदलाद्यैः संपूज्य विष्णुपदवीमतुलां प्रयांति । तेनैव किं पुनरसौ परिरब्धमूर्ती रामेण वायुतनयः कृतपुण्यपुञ्जः ॥ ६४ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुन्दरकांडे पञ्चमः सर्ग ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ अथ युद्धकांडस्य संकल्पादि० प्रारंभः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडमहामालामंत्रस्य श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ श्रीरामः परमात्मा देवता ॥ ॐ नमो नारायणेति बीजम् ॥ दाशरथिरिति शक्तिः ॥ रावणघ्न इति कीलकम् ॥ मम अमुककामनासिद्ध्यर्थं अमुकस्तोत्रस्य मंत्रसंपुटीकरणं करिष्ये ॥ अथ लोमविलोममंत्रयुक्त करिष्ये वा मंडलमंत्रयुक्तं करिष्ये ॥ इत्यादौ संकल्प्य न्यासान्जपेत् ॥

तत्रादौ ऋष्यादिन्यासः ॥ श्रीभगवान् सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ श्रीरामपरमात्मादेवतायै नमः हृदये ॥ ॐ नमो नारायणेति बीजाय नमः गुह्ये ॥ दाशरथिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ रावणघ्न इति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ नमः चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे मोक्षार्थे जपेविनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ रां अंगुष्ठाभ्या नमः ॥ ॐ रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ रः करतलकर पृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ रां हृदयाय नमः ॥ ॐ रीं शिरसे स्वाहा ॐ रूं शिखायै वषट् ॥ ॐ रैं कवचाय हुम् ॥ ॐ रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ रः अस्त्राय फट् ॥ ॐ रां रीं रूं रैं रौं रः ॥ इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् । नीलेंदीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् । पश्यंतीं मुकुटांगदाविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ प्लवं दुस्तरे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

॥ इति युद्धकांडे संकल्पपूर्वकन्यासध्यानजपविधिः ॥

—:※:—

॥ अथ युद्धकांडे प्रथमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे प्रथमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥
गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं
कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसं
युक्तं प्रथमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः भं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ
मः रः भं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः भं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः भं अनामिकाभ्यां
नमः ॥ ॐ मः रः भं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः भं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ।
ॐ मः रः भं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः भं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः भं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः
भं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः भं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः भं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः भं इति
मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानं ॥ यथावद्भाषितं वाक्यं श्रुत्वा रामो हनूमतः ॥ उवाचानंतरं वाक्यं
हर्षेण महातावृतः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे प्रथमसर्गे
संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

यथावद्भाषितं वाक्यं श्रुत्वा रामो हनूमतः । उवाचानंतरं वाक्यं हर्षेण महताबृतः ॥ १ ॥ कार्यं कृतं हनुमता देवैरपि सुदुष्करम् । मनसापि यदन्येन स्मर्तुं शक्यं न भूतले ॥२॥ शतयोजनविस्तीर्णं लंघयेत्कः पयोनिधिम् । लंकां च राक्षसैर्गुप्तां को वा धर्षयितुं क्षमः ॥ ३ ॥ दूत्यकार्यं हनुमता कृतं सर्वमशेषतः । सुग्रीवस्येदृशो लोके न भूतो न भविष्यति ॥ ४ ॥ अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च कपीश्वरः । जानक्या दर्शनेनाद्य रक्षिताः स्मो हनूमता ॥ ५ ॥ सर्वथा सुकृतं कार्यं जानक्याः परिमार्गणम् । समुद्रं मनसा स्मृत्वा सीदतीव मनो मम ॥ ६ ॥ कथं नक्रझषाकीर्णं समुद्रं शतयोजनम् । लंघयित्वा रिपुं हन्यां कथं द्रक्ष्यामि जानकीम् ॥ ७ ॥ श्रुत्वा तु रामवचनं सुग्रीवः प्राह राघवम् । समुद्रं लंघयिष्यामो महानक्रझषाकुलम् ॥ ८ ॥ लंकां च विधमिष्यामो हनिष्या-

मोऽद्य रावणम् । चिंतां त्यज रघुश्रेष्ठ चिंता कार्यविनाशिनी ॥ ९ ॥ एतान्पश्य महासत्त्वान् शूरान् वानरपुंगवान् । त्वत्प्रियार्थं समुद्युक्तान्प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ १० ॥ समुद्रतरणे बुद्धिं कुरुष्व प्रथमं ततः । दृष्ट्वा लङ्कां दशग्रीवो हत इत्येव मन्महे ॥ ११ ॥ नहि पश्याम्यहं कंचित्त्रिषु लोकेषु राघव । गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ॥ १२ ॥ सर्वथा नो जयो राम भविष्यति न संशयः । निमित्तानि च पश्यामि तथाभूतानि सर्वशः ॥ १३ ॥ सुग्रीववचनं श्रुत्वा भक्तिवीर्यसमन्वितम् । अङ्गीकृत्याब्रवीद्रामो हनूमंतं पुरस्थितम् ॥ १४ ॥ येन केन प्रकारेण लङ्घयामो महार्णवम् । लङ्कास्वरूपं मे ब्रूहि दुःसाध्यं देवदानवैः ॥ १५ ॥ ज्ञात्वा तस्य प्रतीकारं करिष्यामि कपीश्वर । श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्विनयान्वितः ॥ १६ ॥ उवाच प्रांजलिर्देव यथा दृष्टं ब्रवीमि ते । लङ्का दिव्या पुरी देव त्रिकूटशिखरे स्थिता ॥ १७ ॥ स्वर्णप्राकारसहिता स्वर्णाट्टालकसंयुता ।

परिखाभिः परिवृता पूर्णाभिर्निर्मलोदकैः ॥ १८ ॥ नानोपवनशोभाढ्या दिव्य-
वापीभिरावृता । गृहैर्विचित्रशोभाढ्यैर्मणिस्तंभमयैः शुभैः ॥ १९ ॥ पश्चिम-
द्वारमासाद्य गजवाहाः सहस्रशः । उत्तरे द्वारि तिष्ठिंति साश्ववाहाः सप-
त्तयः ॥ २० ॥ तिष्ठंत्यर्बुदसंख्याकाः प्राच्यामपि तथैव च । रक्षिणो राक्षसा
वीरा द्वारं दक्षिणमाश्रिताः ॥ २१ ॥ मध्यकक्षेऽप्यसंख्याता गजाश्वरथपत्तयः ।
रक्षयन्ति सदा लङ्कां नानास्त्रकुशलाः प्रभो ॥ २२ ॥ संक्रमैर्विविधैर्लंका शतघ्नी-
भिश्च संयुता । एवं स्थितेऽपि देवेश शृणु मे तत्र चेष्टितम् ॥ २३ ॥ दशानन-
बलौघस्य चतुर्थांशो मया हतः । दग्ध्वा लङ्कां पुरीं स्वर्णप्रासादो धर्षितो मया ॥
२४ ॥ शतघ्न्यः संक्रमाश्चैव नाशिता मे रघूत्तम । देव त्वद्दर्शनादेव लङ्का
भस्मीकृता भवेत् ॥ २५ ॥ प्रस्थानं कुरु देवेश गच्छामो लवणांबुधेः । तीरं सह
महावीरैर्वानरौघैः समंततः ॥ २६ ॥ श्रुत्वा हनूमतो वाक्यमुवाच रघुनंदनः ।

सुग्रीवसैनिकान्सर्वान्प्रस्थानायाभिनोदय ॥ २७ ॥ इदानीमेव विजयो मुहू-
र्तः परिवर्तते । अस्मिन्मुहूर्ते गत्वाहं लङ्कां राक्षससंकुलाम् ॥ २८ ॥ सप्राकारां
सुदुर्धर्षां नाशयामि सरावणाम् । आनेष्यामि च सीतां मे दक्षिणाक्षि स्फुरत्य-
धः ॥ २९ ॥ प्रयातु वाहिनी सर्वा वानराणां तरस्विनाम् । रक्षंतु यूथपाः सेनामग्रे
पृष्ठे च पार्श्वयोः ॥ ३० ॥ हनूमंतमथारुह्य गच्छाम्यग्रेऽगदं ततः । आरुह्य
लक्ष्मणो यातु सुग्रीव त्वं मया सह ॥ ३१ ॥ गजो गवाक्षो गवयो मैन्दो द्विविध
एव च । नलो नीलः सुषेणश्च जांबवांश्च तथापरे ॥ ३२ ॥ सर्वे गच्छंतु सर्वत्र सेना-
या शत्रुघातिनः । इत्याज्ञाप्य हरीन् रामः प्रतस्थे सहलक्ष्मणः ॥ ३३ ॥ सुग्री-
वसहितो हर्षात्सेनामध्यगतो विभुः । वारणेंद्रनिभाः सर्वे वानराः कामरूपि-
णः ॥ ३४ ॥ क्ष्वेलंतः परिगर्जंतो जग्मुस्ते दक्षिणां दिशम् । भक्षयंतो ययुः सर्वे
फलानि च मधूनि च ॥ ३५ ॥ ब्रुवंतो राघवस्याग्रे हनिष्यामोऽद्य रावणम् । एवं ते

वानरश्रेष्ठा गच्छंत्यतुलविक्रमाः ॥ ३६ ॥ हरिभ्यामुह्यमानौ तौ शुशुभाते रघू-
त्तमौ । नक्षत्रैः सेवितौ यद्वचन्द्रसूर्याविवांबरे ॥ ३७ ॥ आवृत्य पृथिवीं कृत्स्नां
जगाम महती चमूः । प्रस्फोटयंतः पुच्छाग्रानुद्वहंतश्च पादपान् ॥ ३८ ॥ शैला-
नारोहयंतश्च जग्मुर्मारुतवेगतः । असंख्याताश्च सर्वत्र वानराः परिपूरिताः ॥
३९ ॥ हृष्टास्ते जग्मुरत्यर्थं रामेण परिपालिताः । गता चमूर्दिवारात्रं क्वचिन्ना-
सज्जत क्षणम् ॥ ४० ॥ काननानि विचित्राणि पश्यन्मलयसह्ययोः । ते
सह्यं समतिक्रम्य मलयं च तथा गिरीन् ॥ ४१ ॥ आययुश्चानुपूर्व्येण समुद्रं
भीमनिःस्वनम् । अवतीर्य हनूमंतं रामः सुग्रीवसंयुतः ॥ ४२ ॥ सलिलाभ्या-
समासाद्य रामो वचनमब्रवीत् । आगताः स्मो वयं सर्वे समुद्रं मकरालयम् ॥
४३ ॥ इतो गंतुमशक्यं नो निरुपायेन वानराः ! अत्र सेनानिवेशोऽस्तु मंत्रया-
मोऽस्य तारणे ॥ ४४ ॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं सुग्रीवः सागरांतिके । सेनां न्य-

वेशयत्क्षिप्रं रक्षितां कपिकुंजरैः ॥ ४५ ॥ ते पश्यन्तो विषेदुस्तं सागरं भीम-
दर्शनम् । महोन्नततरङ्गाढ्यं भीमनक्रभयंकरम् ॥ ४६ ॥ अगाधं गगना
कारं सागरं वीक्ष्य दुःखिताः । तरिष्यामः कथं घोरं सागरं वरुणाल-
यम् ॥ ४७ ॥ हंतव्योऽस्माभिरद्यैव रावणो राक्षसाधमः । इति चिंताकुलाः सर्वे
रामपार्श्वे व्यवस्थिताः ॥ ४८ ॥ रामः सीतामनुस्मृत्य दुःखेन महता वृतः ।
विलप्य जानकीं सीतां बहुधा कार्यमानुषः ॥ ४९ ॥ अद्वितीयश्चिदात्मैकः
परमात्मा सनातनः । यस्तु जानाति रामस्य स्वरूपं तत्त्वतो जनः ॥ ५० ॥
तं न स्पृशति दुःखादि किमुतानंदमव्ययम् । दुःखहर्षभयक्रोधलोभमोहमदाद-
यः ॥ ५१ ॥ अज्ञानलिंगान्येतानि कुतः संति चिदात्मनि । देहाभिमानिनो दुःखं
न देहस्य चिदात्मनः ॥ ५२ ॥ संप्रसादे द्वयाभावात्सुखमात्रं हि दृश्यते ।
बुद्ध्याद्यभावात्संशुद्धे दुःखं तत्र न दृश्यते । अतो दुःखादिकं सर्वं बुद्धेरेव न

संशयः ॥ ५३ ॥ रामः परात्मा पुरुषः पुराणो नित्योदितो नित्यसुखो निरीहः । तथापि मायागुणसंगतोऽसौ सुखीव दुःखीव विभाव्यतेऽबुधैः ॥ ५४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

॥ अथ युद्धकांडे द्वितीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकाण्डे द्वितीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छन्दः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं द्वितीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः रं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः रं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः रं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः रं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः रं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः रं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः रं अस्त्राय फट् ॥ ॐ इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥

अथ ध्यानं ॥ लंकायां रावणो दृष्ट्वा कृतं कर्म हनूमता । दुष्करं दैवतैर्वापि ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः॥१॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे द्वितीयर्गसस्य संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

लंकायां रावणो दृष्ट्वा कृतं कर्म हनूमता । दुष्करं दैवतैर्वापि ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः॥१॥ आहूय मंत्रिणः सर्वानिदं वचनमब्रवीत्। हनूमता कृतं कर्म भवद्भिर्दृष्टमेव तत् ॥ २ ॥ प्रविश्य लंकां दुर्धर्षां दृष्ट्वा सीतां दुरासदाम्। हत्वा च राक्षसान्वीरानक्षं मंदोदरीसुतम् ॥ ३ ॥ दग्ध्वा लंकामशेषेण लंघयित्वा च सागरम् । युष्मान्सर्वानतिक्रम्य स्वस्थोऽगात्पुनरेव सः ॥ ४ ॥ किं कर्तव्यमितोऽस्माभिर्यूयं मंत्रविशारदाः । मंत्रयध्वं प्रयत्नेन यत्कृतं मे हितं भवेत् ॥ ५ ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा राक्षसास्तमथाब्रुवन् । देव शंका कुतो रामात्तव लोक-

जितो रणे ॥ ६ ॥ इंद्रस्तु बद्ध्वा निक्षिप्तः पुत्रेण तव पत्तने । जित्वा कुवेरमानीय पुष्पकं भुज्यते त्वया ॥ ७ ॥ यमो जितः कालदंडाद्भयं नाभूत्तव प्रभो । वरुणो हुङ्कृतेनैव जितः सर्वेऽपि राक्षसाः ॥ ८ ॥ मयो महासुरो भीत्या कन्यां दत्त्वा स्वयं तव । त्वद्वशे वर्ततेऽद्यापि किमुतान्ये महासुराः ॥ ९ ॥ हनूमद्धर्षणं यत्तु तदवज्ञाकृतं च नः । वानरोऽयं किमस्माकमस्मिन्पौरुषदर्शने ॥ १० ॥ इत्युपेक्षितमस्माभिर्धर्षणं तेन किं भवेत् । वयं प्रमत्ताः किं तेन वंचिताः स्मो हनूमता ॥ ११ ॥ जानीमो यदि तं सर्वे कथं जीवन् गमिष्यति । आज्ञापय जगत्कृत्स्नमवानरममानुषम् ॥ १२ ॥ कृत्वा यास्यामहे सर्वे प्रत्येकं वा नियोजय । कुम्भकर्णस्तदा प्राह रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १३ ॥ आरब्धं यत्त्वया कर्म स्वात्मनाशाय केवलम् । न दृष्टोऽसि तदा भाग्यात्त्वं रामेण महात्मना ॥ १४ ॥ यदि पश्यति रामस्त्वां जीवन्नायासि रावण । रामो न मानु-

षो देवः साक्षान्नारायणोऽव्ययः ॥ १५ ॥ सीता भगवती लक्ष्मी रामपत्नी यशस्विनी । राक्षसानां विनाशाय त्वयानीता सुमध्यमा ॥१६॥ विषपिंडमिवागीर्य महानीनो यथा तथा । आनीता जानकी पश्चात्त्वया किंवा भविष्यति ॥१७॥ यद्यप्यनुचितं कर्म त्वया कृतमजानता । सर्वं समं करिष्यामि स्वस्थचित्तो भव प्रभो ॥१८॥ कुंभकर्णवचःश्रुत्वा वाक्यमिंद्रजिदब्रवीत् । देहि देव ममानुज्ञां हत्वा रामं सलक्ष्मणम् । सुग्रीवं वानरांश्चैव पुनर्यास्यामि तेऽतिकम् ॥ १९ ॥ तत्रागतो भागवतप्रधानो विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः । श्रीरामपादद्वय एकतानः प्रणम्य देवारिमुपोपविष्टः ॥ २० ॥ विलोक्य कुंभश्रवणादिदैत्यान्मत्तप्रमत्ताननतिविस्मयेन । विलोक्य कामातुरमप्रमत्तो दशाननं प्राह विशुद्धबुद्धिः ॥ २१ ॥ न कुंभकर्णेंद्रजितौ च राजंस्तथा महापार्श्वमहोदरौ तौ । निकुंभकुंभौ च तथातिकायः स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ॥ २२ ॥ सीताभिधानेन महाग्रहेण ग्रस्तोऽसि राजन्

न च ते विमोक्षः । तामेव सत्कृत्य महाधनेन दत्त्वाभिरामाय सुखी भव त्वम् ॥ २३ ॥ यावन्न रामस्य शिताः शिलीमुखा लङ्कामभिव्याप्य शिरांसि रक्षसाम् । छिंदंति तावद्रघुनायकस्य भो तां जानकीं त्वं प्रतिदातुमर्हसि ॥२४॥ यावन्नगाभाः कपयो महाबला हरींद्रतुल्या नखदंष्ट्रयोधिनः । लङ्कां समाक्रम्य विनाशयंति ते तावद्रुतं देवि रघूत्तमाय ताम् ॥ २५ ॥ जीवन्न रामेण विमोक्ष्यसे त्वं गुप्तः सुरेंद्रैरपि शंकरेण । न देवराजांकगतो न मृत्योः पाताललोकानपि संप्रविष्टः ॥ २६ ॥ शुभं हितं पवित्रं च विभीषणवचः खलः । प्रतिजग्राह नैवासौ म्रियमाण इवौषधम् ॥ २७ ॥ कालेन नोदितो दैत्यो विभीषणमथाब्रवीत् । मद्दत्तभोगैः पुष्टांगो मत्समीपे वसन्नपि ॥ २८ ॥ प्रतीपमाचरत्येष ममैव हितकारिणः । मित्रभावेन शत्रुर्मे जातो नास्त्यत्र संशयः ॥ २९ ॥ अनार्येण कृतघ्नेन संगतिर्मे न युज्यते । विनाशमभिकांक्षंति ज्ञातीनां ज्ञात

थः सदा ॥ ३० ॥ योऽन्यस्त्वेवंविधं ब्रूयाद्वाक्यमेकं निशाचरः । हन्मि तस्मिन् क्षणे एव धिक् त्वां रक्षःकुलाधमम् ॥ ३१ ॥ रावणेनैवमुक्तः सन्परुषं स विभीषणः । उत्पपात सभामध्याद्गदापाणिर्महाबलः ॥ ३२ ॥ चतुर्भिर्मंत्रिभिः सार्धं गगनस्थोऽब्रवीद्वचः । क्रोधेन महताविष्टो रावणं दशकंधरम् । मा विनाशमुपैहि त्वं प्रियवादिनमेव माम् ॥ ३३ ॥ धिक्करोषि तथापि त्वं ज्येष्ठो भ्राता पितुः समः । कालो राघवरूपेण जातो दशरथालये ॥ ३४ ॥ काली सीताभिधानेन जाता जनकनंदिनी । तावुभावागतावत्र भूमेर्भारापनुत्तये ॥ ३५ ॥ तेनैव प्रेरितस्त्वं तु न शृणोषि हितं मम । श्रीरामः प्रकृतेः साक्षात्परस्तात्सर्वदा स्थितः ॥ ३६ ॥ बहिरंतश्च भूतानां समः सर्वत्र संस्थितः । नामरूपादिभेदेन तत्तन्मय इवामलः ॥ ३७ ॥ यथा नानाप्रकारेषु वृक्षेष्वेको महानलः । तत्तदाकृतिभेदेन भिद्यते ज्ञानचक्षुषाम् ॥ ३८ ॥ पंच

कोशादिभेदेन तत्तन्मय इवाबभौ । नीलपीतादियोगेन निर्मलः स्फटिको यथा ॥ ३९ ॥ स एव नित्यमुक्तोऽपि स्वमायागुणबिंबितः । कालः प्रधानपुरुषोऽव्यक्तं चेति चतुर्विधः ॥ ४० ॥ प्रधानपुरुषाभ्यां स जगत्कृत्स्नं सृजत्यजः । कालरूपेण कलनां जगतः कुरुतेऽव्ययः ॥ ४१ ॥ कालरूपी स भगवान् रामरूपेण मायया ॥ ४२ ॥ ब्रह्मणा प्रार्थितो देवस्त्वद्वधार्थमिहागतः । तदन्यथा कथं कुर्यात्सत्यसंकल्प ईश्वरः ॥ ४३ ॥ हनिष्यति त्वां रामस्तु सपुत्रबलवाहनम् । हन्यमानं न शक्नोमि द्रष्टुं रामेण रावण ॥ ४४ ॥ त्वां राक्षसकुलं कृत्स्नं ततो गच्छामि राघवम् । मयि याते सुखी भूत्वा रमस्व भवने चिरम् ॥ ४५ ॥ विभीषणो रावणवाक्यतः क्षणाद्विसृज्य सर्वं सपरिच्छदं गृहम् । जगाम रामस्य पदारविंदयोः सेवाभिकांक्षी परिपूर्णमानसः ॥ ४६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥२॥

॥ अथ युद्धकाण्डे तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे तृतीयसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीनवमीबीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं तृतीयसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः तं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः तं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः तं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः तं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः तं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः तं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः तं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः तं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ विभीषणो महाभागश्चतुर्भिर्मंत्रिभिः सह । आगत्य गगने रामसंमुखे समवस्थितः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे तृतीयसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

विभीषणो महाभागश्चतुर्भिर्मन्त्रिभिः सह । आगत्य गगने रामसंमुखे समवस्थितः ॥ १ ॥ उच्चैरुवाच भोः स्वामिन् रामराजीवलोचन । रावणस्यानुजोऽहं ते दारहर्तुर्विभीषणः ॥ २ ॥ नाम्ना भ्राता निरस्तोऽहं त्वामेव शरणं गतः । हितमुक्तं मया देव तस्य चाविदितात्मनः ॥ ३ ॥ सीतां रामाय वैदेहीं प्रेषयेति पुनः पुनः । उक्तोऽपि न शृणोत्येष कालपाशवशं गतः ॥ ४ ॥ हंतुं मां खड्गमादाय प्राद्रवद्राक्षसाधमः । ततोऽचिरेण सचिवैश्चतुर्भिः सहितो भयात् ॥ ५ ॥ त्वामेव भवमोक्षाय मुमुक्षुः शरणं गतः । विभीषणवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६ ॥ विश्वासार्हो न ते राम मायावी राक्षसाधमः । सीताहर्तुर्विशेषेण रावणस्यानुजो बली ॥ ७ ॥

मंत्रिभिः सायुधैरस्मान् विवरे निहनिष्यति । तदाज्ञापय मे देव वानरैर्ह-
न्यतामयम् ॥ ८ ॥ ममैवं भाति ते राम बुद्ध्या किं निश्चितं वद । श्रुत्वा
सुग्रीववचनं रामः सस्मितमब्रवीत् ॥ ९ ॥ यदीच्छामि कपिश्रेष्ठ लोकान्सर्वा-
न्सहेश्वरान् । निमिषार्धेन संहन्यां सृजामि निमिषार्धतः ॥ १० ॥ अतो मया-
भयं दत्तं शीघ्रमानय राक्षसम् ॥ ११ ॥ सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति याचते ॥
अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ १२ ॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो
हृष्टमानसः । विभीषणमथानाय्य दर्शयामास राघवम् ॥ १३ ॥ विभीषणस्तु
साष्टांगं प्रणिपत्य रघूत्तमम् । हर्षगद्गदया वाचा भक्त्या च परयान्वितः ॥१४॥
रामं श्यामं विशालाक्षं प्रसन्नमुखपंकजम् । धनुर्बाणधरं शांतं लक्ष्मणेन सम-
न्वितम् ॥ १५ ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ १६ ॥ विभीषण
उवाच ॥ नमस्ते रामराजेन्द्र नमः सीतामनोरम । नमस्ते चंडकोदण्ड-

नमस्ते भक्तवत्सल ॥ १७ ॥ नमोऽनंताय शांताय रामायामिततेजसे । सुग्रीवमित्राय च ते रघूणां पतये नमः ॥ १८ ॥ जगदुत्पत्तिनाशानां कारणाय महात्मने ॥ त्रैलोक्यगुरवेऽनादिगृहस्थाय नमोनमः ॥ १९ ॥ त्वमादिर्जगतां राम त्वमेव स्थितिकारणम् । त्वमंते निधनस्थानं स्वेच्छाचारस्त्वमेव हि ॥ २० ॥ चराचराणां भूतानां बहिरंतश्च राघव । व्याप्यव्यापकरूपेण भवान् भाति जगन्मयः ॥२१॥ त्वन्मायया हृतज्ञाना नष्टात्मानो विचेतसः । गतागतं प्रपद्यंते पापपुण्यवशात् सदा ॥ २२ ॥ तावत्सत्यं जगद्भाति शुक्तिकारजतं यथा । यावन्न ज्ञायते ज्ञानचेतसा नान्यगामिना ॥ २३ ॥ त्वदज्ञानात्सदा युक्ताः पुत्रदारगृहादिषु । रमंते विषयान्सर्वानंते दुःखप्रदान्विभो ॥२४॥ त्वमिंद्रोऽग्निर्यमो रक्षो वरुणश्च तथानिलः । कुबेरश्च तथा रुद्रस्त्वमेव पुरुषोत्तम ॥ २५ ॥ त्वमणो रण्वणीयांश्च स्थूलात् स्थूलतरः प्रभो । त्वं पिता सर्वलोकानां माता धाता त्वमेव

हि ॥ २६ ॥ आदिमध्यांतरहितः परिपूर्णोऽच्युतोऽव्ययः । त्वं पाणिपादरहित-
श्चक्षुःश्रोत्रविवर्जितः ॥ २७ ॥ श्रोता द्रष्टा ग्रहीता च जवनस्त्वं खरांतकः ।
कोशेभ्यो व्यतिरिक्तस्त्वं निर्गुणो निरुपाश्रयः ॥ २८ ॥ निर्विकल्पो निर्विकारो
निराकारो निरीश्वरः । षड्भावरहितोऽनादिः पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ २९ ॥
मायया गृह्यमाणस्त्वं मनुष्य इव भाव्यसे । ज्ञात्वा त्वां निर्गुणमजं वैष्णवा
मोक्षगामिनः ॥ ३० ॥ अहं त्वत्पादसद्भक्तिनिःश्रेणिं प्राप्य राघव । इच्छामि
ज्ञानयोगाख्यं सौधमारोढुमीश्वर ॥ ३१ ॥ नमः सीतापते राम नमः कारुणिको-
त्तम । रावणारे नमस्तुभ्यं त्राहि मां भवसागरात् ॥ ३२ ॥ ततः प्रसन्नः प्रोवाच
श्रीरामो भक्तवत्सलः । वरं वृणीष्व भद्रं ते वांछितं वरदोऽस्म्यहम् ॥ ३३ ॥
विभीषण उवाच ॥ धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि कृतकार्योऽस्मि राघव । त्वत्पाद-
दर्शनादेव विमुक्तोऽस्मि न संशयः ॥ ३४ ॥ नास्ति मत्सदृशो धन्यो नास्ति

मत्सदृशः शुचिः । नास्ति मत्सदृशो लोके राम त्वन्मूर्तिदर्शनात् ॥ ३५ ॥
कर्मबंधविनाशाय त्वज्ज्ञानं भक्तिलक्षणम् । त्वद्ध्यानं परमार्थं च देहि मे
रघुनन्दन ॥ ३६ ॥ न याचे राम राजेन्द्र सुखं विषयसंभवम् । त्वत्पादकमले
सक्ता भक्तिरेव सदास्तु मे ॥ ३७ ॥ ओमित्युक्त्वा पुनः प्रीतो रामः प्रोवाच
राक्षसम् । शृणु वक्ष्यामि ते भद्र रहस्यं मम निश्चितम् ॥ ३८ ॥ मद्भक्तानां प्रशांतानां
योगिनां वीतरागिणाम् । हृदये सीतया नित्यं वसाम्यत्र न संशयः ॥ ३९ ॥
तस्मात्त्वं सर्वदा शांतः सर्वकल्मषवर्जितः । मां ध्यात्वा मोक्ष्यसे नित्यं घोर-
संसारसागरात् ॥ ४० ॥ स्तोत्रमेतत्पठेद्यस्तु लिखेद्यः शृणुयादपि । मत्प्रीतये
ममाभीष्टं सारूप्यं समवाप्नुयात् ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणं प्राह श्रीरामो
भक्तभक्तिमान् । पश्यत्विदानीमेवैष मम संदर्शने फलम् ॥ ४२ ॥ लंकाराज्ये
ऽभिषेक्ष्यामि जलमानय सागरात् । यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥ ४३ ॥

यावन्मम कथा लोके तावद्राज्यं करोत्यसौ। इत्युक्त्वा लक्ष्मणेनांबु ह्यानाय्य कलशेन तम् ॥ ४४ ॥ लंकाराज्याधिपत्यार्थमभिषेकं रमापतिः। कारयामास सचिवैर्लक्ष्मणेन विशेषतः ॥ ४५ ॥ साधुसाध्विति ते सर्वे वानरास्तुष्टुवुर्भृशम्। सुग्रीवोऽपि परिष्वज्य विभीषणमथाब्रवीत् ॥ ४६ ॥ विभीषण वयं सर्वे रामस्य परमात्मनः। किंकरास्तत्र मुख्यस्त्वं भक्त्या रामपरिग्रहात्। रावणस्य विनाशे त्वं साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥ ४७ ॥ विभीषण उवाच ॥ अहं कियान्सहायत्वे रामस्य परमात्मनः। किन्तु दास्यं करिष्येऽहं भक्त्या शक्त्यात्ममायया ॥ ४८ ॥ दशग्रीवेण संदिष्टः शुको नाम महासुरः। संस्थितो ह्यंबरे वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ त्वामाह रावणो राजा भ्रातरं राक्षसाधिपः। महाकुलप्रसूतस्त्वं राजासि वनचारिणाम् ॥ ५० ॥ मम भ्रातृसमानस्त्वं तव नास्त्यर्थविप्लवः। अहं यदहरं भार्यां राजपुत्रस्य किं तव ॥ ५१ ॥ किष्किंधां

याहि हरिभिर्लंङ्का शक्या न दैवतैः । प्राप्तुं किं मानवैरल्पसत्त्वैर्वानरयूथपैः ॥ ५२ ॥ तं प्रापयंतं वचनं तूर्णमुत्प्लुत्य वानराः । प्रापद्यंत तदा क्षिप्रं निहंतुं दृढमुष्टिभिः ॥ ५३ ॥ वानरैर्हन्यमानस्तु शुको राममथाब्रवीत् । न दूतान् घ्नंति राजेन्द्र वानरान्वारय प्रभो ॥ ५४ ॥ रामः श्रुत्वा तदा वाक्यं शुकस्य परिदेवितम् । मा वधिष्टेति रामस्तान्वारयामास वानरान् ॥५५॥ पुनरंबरमासाद्य शुकः सुग्रीवमब्रवीत् । ब्रूहि राजन्दशग्रीवं किं वक्ष्यामि व्रजाम्यहम् ॥ ५६ ॥ सुग्रीव उवाच ॥ यथा वाली मम भ्राता तथा त्वं राक्षसाधम । हंतव्यस्त्वं मया यत्नात्सपुत्रबलवाहनः ॥ ५७ ॥ ब्रूहि मे रामचन्द्रस्य भार्यां हृत्वा क्व यास्यसि । ततो रामाज्ञया धृत्वा शुकं बद्ध्वान्वरक्षयत ॥ ५८ ॥ शार्दूलोऽपि ततः पूर्वं दृष्ट्वा कपिबलं महत् । यथावत्कथयामास रावणाय स राक्षसः ॥ ५९ ॥ दीर्घचिंतापरो भूत्वा निःश्वसन्नास मंदिरे । ततः समुद्रमावेक्ष्य रामो रक्तांतलोचनः

॥ ६० ॥ पश्य लक्ष्मण दुष्टोऽसौ वारिधिर्मामुपागतम् । नाभिनंदति दुष्टात्मा
दर्शनार्थं ममानघ ॥ ६१ जानाति मानुषोऽयं मे किं करिष्यति वानरैः । अद्य
पश्य महाबाहो शोषयिष्यामि वारिधिम् ॥ ६२ ॥ पादेनैव गमिष्यंति वानरा
विगतज्वराः । इत्युक्त्वा क्रोधताम्राक्ष आरोपितधनुर्धरः ॥ ६३ ॥ तूणीराद्बा-
णमादाय कालाग्निसदृशप्रभम् । संधाय चापमाकृष्य रामो वाक्यमथाब्र-
वीत् ॥ ६४ ॥ पश्यंतु सर्वभूतानि रामस्य शरविक्रमम् । इदानीं भस्मसात्कुर्यां
समुद्रं सरितां पतिम् ॥ ६५ ॥ एवं ब्रुवति रामे तु सशैलवनकानना । चचाल
वसुधा द्यौश्च दिशश्च तमसावृताः ॥ ६६ ॥ चुक्षुभे सागरो वेलां भयाद्योजन-
मत्यगात् । तिमिनक्रझषा मीनाः प्रतप्ताः परितत्रसुः ॥ ६७ ॥ एतस्मिन्नंतरे सा-
क्षात्सागरो दिव्यरूपधृक् । दिव्याभरणसंपन्नः स्वभासा भासयन् दिशः ॥६८॥
स्वांतस्थदिव्यरत्नानि कराभ्यां परिगृह्य सः । पादयोः पुरतः क्षिप्त्वा रामस्योपायनं

वहु ॥६९॥ दंडवत्प्रणिपत्याह रामं रक्तांतलोचनम् । त्राहि त्राहि जगन्नाथ राम त्रैलोक्यरक्षक ॥७०॥ जडोऽहं राम ते सृष्टः सृजता निखिलं जगत् । स्वभावमन्यथा कर्तुं कः शक्तो देवनिर्मितम् ॥७१॥ स्थूलानि पंच भूतानि जडान्येव स्वभावतः । सृष्टानि भवतैतानि त्वदाज्ञां लंघयंति न ॥ ७२ ॥ तामसादहमो राम भूतानि प्रभवंति हि । कारणानुगमात्तेषां जडत्वं तामसं स्वतः ॥ ७३ ॥ निर्गुणस्त्वं निराकारो यदा मायागुणान्प्रभो । लीलयांगीकरोषि त्वं तदा वैराजनामवान् ॥७४॥ गुणात्मनो विराजश्च सत्त्वाद्देवा वभूविरे । रजोगुणात्प्रजेशाद्या मन्योर्भूतपतिस्तव ॥ ७५ ॥ त्वामहं मायया छन्नं लीलया मानुषाकृतिम् ॥ ७६ ॥ जडबुद्धिर्जडो मूर्खः कथं जानामि निर्गुणम् । दंड एव हि मूर्खाणां सन्मार्गप्रापकः प्रभो ॥ ७७ ॥ भूतानाममरश्रेष्ठ पशूनां लगुडो यथा । शरणं ते व्रजामीश शरण्यं भक्तवत्सल ॥ अभयं देहि मे राम लंकामार्गं ददामि ते ॥ ७८ ॥ श्रीराम

उवाच ॥ अमोघोऽयं महाबाणः कस्मिन्देशे निपात्यताम् । लक्ष्यं दर्शय मे शीघ्रं बाणस्यामोघपातिनः ॥ ७९ ॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा करे दृष्ट्वा महाशरम् । महोदधिर्महानेता राघवं वाक्यमब्रवीत ॥ ८० ॥ रामोत्तरप्रदेशे तु द्रुमकुल्य इति श्रुतः । प्रदेशस्तत्र बहवः पापात्मानो दिवानिशम् ॥ ८१ ॥ बाधंते मां रघुश्रेष्ठ तत्र ते पात्यतां शरः । रामेण सृष्टो बाणस्तु क्षणादाभरिमंडलम् ॥ ८२ ॥ हत्वा पुनः समागत्य तूणीरे पूर्ववत्स्थितः । ततोऽब्रवीद्रघुश्रेष्ठं सागरो विनयान्वितः ॥ ८३ ॥ नलः सेतुं करोत्वस्मिन् जले मे विश्वकर्मणः । सुतो धीमान् समर्थोऽस्मिन्कार्ये लब्धवरो हरिः ॥ ८४ ॥ कीर्तिं जानंतु ते लोकाः सर्वलोकमलापहाम् । इत्युक्त्वा राघवं नत्वा ययौ सिंधुरदृश्यताम् ॥ ८५ ॥ ततो रामस्तु सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां समन्वितः । नलमाज्ञापयच्छीघ्रं वानरैः सेतुबंधने ॥ ८६ ॥ ततोऽ-

तिष्ठद्भिः प्लवगेंद्रयूथपैर्महानगेंद्रप्रतिमैर्युतो नलः ॥ बबंध सेतुं शतयोजनायतं सुविस्तृतं पर्वतपादपैर्दृढम् ॥ ८७ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

॥ अथ युद्धकाण्डे चतुर्थ सर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे चतुर्थसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुक संपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये संत्राणाक्षरसंयुक्तं चतुर्थसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः शं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः शं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः शं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः शं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः शं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः शं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः शं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः शं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः शं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः शं कवचाय हुम् ॥ ॐ म रः शं नेत्रत्राय वौषट ॥ ॐ मः रः शं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः शं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥

अथ ध्यानम् ॥ सेतुमारभमाणस्तु तत्र रामेश्वरं शिवम् ॥ संस्थाप्य पूजयित्वाह रामो लोकहिताय च । इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे चतुर्थसर्गे संकल्पादन्यासध्यानजपविधिः ॥ ४ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

सेतुमारभमाणस्तु तत्र रामेश्वरं शिवम् । संस्थाप्य पूजयित्वाऽऽह रामो लोकहिताय च ॥ १ ॥ प्रणमेत्सेतुबंधं यो दृष्ट्वा रामेश्वरं शिवम् । ब्रह्महत्यादिपापेभ्यो मुच्यते मदनुग्रहात् ॥ २ ॥ सेतुबंधे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा रामेश्वरं हरम् । संकल्पनियतो भूत्वा गत्वा वाराणसीं नरः ॥ ३ ॥ आनीय गंगसलिलं रामेशमभिषिच्य च । समुद्रे क्षिप्तसद्भारो ब्रह्म प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ४ ॥ कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश । द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशतिः ॥ ५ ॥ तृतीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशतिः । चतुर्थेन तथा चाह्ना

द्वाविंशतिरिति श्रुतम् ॥ ६ ॥ पंचमेन त्रयोविंशद्योजनानि समंततः । बबंध सागरे सेतुं नलो वानरसत्तमः ॥ ७ ॥ तेनैव जग्मुः कपयो योजनानां शतं द्रुतम् । असंख्याताः सुवेलाद्रिं रुरुधुः प्लवगोत्तमाः ॥ ८ ॥ आरुह्य मारुतिं रामो लक्ष्मणोऽप्यंगदं तथा । दिदृक्षू राघवो लंकामारुरोहाचलं महत् ॥ ९ ॥ दृष्ट्वा लंकां सुविस्तीर्णां नानाचित्रध्वजाकुलाम् । चित्रप्रासादसंबाधां स्वर्णप्राकारतोरणाम् ॥ १० ॥ परिखाभिः शतघ्नीभिः संक्रमैश्च विराजिताम् । प्रसादोपरि विस्तीर्णप्रदेशे दशकंधरः ॥ ११ ॥ मंत्रिभिः सहितो वीरः किरीटदशकोज्ज्वलः । नीलाद्रिशिखराकारः कालमेघसमप्रभः ॥ १२ ॥ रत्नदंडैः सितच्छत्रैरनेकैः परिशोभितः । एतस्मिन्नन्तरे बद्धो मुक्तो रामेण वै शुकः ॥ १३ ॥ वानरैस्ताडितः सम्यक् दशाननमुपागतः । प्रहसन् रावणः प्राह पीडितः किं परैः शुक ॥ १४ ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा शुको वचनमब्रवीत् । सागरस्योत्तरे तीरेऽ-

ब्रुवं ते वचनं यथा ॥ तत उत्प्लुत्य कपयो गृहीत्वा मां क्षणात्ततः ॥ १५ ॥
मुष्टिभिर्नखदंतैश्च हंतुं लोप्तुं प्रचक्रमुः । ततो मां राम रक्षेति क्रोशंतं रघुपुं-
गवः ॥ १६ ॥ विसृज्यतामिति प्राह विसृष्टोऽहं कपीश्वरैः । ततोऽहमागतो
भीत्या दृष्ट्वा तद्वानरं बलम् ॥ १७ ॥ राक्षसानां बलौघस्य वानरेन्द्रबलस्य च ।
नैनयोर्विद्यते संधिर्देवदानवयोरिव ॥ १८ ॥ पुरप्राकारमायांति क्षिप्रमेकतरं
कुरु । सीतां वास्मै प्रयच्छाशु युद्धं वा दीयतां प्रभो ॥ १९ ॥ मामाह रामस्त्वं
ब्रूहि रावणं मद्वचः शुक । यद्बलं च समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ॥ २० ॥
तद्दर्शय यथाकामं ससैन्यः सहबांधवः । श्वः काले नगरीं लंकां सप्राकारां
सतोरणाम् ॥ २१ ॥ राक्षसं च बलं पश्य शरैर्विध्वंसितं मया । घोररोषमहं
मोक्ष्ये बलं धारय रावण ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वोपरराामाथ रामः कमललोचनः ।
एकस्थानगता यत्र चत्वारः पुरुषर्षभाः ॥ २३ ॥ श्रीरामो लक्ष्मणश्चैव सुग्रीवश्च

विभीषणः। एत एव समर्थास्ते लंकां नाशयितुं प्रभो ॥ २४ ॥ उत्पाट्य भस्मीकरणे सर्वे तिष्ठंतु वानराः। तस्य यादृग् बलं दृष्टं रूपं प्रहरणानि च ॥ २५ ॥ वधिष्यति पुरं सर्वमेकस्तिष्ठंतु ते त्रयः। पश्य वानरसेनां तामसंख्यानां प्रपूरिताम् ॥ २६ ॥ गर्जंति वानरास्तत्र पश्य पर्वतसन्निभाः। न शक्यास्ते गणयितुं प्राधान्येन ब्रवीमि ते ॥ २७ ॥ एष योऽभिमुखो लंकां नदंस्तिष्ठति वानरः। यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ॥ २८ ॥ सुग्रीवसेनाधिपतिर्नीलो नामाग्निनंदनः। एष पर्वतशृङ्गाभः पद्मकिंजल्कसन्निभः ॥ २९ ॥ स्फोटयत्यभिसंरब्धो लांगूलं च पुनः पुनः। युवराजोऽङ्गदो नाम बालिपुत्रोऽतिवीर्यवान् ॥ ३० ॥ येन दृष्टा जनकजा रामस्यातीव वल्लभा। हनूमानेष विख्यातो हतो येन तवात्मजः ॥ ३१ ॥ श्वेतो रजतसंकाशो महाबुद्धिपराक्रमः। तूर्णं सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति वानरः ॥ ३२ ॥ यस्त्वेष सिंहसंकाशः पश्यस्यतुलविक्रमः। रंभो-

नाम महासत्त्वो लंकां नाशयितुं क्षमः ॥ ३३ ॥ एष पश्यति वै लंकां दिधक्षन्निव वानरः। शरभो नाम राजेन्द्र कोटियूथपनायकः ॥ ३४ ॥ पनसश्च महावीर्यो मैंदश्च द्विविदस्तथा। नलश्च सेतुकर्तासौ विश्वकर्मसुतो बली ॥ ३५ ॥ वानराणां वर्णने वा संख्याने वा क ईश्वरः। शूराः सर्वे महाकायाः सर्वे युद्धाभिकांक्षिणः ॥ ३६ ॥ शक्ताः सर्वे चूर्णयितुं लंकां रक्षोगणैः सह। एतेषां बलसंख्यानं प्रत्येकं वच्मि ते शृणु ॥३७॥ एषां कोटिसहस्राणि नव पंच च सप्त च। तथा शंखसहस्राणि तथार्बुदशतानि च ॥ ३८ ॥ सुग्रीवसचिवानां ते बलमेतत्प्रकीर्तितम्। अन्येषां तु बलं नाहं वक्तुं शक्तोऽस्मि रावण ॥ ३९ ॥ रामो न मानुषः साक्षादादिनारायणः परः। सीता साक्षाज्जगद्धेतुश्चिच्छक्तिर्जगदात्मिका ॥ ४० ॥ ताभ्यामेव समुत्पन्नं जगत्स्थावरजंगमम्। तस्माद्रामश्च सीता च जगतस्तस्थुषश्च तौ ॥ ४१ ॥ पितरौ पृथिवीपाल तयोर्वैरी कथं भवेत्।

अजानता त्वयाऽऽनीता जगन्मातैव जानकी ॥ ४२ ॥ क्षणनाशिनि संसारे शरीरे क्षणभंगुरे। पंचभूतात्मके राजंश्चतुर्विंशतितत्त्वके ॥ ४३ ॥ मलमांसास्थिदुर्गंधभूयिष्ठेऽहंकृतालये। कैवास्था व्यतिरिक्तस्य काये तव जडात्मके ॥४४॥ यत्कृते ब्रह्महत्यादिपातकानि कृतानि ते। भोगभोक्ता तु यो देहः स देहोऽत्र पतिष्यति ॥ ४५ ॥ पुण्यपापे समायातो जीवेन सुखदुःखयोः। कारणे देहयोगादि नात्मनः कुरुतोऽनिशम् ॥ ४६ ॥ यावद्देहोऽस्मि कर्तास्मीत्यात्माऽहंकुरुतेऽवशः। अध्यासात्तावदेव स्याज्जन्मनाशादिसंभवः ॥ ४७ ॥ तस्मात्त्वं त्यज देहादावभिमानं महामते। आत्मातिनिर्मलः शुद्धो विज्ञानात्माऽचलोऽव्ययः ॥ ॥ ४८ ॥ स्वाज्ञानवशतो बंधं प्रतिपद्य विमुह्यति। तस्मात्त्वं शुद्धभावेन ज्ञात्वात्मानं सदा स्मर ॥ ४९ ॥ विरतिं भज सर्वत्र पुत्रदारागृहादिषु। निरयेष्वपि भोगः स्याच्छ्वसूकरतनावपि ॥ ५० ॥ देहं लब्ध्वा विवेकाढ्यं द्विजत्वं च विशे-

षतः । तत्रापि भारते वर्षे कर्मभूमौ सुदुर्लभम् ॥ ५१ ॥ को विद्वानात्मसात्कृत्वा देहं भोगानुगो भवेत् । अतस्त्वं ब्राह्मणो भूत्वा पौलस्त्यतनयश्च सत् ॥५२॥ अज्ञानीव सदा भोगाननुधावसि किं मुधा । इतः परं वा त्यक्त्वा त्वं सर्वसंङ्गं समाश्रय ॥ ५३ ॥ राममेव परात्मानं भक्तिभावेन सर्वदा । सीतां समर्प्य रामाय तत्पादानुचरो भव ॥ ५४ ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं प्रयास्यसि । नोचेद्गमिष्यसेऽधोधः पुनरावृत्तिवर्जितः । अङ्गीकुरुष्व मद्वाक्यं हितमेव वदामि ते ॥ ५५ ॥ सत्सङ्गतिं कुरु भजस्व हरिं शरण्यं श्रीराघवं मरकतोपलकांतिकांतम् । सीतासमेतमनिशं धृतचापबाणं सुग्रीवलक्ष्मणबिभीषणसेवितांघ्रिम् ॥ ५६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

अथ युद्धकाण्डे पंचमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गाय-

त्री छन्दः ॥ ॐ नमोनारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजं ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकं ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टात्तरसंयुक्तं पञ्चमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः त्रुं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः त्रुं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः त्रुं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः त्रुं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः त्रुं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः त्रुं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः त्रुं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः त्रुं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः त्रुं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः त्रुं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः त्रुं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथध्यानम् ॥ श्रुत्वा शुकमुखोद्गीतं वाक्यमज्ञाननाशनम् ॥ रावणः क्रोधताम्राक्षो दहन्निव तमब्रवीत् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे पञ्चमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

श्रुत्वा शुकमुखोद्गीतं वाक्यमज्ञाननाशनम् । रावणः क्रोधताम्राक्षो दहन्निव तमब्रवीत् ॥ १ ॥ अनुजीव्य सुदुर्बुद्धे गुरुवद्भाषसे कथम् । शासिताहं त्रिजगतां त्वं मां शिक्षन्न लज्जसे ॥ २ ॥ इदानीमेव हन्मि त्वां किंतु पूर्वकृतं तव ।

स्मरामि तेन रक्षामि त्वां यद्यपि वधोचितम् ॥ ३ ॥ इतो गच्छ विमूढ त्वमेवं
श्रोतुं न मे क्षमम् । महाप्रसाद इत्युक्त्वा वेपमानो गृहं ययौ ॥ ४ ॥ शुकोऽपि
ब्राह्मणः पूर्वं ब्रह्मिष्ठो ब्रह्मवित्तमः । वानप्रस्थविधानेन वने तिष्ठन् स्वकर्मकृत् ॥
॥ ५ ॥ देवानामभिवृद्ध्यर्थं विनाशाय सुरद्विषाम् । चकार यज्ञविततिमवि-
च्छिन्नां महामतिः ॥ ६ ॥ राक्षसानां विरोधोऽभूच्छुको देवहितोद्यतः । वज्र-
दंष्ट्र इति ख्यातस्तत्रैको राक्षसो महान् ॥ ७ ॥ अंतरं प्रेप्सुरातिष्ठच्छुकापकर-
णोद्यतः । कदाचिदागतोऽगस्त्यस्तस्याश्रमपदं मुनेः ॥ ८ ॥ तेन संपूजितोऽगस्त्यः
भोजनार्थं निमन्त्रितः । गते स्नातुं मुनौ कुम्भसंभवे प्राप्य चांतरम् ॥ ९ ॥
अगस्त्यरूपधृक् सोऽपि राक्षसः शुकमब्रवीत् । यदि दास्यसि मे ब्रह्मन् भोजनं
देहि सामिषम् ॥ १० ॥ बहुकालं न भुक्तं मे मांसं छागांगसंभवम् । तथेति
कारयामास मांसभोज्यं सविस्तरम् ॥११॥ उपविष्टे मुनौ भोक्तुं राक्षसोऽतीव

सुंदरम् । शुक्रभार्यावपुर्धृत्वा तां चांतर्मोहयन् खलः ॥ १२ ॥ नरमांसं ददौ तस्मै सुपक्वं बहुविस्तरम् । दत्त्वैवांतर्दधे रक्षस्ततो दृष्ट्वा चुकोप सः ॥१३॥ अमेध्यं मानुषं मांसमगस्त्यः शुक्रमब्रवीत् । अभक्ष्यं मानुषं मांसं दत्तवानसि दुर्मते ॥ १४ ॥ मह्यं त्वं राक्षसो भूत्वा तिष्ठ त्वं मानुषाशनः । इति शप्तः पुरो भीत्या प्राहागस्त्यं मुने त्वया ॥ १५ ॥ इदानीं भाषितं मेऽद्य मांसं देहीति विस्तरम् । तथैव दत्तं मे देव किं मे शापं प्रदास्यसि ॥ १६ ॥ श्रुत्वा शुक्रस्य वचनं मुहूर्तं ध्यानमास्थितः । ज्ञात्वा रक्षःकृतं सर्वं ततः प्राह शुकं सुधीः ॥१७॥ तवापकारिणा सर्वं राक्षसेन कृतं त्विदम् । अविचार्यैव मे दत्तः शापस्ते मुनिसत्तम ॥ १८ ॥ तथापि मे वचोऽमोघमेवमेव भविष्यति । राक्षसं वपुरास्थाय रावणस्य सहायकृत् ॥ १९ ॥ तिष्ठ तावद्यदा रामो दशाननवधाय हि । आगमिष्यति लंकायाः समीपं वानरैः सह ॥२० ॥ प्रेषितो रावणेन त्वं चारो भूत्वा

रघूत्तमम् । दृष्ट्वा शापाद्विनिर्मुक्तो बोधयित्वा च रावणम् ॥ २१ ॥ तत्त्वज्ञानं ततो मुक्तः परं पदमवाप्स्यसि । इत्युक्तोऽगस्त्यमुनिना शुको ब्राह्मणसत्तमः ॥२२॥ बभूव राक्षसः सद्यो रावणं प्राप्य संस्थितः । इदानीं चाररूपेण दृष्ट्वा रामं सहानुजम् ॥ २३ ॥ रावणं तत्त्वविज्ञानं बोधयित्वा पुनर्द्रुतम् । पूर्ववद्ब्राह्मणो भूत्वा स्थितो वैखानसैः सह ॥ २४ ॥ ततः समागमद्वृद्धो माल्यवान् राक्षसो महान् । बुद्धिमान्नीतिनिपुणो राज्ञो मातुः प्रियः पिता ॥ २५ ॥ प्राह तं राक्षसं वीरं प्रशांतेनांतरात्मना । शृणु राजन्वचो मेऽद्य श्रुत्वा कुरु यथेप्सितम् ॥ २६ ॥ यदा प्रविष्टा नगरीं जानकी रामवल्लभा । तदादि पुर्यां दृश्यंते निमित्तानि दशानन ॥ २७ ॥ घोराणि नाशहेतूनि तानि मे वदतः शृणु । खरस्तनितनिर्घोषा मेघा अतिभयंकराः ॥ २८ ॥ शोणितेनाभिवर्षंति लंकामुष्णेन सर्वदा । रुदंति देवलिंगानि स्विद्यंति प्रचलन्ति च ॥ २९ ॥ कालिका

पांडुरैर्दंतैः प्रहसंत्यग्रतः स्थिताः । खरा गोषु प्रजायंते मूषका नकुलैः सह ॥३०॥ मार्जारेण तु युध्यंति पन्नगा गरुडेन तु । करालो विकटो मुंडः पुरुषः कृष्णपिंगलः ॥ ३१ ॥ कालो गृहाणि सर्वेषां काले काले त्ववेक्षते । एतान्यन्यानि दृश्यंते निमित्तान्युद्भवंति च ॥ ३२ ॥ अतः कुलस्य रक्षार्थं शांतिं कुरु दशानन । सीता सत्कृत्य सधनां रामायाशु प्रयच्छ भोः ॥३३॥ रामं नारायणं विद्धि विद्वेषं त्यज राघवे । यत्पादपोतमाश्रित्य ज्ञानिनो भवसागरम् ॥ ३४ ॥ तरंति भक्तिपूतांतास्ततो रामो न मानुषः । भजस्व भक्तिभावेन रामं सर्वहृदालयम् ॥ ३५ ॥ यद्यपि त्वं दुराचारो भक्त्या पूतो भविष्यसि । मद्वाक्यं कुरु राजेंद्र कुलकौशलहेतवे ॥ ३६ ॥ तत्तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः । न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥ ३७ ॥ मानवं कृपणं राममेकं शाखामृगाश्रयम् । समर्थं मन्यसे केन हीनं पित्रा मुनिप्रियम् ॥ ३८ ॥ रामेण

प्रेषितो नूनं भाषसे त्वमनर्गलम् । गच्छ वृद्धोऽपि बंधुस्त्वं सोढं सर्वं त्वयोदितम् ॥ ३९॥ इतो मत्कर्णपदवीं दहत्येतद्वचस्तव । इत्युक्त्वा सर्वसचिवैः सहितः प्रस्थितस्तदा ॥ ४० ॥ प्रासादाग्रे समासीनः पश्यन्वानरसैनिकान् । युद्धायायोजयत्सर्वराक्षसान्समुपस्थितान् ॥ ४१ ॥ रामोऽपि धनुरादाय लक्ष्मणेन समाहृतम् । दृष्ट्वा रावणमासीनं कोपेन कलुषीकृतः ॥ ४२ ॥ किरीटिनं समासीनं मंत्रिभिः परिवेष्टितम् । शशांकार्धनिभेनैव बाणेनैकेन राघवः ॥ ४३ ॥ श्वेतच्छत्रसहस्राणि किरीटदशकं तथा । चिच्छेद निमिषार्धेन तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४४ ॥ लज्जितो रावणस्तूर्णं विवेश भवनं स्वकम् । आहूय राक्षसान् सर्वान्प्रहस्तप्रमुखान् खलः ॥ ४५ ॥ वानरैः सह युद्धाय नोदयामास सत्वरः । ततो भेरी मृदंगाद्यैः पणवानकगोमुखैः ॥ ४६ ॥ महिषोष्ट्रैः खरैः सिंहैर्द्वीपिभिः कृतवाहनाः । खड्गशूलधनुःपाशयष्टितोमरशक्तिभिः ॥ ४७ ॥

लङ्घिताः सर्वतो लंकां प्रतिद्वारमुपाययुः । तत्पूर्वमेव रामेण नोदिता वानरर्षभाः ॥४८॥ उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि शिखराणि महांति च । तरूंश्चोत्पाट्य विविधा न्युद्धाय हरियूथपाः ॥ ४९ ॥ प्रेक्षमाणा रावणस्य तान्यनीकानि भागशः । राघवप्रियकामार्थं लंकामारुरुहुस्तदा ॥५०॥ ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च मुष्टिभिश्च प्लवंगमाः । ततः सहस्रयूथाश्च कोटियूथाश्च यूथपाः ॥ ५१ ॥ कोटीशतयुताश्चान्ये रुरुधुर्नगरं भृशम् । आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जंतश्च प्लवंगमाः ॥ ५२ ॥ रामो जयत्यतिबलो लक्ष्मणश्च महाबलः । राजा जयति सुग्रीवो राघवेणानुपालितः ॥ ५३ ॥ इत्येवं घोषयंतश्च समं युयुधिरेऽरिभिः । हनूमानंगदश्चैव कुमुदो नील एव च ॥ ५४ ॥ नलश्च शरभश्चैव मैन्दो द्विविद एव च । जांबवान्दधिवक्त्रश्च केसरी तार एव च ॥ ५५ ॥ अन्ये च बलिनः सर्वे यूथपाश्च प्लवंगमाः । द्वाराण्युत्प्लुत्य लङ्कायाः सर्वतो रुरुधुर्भृशम् ॥ तदा वृक्षैर्महाकायाः पर्वताग्रैश्च

वानराः ॥ ५६ ॥ निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दन्तैश्च वेगिताः । राक्षसाश्च तदा भीमा द्वारेभ्यः सर्वतो रुषा ॥ ५७ ॥ निर्गत्य भिंदिपालैश्च खड्गैः शूलैः परश्वधैः । निजघ्नुर्वानरानीकं महाकाया महाबलाः ॥ ५८ ॥ राक्षसांश्च तथा जघ्नुर्वानरा जितकाशिनः । तदा बभूव समरो मांसशोणितकर्दमः ॥ ५९ ॥ रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः । ते हयैश्च गजैश्चैव रथैः कांचनसन्निभैः ॥६०॥ रक्षोव्याघ्रा युयुधिरे नादयन्तो दिशो दश । राक्षसाश्च कपींद्राश्च परस्परजयैषिणः ॥ ६१ ॥ राक्षसान्वानरा जघ्नुर्वानरांश्चैव राक्षसाः । रामेण विष्णुना दृष्टा हरयो दिविजांशजाः ॥ ६२ ॥ बभूवुर्बलिनो हृष्टास्तदा पीतामृता इव । सीताभिमर्शपापेन रावणेनाभिपालितान् ॥६३॥ हतश्रीकान्हतबलान् राक्षसान् जघ्नुरोजसा । चतुर्थांशावशेषेण निहतं राक्षसं बलम् ॥ ६४ ॥ स्वसैन्यं निहतं दृष्ट्वा मेघनादोऽथ दुष्टधीः । ब्रह्मदत्तवरः श्रीमानंतर्धानं गतोऽसुरः ॥ ६५ ॥ सर्वास्त्र-

कुशलो व्योम्नि ब्रह्मास्त्रेण समंततः । नानाविधानि शस्त्राणि वानरानीकमर्दनम् ॥ ६६ ॥ ववर्ष शरजालानि तदद्भुतमिवाभवत् । रामोऽपि मानयन्ब्राह्ममस्त्रमस्त्र- विदांवरः ॥ ६७ ॥ क्षणं तूष्णीमुवासाथ ददर्श पतितं बलम् । वानराणां रघुश्रे- ष्ठश्चुकोपानलसन्निभः ॥ ६८ ॥ चापमानय सौमित्रे ब्रह्मास्त्रेणासुरं क्षणात् । भस्मीकरोमि मे पश्य बलमद्य रघूत्तम ॥ ६९ ॥ मेघनादोऽपि तच्छ्रुत्वा रामवा- क्यमतंद्रितः । तूर्णं जगाम नगरं मायया मायिकोऽसुरः ॥ ७० ॥ पतितं वान- रानीकं दृष्ट्वा रामोऽतिदुःखितः । उवाच मारुतिं शीघ्रं गत्वा क्षीरमहोदधिम् ॥ ७१ ॥ तत्र द्रोणगिरिर्नाम दिव्यौषधिसमुद्भवः । तमानय द्रुतं गत्वा संजीवय महाम- ते ॥ ७२ ॥ वानरौघान्महासत्त्वान्कीर्तिस्ते सुस्थिरा भवेत् । आज्ञाप्रमाणमित्युक्त्वा जगामानिलनंदनः ॥ ७३ ॥ आनीय च गिरिं सर्वान्वारान्वानरर्षभः । जीवयित्वा पुनस्तत्र स्थापयित्वा ययौ द्रुतम् ॥ ७४ ॥ पूर्ववद्वैरथं नादं वान-

राणां बलौघतः । श्रुत्वा विस्मयमापन्नो रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७५ ॥
राघवो मे महान् शत्रुः प्राप्तो देवविनिर्मितः हंतुं तं समरे शीघ्रं गच्छंतु
मम यूथपाः ॥ ७६ ॥ मंत्रिणो बांधवाः शूरा ये च मत्प्रियकांक्षिणः ।
सर्वे गच्छंतु युद्धाय त्वरितं मम शासनात् ॥ ७७ ॥ ये न गच्छन्ति युद्धाय
भीरवः प्राणविप्लवात् । तान्हनिष्याम्यहं सर्वान्मच्छासनपराङ्मुखान् ॥ ७८ ॥
तच्छ्रुत्वा भयसंत्रस्ता निर्जग्मू रणकोविदाः । अतिकायः प्रहस्तश्च महानाद-
महोदरौ ॥ ७९ ॥ देवशत्रुर्निकुम्भश्च देवांतकनरांतकौ । अपरे बलिनः सर्वे
ययुर्युद्धाय वानरैः॥ ८० ॥ एते चान्ये च बहवः शूराः शतसहस्रशः। प्रवि-
श्य वानरं सैन्यं ममंथुर्बलदर्पिताः ॥ ८१ ॥ भुशुंडीभिंदिपालैश्च बाणैः खड्गैः
परश्वधैः । अन्यैश्च विविधैरस्त्रैर्निजघ्नुर्हरियूथपान् ॥ ८२ ॥ ते पादपैः पर्वता-
ग्रैर्नखदंष्ट्रैश्च मुष्टिभिः । प्राणैर्विमोचयामासुः सर्वराक्षसयूथपान् ॥ ८३ ॥

रामेण निहताः केचित्सुग्रीवेण तथापरे । हनूमता चांगदेन लक्ष्मणेन महात्मना । यूथपैर्वानराणां ते निहताः सर्वराक्षसाः ॥ ८४ ॥ रामतेजः समाविश्य वानरा बलिनोऽभवन् । रामशक्तिविहीनानामेवं शक्तिः कुतो भवेत् ॥ ८५ ॥ सर्वेश्वरः सर्वमयो विधाता मायामनुष्यत्वविडंबनेन । सदा चिदानंदमयोऽपि रामो युद्धादिलीलां वितनोति मायाम् ॥ ८६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे पञ्चमः सर्गः ॥५॥

अथ युद्धकांडे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे षष्ठसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीं लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं षष्ठसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः घ्रं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः घ्रं तर्जनीभ्यां नमः ॥

ॐ मः रः घ्रं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ रः घ्रं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः घ्रं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः घ्रं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः घ्रं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः घ्रं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः घ्रं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः घ्रं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः घ्रं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः घ्रं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः घ्रं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् श्रुत्वा युद्धे बलं नष्टमतिकायमुखं महत् ॥ रावणो दुःखसंतप्तः क्रोधेन महतावृतः ॥ १ ॥ इति । ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे षष्ठसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

श्रुत्वा युद्धे बलं नष्टमतिकायमुखं महत् । रावणो दुःखसंतप्तः क्रोधेन महताऽऽवृतः ॥ १ ॥ निधायेन्द्रजितं लंकारक्षणार्थं महाद्युतिः । स्वयं जगाम युद्धाय रामेण सह राक्षसः ॥ २ ॥ दिव्यं स्यन्दनमारुह्य सर्वशस्त्रास्त्रसंयुतम् । राममेवाभिदुद्राव राक्षसेंद्रो महानलः ॥ ३ ॥ वानरान्बहुशो हत्वा बाणैराशीविषोपमैः ॥ पातयामास सुग्रीवप्रमुखान्यूथनायकान् ॥ ४ ॥ गदापाणिं

महासत्त्वं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् । उत्ससर्ज महाशक्तिं मयदत्तां विभी-
षणे ॥ ५ ॥ तामापतन्तीमालोक्य विभीषणविघातिनीम् । दत्ताभयोऽयं
रामेण वधार्हो नायमासुरः ॥ ६ ॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणो भीमं चापमादाय
वीर्यवान् । विभीषणस्य पुरतः स्थितोऽकंप इवाचलः ॥ ७ ॥ सा
शक्तिर्लक्ष्मणतनुं विवेशामोघशक्तितः । यावंत्यः शक्तयो लोके माया-
याः संभवंति हि ॥ ८ ॥ तासामाधारभूतस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
मायाशक्त्या भवेत्किं वा शेषांशस्य हरेस्तनोः ॥ ९ ॥ तथापि मानुषं
भावमापन्नस्तदनुव्रतः । मूर्च्छितः पतितो भूमौ तमादातुं दशाननः ॥ १० ॥
हस्तैस्तोलयितुं शक्तो न बभूवातिविस्मितः । सर्वस्य जगतः सारं विराजं
परमेश्वरम् ॥ ११ ॥ कथं लोकाश्रयं विष्णुं तोलयेल्लघुराक्षसः । ग्रहीतुकामं
सौमित्रिं रावणं वीक्ष्य मारुतिः ॥ १२ ॥ आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन

मुष्टिना । तेन मुष्टिप्रहारेण जानुभ्यामपतद्भुवि ॥ १३ ॥ आस्यैश्च
नेत्रश्रवणैरुद्वमन् रुधिरं बहु । विघूर्णमाननयनो रथोपस्थ उपाविशत् ॥ १४ ॥
अथ लक्ष्मणमादाय हनूमान् रावणार्दितम् । आनयद्रामसामीप्यं बाहुभ्यां
परिगृह्य तम् ॥१५॥ हनूमतः सुहृत्त्वेन भक्त्या च परमेश्वरः। लघुत्वमगमद्देवो
गुरूणां गुरुरव्ययः ॥ १६ ॥ सा शक्तिरपि तं त्यक्त्वा ज्ञात्वा नारायणांशजम् ।
रावणस्य रथं प्रागाद्रावणोऽपि शनैस्ततः ॥ १७ ॥ संज्ञामवाप्य जग्राह बाणा-
सनमथो रुषा । राममेवाभिदुद्राव दृष्ट्वा रामोऽपि तं क्रुधा ॥ १८ ॥ आरुह्य
जगतां नाथो हनूमंतं महाबलम् । रथस्थं रावणं दृष्ट्वा अभिदुद्राव राघवः ॥ १९ ॥
ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं वज्रनिष्पेषनिष्ठुरम् । रामो गंभीरया वाचा राक्षसेंद्रमुवाच
ह ॥ २० ॥ राक्षसाधम तिष्ठाद्य क्व गमिष्यसि मे पुरः । कृत्वापराधमेवं मे
सर्वत्र समदर्शिनः ॥ २१ ॥ येन बाणेन निहता राक्षसास्ते जनालये । तेनैव

त्वां हनिष्यामि तिष्ठाद्य मम गोचरे ॥ २२ ॥ श्रीरामस्य वचः श्रुत्वा रावणो मारुतात्मजम् । वहंतं राघवं संख्ये शरैस्तीक्ष्णैरताडयत् ॥ २३ ॥ हतस्यापि शरैस्तीक्ष्णैर्वायुसूनोः स्वतेजसा । व्यवर्धत पुनस्तेजो ननर्द च महाकपिः ॥ २४ ॥ ततो दृष्ट्वा हनूमंतं सव्रणं रघुसत्तमः । क्रोधमाहारयामास कालरुद्र इवापरः ॥ २५ ॥ साश्वं रथं ध्वजं सूतं शस्त्रौघं धनुरंजसा । छत्रं पताकां तरसा चिच्छेद शितसायकैः ॥ २६ ॥ ततो महाशरेणाशु रावणं रघुसत्तमः । विव्याध वज्रकल्पेन पाकारिरिव पर्वतम् ॥ २७ ॥ रामबाणहतो वीरश्चचाल च मुमोह च । हस्तान्निपतितश्चापस्तं समीक्ष्य रघूत्तमः ॥ २८ ॥ अर्धचंद्रेण चिच्छेद तत्किरीटं रविप्रभम् । अनुजानामि गच्छ त्वमिदानीं बाणपीडितः ॥ २९ ॥ प्रविश्य लंकामाश्वास्य श्वः पश्यसि बलं मम । रामबाणेन संविद्धो हतदर्पोऽथ रावणः ॥ ३० ॥ महत्या लज्जया युक्तो लंकां प्राविशदातुरः । रामोऽपि लक्ष्म

णां दृष्ट्वा मूर्च्छितं पतितं भुवि ॥ ३१ ॥ मानुषत्वमुपाश्रित्य लीलयानुशुशोच-
ह । ततः प्राह हनूमंतं वत्स जीवय लक्ष्मणम् ॥ ३२ ॥ महौषधीः समानीय-
पूर्ववद्वानरानपि । तथेति राघवेणोक्तो जगामाशु महाकपिः ॥ ३३ ॥ हनूमान्वा-
युवेगेन क्षणात्तीर्त्वा महोदधिम् । एतस्मिन्नन्तरे चारा रावणाय न्यवेदयन् ॥ ३४॥
रामेण प्रेषितो देव हनूमान् क्षीरसागरम् । गतो नेतुं लक्ष्मणस्य जीवनार्थं
महौषधीः ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा तच्चारवचनं राजा चिंतापरोऽभवत् । जगाम रात्रा-
वेकाकी कालनेमिगृहं क्षणात् ॥ ३६ ॥ गृहागतं समालोक्य रावणं विस्मया-
न्वितः । कालनेमिरुवाचेदं प्रांजलिर्भयविह्वलः ॥ अर्घ्यादिकं ततः कृत्वा रावण-
स्याग्रतः स्थितः ॥ ३७ ॥ किं ते करोमि राजेंद्र किमागमनकारणम् । काल-
नेमिमुवाचेदं रावणो दुःखपीडितः ॥ ३८ ॥ ममापि कालवशतः कष्टमेतदुपस्थि-
तम् । मया शक्त्या हतो वीरो लक्ष्मणः पतितो भुवि ॥ ३९ ॥ तं जीवयितुमा-

नेतुमोषधीर्हनुमान् गतः । यथा तस्य भवेद्विघ्नं तथा कुरु महामते ॥ ४० ॥
मायया मुनिवेषेण मोहयस्व महाकपिम् । कालात्ययो यथा भूयात्तथा कृत्वै-
हि मंदिरे ॥ ४१ ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा कालनेमिरुवाच तम् । रावणेश वचो
मेऽद्य शृणु धारय तत्त्वतः ॥ ४२ ॥ प्रियं ते करवाण्येव न प्राणान् धारयाम्यह-
म् । मारीचस्य यथारण्ये पराभून्मृगरूपिणः ॥ ४३ ॥ तथैव मे न संदेहो भविष्य-
ति दशानन । हताः पुत्राश्च पौत्राश्च बांधवा राक्षसाश्च ते ॥ ४४ ॥ घातयित्वाऽ-
सुरकुलं जीवितेनापि किं तव । राज्येन वा सीतया वा किं देहेन जडात्म
ना ॥ ४५ ॥ सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं देहि बिभीषणे । वनं याहि महाबाहो
रम्यं मुनिगणाश्रयम् ॥ ४६ ॥ स्नात्वा प्रातः शुभजले कृत्वा संध्यादिकाः
क्रियाः । तत एकांतमाश्रित्य सुखासनपरिग्रहः ॥ ४७ ॥ विसृज्य सर्वतः
संगमितरान्विषयान्बहिः । बहिःप्रवृत्ताक्षगणं शनैः प्रत्यक् प्रवाहय ॥ ४८ ॥

प्रकृतेर्भिन्नमात्मानं विचारय सदानघ । चराचरं जगत्कृत्स्नं देहबुद्धीन्द्रियादिकम् ॥ ४९ ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं दृश्यते श्रूयते च यत् । सैषा प्रकृतिरित्युक्ता सैव मायेति कीर्तिता ॥ ५० ॥ सर्गस्थितिविनाशानां जगद्वृक्षस्य कारणम् । लोहितश्वेतकृष्णादिप्रजाः सृजति सर्वदा ॥ ५१ ॥ कामक्रोधादिपुत्राद्यान्हिंसातृष्णादिकन्यकाः । मोहयत्यनिशं देवमात्मानं स्वगुणैर्विभुम् ॥ ५२ ॥ कर्तृत्वभोक्तृत्वमुखान स्वगुणनात्मनीश्वरे । आरोप्य स्ववशं कृत्वा तेन क्रीडति सर्वदा ॥ ५३ ॥ शुद्धोऽप्यात्मा यया युक्तः पश्यतीव सदा बहिः । विस्मृत्य च स्वमात्मानं मायागुणविमोहितः ॥ ५४ ॥ यदा सद्गुरुणा युक्तो बोध्यते बोधरूपिणाम् । निवृत्तदृष्टिरात्मानं पश्यत्येव सदा स्फुटम् ॥ ५५ ॥ जीवन्मुक्तः सदा देही मुच्यते प्राकृतैर्गुणैः । त्वमप्येवं सदात्मानं विचार्य नियतेन्द्रियः ॥ ५६ ॥ प्रकृतेरन्यमात्मानं ज्ञात्वा मुक्तो भविष्यसि । ध्यातुं यद्यसमर्थोऽसि

तथा कुरु महामते ॥ ४० ॥

सगुणं देवमाश्रय ॥ ५७ ॥ हृत्पद्मकर्णिके स्वर्णपीठे मणिगणान्विते । मृदुश्ल-
क्ष्णतरे तत्र जानक्या सह संस्थितम् ॥ ५८ ॥ वीरासनं विशालाक्षं विद्युत्पु-
ञ्जनिभाम्बरम् । किरीटहारकेयूरकौस्तुभादिभिरन्वितम् ॥ ५९ ॥ नूपुरैः कटकै-
र्भातं तथैव वनमालया । लक्ष्मणेन धनुर्द्धृक्करेण परिसेवितम् ॥ ६० ॥ एवं
ध्यात्वा सदात्मानं रामं सर्वहृदि स्थितम् । भक्त्या परमया युक्तो मुच्यते
नात्र संशयः ॥ ६१ ॥ शृणु वै चरितं तस्य भक्तैर्नित्यमनन्यधीः । एवं चे-
त्कृतपूर्वाणि पापानि च महान्त्यपि । क्षणादेव विनश्यंति यथाऽग्नेस्तूलराश-
यः ॥ ६२ ॥ भजस्व रामं परिपूर्णमेकं विहाय वैरं निजभक्तियुक्तः । हृदा सदा
भावितभावरूपमनामरूपं पुरुषं पुराणम् ॥ ६३ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

॥ अथ युद्धकांडे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे सप्तमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्री लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः सें अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः सें तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः सें मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः सें अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः सें कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः सें करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः सें हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः सें शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः सें शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः सें कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः सें नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः सें अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः सें इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ कालनेमिवचः श्रुत्वा रावणोऽमृतसन्निभम् ॥ जज्वाल क्रोधताम्राक्षः सर्पिरद्भिरिवाग्निमत् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे सप्तमसर्गे न्यासध्यानजपविधिः ॥ ७ ॥

भव्यं भविष्यं च जानामि तपसा स्वयम् । उत्थितो लक्ष्मणः सर्व वानरा

श्रीमहादेव उवाच ॥

कालनेमिवचः श्रुत्वा रावणोऽमृतसन्निभम् । जज्वाल क्रोधताम्राक्षः सर्पिरद्भिरिवाग्निमत् ॥१॥ निहन्मि त्वां दुरात्मानं मच्छासनपराङ्मुखम् । परैः किंचिद्गृहीत्वा त्वं भाषसे रामकिंकरः ॥ २ ॥ कालनेमिरुवाचेदं रावणं देव किं क्रुधा । न रोचते मे वचनं यदि गत्वा करोमि तत् ॥ ३ ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ शीघ्रं कालनेमिर्महासुरः । नोदितो रावणेनैव हनूमद्विघ्नकारणात् ॥४॥ स गत्वा हिमवत्पार्श्वं तपोवनमकल्पयत् । तत्र शिष्यैः परिवृतो मुनिवेषधरः खलः ॥५॥ गच्छतो मार्गमासाद्य वायुसूनोर्महात्मनः। ततो गत्वा ददर्शाथ हनूमानाश्रमं शुभम् ॥ ६ ॥ चिंतयामास मनसा श्रीमान्पवननंदनः। पुरा न दृष्टमेतन्मे मुनिमंडलमुत्तमम् ॥ ७ ॥ मार्गो विभ्रंशितो वा मे भ्रमो वा चित्तसंभवः । यद्वाविश्या-

श्रमपदं दृष्ट्वा मुनिमशेषतः ॥ ८ ॥ पीत्वा जलं ततो यामि द्रोणाचलमनुत्तमम् ।
इत्युक्त्वा प्रविवेशाथ सर्वतो योजनायतम् ॥ ९ ॥ आश्रमं कदलीशालखर्जूर-
पनसादिभिः । समावृतं पक्वफलैर्नम्रशाखैश्च पादपैः ॥ १० ॥ वैरभावविनिर्मुक्तं
शुद्धं निर्मललक्षणम् । तस्मिन् महाश्रमे रम्ये कालनेमिः स राक्षसः ॥ ११ ॥
इन्द्रयोगं समास्थाय चकार शिवपूजनम् । हनूमानभिवाद्याह गौरवेण महासुरम्
॥ १२ ॥ भगवन् रामदूतोऽहं हनूमान्नाम नामतः । रामकार्येण महता क्षीराब्धिं
गंतुमुद्यतः ॥ १३ ॥ तृषा मां बाधते ब्रह्मन्नुदकं कुत्र विद्यते । यथेच्छं पातुमि-
च्छामि कथ्यतां मे मुनीश्वर ॥ १४ ॥ तच्छ्रुत्वा मारुतेर्वाक्यं कालनेमिस्तम-
ब्रवीत् । कमंडलुगतं तोयं मम त्वं पातुमर्हसि ॥ १५ ॥ भुंक्ष्व चेमानि पक्वानि
फलानि तदनन्तरम् । निवसस्व सुखेनात्र निद्रामेहि त्वरास्तु मा ॥ १६ ॥ भूतं
भव्यं भविष्यं च जानामि तपसा स्वयम् । उत्थितो लक्ष्मणः सर्वे वानरा

रामवीक्षिताः ॥ १७ ॥ तच्छ्रुत्वा हनुमानाह कमंडलुजलेन मे। न शाम्यत्य-
धिका तृष्णा ततो दर्शय मे जलम् ॥ १८ ॥ तथेत्याज्ञापयामास बटुं माया-
विकल्पितम्। वटो दर्शय विस्तीर्णं वायुसूनोर्जलाशयम् ॥ १९ ॥ निमील्य
चाक्षिणी तोयं पीत्वाऽऽगच्छ ममांतिकम्। उपदेक्ष्यामि ते मन्त्रं येन द्रक्ष्यसि
चौषधीः ॥ २० ॥ तथेति दर्शितं शीघ्रं बटुना सलिलाशयम्। प्रविश्य हनुमां-
स्तोयमपिवन्मीलितेक्षणः ॥ २१ ॥ ततश्चागत्य मकरी महामाया महाकपिम्।
अग्रसत्तं महावेगान्मारुतिं घोररूपिणी ॥ २२ ॥ ततो ददर्श हनुमान् ग्रसंतीं
मकरीं रुषा। दारयामास हस्ताभ्यां वदनं सा ममार ह ॥ २३ ॥ ततोऽन्तरिक्षे
ददृशे दिव्यरूपधरांगना। धान्यमालीति विख्याता हनुमन्तमथाब्रवीत् ॥ २४ ॥
त्वत्प्रसादादहं शापाद्विमुक्तास्मि कपीश्वर। शप्ताहं मुनिना पूर्वमप्सरा कार-
णांतरे ॥ २५ ॥ आश्रमे यस्तु ते दृष्टः कालनेमिर्महासुरः। रावणप्रहितो मार्गे

विघ्नं कर्तुं तवानघ ॥ २६ ॥ मुनिवेषधरो नासौ मुनिर्विप्रविहिंसकः । जहि
दुष्टं गच्छ शीघ्रं द्रोणाचलमनुत्तमम् ॥ २७ ॥ गच्छाम्यहं ब्रह्मलोकं त्वत्स्प-
र्शाद्धूतकल्मषा । इत्युक्त्वा सा ययौ स्वर्गं हनूमानप्यथाश्रमम् ॥ २८ ॥
आगतं तं समालोक्य कालनेमिरभाषत । किं विलम्बेन महता तव वानरसत्तम
॥ २९ ॥ गृहाण मत्तो मन्त्रांस्त्वं देहि मे गुरुदक्षिणाम् । इत्युक्तो हनुमान्मुष्टिं
दृढं बद्ध्वाह राक्षसम् ॥ ३० ॥ गृहाण दक्षिणामेतामित्युक्त्वा निजघान तम् ।
विसृज्य मुनिवेषं स कालनेमिर्महासुरः ॥ ३१ ॥ युयुधे वायुपुत्रेण नानामाया-
विधानतः । महामायिकदृतोऽसौ हनूमान्मायिनां रिपुः ॥ ३२ ॥ जघान मुष्टिना
शीर्ष्णि भग्नमूर्धा ममार सः । ततः क्षीरनिधिं गत्वा दृष्ट्वा द्रोणं महागिरिम् ॥
॥ ३३ ॥ अदृष्ट्वा चौषधीस्तत्र गिरिमुत्पाट्य सत्वरः । गृहीत्वा वायुवेगेन गत्वा
रामस्य सन्निधिम् ॥ ३४ ॥ उवाच हनूमान् राममानीतोऽयं महागिरिः । यदुक्तं

कुरु देवेश विलम्बो नात्र युज्यते ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं रामः
संतुष्टमानसः। गृहीत्वा चौषधीः शीघ्रं सुषेणेन महामतिः ॥ ३६ ॥ चिकित्सां
कारयामास लक्ष्मणाय महात्मने। ततः सुप्तोत्थित इव बुद्ध्वा प्रोवाच लक्ष्मणः
॥ ३७ ॥ तिष्ठ तिष्ठ क्व गंतासि हन्मीदानीं दशानन। इति ब्रुवंतमालोक्य
मूर्ध्न्यवघ्राय राघवः ॥ ३८ ॥ मारुतिं प्राह वत्साद्य त्वत्प्रसादान्महाकपे।
निरामयं प्रपश्यामि लक्ष्मणं भ्रातरं मम ॥ ३९ ॥ इत्युक्त्वा वानरैः सार्धं
सुग्रीवेण समन्वितः। बिभीषणमतेनैव युद्धाय समवस्थितः ॥ ४० ॥ पाषाणैः
पादपैश्चैव पर्वताग्रैश्च वानराः। युद्धायाभिमुखा भूत्वा ययुः सर्वे युयुत्सवः
॥ ४१ ॥ रावणो विव्यथे रामबाणैर्विद्धो महासुरः। मातंग इव सिंहेन
गरुडेनेव पन्नगः ॥ ४२ ॥ अभिभूतोऽगमद्राजा राघवेण महात्मना।
सिंहासने समाविश्य राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ ४३ ॥ मानुषेणैव मे मृत्युमाह

पूर्वं पितामहः । मानुषो हि न मां हंतु शक्तोऽस्ति भुवि कश्चन ॥ ४४ ॥
ततो नारायणः साक्षान्मानुषोऽभून्नसंशयः । रामो दाशरथिर्भूत्वा मां हंतुं
समुपस्थितः ॥ ४५ ॥ अनरण्येन यत्पूर्वं शप्तोऽहं राक्षसेश्वराः । उत्प-
त्स्यते च मद्वंशे परमात्मा सनातनः ॥ ४६ ॥ तेन त्वं पुत्रपौत्रैश्च
बांधवैश्च समन्वितः । हनिष्यसे न सन्देह इत्युक्त्वा मां दिवं गतः ॥ ४७ ॥
स एव रामः संजातो मदर्थे मां हनिष्यति । कुंभकर्णस्तु मूढात्मा सदा
निद्रावशं गतः ॥ ४८ ॥ तं विबोध्य महासत्त्वमानयंतु ममांतिकम् । इत्युक्तास्ते
महाकायास्तूर्णं गत्वा तु यत्नतः ॥ ४९ ॥ विबोध्य कुंभश्रवणं निन्यू रावणसन्नि-
धिम् । नमस्कृत्य स राजानमासनोपरि संस्थितः ॥ ५० ॥ तमाह रावणो राजा
भ्रातरं लीलया गिरा । कुंभकर्ण निबोध त्वं महत्कष्टमुपस्थितम् ॥ ५१ ॥ रामेण
निहताः शूराः पुत्राः पौत्राश्च बांधवाः । किं कर्तव्यमिदानीं मे मृत्युकाल उपस्थि-

ते ॥ ५२ ॥ एष दाशरथी रामः सुग्रीवसहितो बली । समुद्रं सबलस्तीर्त्वा मूलं नः परिकृंतति ॥ ५३ ॥ ये राक्षसा मुख्यतमास्ते हता वानरैर्युधि । वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ॥ ५४ ॥ नाशयस्व महाबाहो यदर्थं परिबोधितः । भ्रातुरर्थे महासत्त्व कुरु कर्म सुदुष्करम् ॥ ५५ ॥ श्रुत्वा तद्रावणेंद्रस्य वचनं परिदेवितम् । कुंभकर्णो जहासोच्चैर्वचनं चेदमब्रवीत् ॥५६॥ पुरा मंत्रविचारे ते गदितं यन्मया नृप । तदद्य त्वामुपगतं फलं पापस्य कर्मणः ॥ ५७ ॥ पूर्वमेव मया प्रोक्तो रामो नारायणः परः । सीता च योगमायेति बोधितोऽपि न बुध्यसे ॥ ५८ ॥ एकदाहं वने सानौ विशालायां स्थितो निशि । दृष्टो मया मुनिः साक्षान्नारदो दिव्यदर्शनः ॥ ५९ ॥ तमब्रुवं महाभाग कुतो गंतासि मे वद । इत्युक्तो नारदः प्राह देवानां मंत्रणे स्थितः ॥ ६० ॥ तत्रोत्पन्नमुदंतं ते वक्ष्यामि शृणु तत्त्वतः । युवाभ्यां पीडिता देवाः सर्वे विष्णुमुपागताः ॥ ६१ ॥

ऊचुस्ते देवदेवेमं स्तुत्वा भक्त्या समापिताः । जहि रावणमक्षोभ्यं देव त्रैलो-
क्यकंटकम् ॥ ६२ ॥ मानुषेण मृतिस्तस्य कल्पिता ब्रह्मणा पुरा । अतस्त्वं
मानुषो भूत्वा जहि रावणकंटकम् ॥ ६३ ॥ तथेत्याह महाविष्णुः सत्यसं-
कल्प ईश्वरः । जातो रघुकुले देवो रामो इत्यभिविश्रुतिः ॥ ६४ ॥ स हनि-
ष्यति वः सर्वानित्युक्त्वा प्रययौ मुनिः । अतो जानीहि रामं त्वं परं ब्रह्म
सनातनम् ॥ ६५ ॥ त्यज वैरं भजस्वाद्य मायामानुषविग्रहम् । भजतो भक्ति-
भावेन प्रसीदति रघूत्तमः ॥ ६६ ॥ भक्तिर्जनित्री ज्ञानस्य भक्तिमोक्षप्रदायिनी ।
भक्तिहीनेन यत्किंचित्कृतं सर्वमसत्समम् ॥ ६७ ॥ अवताराः सुबहवो विष्णो-
र्लीलानुकारिणः । तेषां सहस्रसदृशो रामो ज्ञानमयः शिवः ॥ ६८ ॥ रामं
भजंति निपुणा मनसा वचसानिशम् । अनायासेन संसारं तीर्त्वा यांति हरेः
पदम् ॥ ६९ ॥ ये राममेव सततं भुवि शुद्धसत्वा ध्यायन्ति तस्य चरितानि

पठंति संतः। मुक्तास्त एव भवभोगमहाहिपाशैः सीतापतेः पदमनंतसुखं प्रयांति ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे सप्तमः सर्गः॥ ७ ॥

॥ अथ युद्धकाण्डे अष्टमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे अष्टमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री-छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं अष्टमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः वीं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः वीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः वीं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः वीं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः वीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः वीं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः वीं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः वीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः वीं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः वीं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः वीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः वीं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः वीं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ कुम्भकर्णवचः श्रुत्वा भ्रुकुटीविकटाननः। दशग्रीवो

जगाद्देमासनादुत्पतन्निव ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे सप्तमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ८ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

कुंभकर्णवचः श्रुत्वा भ्रुकुटीविकटाननः । दशग्रीवो जगाद्देमासना
दुत्पतन्निव ॥ १ ॥ त्वमानीतो न मे ज्ञानबोधनाय सुबुद्धिमान् ।
मया कृतं समीकृत्य युद्ध्यस्व यदि रोचते ॥ २ ॥ नोचेद्गच्छ सुषुप्त्यर्थं
निद्रा त्वां बाधतेऽधुना । रावणस्य वचः श्रुत्वा कुंभकर्णो महाबलः
॥ ३ ॥ रुष्टोऽयमिति विज्ञाय तूर्णं युद्धाय निर्ययौ । स लंघयित्वा प्राकारं महा
पर्वतसन्निभः ॥ ४ ॥ निर्ययौ नगरात्तूर्णं भीषयन्हरिसैनिकान् । स ननाद महा
नादं समुद्रमभिनादयन् ॥ ५ ॥ वानरान्कालयामास बाहुभ्यां भक्षयन् रुषा ।
कुंभकर्णं तदा दृष्ट्वा सपक्षमिव पर्वतम् ॥ ६ ॥ दुद्रुवुर्वानराः सर्वे कालांतकमिवा

खिलाः । भ्रमंतं हरिवाहिन्यां मुद्गरेण महाबलम् ॥ ७ ॥ कालयंतं हरीन्वेगा-
द्भक्षयन्तं समंततः । चूर्णयन्तं मुद्गरेण पाणिपादैरनेकधा ॥ ८ ॥ कुंभकर्णं तदा
दृष्ट्वा गदापाणिर्विभीषणः । ननाम चरणौ तस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य बुद्धिमान् ॥ ९ ॥
विभीषणोऽहं भ्रातुर्मे दयां कुरु महामते । रावणस्तु मया भ्रातर्बहुधा परिबोधि-
तः ॥ १० ॥ सीतां देहीति रामाय रामः साक्षाज्जनार्दनः । न शृणोति च मां
हंतुं खड्गमुद्यम्य चोक्तवान् ॥ ११ ॥ धिक् त्वां गच्छेति मां हत्वा पदा पापि-
भिरावृतः । चतुर्भिर्मंत्रिभिः सार्धं रामं शरणमागतः ॥ १२ ॥ तच्छ्रुत्वा
कुंभकर्णोऽपि ज्ञात्वा भ्रातरमागतम् । समालिंग्य च वत्स त्वं जीव रामपदा-
श्रयात् ॥ १३ ॥ कुलसंरक्षणार्थाय राक्षसानां हिताय च । महाभागवतोऽसि
त्वं पुरा मे नारदाच्छ्रुतम् ॥ १४ ॥ गच्छ तात ममेदानीं दृश्यते न च किंचन ।
मदीयो वा परो वापि मदमत्तविलोचनः ॥ १५ ॥ इत्युक्तोऽश्रुमुखो भ्रातुश्चर-

णावभिवंद्य सः । रामपार्श्वमुपागत्य चिंतापर उपस्थितः ॥ १६ ॥ कुंभकर्णोऽपि हस्ताभ्यां पादाभ्यां पेषयन्हरीन् । चचार वानरीं सेनां कालयन् गंधहस्तिवत् ॥ १७ ॥ दृष्ट्वा तं राघवं क्रुद्धो वायव्यं शस्त्रमादरात् । चिक्षेप कुंभकर्णाय तेन चिच्छेद रक्षसः ॥ १८ ॥ समुद्‌गरं दक्षहस्तं तेन घोरं ननाद सः । स हस्तः पतितो भूमावनेकानर्दयन्कपीन् ॥ १९ ॥ पर्यंतमाश्रिताः सर्वे वानरा भयवेपिताः । रामराक्षसयोर्युद्धं पश्यंतः पर्यवस्थिताः ॥ २० ॥ कुंभकर्णश्छिन्नहस्तः शालमुद्यम्य वेगतः । समरे राघवं हंतु दुद्राव तमथोऽच्छिनत् ॥ २१ ॥ शालेन सहितं वामहस्तमैंद्रेण राघवः । छिन्नबाहुमथायांतं नर्दंतं वीक्ष्य राघवः ॥ २२ ॥ द्वावर्धचंद्रौ निशितावादायास्य पदद्वयम् । चिच्छेद पतितौ पादौ लंकाद्वारि महास्वनौ ॥ २३ ॥ निकृत्तपाणिपादोऽपि कुंभकर्णोऽतिभीषणः । वडवामुखवद्वक्त्रं व्यादाय रघुनंदनम् ॥ २४ ॥ अभिदुद्राव निनद-

म्राहुश्चंद्रमसं यथा । अपूरयत्मिताग्रैश्च सायकैस्तद्रघूत्तमः॥ २५ ॥ शरपूरितवक्त्रोऽसौ चुक्रोशातिभयंकरः । अथ सूर्यप्रतीकाशमैंद्रं शरमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ वज्राशनिसमं रामश्चिक्षेपासुरमृत्यवे । स तत्पर्वतसङ्काशं स्फुरत्कुण्डलदंष्ट्रकम् ॥ २७ ॥ चकर्त रक्षोधिपतेः शिरो वृत्रमिवाशनिः । तच्छिरः पतितं लङ्काद्वारि कायो महोदधौ ॥ २८ ॥ शिरोऽस्य रोधयद्द्वारं कायो नक्राद्यचूर्णयत् । ततो देवाः सऋषयो गन्धर्वाः पन्नगाः खगाः ॥ २९ ॥ सिद्धा यक्षा गुह्यकाश्च अप्सरोभिश्च राघवम् । ईडिरे कुसुमासारैर्वर्षंतश्चाभिनंदिताः ॥ ३० ॥ आजगाम तदा रामं द्रष्टुं देवमुनीश्वरः । नारदो गगनात्तूर्णं स्वभासा भासयन्दिशः ॥ ३१ ॥ राममिंदीवरश्याममुदारांगं धनुर्धरम् । ईषत्ताम्रविशालाक्षमैन्द्रास्त्राञ्चितबाहुकम् ॥ ३२ ॥ दयार्द्रदृष्ट्या पश्यंतं वानरान् शरपीडितान् । दृष्ट्वा गद्गदया वाचा भक्त्या स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ३३ ॥ नारद उवाच ॥ देवदेव

जगन्नाथ परमात्मन्सनातन। नारायणाखिलाधार विश्वसाक्षिन्नमोऽस्तु ते ॥३४॥
विशुद्धज्ञानरूपोऽपि त्वं लोकानतिवञ्चयन्। मायया मनुजाकारः सुखदुःखादि-
मानिव ॥ ३५ ॥ त्वं मायया गुह्यमानः सर्वेषां हृदि संस्थितः। स्वयं ज्योतिः
स्वभावस्त्वं व्यक्त एवामलात्मनाम् ॥ ३६ ॥ उन्मीलयन् सृजस्येतन्नेत्रे राम
जगत्त्रयम्। उपसम्भ्रियते सर्वं त्वया चक्षुर्निमीलनात् ॥ ३७ ॥ यस्मिन्सर्वमिदं
भाति यतश्चैतच्चराचरम्। यस्मान्न किंचिल्लोकेऽस्मिंस्तस्मै ते ब्रह्मणे नमः ॥ ३८ ॥
प्रकृतिं पुरुषं कालं व्यक्ताव्यक्तस्वरूपितम्। यं जानन्ति मुनिश्रेष्ठास्तस्मै रामाय
ते नमः ॥ ३९ ॥ विकाररहितं शुद्धं ज्ञानरूपं श्रुतिर्जगौ। त्वां सर्वजगदाकारमूर्तिं
चाप्याह सा श्रुतिः ॥ ४० ॥ विरोधो दृश्यते देव वैदिको वेदवादिनाम्। निश्चयं
नाधिगच्छन्ति त्वत्प्रसादं विना बुधाः ॥ ४१ ॥ मायया क्रीडतो देव न विरोधो
मनागपि। रश्मिजालं रवेर्यद्वद्दृश्यते जलवद्भ्रमात् ॥ ४२ ॥ भ्रान्तिज्ञानात्तथा

राम त्वयि सर्वं प्रकल्प्यते । मनसोऽविषयो देव रूपं ते निर्गुणं परम् ॥ ४३ ॥
कथं दृश्यं भवेद्देव दृश्याभावे भजेत्कथम् । अतस्तवावतारेषु रूपाणि निपुणा
भुवि ॥ ४४ ॥ भजन्ति बुद्धिसम्पन्नास्तरन्त्येव भवार्णवम् । कामक्रोधादयस्तत्र
बहवः परिपन्थिनः ॥ ४५ ॥ भीषयन्ति सदा चेतो मार्जारा मूषकं यथा ।
त्वन्नाम स्मरतां नित्यं त्वद्रूपमपि मानसे ॥ ४६ ॥ त्वत्पूजानिरतानां ते कथा-
मृतपरात्मनाम् । त्वद्भक्तसङ्गिनां राम संसारो गोष्पदायते ॥ ४७ ॥ अतस्ते
सगुणं रूपं ध्यात्वाऽहं सर्वदा हृदि । मुक्तश्चरामि लोकेषु पूज्योऽहं सर्वदैव-
तैः ॥ ४८ ॥ राम त्वया महत्कार्यं कृतं देवहितेच्छया । कुम्भकर्णवधेनाद्य भू-
भारोऽयं गतः प्रभो ॥ ४९ ॥ श्वो हनिष्यति सौमित्रिरिन्द्रजेतारमाहवे । हनि-
ष्यसेऽथ राम त्वं परश्वो दशकन्धरम् ॥५०॥ पश्यामि सर्वं देवेश सिद्धैः सह नभो
गतः । अनुगृह्णीष्व मां देव गमिष्यामि सुरालयम् ॥५१॥ इत्युक्त्वा राममामन्त्र्य

नारदो भगवानृषिः । ययौ देवः पूज्यमानो ब्रह्मलोकमकल्मषम् ॥ ५२ ॥ भ्रातरं
निहतं श्रुत्वा कुम्भकर्णं महाबलम् । रावणः शोकसन्तप्तो रामेणाक्लिष्टकर्म-
णा ॥ ५३ ॥ मूर्छितः पतितो भूमावुत्थाय विललाप ह । पितृव्यं निहतं श्रुत्वा
पितरं चातिविह्वलम् ॥ ५४ ॥ इन्द्रजित्प्राह शोकार्तं त्यज शोकं महामते । मयि
जीवति राजेन्द्र मेघनादे महाबले ॥ ५५ ॥ दुःखस्यावसरः कुत्र देवान्तक
महामते । व्येतु ते दुःखमखिलं स्वस्थो भव महीपते ॥ ५६ ॥ सर्वं समीकरि-
ष्यामि हनिष्यामि च वै रिपून् । गत्वा निकुम्भिलां सद्यस्तर्पयित्वा हुताशन-
म् ॥ ५७ ॥ लब्ध्वा रथादिकं तस्मादजेयोऽहं भवाम्यरेः । इत्युक्त्वा त्वरितं
गत्वा निर्दिष्टं हवनस्थलम् ॥ ५८ ॥ रक्तमाल्याम्बरधरो रक्तगन्धानुलेपनः ।
निकुंभिलास्थले मौनी हवनायोपचक्रमे ॥ ५९ ॥ विभीषणोऽथ तच्छ्रुत्वा
मेघनादस्य चेष्टितम् । प्राह रामाय सकलं होमारंभं दुरात्मनः ॥ ६० ॥ समा-

ष्यते चेद्धोमोऽयं मेघनादस्य दुर्मतेः । तदाऽजेयो भवेद्राम मेघनादः सुरासु-
रैः ॥६१॥ अतः शीघ्रं लक्ष्मणेन घातयिष्यामि रावणिम् । आज्ञापय मया सार्धं
लक्ष्मणं बलिनां वरम् ॥ हनिष्यति न संदेहो मेघनादं तवानुजः ॥ ६२ ॥
श्रीरामचन्द्र उवाच ॥ अहमेवागमिष्यामि हंतुमिंद्रजितं रिपुम् आग्नेयेन
महास्त्रेण सर्वराक्षसघातिना ॥ ६३ ॥ विभीषणोऽपि तं प्राह नासावन्यैर्निह-
न्यते । यस्तु द्वादश वर्षाणि निद्राहारविवर्जितः ॥ ६४ ॥ तेनैव मृत्युर्निर्दिष्टो
ब्रह्मणास्य दुरात्मनः । लक्ष्मणस्तु अयोध्याया निर्गम्यायात्त्वया सह ॥ ६५ ॥
तदादि निद्राहारादीन्न जानाति रघूत्तम । सेवार्थं तव राजेंद्र ज्ञातं सर्वमिदं
मया ॥ ६६ ॥ तदाज्ञापय देवेश लक्ष्मणं त्वरया मया । हनिष्यति न संदेहः
शेषः साक्षाद्धराधरः ॥ ६७ ॥ त्वमेव साक्षाज्जगतामधीशो नारायणो लक्ष्मण

एव शेषः। युवां धराभारनिवारणार्थं जातौ जगन्नाटकसूत्रधारौ ॥ ६८ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

॥ अथ युद्धकांडे नवमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे नवमसर्गस्य। श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्री लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं नवमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः तं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः तं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः तं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः तं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः तं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः तं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः तं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः तं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः तं इति मंत्रेण दिग्बं-

धः ॥ अथ ध्यानम् ॥ विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् । जानामि तस्य रौद्रस्य मायां कृत्स्नां विभीषण ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे नवमसर्गेन्यासध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् । जानामि तस्य रौद्रस्य मायां कृत्स्नां विभीषण ॥ १ ॥ स हि ब्रह्मास्त्रविच्छूरो मायावी च महाबलः । जानामि लक्ष्मणस्याऽपि स्वरूपं मम सेवनम् ॥ २ ॥ ज्ञात्वैवासमहं तूष्णीं भविष्यत्कार्यगौरवात् । इत्युक्त्वा लक्ष्मणं प्राह रामो ज्ञानवतां वरः ॥ ३ ॥ गच्छ लक्ष्मण सैन्येन महता जहि रावणिम् । हनूमत्प्रमुखैः सर्वैर्यूथपैः सह लक्ष्मण ॥ ॥ ४ ॥ जांबवानृक्षराजोऽयं सह सैन्येन संवृतः । विभीषणश्च सचिवैः सह त्वामभियास्यति ॥ ५ ॥ अभिज्ञस्तस्य देशस्य जानाति विवराणि सः । रामस्य

वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ॥ ६ ॥ जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठमन्यद्भीमपराक्रमः । रामपादांबुजं स्पृश्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ७ ॥ अद्य मत्कार्मुकान्मुक्ताः शरा निर्भिद्य रावणिम् । गमिष्यंति हि पातालं स्नातुं भोगावतीजले ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वा स सौमित्रिः परिक्रम्य प्रणम्य तम् । इन्द्रजिन्निधनाकांक्षी ययौ त्वरितविक्रमः ॥ ९ ॥ वानरैर्बहुसाहस्रैर्हनूमान्पृष्ठतोऽन्वगात् । विभीषणश्च सहितो मंत्रिभिस्त्वरितं ययौ ॥ १० ॥ जांबवत्प्रमुखा ऋक्षाः सौमित्रिं त्वरयान्वगुः । गत्वा निकुंभिलादेशे लक्ष्मणो वानरैः सह ॥ ११ ॥ अपश्यद्बलसंघातं दराद्राक्षससंकुलम् । धनुरानम्य सौमित्रिर्यत्तोऽभूद्भूरिविक्रमः ॥ १२ ॥ अंगदेन च वीरेण जांबवान् राक्षसाधिपः । तदा विभीषणः प्राह सौमित्रिं पश्य राक्षसान् ॥ १३ ॥ यदेतद्राक्षसानीकं मेघश्यामं विलोक्यते । अस्यानीकस्य महतो भेदने यत्नवान् भव ॥ १४ ॥ राक्षसेंद्रसुतोऽप्यस्मिन्

भिन्ने दशयो भविष्यति । अभिद्रवाशु यावद्वै नैतत्कर्म समाप्यते ॥ १५ ॥ जहि वीर दुरात्मानं हिंसापरमधार्मिकम् । बिभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः शुभलक्षणः ॥ १६ ॥ ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेन्द्रसुतं प्रति । पाषाणैः पर्वताग्रैश्च वृक्षैश्च हरियूथपाः ॥ १७ ॥ निर्जघ्नुः सर्वतो दैत्यांस्तेऽपि वानरयूथपान् । परश्वधैः शितैर्बाणैरसिभिर्यष्टितोमरैः ॥ १८ ॥ निर्जघ्नुर्वानरानीकं तदा शब्दो महानभूत् । स संप्रारस्तुमुलः संजज्ञे हरिरक्षसाम् ॥ १९ ॥ इंद्रजित्स्वबलं सर्वमर्द्यमानं विलोक्य सः । निकुंभिलां च होमं च त्यक्त्वा शीघ्रं विनिर्गतः ॥ २० ॥ रथमारुह्य सधनुः क्रोधेन महतागमत् । समाह्वयित्वा सौमित्रिं युद्धाय रणमूर्धनि ॥ २१ ॥ सौमित्रे मेघनादोऽहं मया जीवन्न मोक्ष्यसे । तत्र दृष्ट्वा पितृव्यं स प्राह निष्ठुरभाषिणम् ॥ २२ ॥ इहैव जातः संवृद्धः साक्षाद्भ्राता पितुर्मम । यत्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमाग-

तः ॥ २३ ॥ कथं द्रुह्यसि पुत्राय पापीयानसि दुर्मतिः । इत्युक्त्वा लक्ष्मणं दृष्ट्वा हनूमत्पृष्ठतः स्थितम् ॥ २४ ॥ उद्यदायुधनिस्त्रिंशे रथे महति संस्थितः । महाप्रमाणमुद्यम्य घोरं विस्फारयन्धनुः ॥ २५ ॥ अद्य वो मामका बाणाः प्राणान्पास्यंति वानराः । ततः शरं दाशरथिः संधायामित्रकर्शनः ॥ २६ ॥ ससर्ज राक्षसेंद्राय क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् । इंद्रजिद्रक्तनयनो लक्ष्मणं समुदैक्षत ॥ २७ ॥ शक्राशनिसमस्पर्शैर्लक्ष्मणेनाहतः शरैः । मुहूर्तमभवन्मूढः पुनः प्रत्याहृतेंद्रियः ॥ २८ ॥ ददर्शावस्थितं वीरं वीरो दशरथात्मजम् । सोऽभिचक्राम सौमित्रिं क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २९ ॥ शरान्धनुषि संधाय लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् । यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मे पराक्रमः ॥ ३० ॥ अद्य त्वां दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं व्यवस्थितः । इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैरभिविव्याध लक्ष्मणम् ॥ ३१ ॥ दशभिश्च हनूमंतं तीक्ष्णधारैः शरोत्तमैः । ततः शरशतेनैव संप्रयुक्तेन वीर्यवा-

न् ॥ ३२ ॥ क्रोधद्विगुणसंरब्धो निर्बिभेद बिभीषणम् । लक्ष्मणोऽपि तथा शत्रुं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३३ ॥ तस्य बाणैः सुसंविद्धं कवचं कांचनप्रभम् । व्यशीर्यत रथोपस्थे तिलशः पतितं भुवि ॥ ३४ ॥ ततः शरसहस्रेण संक्रुद्धो रावणात्मजः । बिभेद समरे वीरं लक्ष्मणं भीमविक्रमम् ॥ ३५ ॥ व्यशीर्यतापतद्दिव्यं कवचं लक्ष्मणस्य च । कृतप्रतिकृतान्योन्यं बभूवतुरभिद्रुतौ ॥ ३६ ॥ अभीक्ष्णं निःश्वसंतौ तौ युद्ध्येतां तुमुलं पुनः । शरसंवृतसर्वांगौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ ३७ ॥ सुदीर्घकालं तौ वीरावन्योन्यं निशितैः शरैः । अयुध्येतां महासत्वौ जयाजयविवर्जितौ ॥ ३८ ॥ एतस्मिन्नंतरे वीरो लक्ष्मणः पञ्चभिः शरैः । रावणेः सारथिं साश्वं रथं च समचूर्णयत् ॥ ३९ ॥ चिच्छेद कार्मुकं तस्य दर्शयन्हस्तलाघवम् । सोऽन्यत्तु कार्मुकं भद्रं सज्जं चक्रे त्वरान्वितः ॥ ४० ॥ तच्चापमपि चिच्छेद लक्ष्मणस्त्रिभिराशुगैः । तमेव छिन्नधन्वानं विव्याधानेकसायकैः ॥ ४१ ॥ पुनरन्यत्समादाय कार्मुकं भीमविक्रमः ।

इन्द्रजिल्लक्ष्मणं बाणैः शितैरादित्यसन्निभैः ॥ ४२ ॥ बिभेद वानरान्सर्वान्बाणैरा-
पूरयन्दिशः । तत ऐन्द्रं समादाय लक्ष्मणो रावणिं प्रति ॥ ४३ ॥ संधायाकृष्य
कर्णांतं कार्मुकं दृढनिष्ठुरम् । उवाच लक्ष्मणो वीरः स्मरन् रामपदांबुजम् ॥४४॥
धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि । त्रिलोक्यामप्रतिद्वंद्वस्तदेनं जहि राव-
णिम् ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वा बाणमाकर्णाद्विकृष्य तमजिह्मगम् । लक्ष्मणः समरे
वीरः ससर्जेंद्रजितं प्रति ॥ ४६ ॥ स शरः सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ।
प्रमथ्येन्द्रजितः कायात्पातयामास भूतले ॥ ४७ ॥ ततः प्रमुदिता देवाः कीर्त-
यन्तो रघूत्तमम् । ववर्षुः पुष्पवर्षाणि स्तुवन्तश्च मुहुर्मुहुः ॥ ४८ ॥ जहर्ष शक्रो
भगवान्सह देवैर्महर्षिभिः । आकाशेऽपि च देवानां शुश्रुवे दुंदुभिस्वनः ॥ ४९ ॥
विमलं गगनं चासीत्स्थिराभूद्विश्वधारिणी । निहतं रावणिं दृष्ट्वा जयज-
ल्पसमन्वितः ॥ ५० ॥ गतश्रमः स सौमित्रिः शङ्खमापूरयद्रणे । सिंहनादं ततः

कृत्वा ज्याशब्दमकरोद्विभुः ॥ ५१ ॥ तेन नादेन संहृष्टा वानराश्च गतश्रमाः ।
वानरेन्द्रैश्च सहितः स्तुवद्भिर्हृष्टमानसैः ॥ ५२ ॥ लक्ष्मणः परितुष्टात्मा दद-
र्शाभ्येत्य राघवम् । हनूमद्राक्षसाभ्यां च सहितो विनयान्वितः ॥ ५३ ॥ ववंदे
भ्रातरं रामं ज्येष्ठं नारायणं विभुम् । त्वत्प्रसादाद्रघुश्रेष्ठ हतो रावणिराहवे ॥
॥५४॥श्रुत्वा तल्लक्ष्मणाद्भक्त्या तमालिंग्य रघूत्तमः । मूर्ध्न्यवघ्राय मुदितः सस्ने
हमिदमब्रवीत् ॥ ५५ ॥ साधु लक्ष्मण तुष्टोऽस्मि कर्म ते दुष्करं कृतम् । मेघ-
नादस्य निधने जितं सर्वमरिन्दम ॥ ५६ ॥ अहोरात्रैस्त्रिभिर्वीरः कथंचित् विनि-
पातितः । निःसपत्नः कृतोऽस्म्यद्य निर्यास्यति हि रावणः ॥ ५७ ॥ पुत्रशोका-
न्मया योद्धुं तं हनिष्यामि रावणम् । मेघनादं हतं श्रुत्वा लक्ष्मणेन महा-
बलम् ॥ ५८ ॥ रावणः पतितो भूमौ मूर्छितः पुनरुत्थितः । विललापातिदी-
नात्मा पुत्रशोकेन रावणः ॥ ५९ ॥ पुत्रस्य गुणकर्माणि संस्मरन्पर्यदेवयत् ।

अद्य देवगणाः सर्वे लोकपाला महर्षयः ॥ ६० ॥ हतमिन्द्रजितं ज्ञात्वा सुखं स्वप्स्यन्ति निर्भयाः । इत्यादि बहुशः पुत्रलालसो विललाप ह ॥ ६१ ॥ ततः परमसंक्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः । उवाच राक्षसान्सर्वान्निनाशयिषुराहवे ॥ ६२ ॥ स पुत्रवधसंतप्तः शूरः क्रोधवशं गतः । संवीक्ष्य रावणो बुद्ध्या हन्तुं सीतां प्रदुद्रुवे ॥ ६३ ॥ खड्गपाणिमथायांतं क्रुद्धं दृष्ट्वा दशाननम् । राक्षसीमध्यगा सीता भयशोकाकुलाभवत् ॥ ६४ ॥ एतस्मिन्नन्तरे तस्य सचिवो बुद्धिमान् शुचिः । सुपार्श्वो नाम मेधावी रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ ६५ ॥ ननु नाम दशग्रीव साक्षाद्वैश्रवणानुजः । वेदविद्याव्रतस्नातः स्वकर्मपरिनिष्ठितः ॥ ६६ ॥ अनेकगुणसंपन्नः कथं स्त्रीवधमिच्छसि । अस्माभिः सहितो युद्धे हत्वा रामं च लक्ष्मणम् । प्राप्स्यसे जानकीं शीघ्रमित्युक्तः स न्यवर्तत ॥ ६७ ॥ ततो दुरात्मा

सुहृदा निवेदितं वचः सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः । गृहं जगामाशु शुचा विमूढधीः पुनः सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥ ६८ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

॥ अथ युद्धकांडे दशमसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे दशमसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्री लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं दशमसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः चं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः चं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः चं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः चं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः चं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः चं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः चं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः चं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः चं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः चं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः चं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः चं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः चं इति मंत्रेण दिग्वं-

धः ॥ अथ ध्यानम् ॥ स विचार्य सभामध्ये राक्षसैः सह मन्त्रिभिः ॥ निर्ययौ येऽवशिष्टास्तै राक्षसैः सह राघवम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे दशमसर्गेन्यास-ध्यानजपविधिः ॥ ६ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

स विचार्य सभामध्ये राक्षसैः सह मंत्रिभिः । निर्ययौ येऽवशिष्टास्तै राक्षसैः सह राघवम् ॥ १ ॥ शलभः शलभैर्युक्तः प्रज्वलन्तमिवानलम् । ततो रामेण निहताः सर्वे ते राक्षसा युधि ॥ २ ॥ स्वयं रामेण निहतस्तीक्ष्णबाणेन वक्षसि । व्यथितस्त्वरितं लंकां प्रविवेश दशाननः ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा रामस्य बहुशः पौरुषं चाप्यमानुषम् । रावणो मारुतेश्चैव शीघ्रं शुक्रान्तिकं ययौ ॥ ४ ॥ नमस्कृत्य दशग्रीवः शुक्रं प्रांजलिरब्रवीत् । भगवन् राघवेणैवं लंका राक्षसयूथपैः ॥ ५ ॥ विनाशिता महादैत्या निहताः पुत्रबांधवाः । कथं मे दुःखसंदोहस्त्वयि तिष्ठति

सद्गुरौ ॥ ६ ॥ इति विज्ञापितो दैत्यगुरुः प्राह दशाननम् । होमं कुरु प्रयत्नेन रहसि त्वं दशानन ॥ ७ ॥ यदि विघ्नो न चेद्धोमे तर्हि होमानलोत्थितः ॥ ८ ॥ महान् रथश्च वाहाश्च चापतूणीरसायकाः । सम्भविष्यन्ति तैर्युक्तस्त्वमजेयो भविष्यसि ॥९॥ गृहाण मन्त्रान्मद्दत्तान् गच्छ होमं कुरु द्रुतम् । इत्युक्तस्त्वरितं गत्वा रावणो राक्षसाधिपः ॥ १० ॥ गुहां पातालसदृशीं मन्दिरे स्वे चकारह । लंकाद्वारकपाटादि बद्ध्वा सर्वत्र यत्नतः ॥११॥ होमद्रव्याणि संपाद्य यान्युक्तान्याभिचारिके । गुहां प्रविश्य चैकांते मौनी होमं प्रचक्रमे ॥ १२ ॥ उत्थितं धूममालोक्य महांतं रावणानुजः। रामाय दर्शयामास होमधूमं भयाकुलः ॥१३॥ पश्य राम दशग्रीवो होमं कर्तुं समारभत् । यदि होमः समाप्तः स्यात्तदाऽजेयो भविष्यति ॥ १४ ॥ अतो विघ्नाय होमस्य प्रेषयाशु हरीश्वरान् । तथेति रामः सुग्रीवसंमतेनांगदं कपिम् ॥ १५ ॥ हनूमत्प्रमुखान्वीरानादिदेश महाबलान् ।

प्राकारं लंघयित्वा ते गत्वा रावणमंदिरम् ॥ १६ ॥ दशकोट्यः प्लवंगानां गत्वा मंदिररक्षकान् । चूर्णयामासुरश्वांश्च गजांश्च न्यहनत् क्षणात् ॥ १७ ॥ ततश्च सरमा नाम प्रभाते हस्तसंज्ञया । बिभीषणस्य भार्या सा होमस्थानमसूचयत् ॥ १८ ॥ गुहापिधानपाषाणमंगदः पादघट्टनैः । चूर्णयित्वा महासत्वः प्रविवेश महागुहाम् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा दशाननं तत्र मीलिताक्षं दृढासनम् । ततोऽगदाज्ञया सर्वे वानरा विविशुर्द्रुतम् ॥ २० ॥ तत्र कोलाहलं चक्रुस्ताडयंतश्च सेवकान् । संभारांश्चिक्षिपुस्तत्र होमकुण्डे समंततः ॥ २१ ॥ स्रुवमाच्छिद्य हस्ताच्च रावणस्य बलाद्रुषा । तेनैव संजघानाशु हनूमान् प्लवगाग्रणीः ॥ २२ ॥ घ्नंति दंतैश्च काष्ठैश्च वानरास्तमितस्ततः । न जहौ रावणो ध्यानं हतोऽपि विजिगीषया ॥ २३ ॥ प्रविश्यांतःपुरे वेश्मन्यंगदो वेगवत्तरः । समानयत्केशबंधे धृत्वा मन्दोदरीं शुभाम् ॥ २४ ॥ रावणस्यैव पुरतो विलपंतीमनाथवत् ।

विददारांगदस्तस्याः कंचुकं रत्नभूषितम् ॥ २५ ॥ मुक्ता विमुक्ताः पतिताः समंताद्रत्नसंचयैः । श्रोणिसूत्रं निपतितं त्रुटितं रत्नचित्रितम् ॥ २६ ॥ कटिप्रदेशाद्विस्रस्ता नीवी तस्यैव पश्यतः । भूषणानि च सर्वाणि पतितानि समंततः ॥२७॥ देवगंधर्वकन्याश्च नीता हृष्टैः प्लवंगमैः । मंदोदरी रुरोदाथ रावणस्याग्रतो भृशम् ॥ २८ ॥ क्रोशंती करुणं दीना जगाद दशकंधरम् । निर्लज्जोऽसि परैरेवं केशपाशे विकृष्यते ॥ २९ ॥ भार्या तवैव पुरतः किं जुहोषि न लज्जसे । हन्यते पश्यतो यस्य भार्या पापैश्च शत्रुभिः ॥ ३० ॥ मर्तव्यं तेन तत्रैव जीवितान्मरणं वरम् । हा मेघनाद ते माता क्लिश्यते तव वानरैः ॥ ३१ ॥ त्वयि जीवति मे दुःखमीदृशं च कथं भवेत् । भार्या लज्जा च संत्यक्ता भर्त्रा मे जीविताशया ॥ ३२ ॥ श्रुत्वा तद्देवितं राजा मंदोदर्या दशाननः । उत्तस्थौ खड्गमादाय त्यज देवीमिति ब्रुवन् ॥ ३३ ॥ जघानांगदमव्यग्रः कटिदेशे

दशाननः । ततोत्सृज्य ययुः सर्वे विध्वंस्य हवनं महत् ॥ ३४ ॥ रामपार्श्वमुपागम्य तस्थुः सर्वे प्रहर्षिताः । रावणस्तु ततो भार्यामुवाच परिसांत्वयन् ॥ ३५ ॥ दैवाधीनमिदं भद्रे जीविता किं न दृश्यते । त्यज शोकं विशालाक्षि ज्ञानमालंब्य निश्चितम् ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्रभवः शोकः शोको ज्ञानविनाशकृत् । अज्ञानप्रभवाहंधीः शरीरादिष्वनात्मसु ॥ ३७ ॥ तन्मूलः पुत्रदारादिसंबंधः संसृतिस्ततः । हर्षशोकभयक्रोधलोभमोहस्पृहादयः ॥ ३८ ॥ अज्ञानप्रभवा ह्येते जन्ममृत्युजरादयः । आत्मा तु केवलः शुद्धो व्यतिरिक्तो ह्यलेपकः ॥ ३९ ॥ आनंदरूपो ज्ञानात्मा सर्वभावविवर्जितः । न संयोगो वियोगो वा विद्यते केनचित्सतः ॥ ४० ॥ एवं ज्ञात्वा स्वमात्मानं त्यज शोकमनिन्दिते । इदानीमेव गच्छामि हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ॥ ४१ ॥ आगमिष्यामि नोचेन्मां दारयिष्यति सायकैः । श्रीरामो वज्रकल्पैश्च ततो गच्छामि तत्पदम् ॥४२॥ तदा त्वया मे कर्तव्या क्रिया

मच्छासनातिप्रिये । सीतां हत्वा मया सार्धं त्वं प्रवेक्ष्यसि पावकम् ॥ ४३ ॥ एवं श्रुत्वा वचस्तस्य रावणस्यातिदुःखिता । उवाच नाथ मे वाक्यं शृणु सत्यं तथा कुरु ॥ ४४ ॥ शक्यो न राघवो जेतुं त्वया चान्यैः कदाचन । रामो देववरः साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ ४५ ॥ मत्स्यो भूत्वा पुरा कल्पे मनुं वैवस्वतं प्रभुः । ररक्ष सकलापद्भ्यो राघवो भक्तवत्सलः ॥ ४६ ॥ रामः कूर्मोऽभवत्पूर्वं लक्षयोजनविस्तृतः । समुद्रमथने पृष्ठे दधार कनकाचलम् ॥४७॥ हिरण्याक्षोऽतिदुर्वृत्तो हतोऽनेन महात्मना । क्रोडरूपेण वपुषा क्षोणीमुद्धरता क्वचित् ॥४८॥ त्रिलोककंटकं दैत्यं हिरण्यकशिपुं पुरा । हतवान्नारसिंहेन वपुषा रघुनन्दनः ॥४९॥ विक्रमैस्त्रिभिरेवासौ बलिं बद्ध्वा जगत्त्रयम् । आक्रम्यादात् सुरेन्द्राय भृत्याय रघुसत्तमः ॥ ५० ॥ राक्षसाः क्षत्रियाकारा जाता भूमेर्भरावहाः । तान्हत्वा बहुशो रामो भुवं जित्वा ह्यदान्मुनेः ॥ ५१ ॥ स एव सांप्रतं जातो रघुवंशे

परात्परः । भवदर्थे रघुश्रेष्ठो मानुषत्वमुपागतः ॥ ५२ ॥ तस्य भार्या किमर्थं वा हृता सीता वनाद्बलात् । मम पुत्रविनाशार्थं स्वस्याऽपि निधनाय च ॥ ५३ ॥ इतःपरं वा वैदेहीं प्रेषयस्व रघूत्तमे । विभीषणाय राज्यं तु दत्त्वा गच्छामहे वनम् ॥ ५४ ॥ मंदोदरीवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् । कथं भद्रे रणे पुत्रान् भ्रातॄन् राक्षसमण्डलम् ॥ ५५ ॥ घातयित्वा राघवेण जीवामि वनगोचरः । रामेण सह योत्स्यामि रामबाणैः सुशीघ्रगैः ॥ ५६ ॥ विदार्यमाणो यास्यामि तद्विष्णोः परमं पदम् । जानामि राघवं विष्णुं लक्ष्मीं जानामि जानकीम् । ज्ञात्वैव जानकी सीता मयानीता वनाद्बलात् ॥ ५७ ॥ रामेण निधनं प्राप्य यास्यामीति परं पदम् । विमुच्य त्वां तु संसाराद्गमिष्यामि सह प्रिये ॥ ५८ ॥ परानन्दमयी शुद्धा सेव्यते या मुमुक्षुभिः । तां गतिं तु गमिष्यामि हतो रामेण संयुगे ॥ ५९ ॥ प्रक्षाल्य कल्मषाणीह मुक्तिं यास्यामि दुर्लभाम् ॥ ६० ॥

क्लेशादिपञ्चकतरंगयुगं,भ्रमाढ्यं दारात्मचाप्तधनबंधुझषाभियुक्तम् । और्वानलाभनिजरोषमनंगजालं संसारसागरमतीत्य हरिं व्रजामि ॥ ६१ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे दशमः सर्गः॥१०॥

॥ अथ युद्धकाण्डे एकादशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे एकादशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः॥गायत्री-छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं अष्टमसर्गे न्यास ध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः रं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः।रं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः रं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः रं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः रं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः रं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः रं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः रं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः रं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः

रं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ इत्युक्त्वा वचनं प्रेम्णा राज्ञीं मन्दोदरीं तदा । रावणः प्रययौ योद्धुं रामेण सह संयुगे १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे एकादशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ ११ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

इत्युक्त्वा वचनं प्रेम्णा राज्ञीं मंदोदरीं तदा । रावणः प्रययौ योद्धुं रामेण सह संयुगे ॥ १ ॥ दृढं स्यंदनमास्थाय वृतो घोरैर्निशाचरैः । चक्रैः षोडशभिर्युक्तं सवरूथं सकूबरम् ॥ २ ॥ पिशाचवदनैर्घोरैः खरैर्युक्तं भयावहम् । सर्वास्त्रशस्त्रसहितं सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३ ॥ निश्चक्रामाथ सहसा रावणो भीषणाकृतिः । आयांतं रावणं दृष्ट्वा भीषणं रणकर्कशम् ॥ ४ ॥ संत्रस्ताभूत्तदा सेना वानरी रामपालिता ॥ ५ ॥ हनूमानथ चोत्प्लुत्य रावणं योद्धुमाययौ । आगत्य हनुमान् रक्षोवक्षस्यतुलविक्रमः ॥ ६ ॥ मुष्टिबंधं दृढं

बद्ध्वा ताडयामास वेगतः । तेन मुष्टिप्रहारेण जानुभ्यामपतद्रथे ॥ ७ ॥ मूर्छितोऽथ मुहूर्तेन रावणः पुनरुत्थितः । उवाच च हनूमंतं शूरोऽसि मम संमतः ॥ ८ ॥ हनूमानाह तं धिङ् मां यस्त्वं जीवसि रावण । त्वं तावन्मुष्टिना वक्षो मम ताडय रावण ॥ ९ ॥ पश्चान्मया हतः प्राणान्मोक्ष्यसे नात्र संशयः । तथेति मुष्टिना वक्षो रावणेनापि ताडितः ॥ १० ॥ निघूर्णमाननयनः किंचित्कश्मलमाययौ । संज्ञामवाप्य कपिराट् रावणं हंतुमुद्यतः ॥ ११ ॥ ततोऽन्यत्र गतो भीत्या रावणो राक्षसाधिपः । हनूमानंगदश्चैव नलो नीलस्तथैव च ॥१२॥ चत्वारः समवेताग्रे दृष्ट्वा राक्षसपुंगवान् । अग्निवर्णं तथा सर्परोमाणं खड्गरोमकम् ॥ १३ ॥ तथा वृश्चिकरोमाणं निर्जघ्नुः क्रमशोऽसुरान् । चत्वारश्चतुरो हत्वा राक्षसान् भीमविक्रमान् ॥ १४ ॥ सिंहनादं पृथक्कृत्वा रामपार्श्वमुपागताः । ततः क्रुद्धो दशग्रीवः संदश्य दशनच्छदम् ॥ १५ ॥ विवृत्य

नयने क्रूरो राममेवान्वधावत । दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैः शरैः ॥ १६ ॥
आजघान महाघोरैर्धाराभिरिव तोयदः । रामस्य पुरतः सर्वान्वान-
रानपि विव्यथे ॥ १७ ॥ ततः पावकसंकाशैः शरैः काञ्चनभूषणैः । अभ्यवर्षद्रणे
रामो दशग्रीवं समाहितः ॥ १८ ॥ रथस्थं रावणं दृष्ट्वा भूमिष्ठं रघुनंदनम् ।
आहूय मातलिं शक्रो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १९ ॥ रथेन मम भूमिष्ठं शीघ्रं
याहि रघूत्तमम् । त्वरितं भूतलं गत्वा कुरु कार्यं ममानघ ॥ २० ॥ एवमुक्तो-
ऽथ तं नत्वा मातलिर्देवसारथिः । ततो हयैश्च संयोज्य हरितः स्यंदनोत्तम-
म् ॥ २१ ॥ स्वर्गाज्जयार्थं रामस्य ह्युपचक्राम मातलिः । अब्रवीच ततो रामम-
प्रतर्क्यं रथे स्थितः ॥ प्रांजलिर्देवराजेन प्रेषितोऽस्मि रघूत्तम ॥ २२ ॥ रथोऽयं
देवराजस्य विजयाय तव प्रभो । प्रेषितश्च महराज धनुरैन्द्रं च भूषितम् ॥ २३ ॥
अभेद्यं कवचं खड्गं दिव्यतूणीयुगं तथा । आरुह्य च रथं राम रावणं जहि

राक्षसम् ॥ २४ ॥ मया सारथिना देवं वृत्रं देवपतिर्यथा । इत्युक्तस्तं परिक्रम्य नमस्कृत्य रथोत्तमम् ॥ २५ ॥ आरुरोह रथं रामो लोकान्लक्ष्म्या नियोजयन् । ततोऽभवन्महायुद्धं भैरवं रोमहर्षणम् ॥ २६ ॥ महात्मनो राघवस्य रावणस्य च धीमतः । आग्नेयेन च आग्नेयं दैवं दैवेन राघवः ॥ २७॥ अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् । ततस्तु ससृजे घोरं राक्षसं चास्त्रमस्त्रवित् ॥ २८॥ क्रोधेन महताविष्टो रामस्योपरि रावणः । रावणस्य धनुर्मुक्ताः सर्पा भूत्वा महाविषाः ॥ शराः कांचनपुंखाभा राघवे परितोऽपतन् ॥ २९ ॥ तैः शरैः सर्पवदनैर्वमद्भिरनलं मुखैः । दिशश्च विदिशश्चैव व्याप्तास्तत्र तदाऽभवन् ॥ ३० ॥ रामः सर्पांस्ततो दृष्ट्वा समंतात्परिपूरितान् । सौपर्णमस्त्रं तद्घोरं पुनः प्रावर्तयद्रणे ॥ ३१ ॥ रामेण मुक्तास्ते बाणा भूत्वा गरुडरूपिणः । चिच्छिदुः सर्पबाणांस्तान्समंतात्सर्पशत्रवः ॥ ३२ ॥ अस्त्रे प्रतिहते युद्धे रामेण दशकंधरः । अभ्यवर्षत्ततो रामं

घोराभिः शरवृष्टिभिः ॥ ३३ ॥ ततः पुनः शरानीकै राममक्लिष्टकारिणम्
अर्दयित्वा तु घोरेण मातलिं प्रत्यविध्यत ॥ ३४ ॥ पातयित्वारथोपस्थे
रथकेतुं च कांचनम् । ऐन्द्रानश्वानभ्यहनद्रावणः क्रोधमूर्च्छितः ॥ ३५ ॥
विषेदुर्देवगंधर्वाश्चारणाः पितरस्तथा । आर्ताकारं हरिं दृष्ट्वा व्यथिताश्च
महर्षयः ॥ ३६ ॥ व्यथिता वानरेंद्राश्च बभूवुः सविभीषणाः । दशास्यो विंश-
तिभुजः प्रगृहीतशरासनः ॥ ३७ ॥ ददृशे रावणस्तत्र मैनाक इव पर्वतः ।
रामस्तु भ्रुकुटिं बद्ध्वा क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ३८ ॥ कोपं चकार सदृशं निर्द-
हन्निव राक्षसम् । धनुरादाय देवेंद्रधनुराकारमद्भुतम् ॥ ३९ ॥ गृहीत्वा पाणिना
बाणं कालानलसमप्रभम् । निर्दहन्निव चक्षुर्भ्यां ददृशे रिपुमंतिके ॥ ४० ॥
पराक्रमं दर्शयितुं तेजसा प्रज्वलन्निव । प्रचक्रमे कालरूपी सर्वलोकस्य पश्य-
तः ॥ ४१ ॥ विकृष्य चापं रामस्तु रावणं प्रतिविध्य च । हर्षयन्वानरानीकं काला-

तक इवावभौ ॥ ४२ ॥ क्रुद्धं रामस्य वदनं दृष्ट्वा शत्रुं प्रधावतः । तत्रसुः सर्व-
भूतानि चचाल च वसुंधरा ॥ ४३ ॥ रामं दृष्ट्वा महारौद्रमुत्पातांश्च सुदारुणान् ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि रावणं चाविशद्भयम् ॥ ४४ ॥ विमानस्थाः सुरगणाः
सिद्धगंधर्वकिन्नराः । ददृशुः सुमहायुद्धं लोकसंवर्तकोपमम् ॥ ऐन्द्रमस्त्रं
समादाय रावणस्य शिरोऽच्छिनत् ॥ ४५ ॥ मूर्धानो रावणस्याथ बहवो रुधि-
रोक्षिताः । गगनात्प्रपतंतिस्म तालादिव फलानि हि ॥ ४६ ॥ न दिनं न च वै
रात्रिर्न संध्या न दिशोऽपि वा । प्रकाशंते न तद्रूपं दृश्यते तत्र संगरे ॥ ४७ ॥
ततो रामो बभूवाथ विस्मयाविष्टमानसः । शतमेकोत्तरं छिन्नं शिरसां चैक-
वर्चसाम् ॥ ४८ ॥ न चैव रावणःशांतो दृश्यते जीवितत्त्वयात् । ततः सर्वास्त्रवि-
द्वीरः कौसल्यानंदवर्धनः ॥ ४९ ॥ अस्त्रैश्च बहुभिर्युक्तश्चिंतयामास राघवः ।
यैर्यैर्बाणैर्हता दैत्या महासत्त्वपराक्रमाः ॥ ५० ॥ त एते निष्फलं याता रावणस्य

निपातने । इति चिंताकुले रामे समीपस्थो विभीषणः ॥ ५१ ॥ उवाच राघवं वाक्यं ब्रह्मदत्तवरो ह्यसौ । विच्छिन्ना बाहवोऽप्यस्य विच्छिन्नानि शिरांसि च ॥ ५२ ॥ उत्पत्स्यति पुनः शीघ्रमित्याह भगवानजः । नाभिदेशेऽमृतं तस्य कुंडलाकारसंस्थितम् ॥ ५३ ॥ तच्छोषयानलास्त्रेण तस्य मृत्युस्ततो भवेत् । विभीषणवचः श्रुत्वा रामः शीघ्रपराक्रमः ॥ ५४ ॥ पावकास्त्रेण संयोज्य नाभिं विव्याध रक्षसः । अनन्तरं च चिच्छेद शिरांसि च महाबलः ॥ ५५ ॥ बाहूनपि च संरब्धो रावणस्य रघूत्तमः । ततो घोरां महाशक्तिमादाय दशकंधरः ॥ ५६ ॥ विभीषणवधार्थाय चिक्षेप क्रोधविह्वलः । चिच्छेद राघवो बाणैस्तां शितैर्हेमभूषितैः ॥ ५७ ॥ दशग्रीवशिरश्छेदात्तदा तेजो विनिर्गतम् । म्लानरूपो बभूवाथ छिन्नैः शीर्षैर्भयंकरैः ॥ ५८ ॥ एकेन मुख्यशिरसा बाहुभ्यां रावणो बभौ । रावणस्तु पुनः क्रुद्धो नानाशस्त्रास्त्रवृष्टि-

भिः ॥ ५९ ॥ ववर्ष रामं तं रामस्तथा बाणैर्ववर्ष च । ततो युद्धमभूद्घोरं तुमुलं लोमहर्षणम् ॥ ६० ॥ अथ संस्मारयामास मातली राघवं तदा । विसृज्यास्त्रं वधायास्य ब्राह्मं शीघ्रं रघूत्तम ॥ ६१ ॥ विनाशकालः प्रथितो यः सुरैः सोऽद्य वर्तते । उत्तमांगं न चैतस्य छेत्तव्यं राघव त्वया ॥ ६२ ॥ नैव शीर्ष्णि प्रभो वध्यो वध्य एव हि मर्मणि । ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः ॥ ६३ ॥ जग्राह सशरं दीप्तं निःश्वसंतमिवोरगम् । यस्य पार्श्वे तु पवनः फले भास्कर पावकौ ॥ ६४ ॥ शरीरमाकाशमयं गौरवे मेरुमन्दरौ पर्वस्वपि च विन्यस्ता लोकपाला महौजसः ॥ ६५ ॥ जाज्वल्यमानं वपुषा भांतं भास्करवर्चसा । तमुग्रमस्त्रं लोकानां भयनाशनमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ अभिमंत्र्य ततो रामस्तं महेषु महाभुजः । वेदप्रोक्तेन विधिना संदधे कार्मुके बली ॥ ६७ ॥ तस्मिन्संधीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे । सर्वभूतानि

विनेशुश्चचाल च वसुंधरा ॥ ६८ ॥ स रावणाय संक्रुद्धो भृशमानम्य
कार्मुकम् । चिक्षेप परमायत्तस्तमस्त्रं मर्मघातिनम् ॥ ६९ ॥ स वज्र इव दुर्धर्षो
वज्रपाणिविसर्जितः । कृतांत इव घोरास्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥ ७० ॥ स
निमग्नो महाघोरः शरीरांतकरः परः । बिभेद हृदयं तूर्णं रावणस्य महात्म-
नः ॥ ७१ ॥ रावणस्याहरत्प्राणान्विवेश धरणीतले । स शरो रावणं हत्वा राम-
तूणीरमाविशत् ॥ ७२ ॥ तस्य हस्तात्पपाताशु सशरं कार्मुकं महत् । गतासुर्भ्र-
मिवेगेन राक्षसेंद्रोऽपतद्भुवि ॥ ७३ ॥ तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषाश्च राक्षसाः ।
हतनाथा भयत्रस्ता दुद्रुवुः सर्वतोदिशम् ॥ ७४ ॥ दशग्रीवस्य निधनं विजयं
राघवस्य च । ततो विनेदुः संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ॥ ७५ ॥ वदंतो राम-
विजयं रावणस्य च तद्वधम् । अथांतरिक्षे व्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुंदुभिः ॥ ७६ ॥
पपात पुष्पवृष्टिश्च समंताद्राघवोपरि । तुष्टुवुर्मुनयः सिद्धाश्चारणाश्च दिवौ-

कसः ॥ ७७ ॥ अथांतरिक्षे ननृतुः सर्वतोऽप्सरसो मुदा । रावणस्य च देहोत्थं ज्योतिरादित्यवत्स्फुरत् ॥ ७८ ॥ प्रविवेश रघुश्रेष्ठं देवानां पश्यतां सताम् । देवा ऊचुरहो भाग्यं रावणस्य महात्मनः ॥ ७९ ॥ वयं तु सात्त्विका देवा विष्णोः कारुण्यभाजनाः । भयदुःखादिभिर्व्याप्ताः संसारे परिवर्तिनः ॥ ८० ॥ अयं तु राक्षसः क्रूरो ब्रह्महातीव तामसः । परदाररतो विष्णुद्वेषी तापसहिंसकः ॥ ८१ ॥ पश्यत्सु सर्वभूतेषु राममेव प्रविष्टवान् । एवं ब्रुवत्सु देवेषु नारदः प्राह सुस्मितः ॥ ८२ ॥ शृणुतात्र सुरा यूयं धर्मतत्त्वविचक्षणाः । रावणो राघवद्वेषादनिशं हृदि भावयन् ॥ ८३ ॥ भृत्यैः सह सदा रामचरितं द्वेषसंयुतः । श्रुत्वा रामात्स्वनिधनं भयात्सर्वत्र राघवम् ॥ ८४ ॥ पश्यन्ननुदिनं स्वप्ने राममेवानुपश्यति । क्रोधोऽपि रावणस्याशु गुरुबोधाधिकोऽभवत् ॥ ८५ ॥ रामेण निहतश्चांते निर्धूताशेषकल्मषः । रामसायुज्यमेवाप रावणो मुक्तबंध-

नः ॥ ८६ ॥ पापिष्ठो वा दुरात्मा परधनपरपदारेषु सक्तो यदि स्यान्नित्यं स्नेहाद्भयाद्वा रघुकुलतिलकं भावयन्संपरेतः । भूत्वा शुद्धान्तरंगो भवशतजनितानेकदोषैर्विमुक्तः सद्यो रामस्य विष्णोः सुरवरविनुतं याति वैकुंठमाद्यम् ॥ ८७ ॥ हत्वा युद्धे दशास्यं त्रिभुवनविषमं वामहस्तेन चापं भूमौ विष्टभ्य तिष्ठन्नितरवरधृतं भ्रामयन्बाणमेकम् । आरक्तोपांतनेत्रः शरदलितवपुः सूर्यकोटिप्रकाशो वीरश्रीबंधुरांगस्त्रिदशपतिनुतः पातु मां वीररामः ॥ ८८ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे एकादश सर्गः ॥११॥

॥ अथ युद्धकांडे द्वादशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे द्वादशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्री लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं द्वादश-

सर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः णां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः णं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः णं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः णं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः णं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः णं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः णं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः णं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः णं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः णां कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः णां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः णां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः णां इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ रामो विभीषणं दृष्ट्वा हनूमंतं तथांगदम् । लक्ष्मणं कपिराजं च जांबवंतं तथापरान् ॥ १ ॥ इतिध्यात्वा च श्रीरामचरितंपठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे द्वादशसर्गे संकल्पादि न्यासध्यानजपविधिः ॥ ११ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

रामो विभीषणं दृष्ट्वा हनूमन्तं तथांगदम् । लक्ष्मणं कपिराजं च जांबवंतं तथा परान् ॥ १ ॥ परितुष्टेन मनसा सर्वानिदाब्रवीद्वचः । भवतां बाहुवीर्येण निहतो रावणो मया ॥ २ ॥ कीर्तिः स्थास्यति वः पुण्या यावच्चंद्रदिवाकरौ ।

कीर्तयिष्यन्ति भवतां कथां त्रैलोक्यपावनीम् ॥३॥ जयोपेतां कलिहरां यास्यन्ति
परमां गतिम् । एतस्मिन्नन्तरे दृष्ट्वा रावणं पतितं भुवि ॥ ४ ॥ मन्दोदरीमुखाः
सर्वाः स्त्रियो रावणपालिताः । पतिता रावणस्याग्रे शोचन्त्यः पर्यदेवयन् ॥ ५ ॥
विभीषणः शुशोचार्तः शोकेन महतावृतः । पतितो रावणस्याग्रे बहुधा पर्यदेव-
यत् ॥ ६ ॥ रामस्तु लक्ष्मणं प्राह बोधयस्व विभीषणम् । करोतु भ्रातृसंस्कारं
किं विलम्बेन मानद ॥ ७ ॥ स्त्रियो मन्दोदरीमुख्याः पतिता विलपंति च ।
निवारयतु ताः सर्वा राक्षसी रावणप्रियाः ॥ ८ ॥ एवमुक्तोऽथ रामेण लक्ष्मणो-
ऽगाद्विभीषणम् । उवाच मृतकोपांते पतितं मृतकोपमम् ॥ ९ ॥ शोकेन महता-
विष्टं सौमित्रिरिदमब्रवीत् । यं शोचसि त्वं दुःखेन कोऽयं तव विभीषण ॥१०॥
त्वं वास्य कतमः सृष्टेः पुरेदानीमतः परम् । यद्वत्तोयौघपतिताः सिकता यांति
तद्वशाः ॥ ११ ॥ संयुज्यंते वियुज्यन्ते तथा कालेन देहिनः । यथा धानासु वै

धाना भवन्ति न भवन्ति च ॥ १२ ॥ एवं भूतेषु भूतानि प्रेरितानीशमायया ।
त्वं चेमे वयमन्ये च तुल्याः कालवशोद्भवाः ॥ १३ ॥ जन्ममृत्यू यदा यस्मात्तदा
तस्माद्भविष्यतः । ईश्वरः सर्वभूतानि भूतैः सृजति हन्त्यजः ॥ १४ ॥ आत्म-
सृष्टैरस्वतन्त्रैरनपेक्षोऽपि बालवत् । देहेन देहिनो जीवा देहाद्देहोऽभिजायते ॥
॥ १५ ॥ बीजादेव यथा बीजं देहान्य इव शाश्वतः । देहिदेहविभागोऽयमवि-
वेककृतः पुरा ॥ १६ ॥ नानात्वं जन्म नाशश्च क्षयो वृद्धिः क्रिया फलम् । द्रष्टु-
राभांत्यतद्धर्मा यथाग्नेर्दारुविक्रियाः ॥ १७ ॥ त इमे देहसंयोगादात्मना भांत्य-
सद्ग्रहात् । यथा यथा तथा चान्यद्ध्यायतो सत्सदाग्रहात् ॥ १८ ॥ प्रसुप्तस्या-
नहंभावात्तदा भाति न संसृतिः । जीवतोऽपि तथा तद्वद्विमुक्तस्यानहंकृतेः ॥१९॥
तस्मान्मायामनोधर्मं जह्यहंममताभ्रमम् । रामभद्रे भगवति मनो धेह्यात्मनी-
श्वरे ॥ २० ॥ सर्वभूतात्मनि परे मायामानुषरूपिणि । बाह्येन्द्रियार्थसम्बन्धा-

त्याजयित्वा मनः शनैः ॥ २१ ॥ तत्र दोषान्दर्शयित्वा रामानंदे नियोजय ।
देहबुद्ध्या भवेद्भ्राता पिता माता सुहृत्प्रियः ॥ २२ ॥ विलक्षणं यदा देहाज्ज्ञा-
नात्यात्मानमात्मना । तदा कः कस्य वा बन्धुर्भ्राता माता पिता सुहृत् ॥ २३ ॥
मिथ्याज्ञानवशाज्जाता दारागारादयः सदा । शब्दादयश्च विषया विविधाश्चैव
संपदः ॥ २४ ॥ बलं कोशो भृत्यवर्गो राज्यं भूमिः सुतादयः । अज्ञानजत्वात्सर्वे
ते क्षणसंगमभंगुराः ॥ २५ ॥ अथोत्तिष्ठ हृदा रामं भावयन् भक्तिभावितम् ।
अनुवर्तस्व राज्यादि भुंजन्प्रारब्धमन्वहम् ॥ २६ ॥ भूतं भविष्यदभवन्वर्तमान-
मथाचरन् । विहरस्व यथान्यायं भवदोषैर्न लिप्यसे ॥ २७ ॥ आज्ञापयति राम-
स्त्वां यद्भ्रातुः सांपरायिकम् । तत्कुरुष्व यथाशास्त्रं रुदतीश्चापि योषितः ॥२८॥
निवारय महाबुद्धे लंकां गच्छन्तु माचिरम् । श्रुत्वा यथावद्वचनं लक्ष्मणस्य
विभीषणः ॥ २९ ॥ त्यक्त्वा शोकं च मोहं च रामपार्श्वमुपागमत् ।

विमृश्य बुद्ध्या धर्मज्ञो धर्मार्थसहितं वचः ३० ॥ रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं पर्य
भाषत । नृशंसमनृतं क्रूरं त्यक्तधर्मव्रतं प्रभो ॥ ३१ ॥ नाहोंऽस्मि देव संस्कर्तुं
परदाराभिमर्शिनम् । श्रुत्वा तद्वचनं प्रीतो रामो वचनमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ मरणां
तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् । क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा
तव ॥ ३३ ॥ रामाज्ञां शिरसा धृत्वा शीघ्रमेव बिभीषणः । सांत्ववाक्यैर्महा-
बुद्धिं राज्ञीं मंदोदरीं तदा ॥ ३४ ॥ सांत्वयामास धर्मात्मा धर्मबुद्धिर्बिभीषणः ।
त्वरयामास धर्मज्ञः संस्कारार्थं स्वबांधवान् ॥३५॥ चित्यां निवेश्य विधिवत्पितृमे
धविधानतः । आहिताग्नेर्यथाकार्यं रावणस्य बिभीषणः ॥ ६ ॥ तथैव सर्वमक-
रोद्बंधुभिः सह मंत्रिभिः । ददौ च पावकं तस्य विधियुक्तं बिभीषणः ॥ ३४ ॥
स्नात्वा चैवार्द्रवस्त्रेण तिलान्दर्भाभिमिश्रितान् । उदकेन च संमिश्रान्प्रदायविधि
पूर्वकम् ॥ ३८ ॥ प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैनं प्रणम्य च । ताः स्त्रियोऽनुन-

यामास सांत्वमुक्त्वा पुनः पुनः ॥ ३९ ॥ गम्यतामिति ताः सर्वा विविशु-
र्नगरं तदा । प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ॥ ४० ॥ रामपार्श्वमुपा-
गत्य तदातिष्ठद्विनीतवत् । रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ॥ ४१ ॥
हर्षं लेभे रिपून्हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः । मातलिश्च तदा रामं परिक्रम्याभि-
वंद्य च ॥ ४२ ॥ अनुज्ञातश्च रामेण ययौ स्वर्गं विहायसा । ततो हृष्टमना
रामो लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् ॥ ४३ ॥ विभीषणाय मे लंकाराज्यं दत्तं पुरैव हि ।
इदानीमपि गत्वा त्वं लंकामध्ये विभीषणम् ॥ ४४ ॥ अभिषेचय विप्रैश्च
मंत्रवद्विधिपूर्वकम् । इत्युक्तो लक्ष्मणस्तूर्णं जगाम सह वानरैः ॥ ४५ ॥ लंकां
सुवर्णकलशैः समुद्रजलसंयुतैः । अभिषेकं शुभं चक्रे राक्षसेंद्रस्य धीम-
तः ॥ ४६ ॥ ततः पौरजनैः सार्धं नानोपायनपाणिभिः । विभीषणः ससौमित्रिरु-
पायनपुरस्कृतः ॥ ४७ ॥ दंडप्रणाममकरोद्रामस्याक्लिष्टकर्मणः । रामो विभीषणं

दृष्ट्वा प्राप्तराज्यं मुदान्वितः ॥ ४८ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानममन्यत सहानुजः । सुग्रीवं च समालिंग्य रामो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ ४९ ॥ सहायेन त्वया वीर जितो मे रावणो महान् । विभीषणोऽपि लंकायामभिषिक्तो मयानघ ॥ ५० ॥ ततः प्राह हनूमंतं पार्श्वस्थं विनयान्वितम् । विभीषणस्यानुमते गच्छ त्वं रावणालयम् ॥ ५१ ॥ जानक्यै सर्वमाख्याहि रावणस्य वधादिकम् । जानक्याः प्रतिवाक्यं मे शीघ्रमेव निवेदय ॥ ५२ ॥ एवमाज्ञापितो धीमान् रामेण पवनात्मजः । प्रविवेश पुरीं लंकां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ ५३ ॥ प्रविश्य रावणगृहं शिंशपामूलमाश्रिताम् । ददर्श जानकीं तत्र कृशां दीनाम-निंदिताम् ॥ ५४ ॥ राक्षसीभिः परिवृतां ध्यायंतीं राममेव हि । विनयावनतो भूत्वा प्रणम्य पवनात्मजः ॥ ५५ ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा प्रह्वो भक्त्याग्रतः स्थितः । तां दृष्ट्वा जानकी तूष्णीं स्थित्वा पूर्वस्मृतिं ययौ ॥ ५६ ॥

ज्ञात्वा तां रामदूतं सा हर्षात्सौम्यमुखी भवत् ॥ स तां सौम्यमुखीं
दृष्ट्वा तस्यै पवननंदनः ॥ रामस्य भाषितं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ५७ ॥
देवि रामः ससुग्रीवो विभीषणसहायवान् । कुशली वानराणां च सैन्यैश्च
सह लक्ष्मणः ॥५८॥ रावणं ससुतं हत्वा सबलं सह मंत्रिभिः । त्वामाह कुशलं
रामो राज्ये कृत्वा विभीषणम् ॥ ५९ ॥ श्रुत्वा भर्तुः प्रियं वाक्यं हर्षगद्गदया
गिरा । किं ते प्रियं करोम्यद्य न पश्यामि जगत्त्रये ॥ ६० ॥ समं ते प्रियवा-
क्यस्य रत्नान्याभरणानि च । एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवंगमः ॥ ६१ ॥
रत्नौघाद्विविधाद्वापि देवराज्याद्विशिष्यते । हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि सु-
स्थिरम् ॥६२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली प्राह मारुतिम् । सर्वे सौम्या गुणाः
सौम्य त्वय्येव परिनिष्ठिताः ॥ ६३ ॥ रामं द्रक्ष्यामि शीघ्रं मामाज्ञापयतु राघवः ।
तथेति तां नमस्कृत्य ययौ द्रष्टुं रघूत्तमम् ॥ ६४ ॥ जानक्या भाषितं सर्वं राम-

स्याग्रे न्यवेदयत् । यन्निमित्तोऽयमारंभः कर्मणां च फलोदयः ॥ ६५ ॥ तां देवीं
शोकसंतप्तां द्रष्टुमर्हसि मैथिलीम् । एवमुक्तो हनुमता रामो ज्ञानवतां व-
रः ॥ ६६ ॥ मायासीतां परित्यक्तुं जानकीमनले स्थिताम् । आदातुं मनसा
ध्यात्वा रामः प्राह विभीषणम् ॥ ६७ ॥ गच्छ राजन् जनकजामानयाशु
ममांतिकम् । स्नातां विरजवस्त्राढ्यां सर्वाभरणभूषिताम् ॥ ६८ ॥ बिभीषणो-
ऽपि तच्छ्रुत्वा जगाम सहमारुतिः । राक्षसीभिः सुवृद्धाभिः स्नापयित्वा तु
मैथिलीम् ॥ ६९ ॥ सर्वाभरणसंपन्नामारोप्य शिबिकोत्तमे । याष्टीकैर्बहुभिर्गुप्तां
कंचुकोष्णीषिभिः शुभाम् ॥ ७० ॥ तां द्रष्टुमागताः सर्वे वानरा जनकात्मजाम् ।
तान्वारयंतो बहवः सर्वतो वेत्रपाणयः ॥ ७१ ॥ कोलाहलं प्रकुर्वंतो रामपार्श्व-
मुपाययुः । दृष्ट्वा तां शिबिकारूढां दूरादथ रघूत्तमः ॥ ७२ ॥ बिभीषण किमर्थं
ते वानरान्वारयंति हि । पश्यन्तु वानराः सर्वे मैथिलीं मातरं यथा ॥ ७३ ॥

पादचारेण सा यातु जानकी मम सन्निधिम् । श्रुत्वा तद्रामवचनं शिबिकादव-
रुह्य सा ॥ ७४ ॥ पादचारेण शनकैरागता रामसन्निधिम् । रामोऽपि दृष्ट्वा तां
मायासीतां कार्यार्थनिर्मिताम् ॥ ७५ ॥ अवाच्यवादान्बहुशः प्राह तां रघुनंदनः ।
अमृष्यमाणा सा सीता वचनं राघवोदितम् ॥ ७६ ॥ लक्ष्मणं प्राह मे शीघ्रं
प्रज्वालय हुताशनम् । विश्वासार्थं हि रामस्य लोकानां प्रत्ययाय च ॥ ७७ ॥
राघवस्य मतं ज्ञात्वा लक्ष्मणोऽपि तदैव हि । महाकाष्ठचयं कृत्वा ज्वालयित्वा
हुताशनम् ॥ ७८ ॥ रामपार्श्वमुपागम्य तस्थौ तूष्णीमरिंदमः । ततः सीता परि-
क्रम्य राघवं भक्तिसंयुता ॥ ७९ ॥ पश्यतां सर्वलोकानां देवराक्षसयोषिताम् ।
प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ॥ ८० ॥ बद्धांजलिपुटा चेदमुवाचा-
ग्निसमीपगा । यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ॥ ८१ ॥ तथा लोकस्य
साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः । एवमुक्त्वा तदा सीता परिक्रम्य हुताशन-

म् ॥८२॥ विवेश ज्वलनं दीप्तं निर्भयेन हृदा सती ॥८३॥ दृष्ट्वा ततो भूतगणाः ससिद्धाः सीतां महावह्निगतां भृशार्ताः । परस्परं प्राहुरहो स सीतां राम श्रियं स्वां कथमत्यजज्ज्ञः ॥ ८४ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

॥ अथ युद्धकाण्डे त्रयोदशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे त्रयोदशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राद्याक्षरसंयुक्तं त्रयोदशसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः कं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः कं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः कं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः कं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः कं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः कं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः कं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः कं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः कं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः कं

कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः कं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः कं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः कं इतिमंत्रेण दिग्बधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ ततः शक्रः सहस्राक्षो यमश्च वरुणस्तथा । कुवेरश्च महातेजाः पिनाकी वृषवाहनः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे त्रयोदशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

ततः शक्रः सहस्राक्षो यमश्च वरुणस्तथा । कुबेरश्च महातेजाः पिनाकी वृषवाहनः ॥ १ ॥ ब्रह्मा ब्रह्मविदां श्रेष्ठो मुनिभिः सिद्धचारणैः । पितरो ऋषयः साध्या गंधर्वाप्सरसोरगाः ॥ २ ॥ एते चान्ये विमानाग्र्यैराजग्मुर्यत्र राघवः । अब्रुवन्परमात्मानं रामं प्रांजलयश्च ते ॥ ३ ॥ कर्ता त्वं सर्वलोकानां साक्षी विज्ञानविग्रहः । वसूनामष्टमोऽसि त्वं रुद्राणां शंकरो भवान् ॥ ४ ॥ आदिकर्तासि लोकानां ब्रह्मा त्वं चतुराननः । अश्विनौ घ्राणभूतौ ते चक्षुषी चन्द्र-

भास्करौ ॥ ५ ॥ लोकानामादिरंतोऽसि नित्य एकः सदोदितः । सदा शुद्धः सदा बुद्धः सदा मुक्तोऽगुणोऽद्वयः ॥ ६ ॥ त्वन्मायासंवृतानां त्वं भासि मानुषविग्रहः । त्वन्नाम स्मरतां राम सदा भासि चिदात्मकः ॥ ७ ॥ रावणेन हृतं स्थानमस्माकं तेजसा सह । त्वयाद्य निहतो दुष्टः पुनः प्राप्तं पदं स्वकम् ॥ ८ ॥ एवं स्तुवत्सु देवेषु ब्रह्मा साक्षात्पितामहः । अब्रवीत्प्रणतो भूत्वा रामं सत्यपथे स्थितम् ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वन्दे देवं विष्णुमशेषस्थितिहेतुं त्वामध्यात्मज्ञानिभिरंतर्हृदि भाव्यम् । हेयाहेयद्वंद्वविहीनं परमेकं सत्तामात्रं सर्वहृदिस्थं दृशिरूपम् ॥ १० ॥ प्राणापानौ निश्चयबुद्ध्या हृदि रुद्ध्वा छित्त्वा सर्वं संशयबन्धं विषयौघान् । पश्यन्तीशं यं गतमोहा यतयस्तं वंदे रामं रत्नकिरीटं रविभासम् ॥ ११ ॥ मायातीतं माधवमाद्यं जगदादिं मानातीतं मोहविनाशं मुनिवंद्यम् । योगिध्येयं योगविधानं परिपूर्णं वंदे रामं रंजितलोकं रमणीयम् ॥ १२ ॥

भावाभावप्रत्ययहीनं भवमुख्यैर्योगासक्तैरर्चितपादांबुजयुग्मम् । नित्यं शुद्धं बुद्धमनन्तं प्रणवाख्यं वंदे रामं वीरमशेषासुरदावम् ॥ १३ ॥ त्वं मे नाथो नाथितकार्याखिलकारी मानातीतो माधवरूपोऽखिलधारी । भक्त्या गम्यो भावितरूपो भवहारी योगाभ्यासैर्भावितचेतः सहचारी ॥ १४ ॥ त्वामाद्यंतं लोकततीनां परमीशं लोकानां नो लौकिकमानैरधिगम्यम् । भक्तिश्रद्धाभावसमेतैर्भजनीयं वंदे रामं सुन्दरमिंदीवरनीलम् ॥ १५ ॥ को वा ज्ञातुं त्वामतिमानं गतमानं मायासक्तो माधव शक्तो मुनिमान्यम् । वृन्दारण्ये वंदितवृन्दारकवृन्दं वंदे रामं भवमुखवंद्यं सुखकन्दरम् ॥१६॥ नानाशास्त्रैर्वेदकदंबैः प्रतिपाद्यं नित्यानन्दं निर्विषयज्ञानमनादिम् । मत्सेवार्थं मानुषभावं प्रतिपन्नं वंदे रामं मरकतवर्णं मथुरेशम् ॥१७॥ श्रद्धायुक्तो यः पठतीमं स्तवमाद्यं ब्राह्मं ब्रह्मज्ञानविधानं भुवि मर्त्यः। रामं श्यामं कामितकामप्रदमीशं ध्यात्वा ध्याता पातकजालैर्विगतः स्यात् ॥१८॥

श्रुत्वा स्तुतिं लोकगुरोर्विभावसुः स्वांके समादाय विदेहपुत्रिकाम् । विभ्राज-
मानां विमलारुणद्युतिं रक्तांबरां दिव्यविभूषणान्विताम् ॥ १९ ॥ प्रोवाच
साक्षी जगतां रघूत्तमं प्रपन्नसर्वार्तिहरं हुताशनः । गृहाण देवीं रघुनाथ जानकीं
पुरा त्वया मय्यवरोपितां वने ॥ २० ॥ विधाय मायाजनकात्मजां हरे दशान-
नप्राणविनाशनाय च । हतो दशास्यः सह पुत्रबांधवैर्निराकृतोऽनेन भरो भुवः
प्रभो ॥ २१ ॥ तिरोहिता सा प्रतिबिंबरूपिणी कृता यदर्थं कृतकृत्यतां गता ।
ततोऽतिहृष्टां परिगृह्य जानकीं रामः प्रहृष्टः प्रतिपूज्य पावकम् ॥ २२ ॥ स्वांके
समावश्य सदानपायिनीं श्रियं त्रिलोकीजननीं श्रियः पतिः । दृष्ट्वाथ
रामं जनकात्मजायुतं श्रिया स्फुरंतं सुरनायको मुदा ॥ २३ ॥ भक्त्या
गिरा गद्गदया समेत्य कृतांजलिः स्तोतुमथोपचक्रमे ॥ इन्द्र उवाच ॥ भजेऽहं
सदा राममिंदीवराभं भवारण्यदावानलाभाभिधानम् । भवानीहृदा भाविता-

नंदरूपं भवाभावहेतुं भवाहिप्रपन्नम् ॥ २४ ॥ सुरानीकदुःखौघनाशैकहेतुं नराकारदेहं निराकारमीड्यम्। परेशं परानंदरूपं वरेण्यं हरिं राममीशं भजे भारनाशम् ॥ २५ ॥ प्रपन्नाखिलानंददोऽहं प्रपन्नं प्रपन्नार्तिनिःशेषनाशाभिधानम्। तपोयोगयोगीशभावाभिभाव्यं कपीशादिमित्रं भजे राममित्रम् ॥२६॥ सदा भोगभाजां दूरे विभांतं सदा योगभाजामदूरे विभांतम्। चिदानंदकंदं सदा राघवेशं विदेहात्मजानंदरूपं प्रपद्ये ॥ २७ ॥ महायोगमायाविशेषानुयुक्तो विभासीश लीलानराकारवृत्तिः। त्वदानंदलीलाकथापूर्णकर्णाः सदानंदरूपा भवंतीह लोके ॥ २८ ॥ अहं मानपानाभिमत्तप्रमत्तो न वेदाखिलेशाभिमानाभिमानः। इदानीं भवत्पादपद्मप्रसादात्त्रिलोकाधिपत्याभिमानो विनष्टः ॥ २९ ॥ स्फुरद्रत्नकेयूरहाराभिरामं धराभारभूतासुरानीकदावम्। शरच्चंद्रवक्त्रं लसत्पद्मनेत्रं दुरावारपारं भजे राघवेशम् ॥ ३० ॥

सुराधीशनीलाभ्रनीलांगकांतिं विराधादिरक्षोवधाल्लोकशांतिम् । किरीटादि-
शोभं पुरारातिलाभं भजे रामचंद्रं रघूणामधीशम् ॥ ३१ ॥ लसच्चंद्रकोटिप्रका-
शादिपीठे समासीनमंके समाधाय सीताम् । स्फुरद्धेमवर्णां तडित्पुंजभासां
भजे रामचंद्रं निवृत्तार्तितंद्रम् ॥ ३२ ॥ ततः प्रोवाच भगवान्भवान्या सहितो
भवः । रामं कमलपत्राक्षं विमानस्थो नभःस्थले ॥ ३३ ॥ आगमिष्यामयो-
ध्यायां द्रष्टुं त्वां राजसत्कृतम् । इदानीं पश्य पितरमस्य देहस्य राघव ॥ ३४ ॥
ततोऽपश्यद्विमानस्थं रामो दशरथं पुरः । ननाम शिरसा पादौ मुदा
भक्त्या सहानुजः ॥ ३५ ॥ आलिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय रामं दशरथोऽब्रवीत् ।
तारितोऽस्मि त्वया वत्स संसाराद्दुःखसागरात् ॥३६॥ इत्युक्त्वा पुनरालिंग्य
ययौ रामेण पूजितः । रामोऽपि देवराजं तं दृष्ट्वा प्राह कृतांजलिम् ॥ ३७ ॥
मत्कृते निहतान्संख्ये वानरान्पतितान् भुवि । जीवयाशु सुधावृष्ट्या सहस्राक्ष

ममाज्ञया ॥ ३८ ॥ तथेत्यमृतवृष्ट्या तान् जीवयामास वानरान् । ये ये मृता
मृधे पूर्वं ते ते सुप्तोत्थिता इव । पूर्ववद्बलिनो हृष्टा रामपार्श्वमुपाययुः ॥ ३९ ॥
नोत्थिता राक्षसास्तत्र पीयूषस्पर्शनादपि । विभीषणस्तु साष्टांगं प्रणिपत्याब्र-
वीद्वचः ॥ ४० ॥ देव मामनुगृह्णीष्व मयि भक्तिर्यदा तव । मङ्गलस्नानमद्यत्वं
कुरु सीतासमन्वितः ॥ ४१ ॥ अलंकृत्य सह भ्रात्रा श्वो गमिष्यामहे वयम् ।
विभीषणवचः श्रुत्वा प्रत्युवाच रघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सुकुमारोऽतिभक्तो मे भरतो
मामवेक्षते । जटावल्कलधारी स शब्दब्रह्मसमाहितः ॥ ४३ ॥ कथं तेन विना
स्नानमलङ्कारादिकं मम । अतः सुग्रीवमुख्यांस्त्वं पूजयाशु विशेषतः ॥ ४४ ॥
पूजितेषु कपीन्द्रेषु पूजितोऽहं न संशयः । इत्युक्तो राघवेणाशु स्वर्णरत्नाम्बराणि
च ॥ ४५ ॥ ववर्ष राक्षसश्रेष्ठो यथाकामं यथारुचि । ततस्तान्पूजितान्दृष्ट्वा
रामो रत्नैश्च यूथपान् ॥ ४६ ॥ अभिनंद्य यथान्यायं विससर्ज हरीश्व-

रान् । विभीषणसमानीतं पुष्पकं सूर्यवर्चसम् ॥ ४७ ॥ आरुरोह ततो रामस्त-
द्विमानमनुत्तमम् । अंके निधाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम् ॥ ४८ ॥ लक्ष्म-
णेन सह भ्राता विक्रांतेन धनुष्मता । अब्रवीच्च विमानस्थः श्रीरामः सर्ववान-
रान् ॥ ४९ ॥ सुग्रीवं हरिराजं च अङ्गदं च बिभीषणम् । मित्रकार्यं कृतं सर्वं
भवद्भिः सह वानरैः ॥ ५० ॥ अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गंतुमर्हथ । सुग्री-
व प्रतियाह्याशु किष्किंधां सर्वसैनिकैः ॥ ५१ ॥ स्वराज्ये वस लंकायां मम
भक्तो बिभीषण । न त्वां धर्षयितुं शक्ताः सेन्द्रा अपि दिवौकसः ॥ ५२ ॥
अयोध्यां गंतुमिच्छामि राजधानीं पितुर्मम । एवमुक्तास्तु रामेण वानरास्ते
महाबलाः ॥ ५३ ॥ ऊचुः प्रांजलयः सर्वे राक्षसश्च बिभीषणः अयोध्यां गंतुमि-
च्छामस्त्वया सह रघूत्तम ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वा त्वामभिषिक्तं तु कौसल्यामभिवाद्य
च । पश्चाद्वृणीमहे राज्यमनुज्ञां देहि नः प्रभो ॥ ५५ ॥ रामस्तथेति सुग्रीववा-

नरैः सविभीषणः । पुष्पकं सहनूमांश्च शीघ्रमारोह सांप्रतम् ॥ ५६ ॥ ततस्तु पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवः सह सेनया । विभीषणश्च सामात्यः सर्वे चारुरुहुर्द्रुतम् ॥ ५७ ॥ तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम् । राघवेणाभ्यनुज्ञातमुत्पपात विहायसा ॥ ५८ ॥ बभौ तेन विमानेन हंसयुक्तेन भास्वता । प्रहृष्टश्च तदा रामश्चतुर्मुख इवापरः ॥ ५९ ॥ ततो बभौ भास्करबिंबतुल्यं कुबेरयानं तपसानुलब्धम् । रामेण शोभां नितरां प्रपेदे सीतासमेतेन सहानुजेन ॥ ६० ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे त्रयोदशः सर्गः ॥१३॥

॥ अथ युद्धकाण्डे चतुर्दशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे चतुर्दशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्री लक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्धयर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं चतुर्दश-

सर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः मं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः मं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः मं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः मं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः मं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः मं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ मः रः मं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः मं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः मं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः मं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः मं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः मं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः मं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः ॥ अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीराम चरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकाण्डे द्वादशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १४ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः । अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम् ॥ १ ॥ त्रिकूटशिखराग्रस्थां पश्य लंकां महाप्रभाम् । एतां रणभुवं पश्य मांसकर्दमपंकिलाम् ॥२॥ असुराणां प्लवंगानामत्र वैशसनं महत् ।

अत्र मे निहतः शेते रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ३ ॥ कुंभकर्णेन्द्रजिन्मुख्याः सर्वे चात्र निपातिताः । एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलाशये ॥ ४ ॥ एतच्च दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मनः । सेतुबंधमिति ख्यातं त्रैलोक्येन च पूजितम् ॥ ५ ॥ एतत्पवित्रं परमं दर्शनात्पातकापहम् । अत्र रामेश्वरो देवो मया शंभुः प्रतिष्ठितः ॥ ६ ॥ अत्र मां शरणः प्राप्तो मंत्रिभिश्च विभीषणः । एषा सुग्रीवनगरी किष्किंधा चित्रकानना ॥ ७ ॥ तत्र रामाज्ञया ताराप्रमुखा हरियोषितः । आनयामास सुग्रीवः सीतायाः प्रियकाम्यया ॥८॥ ताभिः सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः । प्राह चाद्रिमृष्यमूकं पश्य वाल्यत्र मे हतः ॥ ९ ॥ एषा पंचवटी नाम राक्षसा यत्र मे हताः । अगस्त्यस्य सुतीक्ष्णस्य पश्याश्रमपदे शुभे ॥ १० ॥ एते ते तापसाः सर्वे दृश्यंते वरवर्णिनि । असौ शैलवरो देवि चित्रकूटः प्रकाशते ॥ ११ ॥ अत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितुमाग-

तः। भरद्वाजाश्रमं पश्य दृश्यते यमुनातटे ॥ १२ ॥ एषा भागीरथी गंगा दृश्यते लोकपावनी। एषा सा दृश्यते सीते सरयूर्यूपमालिनी ॥ १३ ॥ एषा सा दृश्यतेऽयोध्या प्रमाणं कुरु भामिनि। एवं क्रमेण संप्राप्तो भरद्वाजाश्रमं हरिः ॥ १४ ॥ पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पंचम्यां रघुनंदनः। भरद्वाजं मुनिं दृष्ट्वा ववंदे सानुजः प्रभुः ॥ १५ ॥ पप्रच्छ मुनिमासीनं विनयेन रघूत्तमः। शृणोषि कच्चिद्भरतः कुशल्यास्ते सहानुजः ॥ १६ ॥ सुभिक्षा वर्ततेऽयोध्या जीवंति च हि मातरः। श्रुत्वा रामस्य वचनं भरद्वाजः प्रहृष्टधीः ॥ १७ ॥ प्राह सर्वे कुशलिनो भरतस्तु महामनाः। फलमूलकृताहारो जटावल्कलधारकः ॥ १८ ॥ पादुके सकलं न्यस्य राज्यं त्वां सुप्रतीक्षते। यद्यत्कृतं त्वया कर्म दंडके रघुनंदन ॥ १९ ॥ राक्षसानां विनाशं च सीताहरणपूर्वकम्। सर्वं ज्ञातं मया राम तपसा ते प्रसादतः ॥ २० ॥ त्वं ब्रह्म परमं साक्षादादिमध्यांतव-

जितः । त्वमग्रे सलिलं सृष्ट्वा तत्र सुप्तोऽसि भूतकृत् ॥ २१ ॥ नारायणोऽसि विश्वात्मन्नराणामंतरात्मकः । त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा लोकपितामहः ॥२२॥ अतस्त्वं जगतामीशः सर्वलोकनमस्कृतः । त्वं विष्णुर्जानकी लक्ष्मीः शेषोऽयं लक्ष्मणाभिधः ॥ २३ ॥ आत्मना सृजसीदं त्वमात्मन्येवात्ममायया । न सज्जसे नभोवत्त्वं चिच्छक्त्या सर्वसाक्षिकः ॥ २४ ॥ बहिरंतश्च भूतानां त्वमेव रघुनंदन । पूर्णोऽपि मूढदृष्टीनां विच्छिन्न इव लक्ष्यसे ॥ २५ ॥ जगत्त्वं जगदाधारस्त्वमेव परिपालकः । त्वमेव सर्वभूतानां भोक्ता भोज्यं जगत्पते ॥ २६ ॥ दृश्यते श्रूयते यद्यत्स्मर्यते वा रघूत्तम । त्वमेव सर्वमखिलं त्वद्विनान्यन्न किंचन ॥ २७ ॥ माया सृजति लोकांश्च स्वगुणैरहमादिभिः । त्वच्छक्तिप्रेरिता रामतस्मात्त्वय्युपचर्यते ॥ २८ ॥ यथा चुंबकसान्निध्याचलंत्येवाय आदयः । जडास्तथा त्वया दृष्टा माया सृजति वै जगत् ॥ २९ ॥ देहद्वयमदेहस्य तव

विश्वं रिरक्षिषोः । विराट् स्थूलं शरीरं ते सूत्रं सूक्ष्ममुदाहृतम् ॥ ३० ॥ विराजः संभवंत्येते अवताराः सहस्रशः । कार्यांते प्रविशंत्येव विराजं रघुनंदन ॥ ३१ ॥ अवतारकथां लोके ये गायंति गृणंति च । अनन्यमनसो मुक्तिस्तेषामेव रघूत्तम ॥ ३२॥त्वं ब्रह्मणा पुरा भूमेर्भाराहाराय राघव । प्रार्थितस्तपसा तुष्टस्त्वं जातोऽसि रघोः कुले ॥ ३३ ॥ देवकार्यमशेषेण कृतं ते राम दुष्करम् । बहुवर्षसहस्राणि मानुषं देहमाश्रितः ॥ ३४ ॥ कुर्वन्दुष्करकर्माणि लोकद्वयहिताय च । पापहारीणि भुवनं यशसा पूरयिष्यसि ॥ ३५ ॥ प्रार्थयामि जगन्नाथ पवित्रं कुरु मे गृहम् । स्थित्वाद्य भुक्त्वा सबलः श्वो गमिष्यसि पत्तनम् ॥३६॥ तथेति राघवोऽतिष्ठत्तस्मिन्नाश्रम उत्तमे । ससैन्यः पूजितस्तेन सीतया लक्ष्मणेन च ॥ ३७ ॥ ततो रामश्चिंतयित्वा मुहूर्तं प्राह मारुतिम् । इतो गच्छ हनूमंस्त्वमयोध्यां प्रति सत्वरः ॥ ३८ ॥ जानीहि कुशली कश्चिज्जनो नृपतिमं-

दिरे । शृङ्गवरपुरं गत्वा ब्रूहि मित्रं गुहं मम ॥ ३९ ॥ जानकीलक्ष्मणोपेतमागतं
मां निवेदय । नंदिग्रामं ततो गत्वा भ्रातरं भरतं मम ॥ ४० ॥ दृष्ट्वा ब्रूहि सभा-
र्यस्य सभ्रातुः कुशलं मम । सीतापहरणादीनि रावणस्य वधादिकम् ॥ ४१ ॥
ब्रूहि क्रमेण मे भ्रातुः सर्वं तत्र विचेष्टितम् । हत्वा शत्रुगणान्सर्वान्सभार्यः
सहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ उपयाति समृद्धार्थः सह ऋक्षहरीश्वरैः । इत्युक्त्वा तत्र
वृत्तांतं भरतस्य विचेष्टितम् ॥ ४३ ॥ सर्वं ज्ञात्वा पुनः शीघ्रमागच्छ मम सन्नि-
धिम् । तथेति हनुमांस्तत्र मानुषं वपुरास्थितः ॥ ४४ ॥ नंदिग्रामं ययौ तूर्णं
वायुवेगेन मारुतिः । गरुत्मानिव वेगेन जिघृक्षन् भुजगोत्तमम् ॥ ४५ ॥ शृङ्ग-
वेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य मारुतिः । उवाच मधुरं वाक्यं प्रहृष्टेनांतरात्मना
॥ ४६ ॥ रामो दाशरथिः श्रीमान्सखा ते सह सीतया । सलक्ष्मणस्त्वां धर्मात्मा
क्षेमी कुशलमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ अनुज्ञातोऽद्य मुनिना भरद्वाजेन राघवः । आग-

मिष्यति तं देवं द्रक्ष्यसि त्वं रघूत्तमम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वा महातेजाः संप्रहृष्टतनूरुहम् । उत्पपात महावेगो वायुवेगेन मारुतिः ॥ ४९ ॥ सोऽपश्यद्रामतीर्थं च सरयूं च महानदीम् । तामतिक्रम्य हनुमान्नंदिग्रामं ययौ मुदा ॥ ५० ॥ क्रोशमात्रे त्वयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनांबरम् । ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम् ॥५१॥ मलपंकविदिग्धांगं जटिलं वल्कलांबरम् । फलमूलकृताहारं रामचिंतापरायणम् ॥ ५२ ॥ पादुके ते पुरस्कृत्य शासयंतं वसुंधराम् । मंत्रिभिः पौरमुख्यैश्च काषायांबरधारिभिः ॥ ५३ ॥ धृतदेहं मूर्तिमंतं साक्षाद्धर्ममिव स्थितम् । उवाच प्रांजलिर्वाक्यं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ५४ ॥ यं त्वं चिंतयसे रामं तापसं दंडके स्थितम् । अनुशोचसि काकुत्स्थः स त्वां कुशलमब्रवीत् ॥ ५५ ॥ प्रियमाख्यामि ते देव शोकं त्यज सुदारुणम् । अस्मिन्मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह संगतः ॥ ५६ ॥ समरे रावणं हत्वा रामः सीतामवाप्य च ।

उपयाति समृद्धार्थः ससीतः सहलक्ष्मणः ॥ ५७ ॥ एवमुक्तो महातेजा भरतो
हर्षमूर्च्छितः । पपात भुवि चास्वस्थः कैकेयीप्रियनंदनः ॥ ५८ ॥ आलिंग्य
भरतः शीघ्रं मारुतिं प्रियवादिनम् । आनंदजैरश्रुजलैः सिषेच भरतः कपिम् ॥५९॥
देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः । प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि
ब्रुवतः प्रियम् ॥६०॥ गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं वरम् । सर्वाभरणसंपन्ना
मुग्धाः कन्यास्तु षोडश ॥ ६१ ॥ एवमुक्त्वा पुनः प्राह भरतो मारुतात्मजम् ।
बहूनीमानि वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ॥ ६२ ॥ शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम-
नाथस्य कीर्तनम् । कल्याणी बत गाथेऽयं लौकिकी प्रतिभाति मे ॥ ६३ ॥
एति जीवंतमानन्दो नरं वर्षशतादपि । राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः
॥ ६४ ॥ तत्त्वमाख्याहि भद्रं ते विश्वसेयं वचस्तव । एवमुक्तोऽथ हनूमान्
भरतेन महात्मना ॥ ६५ ॥ आचचक्षेऽथ रामस्य चरितं कृत्स्नशः क्रमात् ।

श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतो मारुतात्मजात् ॥ ६६ ॥ आज्ञापयच्छत्रुघ्नं मुदा
युक्तं मुदान्वितः । दैवतानि च यावन्ति नगरे रघुनंदन ॥ ६७ ॥ नानोपहारब-
लिभिः पूजयन्तु महाधियः । सूता वैतालिकाश्चैव बंदिनः स्तुतिपाठिकाः ॥ ६८ ॥
वारमुख्याश्च शतशो निर्यान्त्वद्यैव संघशः । राजदारास्तथामात्याः सेनाहस्त्यश्वप-
पत्तयः ॥ ६९ ॥ ब्राह्मणाश्च तथा पौरा राजानो ये समागताः । निर्यान्तु राघव-
स्याद्य द्रष्टुं शशिनिभाननम् ॥ ७० ॥ भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नपरिचोदिताः ।
अलंचक्रुश्च नगरीं मुक्तारत्नमयोज्ज्वलैः ॥ ७१ ॥ तोरणैश्च पताकाभिर्विचित्रा-
भिरनेकधा । अलंकुर्वंति वेश्मानि नानाबलिविचक्षणाः ॥ ७२ ॥ निर्यान्ति वृन्द-
शः सर्वे रामदर्शनलालसाः । हयानां शतसाहस्रं गजानामयुतं तथा ॥ ७३ ॥
रथानां दशसाहस्रं स्वर्णसूत्रविभूषितम् । पारमेष्ठीन्युपादाय द्रव्याण्युच्चावचा-
नि च ॥ ७४ ॥ ततस्तु शिबिकारूढा निर्ययू राजयोषितः । भरतः पादुके न्यस्य

शिरस्येव कृतांजलिः ॥ ७५ ॥ शत्रुघ्नसहितो रामं पादचारेण निर्ययौ । तदैव
दृश्यते दूराद्विमानं चन्द्रसन्निभम् ॥ ७६ ॥ पुष्पकं सूर्यसंकाशं मनसा ब्रह्म-
निर्मितम् । एतस्मिन् भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ॥ ७७ ॥ सुग्रीवश्च
कपिश्रेष्ठो मन्त्रिभिश्च बिभीषणः । दृश्यते पश्यत जना इत्याह पवनात्मजः ॥
७८ ॥ ततो हर्षसमुद्भूतो निःस्वनो दिवमस्पृशत् । स्त्रीबालयुववृद्धानां
रामोऽयमिति कीर्तनात् ॥ ७९ ॥ रथकुंजरवाजिस्था अवतीर्य महीं
गताः । ददृशुस्ते विमानस्थं जनाः सोममिवांबरे ॥ ८० ॥ प्रांजलिर्भरतो भूत्वा
प्रहृष्टो राघवोन्मुखः । ततो विमानाग्रगतं भरतो राघवं मुदा ॥ ८१ ॥ ववंदे
प्रणतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् । ततो रामाभ्यनुज्ञातं विमानमपतद्भुवि ॥
८२ ॥ आरोपितो विमानं तद्भरतः सानुजस्तदा । राममासाद्य मुदितः पुनरे-
वाभ्यवादयत् ॥८३॥ समुत्थाप्य चिराद्दृष्टं भरतं रघुनंदनः । भ्रातरं स्वांकमा-

रोप्य मुदा तं परिषस्वजे ॥ ८४ ॥ ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं नाम कीर्तयन् । अभ्यवादयत प्रीतो भरतः प्रेमविह्वलः ॥ ८५ ॥ सुग्रीवं जांबवंतं च युवराजं तथांगदम् । मैंदद्विविदनीलांश्च ऋषभं चैव सस्वजे ॥ ८६ ॥ सुषेणं च नलं चैव गवाक्षं गंधमादनम् शरभं पनसं चैव भरतः परिषस्वजे ॥ ८७ ॥ सर्वे ते मानुषं रूपं कृत्वा भरतमादृताः । पप्रच्छुः कुशलं सौम्याः प्रहृष्टाश्च प्लवंगमाः ॥ ८८ ॥ ततः सुग्रीवमालिंग्य भरतः प्राह भक्तितः । त्वत्सहायेन रामस्य जयोऽभूद्रावणो हतः ॥ ८९ ॥ त्वमस्माकं चतुर्णां तु भ्राता सुग्रीव पञ्चमः । शत्रुघ्नश्च तदा राममभिवाद्य सलक्ष्मणम् ॥९०॥ सीतायाश्चरणौ पश्चाद्ववंदे विनयान्वितः। रामो मातरमासाद्य विवर्णां शोकविह्वलाम् ॥ ९१ ॥ जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् । कैकेयी च सुमित्रां च ननामेतरमातरः ॥९२॥ भरतः पादुके ते त राघवस्य सुपूजिते । योजयामास रामस्य पादयोर्भक्तिसंयुतः ॥ ९३ ॥

राज्यमेतन्न्यासभूतं मया निर्यातितं तव। अद्य मे सफलं जन्म फलितो मे मनोरथ ॥ ९४ ॥ यत्पश्यामि समायातमयोध्यां त्वामहं प्रभो । कोष्ठागारं बलं कोशं कृतं दशगुणं मया ॥ ९५ ॥ त्वत्तेजसा जगन्नाथ पालयस्व पुरं स्वकम्। इति ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा सर्वे कपीश्वराः ॥ ९६ ॥ मुमुचुर्नेत्रजं तोयं प्रशशंसुर्मुदान्विताः। ततो रामः प्रहृष्टात्मा भरतं स्वांकगं मुदा ॥ ९७ ॥ ययौ तेन विमानेन भरतस्याश्रमं तदा। अवरुह्य तदा रामो विमानाग्र्यान्महीतलम् ॥९८॥ अब्रवीत्पुष्पकं देवो गच्छ वैश्रवणं वह। अनुगच्छानुजानामि कुबेरं धनपालकम् ॥ ९९ ॥ रामो वसिष्ठस्य गुरोः पदांबुजं नत्वा यथा देवगुरोः शतक्रतुः ॥ दत्त्वा महार्हासनमुत्तमं गुरोरुपाविवेशाथ गुरोः समीपतः ॥ १०० ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥१४॥

॥ अथ युद्धकाण्डे पंचदशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे पंचदशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥ अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टोत्तरसंयुक्तं पंचदशसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः लां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः लां तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः लां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः लां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः लां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः लां करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः लां हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः लां शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः लां शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः लां कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः लां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः लां अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः लां इतिमंत्रेण दिग्बधंः ॥ अथ ध्यानम् ॥ ततस्तु कैकयीपुत्रो भरतो भक्तिसंयुतः ॥ शिरस्यंजलिमाधाय ज्येष्ठं भ्रातरमब्रवीत् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥ इति युद्धकांडे पञ्चदशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

ततस्तु कैकयीपुत्रो भरतो भक्तिसंयुतः । शिरस्यंजलिमाधाय ज्येष्ठं भ्रातरमब्रवीत् ॥ १ ॥ माता मे सत्कृता राम दत्तं राज्यं त्वया मम । ददामि तत्ते च पुनर्यथा त्वमददां मम ॥ २ ॥ इत्युक्त्वा पादयोर्भक्त्या साष्टांगं प्रणिपत्य च । बहुधा प्रार्थयामास कैकेय्या गुरुणा सह ॥ ३ ॥ तथेति प्रतिजग्राह भरताद्राज्यमीश्वरः । मायामाश्रित्य सकलां नरचेष्टामुपागतः ॥ ४ ॥ स्वराज्यानुभवो यस्य सुखज्ञानैकरूपिणः । निरस्तातिशयानंदरूपिणः परमात्मनः ॥ ५ ॥ मानुषेण तु राज्येन किं तस्य जगदीशितुः । यस्य भ्रूभंगमात्रेण त्रिलोकी नश्यति क्षणात् ॥ ६ ॥ यस्यानुग्रहमात्रेण भवंत्याखंडलश्रियः । लीलासृष्टमहासृष्टेः किमुदेतद्रमापतेः ॥ ७ ॥ तथापि भजतां नित्यं कामपूरविधित्सया । लीलामानुषदेहेन सर्वमप्यनुवर्तते ॥ ततः शत्रुघ्नवचनान्निपुणः श्मश्रुकृन्तकः । संभाराश्चाभिषे-

कार्थमानीता राघवस्य हि ॥ ९ ॥ पूर्वं तु भरते स्नाते लक्ष्मणे च महात्मनि । सुग्रीवे वानरेंद्रे च राक्षसेंद्रे विभीषणे ॥ १० ॥ विशोधितजटः स्नातश्चित्रमाल्यानुलेपनः । महार्हवसनोपेतस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥ ११ ॥ प्रतिकर्म च रामस्य लक्ष्मणश्च महामतिः । कारयामास भरतः सीताया राजयोषितः ॥१२॥ महार्हवस्त्राभरणैरलंचक्रुः सुमध्यमाम् । ततो वानरपत्नीनां सर्वासामेव शोभना ॥ १३ ॥ अकारयत कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रवत्सला । ततः स्यंदनमादाय शत्रुघ्नवचनात्सुधीः ॥ १४ ॥ सुमंत्रः सूर्यसंकाशं योजयित्वाग्रतः स्थितः । आरुरोह रथं रामः सत्वधर्मपरायणः ॥ १५ ॥ सुग्रीवो युवराजश्च हनुमांश्च बिभीषणः । स्नात्वा दिव्यांबरधरा दिव्याभरणभूषिताः ॥ १६ ॥ राममन्वीयुरग्रे च रथाश्वगजवाहनाः । सुग्रीवपत्न्यः सीता च ययुर्यानैः पुरं महत् ॥ १७ ॥ वज्रपाणिर्यथा देवैर्हरिताश्वरथे स्थितः । प्रययौ रथमास्थाय तथा रामो महत्पुरम् ॥१८॥

सारथ्यं भरतश्चक्रे रत्नदण्डं महाद्युतिः। श्वेतातपत्रं शत्रुघ्नो लक्ष्मणो व्यजनं
दधौ ॥ १६ ॥ चामरं च समीपस्थो न्यवीजयदरिंदमः। शशिप्रकाश त्वपरं
जग्राहासुरनायकः ॥ २० ॥ दिविजैः सिद्धसङ्घैश्च ऋषिभिर्दिव्यदर्शनैः। स्तूय-
मानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ॥ २१ ॥ मानुषं रूपमास्थाय वानरा गज-
वाहनाः। भेरीशंखनिनादैश्च मृदंगपणवानकैः ॥ २२ ॥ प्रययौ राघवश्रेष्ठस्तां
पुरीं समलंकृताम् ॥ ददृशुस्ते समायांतं राघवं पुरवासिनः ॥ २३ ॥ दूर्वादल-
श्यामतनुं महार्हकिरीटरत्नाभरणार्चितांगम्। आरक्तकंजायतलोचनांतं
दृष्ट्वा ययुर्मोदमतीव पुण्याः ॥ २४ ॥ विचित्ररत्नांचितसूत्रनद्धपीतां-
वरं पीनभुजांतरालम्। अनर्घ्यमुक्ताफलदिव्यहारैर्विरोचमानं रघुनन्दनं
प्रजाः ॥ २५ ॥ सुग्रीवमुख्यैर्हरिभिः प्रशांतैर्निषेव्यमाणं रवितुल्यभासम्।
कस्तूरिकाचंदनलिप्तगात्रं निवीतकल्पद्रुमपुष्पमालम् ॥ २६ ॥ श्रुत्वा स्त्रियो

राममुपागतं मुदा प्रहर्षवेगोत्कजितानन श्रियः । अपास्य सर्वं गृहकार्यमाहितं हर्म्याणि चैवारुरुहुः स्वलंकृताः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा हरिं सर्वदृगुत्सवाकृतिं पुष्पैः किरंत्यः स्मितशोभिताननाः । दृग्भिः पुनर्नेत्रमनोरसायनं स्वानन्दमूर्तिं मनसाभिरेभिरे ॥ २८ ॥ रामः स्मितस्निग्धदृशा प्रजास्तथा पश्यन्प्रजानाथ इवापरः प्रभुः । शनैर्जगामाथ पितुः स्वलंकृतं गृहं महेन्द्रालयसन्निभं हरिः ॥ २९ ॥ प्रविश्य वेश्मांतरसंस्थितो मुदा रामो ववन्दे चरणौ स्वमातुः । क्रमेण सर्वाः पितृयोषितः प्रभुर्ननाम भक्त्या रघुवंशकेतुः ॥ ३० ॥ ततो भरतमाहेदं रामः सत्यपराक्रमः । सर्वसंपत्समायुक्तं मम मंदिरमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ मित्राय वानरेन्द्राय सुग्रीवाय प्रदीयताम् । सर्वेभ्यः सुखवासार्थं मंदिराणि प्रकल्पय ॥ ३२ ॥ रामेणैव समादिष्टो भरतश्च तथाऽकरोत् । उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ॥ ३३ ॥ राघवस्याभिषेकार्थं चतुःसिंधुजलं शुभम् । आनेतुं प्रेष-

यत्वाशु दूतांस्त्वरितविक्रमान् ॥ ३४ ॥ प्रेषयामास सुग्रीवो जांबवन्तं मरुत्सुतम् । अङ्गदं च सुषेणं च ते गत्वा वायुवेगतः ॥ ३५ ॥ जलपूर्णान् शातकुम्भकलशांश्च समानयन् । आनीतं तीर्थसलिलं शत्रुघ्नो मंत्रिभिः सह ॥ ३६ ॥ राघवस्याभिषेकार्थं वसिष्ठाय न्यवेदयत् । ततस्तु प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ॥ ३७ ॥ रामं रत्नमये पीठे ससीतं संन्यवेशयत । वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिर्गौतमस्तथा ॥ ३८ ॥ वाल्मीकिश्च तथा चक्रुः सर्वे रामाभिषेचनम् । कुशाग्रतुलसीयुक्तपुण्यगंधजलैर्मुदा ॥ ३९ ॥ अभ्यषिंचन् रघुश्रेष्ठं वासवं वसवो यथा । ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैः श्रेष्ठैः कन्याभिः सह मंत्रिभिः ॥ ४० ॥ सर्वौषधिरसैश्चैव दैवतैर्नभसि स्थितैः । चतुर्भिर्लोकपालैश्च स्तुवद्भिः सगणैस्तथा ॥ ४१ ॥ छत्रं च तस्य जग्राह शत्रुघ्नः पांडुरं शुभम् । सुग्रीवराक्षसेन्द्रौ तौ दधतुः श्वेतचामरे ॥ ४२ ॥ मालां च कांचनीं वायुर्ददौ वासवचोदितः ।

सर्वरत्नसमायुक्तं मणिकांचनभूषितम् ॥ ४३ ॥ ददौ हारं नरेंद्राय स्वयं शक्रस्तु-भक्तितः । प्रजगुर्देवगंधर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४४ ॥ देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्प-वृष्टिः पपात खात् । नवदूर्वादलश्यामं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ ४५ ॥ रविकोटिप्र-भायुक्तकिरीटेन विराजितम् । कोटिकंदर्पलावण्यं पीतांबरसमावृतम् ॥ ४६ ॥ दिव्याभरणसंपन्नं दिव्यचन्दनलेपनम् । अयुतादित्यसंकाशं द्विभुजं रघुनन्द-नम् ॥ ४७ ॥ वामभागे समासीनां सीतां कांचनसन्निभाम् । सर्वाभरणसं-पन्नां वामांके समुपस्थिताम् ॥ ४८ ॥ रक्तोत्पलकरांभोजां वामेनालिंग्य संस्थि-तम् । सर्वातिशयशोभाढ्यं दृष्ट्वा भक्तिसमन्वितः ॥ ४९ ॥ उमया सहितो देवः शंकरो रघुनन्दनम् । सर्वदेवगणैर्युक्तः स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ५० ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ नमोऽस्तु रामाय सशक्तिकाय नीलोत्पलश्यामलकोमलाय । किरीट-हारांगदभूषणाय सिंहासनस्थाय महाप्रभाय ॥ ५१ ॥ त्वमादिमध्यांतविहीन

एकः सृजस्यवस्यत्सि च लोकजातम् । स्वमायया तेन न लिप्यसे त्वं यत्स्वे
सुखेऽजस्त्ररतोऽनवद्यः ॥ ५२ ॥ लीलां विधत्से गुणसंघृतस्त्वं प्रपन्नभक्तानुविधा-
नहेतोः । नानावतारैः सुरमानुषाद्यैः प्रतीयसे ज्ञानिभिरेव नित्यम् ॥ ५३ ॥
स्वांशेन लोकं सकलं विधाय तं बिभर्षि च त्वं तदधः फणीश्वरः । उपर्यथो
भान्वनिलोडुपौषधीप्रवर्षरूपोऽवसि नैकधा जगत् ॥ ५४ ॥ त्वमिह देहभृतां
शिखिरूपः पचसि भुक्तमशेषमजस्त्रम् । पवनपंचकरूपसहायो जगदखंडमनेन
बिभर्षि ॥ ५५ ॥ चंद्रसूर्यशिखिमध्यगतं यत्तेज ईश चिदशेषतनूनाम् । प्राभव-
त्तनुभृतामिव धैर्यं शौर्यमायुरखिलं तव सत्त्वम् ॥ ५६ ॥ त्वं विरंचिशिवविष्णु-
विभेदात्कालकर्मशशिसूर्यविभागात् । वादिनां पृथगिवेश विभासि ब्रह्मनिश्चि-
तमनन्यदिहैकम् ॥ ५७ ॥ मत्स्यादिरूपेण यथा त्वमेकः श्रुतौ पुराणेषु च लोक-
सिद्धः । तथैव सर्वं सदसद्विभागस्त्वमेव नान्यद्भवतो विभाति ॥ ५८ ॥ यद्य-

त्समुत्पन्नमनन्वसृष्टावुत्पत्स्यते यच्च भवच्च यच्च । न दृश्यते स्थावरजंगमादौ त्वया विनातः परतः परस्त्वम् ॥ ५९ ॥ तत्त्वं न जानन्ति परात्मनस्ते जनाः समस्तास्तव माययातः । त्वद्भक्तसेवामलमानसानां विभाति तत्त्वं परमेकमीशम् ॥ ६० ॥ ब्रह्मादयस्ते न विदुः स्वरूपं चिदात्मतत्त्वं बहिरर्थभावाः । ततो बुधस्त्वामिदमेव रूपं भक्त्या भजन्मुक्तिमुपैत्य दुःखः ॥ ६१ ॥ अहं भवन्नाम गृणन्कृतार्थो वसामि काश्यामनिशं भवान्या । मुमूर्षमाणस्य विमुक्तयेऽहं दिशामि मन्त्रं तव राम नाम ॥ ६२ ॥ इमं स्तवं नित्यमनन्यभक्त्या शृण्वन्ति गायन्ति लिखन्ति ये वै । ते सर्वसौख्यं परमं च लब्ध्वा भवत्पदं यान्तु भवत्प्रसादात् ॥६३॥ इन्द्र उवाच ॥ रक्षोधिपेनाखिलदेवसौख्यं हृतं च मे ब्रह्मवरेण देव । पुनश्च सर्वं भवतः प्रसादात्प्राप्तं हतो राक्षसदुष्टशत्रुः ॥ ६४ ॥ देवा ऊचुः ॥ हृता यज्ञ-

भागा धरादेवदत्ता मुरारे खलेनादितैत्येन विष्णो । हतोऽद्य त्वया नो वितानेषु भागाः पुरावद्भविष्यंति युष्मत्प्रसादात् ॥६५॥ पितर ऊचुः ॥ हतोऽद्य त्वया दुष्टदैत्यो महात्मन् गयादौ नरैर्दत्तपिंडादिकान्नः । बलादत्ति हत्वा गृहीत्वा समस्तानिदानीं पुनर्लब्धसत्वा भवामः ॥६६॥ यक्षा ऊचुः ॥ सदा विष्टिकर्मण्यनेनाभियुक्ताः वहामो दशास्यं बलाद्दुःखयुक्ताः । दुरात्मा हतो रावणो राघवेश त्वया ते वयं दुःखजातादिमुक्ताः ॥ ६७ ॥ गंधर्वा ऊचुः ॥ वयं संगीतनिपुणा गायंतस्ते कथामृतम् । आनंदामृतसंदोहयुक्ताः पूर्णाः स्थिताः पुरा ॥ ६८ ॥ पश्चाद्दुरात्मना राम रावणेनाभिविद्रुताः । तमेव गायमानाश्च तदाराधनतत्पराः ॥ ६९ ॥ स्थितास्त्वया परित्राता हतोऽयं दुष्टराक्षसः । एवं महोरगाः सिद्धाः किन्नरा मरुतस्था ॥ ७० ॥ वसवो मुनयो गावो गुह्यकाश्च पतत्त्रिणः । सप्रजापतयश्चैते तथा चाप्सरसां गणाः ॥ ७१ ॥ सर्वे रामं समासाद्य दृष्ट्वा

नेत्रमहोत्सवम् । स्तुत्वा पृथक् पृथक् सर्वे राघवेणाभिवंदिताः ॥ ७२ ॥ ययुः स्वं स्वं पदं सर्वे ब्रह्मरुद्रादयस्तथा । प्रशंसंतो मुदा रामं गायंतस्तस्य चेष्टितम् ॥ ७३ ॥ ध्यायंतस्त्वभिषेकार्द्रं सीतालक्ष्मणसंयुतम् । सिंहासनस्थं राजेंद्रं ययुः सर्वे हृदि स्थितम् ॥ ७४ ॥ खे वाद्येषु ध्वनत्सु प्रमुदितहृदयैर्देववृंदैः स्तुवद्भिर्वर्षद्भिः पुष्पवृष्टिं दिवि मुनिनिकरैरीड्यमानं समंतात् । रामः श्यामः प्रसन्नस्मितरुचिरमुखः सूर्यकोटिप्रकाशः सीतासौमित्रिवातात्मजमुनिहरिभिः सेव्यमानो विभाति ॥ ७५ ॥

॥इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे पञ्चदशः सर्गः॥१४॥

॥ अथ युद्धकाण्डे षोडशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे षोडशसर्गस्य श्रीभगवान् बादरायण ऋषिः ॥ गायत्री छंदः ॥ ॐ नमो नारायणो देवता ॥ श्रीलक्ष्मीर्बीजम् ॥ परमा शक्तिः ॥ अव्यक्तं कीलकम् ॥

अमुकसंपुटीकरणसिद्ध्यर्थं अमुकमंत्रलोमविलोमसंपुटीकरणषोडशाध्याये मंत्राष्टाक्षरसंयुक्तं षोडशसर्गे न्यासध्यानजपमहं करिष्ये ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ मः रः यं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः यं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः यं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः यं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः य कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ मः रः य करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ मः रः यं हृदयाय नमः ॥ ॐ मः रः यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ मः रः यं शिखायै वषट् ॥ ॐ मः रः यं कवचाय हुम् ॥ ॐ मः रः यं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ मः रः यं अस्त्राय फट् ॥ ॐ मः रः यं इति मंत्रेण दिग्बंधः ॥ अथ ध्यानम् ॥ रामेऽभिषिक्ते राजेन्द्रे सर्वलोकसुखावहे ॥ वसुधा सस्यसंपन्ना फलवन्तो महीरुहाः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा च श्रीरामचरितं पठ्यते तदा ॥

इति युद्धकांडे षोडशसर्गे संकल्पादिन्यासध्यानजपविधिः ॥ १५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

॥ रामेऽभिषिक्ते राजेंद्रे सर्वलोकसुखावहे । वसुधा सस्यसंपन्ना फलवंतो महीरुहाः ॥ १ ॥ गंधहीनानि पुष्पाणि गंधवंति चकाशिरे ।

सहस्रशतमश्वानां धेनूनां च गवां तथा ॥ २ ॥ ददौ शतवृषान्पूर्वं द्वि
जेभ्यो रघुनंदनः । त्रिंशत्कोटिं सुवर्णस्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ पुनः ॥ ३ ॥
वस्त्राभरणरत्नानि ब्राह्मणेभ्यो मुदा तथा । सूर्यकांतिसमप्रख्यां सर्वरत्नमयीं
स्रजम् ॥ ४ ॥ सुग्रीवाय ददौ प्रीत्या राघवो भक्तवत्सलः । अङ्गदाय ददौ दिव्ये
ह्यंगदे रघुनन्दनः ॥ ५ ॥ चन्द्रकोटिप्रतीकाशं मणिरत्नविभूषितम् । सीतायै प्रददौ
हारं प्रीत्या रघुकुलोत्तमः ॥ ६ ॥ अवमुच्यात्मनः कण्ठाद्धारं जनकनंदिनी ।
अवैक्षत हरीन्सर्वान् भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥ रामस्तामाह वैदेहीमिंगितज्ञो
विलोकयन् । वैदेहि यस्य तुष्टासि देहि तस्मै वरानने ॥ ८ ॥ हनूमते ददौ हारं
पश्यतो राघवस्य च । तेन हारेण शुशुभे मारुतिर्गौरवेण च ॥ ९ ॥ रामोऽपि
मारुतिं दृष्ट्वा कृतांजलिमुपस्थितम् । भक्त्या परमया तुष्ट इदं वचनमब्रवीत् ॥१०॥
हनूमंस्ते प्रसन्नोऽस्मि वरं वरय कांक्षितम् । दास्यामि देवैरपि यद्दुर्लभं भुवन-

श्रये ॥ ११ ॥ हनूमानपि तं प्राह नत्वा रामं प्रहृष्टधीः । त्वन्नाम स्मरतो राम न तृप्यति मनो मम ॥ १२ ॥ अतस्त्वन्नाम सततं स्मरन् स्थास्यामि भूतले । यावत्स्थास्यति ते नाम लोके तावत्कलेवरम् ॥ १३ ॥ मम तिष्ठतु राजेन्द्र वरोऽयं मेऽभिकांक्षितः । रामस्तथेति तं प्राह मुक्तस्तिष्ठ यथासुखम् ॥ १४ ॥ कल्पांते मम सायुज्यं प्राप्स्यसे नात्र संशयः । तमाह जानकी प्रीता यत्र कुत्रापि मारुते ॥ १५ ॥ स्थितं त्वामनुयास्यन्ति भोगाः सर्वे ममाज्ञया । इत्युक्तो मारुतिस्ताभ्यामीश्वराभ्यां प्रहृष्टधीः ॥ १६ ॥ आनंदाश्रुपरीताक्षो भूयोभूयः प्रणम्य तौ । कृच्छ्राद्ययौ तपस्तप्तुं हिमवंतं महामतिः ॥ १७ ॥ ततो गुहं समासाद्य रामः प्रांजलिमब्रवीत् । सखे गच्छ पुरं रम्यं शृङ्गवेरमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ मामेव चिंतयन्नित्यं भुंक्ष्व भोगान्निजार्जितान् । अन्ते ममैव सारूप्यं प्राप्स्यसे त्वं न संशयः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै दिव्यान्याभरणानि च । राज्यं

च विपुलं दत्त्वा विज्ञानं च ददौ विभुः ॥ २० ॥ रामेणालिंगितो हृष्टो ययौ स्वभवनं गुहः । ये चान्ये वानराः श्रेष्ठा अयोध्यां समुपागताः ॥ २१ ॥ अमूल्याभरणैर्वस्त्रैः पूजयामास राघवः । सुग्रीवप्रमुखाः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ २२ ॥ यथार्हं पूजितास्तेन रामेण परमात्मना । प्रहृष्टमनसः सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ २३ ॥ सुग्रीवप्रमुखाः सर्वे किष्किंधां प्रययुर्मुदा । विभीषणस्तु संप्राप्य राज्यं निहतकंटकम् ॥ २४ ॥ रामेण पूजितः प्रीत्या ययौ लङ्कामनिन्दितः । राघवो राज्यमखिलं शशासाखिलवत्सलः ॥ २५ ॥ अनिच्छन्नपि रामेण यौवराज्येऽभिषेचितः । लक्ष्मणः परया भक्त्या रामसेवापरोऽभवत् ॥ २६॥ रामस्तु परमात्माऽपि कर्माध्यक्षोऽपि निर्मलः। कर्तृत्वादिविहीनोऽपि निर्विकारोऽपि। सर्वदा ॥२७॥ स्वानंदेनाऽपि तुष्टः सन् लोकानामुपदेशकृत्। अश्वमेधादियज्ञैश्च सर्वैर्विपुलदक्षिणैः ॥ २८ ॥ अयजत्परमानंदो मानुषं वपुराश्रितः । न पर्यदेव

न्विधवा न च व्यालकृतं भयम् ॥ २९ ॥ न व्याधिजं भयं चासीद्रामे राज्यं प्रशासति । लोके दस्युभयं नासीदनर्थो नास्ति कश्चन ॥ ३० ॥ वृद्धेषु सत्सु बालानां नासीन्मृत्युभयं तथा । रामपूजापराः सर्वे सर्वे राघवचिंतकाः ॥ ३१॥ ववर्षुर्जलदास्तोयं यथाकालं यथारुचि । प्रजाः स्वधर्मनिरता वर्णाश्रमगुणान्विताः ॥ ३२ ॥ औरसानिव रामोऽपि जुगोप पितृवत्प्रजाः । सर्वलक्षणसंयुक्तः सर्वधर्मपरायणः ॥ ३३ ॥ दशवर्षसहस्राणि रामो राज्यमुपास्त सः ॥ ३४ ॥ इदं रहस्यं धनधान्यऋद्धिमद्दीर्घायुरारोग्यकरं सुपुण्यदम् । पवित्रमाध्यात्मिकसंज्ञितं पुरा रामायणं भाषितमादिशंभुना ॥ ३५ ॥ शृणोति भक्त्या मनुजः समाहितो भक्त्या पठेद्वा परितुष्टमानसः । सर्वाः समाप्नोति मनोगताशिषो विमुच्यते पातक कोटिभिः क्षणात् ॥ ३६ ॥ रामाभिषेकं प्रयतः शृणोति यो धनाभिलाषी लभते महद्धनम् । पुत्राभिलाषी सुतमार्यसंमतं प्राप्नोति रामा-

यणमादितः पठन् ॥ ३७ ॥ शृणोति योऽध्यात्मिकराममसंहितां प्राप्नोति राजा भुवमृद्धसंपदम् । शत्रून्विजित्यारिभिरप्रधर्षितो व्यपेतदुःखो विजयी भवेन्नृपः ॥ ३८ ॥ स्त्रियोऽपि शृण्वंत्यधिरामसंहितां भवन्ति ता जीवसुताश्च पूजिताः । वंध्याऽपि पुत्रं लभते सुरूपिणं कथामिमां भक्तियुता शृणोति या ॥ ३९ ॥ श्रद्धान्वितो यः शृणुयात्पठेन्नरो विजित्य कोपं च तथा विमत्सरः । दुर्गाणि सर्वाणि विजित्य निर्भयो भवेत्सुखी राघवभक्तिसंयुतः ॥ ४० ॥ सुराः समस्ता अपि यांति तुष्टतां विघ्नाः समस्ता अपयांति खण्डताम् । अध्यात्मरामायणमादितो नृणां भवंति सर्वा अपि संपदः पराः ॥ ४१ ॥ रजस्वला वा यदि रामतत्परा शृणोति रामायणमेतदादितः । पुत्रं प्रसूते ऋषभं चिरायुषं पतिव्रता लोकसुपूजिता भवेत् ॥ ४२ ॥ पूजयित्वा तु ये भक्त्या नमस्कुर्वंति नित्यशः । सर्वैः पापैर्विनिर्मुक्ता विष्णोर्याति परं पदम् ॥ ४३ ॥ अध्यात्मराम-

चरितं कृत्स्नं शृण्वंति भक्तितः । पठंति वा स्वयं वक्तास्तेषां रामः प्रसीदति ॥४४॥
राम एव परं ब्रह्म तस्मिंस्तुष्टेऽखिलात्मनि । धर्मार्थकाममोक्षाणां यद्यदिच्छति
तद्भवेत् ॥ ४५ ॥ श्रोतव्यं नियमेनैतद्रामायणमखंडितम् । आयुष्यमारोग्यकरं
कल्पकोट्याघनाशनम् ॥ ४६ ॥ देवाश्च सर्वे तुष्यन्तु ग्रहाः सर्वे महर्षयः ।
रामायणस्य श्रवणे तृप्यन्ति पितरस्तथा ॥ ४७ ॥ अध्यात्मरामायणमेतदद्भुतं
वैराग्यविज्ञानयुतं पुरातनम् । पठन्ति शृण्वंति लिखन्ति ये नरास्तेषां भवे-
ऽस्मिन्न पुनर्भवो भवेत् ॥ ४८ ॥ आलोड्याखिलवेदराशिमसकृद्यत्तारकं ब्रह्म
तद्रामो विष्णुरहस्यमूर्तिरिति यो विज्ञाय भूतेश्वरः । उद्धृत्याखिलसारसंग्रह-
मिदं संक्षेपतः प्रस्फुटं श्रीरामस्य निगूढतत्त्वमखिलं प्राह प्रियायै भवः ॥ ४९ ॥
॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे षोडशः सर्गः॥१६॥

॥ इति युद्धकांडं समाप्तम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ उत्तरकांडप्रारम्भः ॥

जयति रघुवंशतिलकः कौसल्याहृदयनन्दनो रामः । दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुंडरीकाक्षः ॥ १ ॥ पार्वत्युवाच ॥ अथ रामः किमकरोत्कौसल्यानन्दवर्धनः । हत्वा मृधे रावणादीन् राक्षसान्भीमविक्रमः ॥ २ ॥ अभिषिक्तस्त्वयोध्यायां सीतया सह राघवः । मायामानुषतां प्राप्य कति वर्षाणि भूतले ॥ ३ ॥ स्थितवान् लीलया देवः परमात्मा सनातनः । अत्यजन्मानुषं लोकं कथमंतं रघूद्वहः ॥ ४ ॥ एतदाख्याहि भगवन् श्रद्दधत्या मम प्रभो । कथापीयूषमास्वाद्य तृष्णा मेऽतीव वर्धते ॥ रामचन्द्रस्य भगवन् श्रद्दधत्या मम प्रभो । कथापीयूषमास्वाद्य तृष्णा मेऽतीव वर्धते ॥ रामचन्द्रस्य भगवन् ब्रूहि विस्तरशः कथाम् ॥ ५ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ राक्षसानां वधं कृत्वा राज्यं राम उपस्थिते । आययुर्मुनयः सर्वे श्रीराममभिवंदितुम् ॥ ६ ॥ विश्वामित्रोऽसितः

कण्वो दुर्वासा भृगुरंगिराः। कश्यपो वामदेवोऽत्रिस्तथा सप्तर्षयोऽमलाः॥ ७॥
अगस्त्यः सहशिष्यैश्च मुनिभिः सहितोऽभ्यगात्। द्वारमासाद्य रामस्य द्वार-
पालमथाब्रवीत्॥ ८॥ ब्रूहि रामाय मुनयः समागत्य बहिः स्थिताः। अग-
स्त्यप्रमुखाः सर्वे आशीर्भिरभिनंदितुम्॥ ९॥ प्रतीहारस्ततो राममगस्त्यवच-
नाद्द्रुतम्। नमस्कृत्वाब्रवीद्वाक्यं विनयावनतः प्रभुम्॥ १०॥ कृतांजलिरु-
वाचेदमगस्त्यो मुनिभिः सह। देव त्वद्दर्शनार्थाय प्राप्तो बहिरुपस्थितः॥ ११॥
तमुवाच द्वारपालं प्रवेशय यथासुखम्। पूजिता विविशुर्वेश्म नानारत्नविभूषि-
तम्॥ १२॥ दृष्ट्वा रामो मुनीन् शीघ्रं प्रत्युत्थाय कृतांजलिः। पाद्यार्घ्यादिभि-
रापूज्य गां निवेद्य यथाविधि॥ १३॥ नत्वा तेभ्यो ददौ दिव्यान्यासनानि यथा
र्हतः। उपविष्टाः प्रहृष्टाश्च मुनयो रामपूजिताः॥ १४॥ संपृष्टकुशलाः
सर्वे रामं कुशलमब्रुवन्। कुशलं ते महाबाहो सर्वत्र रघुनन्दन॥ १५॥ दिष्ट्ये-

दानीं प्रपश्यामो हतशत्रुमरिंदम । नहि भारः स ते राम रावणो राक्षसे-
श्वरः ॥ १६ ॥ सधनुस्त्वं हि लोकांस्त्रीन् विजेतुं शक्त एव हि । दिष्ट्या त्वया
हताः सर्वे राक्षसा रावणादयः ॥१७॥ सह्यमेतन्महाबाहो रावणस्य निबर्हणम् ।
असह्यमेतत्संप्राप्तं रावणेर्यन्निषूदनम् ॥ १८ ॥ अंतकप्रतिमाः सर्वे कुंभकर्णा-
दयो मृधे । अंतकप्रतिमैर्बाणैर्हतास्ते रघुसत्तम ॥ १९ ॥ दत्ता चेयं त्वयास्माकं
पुरा ह्यभयदक्षिणा । हत्वा रक्षोगणान् सर्वान् कृतकृत्योऽद्य जीवसि ॥ २० ॥
श्रुत्वा तु भाषितं तेषां मुनीनां भावितात्मनाम् । विस्मयं परमं गत्वा रामः प्रांज-
लिरब्रवीत् ॥ २१ ॥ रावणादीनतिक्रम्य कुम्भकर्णादिराक्षसान् । त्रिलोकजयिनो
हित्वा किं प्रशंसथ रावणिम् ॥ २२ ॥ ततस्तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महा-
त्मनः । कुम्भयोनिर्महातेजा रामं प्रीत्या वचोऽब्रवीत् ॥ २३ ॥ शृणु राम
यथा वृत्तं रावणे रावणस्य च । जन्म कर्म वरादानं संक्षेपाद्वदतो मम ॥ २४ ॥

पुरा कृतयुगे राम पुलस्त्यो ब्रह्मणः सुतः । तपस्तप्तुं गतो विद्वान्मेरोः पार्श्वं महामतिः ॥ २५ ॥ तृणबिंदोराश्रमेऽसौ न्यवसन्मुनिपुंगवः । तपस्तेपे महातेजा स्वाध्यायनिरतः सदा ॥२६॥ तत्राश्रमे महारम्ये देवगन्धर्वकन्यकाः । गायन्त्यो ननृतुस्तत्र हसन्त्यो वादयन्ति च ॥ २७ ॥ पुलस्त्यस्य तपो विघ्नं चक्रुः सर्वा अनिंदिताः । ततः क्रुद्धो महातेजा व्याजहार वचो महत् ॥ २८ ॥ या मे दृष्टिपथं गच्छेत्सा गर्भं धारयिष्यति । ताः सर्वाः शापसंविग्ना न तं देशं प्रचक्रमुः ॥ २९ ॥ तृणबिंदोस्तु राजर्षेः कन्या तन्नाश्रृणोद्वचः । विचचार मुनेरग्रे निर्भया तं प्रपश्यती ॥ ३० ॥ बभूव पांडुरतनुर्व्यंजितांतः शरीरजा । दृष्ट्वा सा देहवैवर्ण्यं भीता पितरमन्वगात् ॥ ३१ ॥ तृणबिंदुश्च तां दृष्ट्वा राजर्षिरमितद्युतिः । ध्यात्वा मुनिकृतं सर्वमवैद्विज्ञानचक्षुषा ॥ ३२ ॥ तां कन्यां मुनिवर्याय पुलस्त्याय ददौ पिता । तां प्रगृह्याब्रवीत्कन्यां बाढमित्येव स द्विजः ॥ ३३ ॥ शुश्रूषणपरां दृष्ट्वा

मुनिः प्रीतोऽब्रवीद्वचः । दास्यामि पुत्रमेकं ते उभयोर्वंशवर्धनम् ॥ ३४ ॥ ततः
प्रासूत सा पुत्रं पुलस्त्याल्लोकविश्रुतम् । विश्रवा इति विख्यातः पौलस्त्यो ब्रह्म-
वित्मुनिः ॥ ३५ ॥ तस्य शीलादिकं दृष्ट्वा भरद्वाजो महामुनिः । भार्यार्थं स्वां
दुहितरं ददौ विश्रवसे मुदा ॥ ३६ ॥ तस्यां तु पुत्रः संजज्ञे पौलस्त्याल्लोकसं-
मतः । पितृतुल्यो वैश्रवणो ब्रह्मणा चानुमोदितः ॥ ३७ ॥ ददौ तत्तपसा तुष्टो
ब्रह्मा तस्मै वरं शुभम् । मनोभिलषितं तस्य धनेशत्वमखंडितम् ॥ ३८ ॥ ततो
लब्धवरः सोऽपि पितरं द्रष्टुमागतः । पुष्पकेण धनाध्यक्षो ब्रह्मदत्तेन भास्व
ता ॥ ३९ ॥ नमस्कृत्वाथ पितरं निवेद्य तपसः फलम् । प्राह मे भगवान् ब्रह्मा
दत्त्वा वरमनिंदितम् ॥ ४० ॥ निवासाय न मे स्थानं दत्तवान्परमेश्वरः । ब्रूहि
मे नियतं स्थानं हिंसा यत्र न कस्यचित् ॥ ४१ ॥ विश्रवा अपि तं प्राह लङ्का-
नाम पुरी शुभा । राक्षसानां निवासाय निर्मिता विश्वकर्मणा ॥ ४२ ॥

त्यक्त्वा विष्णुभयाद्दैत्या विविशुस्ते रसातलम् । सा पुरी दुष्प्रधर्षान्यैर्मध्ये सागरमास्थिता ॥४३॥ तत्र वासाय गच्छ त्वं नान्यैः साधिष्ठिता पुरा । पित्रादिष्टस्त्वसौ गत्वा तां पुरीं धनदोऽविशत् ॥ ४४ ॥ स तत्र सुचिरं कालमुवास पितृसंमतः । कस्यचित्त्वथ कालस्य सुमाली नाम राक्षसः ॥ ४५ ॥ रसातलान्मर्त्यलोकं चचार पिशिताशनः । गृहीत्वा तनयां कन्यां साक्षाद्देवीमिव श्रियम् ॥ ४६ ॥ अपश्यद्धनदं देवं चरंतं पुष्पकेण सः । हिताय चिंतयामास राक्षसानां महामनाः ॥ ४७ ॥ उवाच तनयां तत्र कैकसीं नाम नामतः । वत्से विवाहकालस्ते यौवनं चातिवर्तते ॥ ४८ ॥ प्रत्याख्यानाच्च भीतैस्त्वं न वरैर्गृह्यसे शुभे । सा त्वं वरय भद्रं ते मुनिं ब्रह्मकुलोद्भवम् ॥ ४९ ॥ स्वयमेव ततः पुत्रा भविष्यन्ति महाबलाः । ईदृशाः सर्वशोभाढ्या धनदेन समाः शुभे ॥ ५०॥ तथेति साश्रमं गत्वा मुनेरग्रे व्यवस्थिता । लिखंती भुवमग्रेण पादेनाधोमुखी

स्थिता ॥ ५१ ॥ तामपृच्छन्मुनिः का त्वं कन्यासि वरवर्णिनी । साब्रवीत्प्रांजलिर्ब्रह्मन् ध्यानेन ज्ञातुमर्हसि ॥ ५२ ॥ ततो ध्यात्वा मुनिः सर्वं ज्ञात्वा तां प्रत्यभाषत । ज्ञातं तवाभिलषितं मत्तः पुत्रानभीप्स्यसि ॥ ५३ ॥ दारुणायां तु वेलायामागतासि सुमध्यमे । अतस्ते दारुणौ पुत्रौ राक्षसौ संभविष्यतः ॥ ५४ ॥ साब्रवीन्मुनिशार्दूल त्वत्तोऽप्येवंविधौ सुतौ । तामाह पश्चिमो यस्ते भविष्यति महामतिः ॥ ५५ ॥ महाभागवतः श्रीमान् रामभक्त्यैकतत्परः ॥ इत्युक्ता सा तथा काले सुषुवे दशकंधरम् ॥ ५६ ॥ रावणं विंशतिभुजं दशशीर्षं सुदारुणम् । तद्रक्षोजातमात्रेण चचाल च वसुंधरा ॥ ५७ ॥ बभूवुर्नाशहेतूनि निमित्तान्यखिलान्यपि । कुंभकर्णस्ततो जातो महापर्वतसन्निभः ॥ ५८ ॥ ततः शूर्पणखा नाम जाता रावणसोदरी । ततो बिभीषणो जातः शांतात्मा सौम्यदर्शनः ॥ ५९ ॥ स्वाध्यायी नियताहारो नित्यकर्मपरायणः । कुंभकर्णस्तु दुष्टात्मा

द्विजान् संतुष्टचेतसा ॥ ६० ॥ भक्षयन्नृषिसंघांश्च विचचारातिदारुणः । रावणो
ऽपि महासत्त्वो लोकानां भयदायकः । ववृधे लोकनाशाय ह्यामयो देहिनामि
व ॥ ६१ ॥ राम त्वं सकलांतरस्थमभितो जानासि विज्ञानदृक् साक्षी सर्वहृदि
स्थितो हि परमो नित्योदितो निर्मलः । त्वं लीलामनुजाकृतिः स्वमहिमम् माया-
गुणैर्नाज्यसे लीलार्थं प्रतिचोदितोऽद्य भवता वक्ष्यामि रक्षोद्भवम् ॥ ६२ ॥
जानामि केवलमनन्तमचिंत्यशक्तिं चिन्मात्रमक्षरमजं विदितात्मतत्त्वम् । त्वां
राम गूढनिजरूपमनुप्रवृत्तो मूढोऽप्यहं भवदनुग्रहतश्चरामि ॥ ६३ ॥ एवं वदन्त-
मिनवंशपवित्रकीर्तिः कुम्भोद्भवं रघुपतिः प्रहसन्बभाषे । मायाश्रितं सकलमेत-
दनन्यकत्वान्मत्कीर्तनं जगति पापहरं निबोध ॥ ६४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥१॥

श्रीमहादेव उवाच ।

श्रीरामवचनं श्रुत्वा परमानन्दनिर्भरः । मुनिः प्रोवाच सदसि सर्वेषां तत्र शृण्वताम् ॥ १ ॥ अथ वित्तेश्वरो देवस्तत्र कालेन केनचित् । आययौ पुष्पकारूढः पितरं द्रष्टुमंजसा ॥ २ ॥ दृष्ट्वा तं कैकसी तत्र भ्राजमानं महौजसम् । राक्षसी पुत्रसामीप्यं गत्वा रावणमब्रवीत् ॥ ३ ॥ पुत्र पश्य धनाध्यक्षं ज्वलन्तं स्वेन तेजसा । त्वमप्येवं यथा भूयास्तथा यत्नं कुरु प्रभो ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा रावणो रोषात् प्रतिज्ञामकरोद्द्रुतम् । धनदेन समो वापि ह्यधिको वा चिरेण तु ॥ ५ ॥ भविष्याम्यंव मां पश्य संतापं त्यज सुव्रते । इत्युक्त्वा दुष्करं कर्तुं तपः स दशकन्धरः ॥ ६ ॥ अगमत्फलसिद्ध्यर्थं गोकर्णं तु सहानुजः । त्वं त्वं नियममास्थाय भ्रातरस्ते तपो महत् ॥ ७ ॥ आस्थिता दुष्करं घोरं सर्वलोकैकतापनम् । दशवर्षसहस्राणि कुंभकर्णोऽकरोत्तपः ॥ ८ ॥

विभीषणोऽपि धर्मात्मा सत्यधर्मपरायणः। पंचवर्षसहस्राणि पादेनैकेन
तस्थिवान् ॥ ९ ॥ दिव्यवर्षसहस्रं तु निराहारो दशाननः। पूर्णे वर्षसहस्रे
तु शीर्षमग्नौ जुहाव सः। एवं वर्षसहस्राणि नव तस्यातिचक्रमुः ॥ १० ॥
अथ वर्षसहस्रे तु दशमे दशमं शिरः। छेत्तुकामस्य धर्मात्मा प्राप्तश्चाथ प्रजाप-
तिः। वत्स वत्स दशग्रीव प्रीतोऽस्मीत्यभ्यभाषत ॥ ११ ॥ वरं वरय दास्यामि
यत्ते मनसि कांक्षितम्। दशग्रीवोऽपि तच्छ्रुत्वा प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ १२ ॥
अमरत्वं वृणोमीश वरदो यदि मे भवान्। सुपर्णनागयक्षाणां देवतानां तथा-
सुरैः। अवध्यत्वं तु मे देहि तृणभूता हि मानुषाः ॥ १३ ॥ तथास्त्विति
प्रजाध्यक्षः पुनराह दशाननम्। अग्नौ हुतानि शीर्षाणि यानि तेऽसुरपुंग
व ॥ १४ ॥ भविष्यंति यथापूर्वमक्षयाणि च सत्तम ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वा ततो-
राम दशग्रीवं प्रजापतिः। विभीषणमुवाचेदं प्रणतं भक्तवत्सलः ॥ १६ ॥

विभीषण त्वया वत्स कृतं धर्मार्थमुत्तमम् । तपतोस्तु वरं वत्स वृणीष्वाभिमतं-
हितम् ॥ १७ ॥ बिभीषणोऽपि तं नत्वा प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् । देव मे सर्वदा
बुद्धिर्धर्मे तिष्ठतु शाश्वती । मा रोचयत्वधर्मे मे बुद्धिः सर्वत्र सर्वदा ॥ १८ ॥
ततः प्रजापतिः प्रीतो बिभीषणमथाब्रवीत् । वत्स त्वं धर्मशीलोऽसि तथैव
च भविष्यसि ॥ १९ ॥ अयाचितोऽपि ते दास्ये ह्यमरत्वं बिभीषण । कुंभकर्ण
मथोवाच वरं वरय सुव्रत ॥ ॥ २० ॥ वाण्या व्याप्तोऽथ तं प्राह कुंभकर्णः पिता-
महम् । स्वप्स्यामि देव षण्मासान्दिनमेकं तु भोजनम् ॥ २१ ॥ एवम
स्त्विति तं प्राह ब्रह्मा दृष्ट्वा दिवौकसः । सरस्वती च तद्वक्त्रान्निर्गता प्रययौ
दिवम् ॥ २२ ॥ कुंभकर्णस्तु दुष्टात्मा चिंतयामास दुःखितः । अनभिप्रेतमेवा-
स्यात्किं निर्गतमहो विधिः ॥ २३ ॥ सुमाली वरलब्धांस्तान् ज्ञात्वा पौत्रान्
निशाचरान् । पातालान्निर्भयः प्रायात् प्राहस्तादिभिरन्वितः ॥ २४ ॥ दशग्रीवं

परिष्वज्य वचनं चेदमब्रवीत् । दिष्ट्या ते पुत्र संवृत्तो वांछितो मे मनोरथः यद्भयाच्च वयं लंकां त्यक्त्वा याता रसातलम् । तद्गतं सा महाबाहो महद्विष्णु-कृतं भयम् ॥ २६ ॥ अस्माभिः पूर्वमुषिता लंकेयं धनदेन ते । भ्रात्रा ऽऽक्रांता-मिदानीं त्वं प्रत्यानेतुमिहार्हसि ॥ २७ ॥ साम्ना वाथ बलेनापि राज्ञां बन्धुः कुतः सुहृत् । इत्युक्तो रावणः प्राह नार्हस्येवं प्रभाषितुम् ॥ २८ ॥ वित्तेशो गुरुरस्माकमेवं श्रुत्वा तमब्रवीत् । प्रहस्तः प्रश्रितं वाक्यं रावणं दशकन्धर-म् ॥ २९ ॥ शृणु रावण यत्नेन नैवं त्वं वक्तुमर्हसि । नाधीता राजधर्मास्ते नीतिशास्त्रं तथैव च ॥ ३० ॥ शूराणां नहि सौभ्रात्रं शृणु मे वदतः प्रभो । कश्यपस्य सुता देवा राक्षसाश्च महाबलाः ॥ ३१ ॥ परस्परमयुध्यन्त त्यक्त्वा सौहृदमायुधैः । नैवेदानींतनं राजन् वैरं देवैरनुष्ठितम् ॥ ३२ ॥ प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा दशग्रीवो दुरात्मनः । तथेति क्रोधताम्राक्षस्त्रिकूटाचलमन्वगात् ॥ ३३ ॥

दूतं प्रहस्तं संप्रेष्य निष्कास्य धनदेश्वरम् । लंकामाक्रम्य सचिवै राक्षसैः सुखमास्थितः ॥ ३४ ॥ धनदः पितृवाक्येन त्यक्त्वा लंकां महायशाः । गत्वा कैलासशिखरं तपसातोषयच्छिवम् ॥ ३५ ॥ तेन सख्यमनुप्राप्य तेनैव परिपालितः । अलकां नगरीं तत्र निर्ममे विश्वकर्मणा ॥ ३६ ॥ दिक्पालत्वं चकारात्र सिवेन परिपालितः । रावणो राक्षसैः सार्धमभिषिक्तः सहानुजैः ॥ ३७ ॥ राज्यं चकारासुराणां त्रिलोकीं बाधयन्खलः । भगिनीं कालखंजाय ददौ विकटरूपिणीम् ॥ ३८ ॥ विद्युज्जिव्हाय नाम्नासौ महामायी निशाचरः । ततो मयो विश्वकर्मा राक्षसानां दितेः सुतः ॥ ३९ ॥ सुतां मंदोदरीं नाम्ना ददौ लोकैकसुंदरीम् । रावणाय पुनः शक्तिममोघां प्रीतमानसः ॥ ४० ॥ वैरोचनस्य दौहित्रीं वृत्रज्वालेति विश्रुताम् । स्वयं दत्तामुदवहत्कुंभकर्णाय रावणः ॥ ४१॥ गंधर्वराजस्य सुतां शैलूषस्य महात्मनः । बिभीषणस्य भार्यार्थे धर्मज्ञां समु-

दावहम् ॥ ४२ ॥ सरगां नाम सुभगां सर्वलक्षणसंयुताम् । ततो मंदोदरी पुत्रं मेघनादमजीजनत् ॥ ४३ ॥ जातमात्रस्तु यो नादं मेघवत्प्रमुमोच ह । ततः सर्वेऽब्रुवन्मेघनादोऽयमिति चासकृत् ॥ ४४ ॥ कुंभकर्णस्ततः प्राह निद्रा मां बाधते प्रभो । ततश्च कारयामास गुहां दीर्घां सुविस्तराम् ॥ ४५ ॥ तत्र सुष्वाप मूढात्मा कुंभकर्णो विघूर्णितः । निद्रिते कुम्भकर्णे तु रावणो लोकरावणः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणान् ऋषिमुख्यांश्च देवदानवकिन्नरान् । देवस्त्रियो मनुष्यांश्च निजघ्ने समहोरगान् ॥४७ ॥ धनदोऽपि ततः श्रुत्वा रावणस्याक्रमं प्रभुः । अधर्मं चकरोषीति दूतवाक्यैर्न्यवारयत् ॥ ४८ ॥ ततः क्रुद्धो दशग्रीवो जगाम धनदालयम् । विनिर्जित्य धनाध्यक्षं जहारोत्तमपुष्पकम् ॥ ४६ ॥ ततो यमं च वरुणं निर्जित्य समरेऽसुरः । स्वर्गलोकमगात्तूर्णं देवराजजिघांसया ॥ ५० ॥ ततोऽभवन्महद्युद्धमिंद्रेण सह दैवतैः । ततो रावणमभ्येत्य बबंध त्रिदशेश्वरः ॥

५१ तच्छ्रुत्वा सहसागत्य मेघनादः प्रतापवान् । कृत्वा घोरं महद्युद्धं जित्वा
त्रिदशपुंगवान् ॥ ५२ ॥ इन्द्रं गृहीत्वा बद्ध्वासौ मेघनादो महाबलः । मोचयित्वा
तु पितरं गृहीत्वेंद्रं ययौ पुरम् ॥ ५३ ॥ ब्रह्मा तु मोचयामास देवेंद्रं मेघनादतः ।
दत्त्वा वरान्बहूंस्तस्मै ब्रह्मा स्वभवनं ययौ ॥ ५४ ॥ रावणो विजयी लोकान्स-
र्वान् जित्वा क्रमेण तु । कैलासं तोलयामास बाहुभिः परिघोपमैः ॥ ५५ ॥ तत्र
नंदीश्वरेणैवं शप्तोऽयं राक्षसेश्वरः । वानरैर्मानुषैश्चैव नाशं गच्छेति कोपिना ॥
५६ ॥ शप्तोऽप्यगणयन् वाक्यं ययौ हैहयपत्तनम् । तेन बद्धो दशग्रीवः पुलस्त्ये-
न विमोचितः ॥ ५७ ॥ ततोऽतिबलमासाद्य जिघांसुर्हरिपुंगवम् । धृतस्तेनैव
कक्षेण वालिना दशकंधरः ॥ ५८ ॥ भ्रामयित्वा तु चतुरः समुद्रान् रावणं हरिः ।
विसर्जयामास ततस्तेन सख्यं चकार सः ॥ ५९ ॥ रावणः परमप्रीत एवं लोका-
न्महाबलः । चकार स्ववशे राम बुभुजे स्वयमेव तान् ॥६०॥ एवंप्रभावो राजेंद्र

दशग्रीवः सहेन्द्रजित् । त्वया विनिहतः संख्ये रावणो लोकरावणः ६१ मेघनादश्च
निहतः लक्ष्मणेन महात्मना । कुंभकर्णश्च निहतस्त्वया पर्वतसन्निभः ॥ ६२ ॥
भवान्नारायणः साक्षाज्जगतामादिकृद्विभुः । त्वत्स्वरूपमिदं सर्वं जगत्स्थावरजङ्ग-
मम् ॥६३ त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा लोकपितामहः। अग्निस्ते मुखतोजातो वाचा
सहयूत्तम ॥६४॥ बाहुभ्यां लोकपालौघाश्चक्षुभ्यां चंद्रभास्करौ । दिशश्च विदिशश्चै
व कर्णाभ्यां ते समुत्थिताः॥ ६५ ॥ घ्राणात्प्राणः समुत्पन्नश्चाश्विनौ देवसत्तमौ ।
जंघाजानूरुजघ[illegible]द्भुवर्लोकादयोऽभवन् ॥ ६६ ॥ कुक्षिदेशात्ससुत्पन्नाश्चत्वारः
सागरा हरेः । स्तनाभ्यामिंद्रवरुणौ वालखिल्याश्च रेतसः ॥ ६७ ॥ मेढ्राद्यमो
गुदान्मृत्युर्मन्यो रुद्रस्त्रिलोचनः । अस्थिभ्यः पर्वता जाताः केशेभ्यो मेघसंह
तिः ॥ ६८ ॥ औषध्यस्तव रोमभ्यो नखेभ्यश्च खरादयः । त्वं विश्वरूपः पुरुषो-
मायाशक्तिसमन्वितः ॥ ६९ ॥ नानारूप इवाभासि गुणव्यतिकरे सति । त्वामा

श्रित्यैव विबुधा पिबंत्यमृतमध्वरे ॥ ७० ॥ त्वया सृष्टमिदं सर्वं विश्वं स्थाव
रजंगमम् । त्वामाश्रित्यैव जीवंति सर्वे स्थावरजंगमाः ॥ ७१ ॥ त्वद्युक्तमखिलं
वस्तु व्यवहारेऽपि राघव । क्षीरमध्यगतं शर्पिर्यथा व्याप्याखिलं पयः ॥ ७२ ॥
त्वद्भासा भासतेऽर्कादि न त्वं तेनावभाससे । सर्वगं नित्यमेकं त्वां ज्ञानचक्षु-
र्विलोकयेत् ॥ ७३ ॥ नाज्ञानचक्षुस्त्वां पश्येदंधदृक् भास्करं यथा । योगिनस्त्वां
विचिन्वन्ति स्वदेहे परमेश्वरम् ॥ ७४ ॥ अतस्तन्निरमनमुखैर्वेदशीर्षैरहर्निशम् ।
त्वत्पादभक्तिलेशेन गृहीता यदि योगिनः ॥ ७५ ॥ विचिन्वन्तो हि पश्यन्ति
चिन्मात्रं त्वां न चान्यथा । मया प्रलपितं किंचित्सर्वज्ञस्य तवाग्रतः । क्षन्तु-
मर्हसि देवेश तवानुग्रहभागहम् ॥ ७६ ॥ दिग्देशकालपरिहीनमनन्यमेकं चि-
न्मात्रमक्षरमजं चलनादिहीनम् । सर्वज्ञमीश्वरमनन्तगुणं व्युदस्तमायं भजे
रघुपतिं भजतामभिन्नम् ॥ ७७ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे द्वितीयः सर्गः ॥२॥

श्रीराम उवाच ॥ वालिसुग्रीवयोर्जन्म श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः। रवींद्रौ वानराकारौ जज्ञात इति नः श्रुतम् ॥१॥ अगस्त्य उवाच॥ मेरोः स्वर्णमयस्याद्रेर्मध्यशृङ्गे मणिप्रभे। तस्मिन्सभास्ते विस्तीर्णा ब्रह्मणः शतयोजना ॥ २ ॥ तस्यां चतुर्मुखः साक्षात्कदाचिद्योगमास्थितः। नेत्राभ्यां पतितं दिव्यमानन्दसलिलं बहु ॥ ३ ॥ तद्गृहीत्वा करे ब्रह्मा ध्यात्वा किंचित्तदत्यजत्। भूमौ पतितमात्रेण तस्माज्जातो महाकपिः ॥ ४ ॥ तमाह द्रुहिणो वत्स किंचित्कालं वसात्र मे। समीपे सर्वशोभाढ्ये ततः श्रेयो भविष्यति ॥ ५ ॥ इत्युक्तो न्यवसत्तत्र ब्रह्मणा वानरोत्तमः। एवं बहुतिथे काले गते ऋक्षाधिपः सुधीः ॥ ॥ ६ ॥ कदाचित्पर्यटन्नद्रौ फलमूलार्थमुद्यतः। अपश्यद्दिव्यसलिलां वापीं मणिशिलान्विताम् ॥ ७ ॥ पानीयं पातुमागच्छत्तत्र च्छायामयं कपिम्। दृष्ट्वा प्रतिकपिं मत्वा निपपात जलांतरे ॥ ८ ॥ तत्र दृष्ट्वा हरिं शीघ्रं पुनरुत्प्लुत्य

वानरः ॥ अपश्यत्सुन्दरीं रामामात्मानं विस्मयं गतः ॥ ९ ॥ ततः सुरेशो देवेशं पूजयित्वा चतुर्मुखम् । गच्छन्मध्याह्नसमये दृष्ट्वा नारीं मनोरमाम् ॥ ॥ १० ॥ कन्दर्पशरविद्धांगस्त्यक्तवान्वीर्यमुत्तमम् । तामप्राप्यैव तद्बीजं वाल-देशेऽपतद्भुवि ॥ ११ ॥ वाली समभवत्तत्र शक्रतुल्यपराक्रमः । तस्य दत्त्वा सुरेशानः स्वर्णमालां दिवं गतः ॥ १२ ॥ भानुरप्यागतस्तत्र तदानीमेव भामिनीम् । दृष्ट्वा कामवशो भूत्वा ग्रीवादेशेऽसृजन्महत् ॥ १३ ॥ बीजं तस्यास्ततः सद्यो महाकायोऽभवद्धरिः । तस्य दत्वा हनूमंतं सहायार्थं गतो रविः ॥ १४ ॥ पुत्रद्वयं समादाय गत्वा सा निद्रिता क्वचित् । प्रभाते-ऽपश्यदात्मानं पूर्ववद्वानराकृतिम् ॥ १५ ॥ फलमूलादिभिः सार्धं पुत्राभ्यां सहितः कपिः । नत्वा चतुर्मुखस्याग्रे ऋक्षराजः स्थितः सुखी ॥ १६ ॥ ततोऽब्रवीत्समाश्वास्य बहुशः कपिकुंजरम् । तत्रैकं देवतादूतमाहूयामरस-

न्निभम् ॥ १७ ॥ गच्छ दूत मयादिष्टो गृहीत्वा वानरोत्तमम् । किष्किंधां दिव्यनगरीं निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ १८ ॥ सर्वसौभाग्यवलितां देवैरपि दुरासदाम् । तस्यां सिंहासने वीरं राजानमभिषेचय ॥ १९ ॥ सप्तद्वीपगता ये ये वानराः संति दुर्जयाः । सर्वे ते ऋक्षराजस्य भविष्यन्ति वशेऽनुगाः ॥ २० ॥ यदा नारायणः साक्षाद्रामो भूत्वा सनातनः । भूभारासुरनाशाय स भविष्यति भूतले ॥ २१ ॥ तदा सर्वे सहायार्थे तस्य गच्छन्तु वानराः । इत्युक्तो ब्रह्मणा दूतो देवानां स महामतिः ॥ २२ ॥ यथाज्ञप्तस्तथा चक्रे ब्रह्मणा तं हरीश्वरम् । देवदूतस्ततो गत्वा ब्रह्मणे तन्निवेदयत् ॥ २३ ॥ तदादि वानराणां सा किष्किंधाऽभून्नृपाश्रयः । सर्वेश्वरस्त्वमेवासीरिदानीं ब्रह्मणाऽर्थितः ॥ २४ ॥ भूमेर्भारो हृतः कृत्स्नस्त्वया लीलानृदेहिना । सर्वभूतांतरस्थस्य नित्यमुक्तचिदात्मनः॥२५॥ अखंडानंदरूपस्य कियानेष पराक्रमः । तथाऽपि वर्ण्यते सद्भिर्लीलामानुषरू-

पिणः ॥ २६ ॥ यशस्ते सर्वलोकानां पापहत्यै सुखाय च । य इदं कीर्तयेन्मर्त्यो बालीसुग्रीवयोर्महत् ॥ २७ ॥ जन्म त्वदाश्रयत्वात्स मुच्यते सर्वपातकैः । अथान्यां संप्रवक्ष्यामि कथां राम त्वदाश्रयाम् ॥ २८ ॥ सीता हृता यदर्थं सा रावणेन दुरात्मना । पुरा कृतयुगे राम प्रजापतिसुतं विभुम् ॥ २९ ॥ सनत्कुमारमेकांते समासीनं दशाननः । विनयावनतो भूत्वा ह्यभिवाद्येदमब्रवीत् ॥ ३० ॥ को न्वस्मिन्प्रवरो लोके देवानां बलवत्तरः देवाश्च । यं समाश्रित्य युद्धे शत्रुं जयन्ति हि ॥ ३१ ॥ कं जयन्ति द्विजा नित्यं कं ध्यायन्ति च योगिनः । एतन्मे शंस प्रश्नं प्रश्नविदांवर ॥ ३२ ॥ ज्ञात्वा तस्य हृदिस्थं यत्तदशेषेण योगदृक् । दशाननमुवाचेदं शृणु वक्ष्यामि पुत्रक ॥ ३३ ॥ भर्ता यो जगतां नित्यं यस्य जन्मादिकं नहि । सुरासुरैर्नुतो नित्यं हरिर्नारायणोऽव्ययः ॥ ३४ ॥ यन्नाभिपंकजाज्जातो ब्रह्मा विश्वसृजां पतिः । सृष्टं येनैव सकलं जगत्स्थाव-

रजङ्गमम् ॥ ३५ ॥ तं समाश्रित्य विबुधा जयंति समरे रिपून् । योगिनो ध्यान-
योगेन तमेवानुजपंति हि ॥ ३६ ॥ महर्षेर्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच दशाननः ।
दैत्यदानवरक्षांसि विष्णुना निहतानि च ॥ ३७ ॥ कां वा गतिं प्रपद्यन्ते प्रेत्य ते
मुनिपुंगव । तमुवाच मुनिश्रेष्ठो रावणं राक्षसाधिपम् ॥ ३८ ॥ दैवतैर्निहता
नित्यं गत्वा स्वर्गमनुत्तमम् । भोगक्षये पुनस्तस्माद्भ्रष्टा भूमौ भवन्ति ते ॥
३९ ॥ पूर्वार्जितैः पुण्यपापैर्म्रियन्ते चोद्भवन्ति च । विष्णुना ये हतास्ते तु प्रा-
प्नुवन्ति हरेर्गतिम् ॥ ४० ॥ श्रुत्वा मुनिमुखात्सर्वं रावणो हृष्टमानसः । योत्स्ये-
ऽहं हरिणा सार्धमिति चिंतापरोऽभवत् ॥ ४१ ॥ मनःस्थितं परिज्ञात्वा रावण-
स्य महामुनिः । उवाच वत्स तेभीष्टं भविष्यति न संशयः ॥ ४२ ॥ किंचित्का-
लं प्रतीक्षस्व सुखी भव दशानन । एवमुक्त्वा महाबाहो मुनिः पुनरुवाच
तम् ॥ ४३ ॥ तस्य स्वरूपं वक्ष्यामि ह्यरूपस्यापि मायिनः । स्थावरेषु च सर्वेषु

नदेषु च नदीषु च ॥ ४४ ॥ ओंकारश्चैव सत्यं च सावित्री पृथिवी च सः ।
समस्तजगदाधारः शेषरूपधरो हि सः ॥ ४५ ॥ सर्वे देवाः समुद्राश्च कालः
सूर्यश्च चन्द्रमाः । सूर्योदयो दिवारात्री यमश्चैव तथाऽनिलः ॥ ४६ ॥ अग्निरिंद्र-
स्तथा मृत्युः पर्जन्यो वसवस्तथा । ब्रह्मा रुद्रादयश्चैव ये चान्ये देवदानवाः ॥४७॥
विद्योतति ज्वलत्येष पाति चात्तीति विश्वकृत् । क्रीडां करोत्यव्ययात्मा सोऽयं
विष्णुः सनातनः ॥ ४८ ॥ तेन सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरम् । नीलो-
त्पलदलश्यामो विद्युद्वर्णांबरावृतः ॥ ४९ ॥ शुद्धजांबूनदप्रख्यां श्रियं वामांकसं-
स्थिताम् । सदानपायिनीं देवीं पश्यन्नालिंग्य तिष्ठति ॥ ५० ॥ द्रष्टुं न शक्यते
कैश्चिद्देवदानवपन्नगैः । यस्य प्रसादं कुरुते स चैवं द्रष्टुमर्हति ॥ ५१ ॥ न च
यज्ञतपोभिर्वा न दानाध्ययनादिभिः । शक्यते भगवान्द्रष्टुमुपायैरितरैरपि ॥
५२ ॥ तद्भक्तैस्तद्गतप्राणैस्तच्चित्तैर्धूतकल्मषैः । शक्यो भगवान्विष्णुर्वेदांतामल-

दृष्टिभिः ॥ ५३ ॥ अथवा द्रष्टुमिच्छा ते शृणु त्वं परमेश्वर । त्रेतायुगे स देवेशो भविता नृपविग्रहः ॥ ५४ ॥ हितार्थं देवमर्त्यानामिक्ष्वाकूणां कुले हरिः । रामो दाशरथिर्भूत्वा महासत्त्वपराक्रमः ॥ ५५ ॥ पितुर्नियोगात्सभ्रात्रा भार्यया दंडके वने । विचरिष्यति धर्मात्मा जगन्मात्रा स्वमायया ॥ ५६ ॥ एवं ते सर्वमाख्यातं मया रावण विस्तरात् । भजस्व भक्तिभावेन सदा रामं श्रिया युतम् ॥ ५७ ॥ एवं श्रुत्वाऽसुराध्यक्षो ध्यात्वा किंचिद्विचार्य च । त्वया सह विरोधेप्सुर्मुमुदे रावणो महान् ॥ ५८ ॥ युद्धार्थी सर्वतो लोकान् पर्यटन् समवस्थितः । एतदर्थं महाराज रावणोऽतीव बुद्धिमान् । हृतवान् जानकीं देवीं त्वयात्मवधकांक्षया ॥ ५९ ॥ इमां कथां यः शृणुयात्पठेद्वा संश्रावयेद्वा श्रवणार्थिना सदा । आयुष्यमारोग्यमनन्तसौख्यं प्राप्नोति लाभं धनमक्षयं च ॥ ६० ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे तृतीयःसर्गः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

एकदा ब्रह्मणो लोकादायांतं नारदं मुनिम् । पर्यटन् रावणो लोकान्दृष्ट्वा नत्वा-ब्रवीद्वचः ॥ १ ॥ भगवन्ब्रूहि मे योद्धुं कुत्र सन्ति महाबलाः । योद्धुमिच्छामि बलिभिस्त्वं ज्ञातासि जगत्त्रयम् ॥ २ ॥ मुनिर्ध्यात्वाह सुचिरं श्वेतद्वीपनिवासिनः । महाबला महाकायास्तत्र याहि महामते ॥ ३ ॥ विष्णुपूजारता ये वै विष्णुना निहताश्च ये । त एव तत्र संजाता अजेयाश्च सुरासुरैः ॥ ४ ॥ श्रुत्वा तद्रावणो वेगान्मंत्रिभिः पुष्पकेण तान् । योद्धुकामः समागत्य श्वेतद्वीपसमापतः ॥ ५ ॥ तत्प्रभाहततेजस्कं पुष्पकं नाचलत्ततः । त्यक्त्वा विमानं प्रययौ मंत्रिणश्च दशाननः ॥ ६ ॥ प्रविशन्नेव तद्द्वीपं धृतो हस्तेन योषिता । पृष्टश्च त्वं कुतः कोऽसि प्रेषितः केन वा वद ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा लीलया स्त्रीभिर्हसन्तीभिः

पुनः पुनः । कृच्छ्राद्धस्ताद्विनिर्मुक्तस्तासां स्त्रीणां दशाननः ॥ ८ ॥ आश्चर्यमतुलं लब्ध्वा चिंतयामास दुर्मतिः। विष्णुना निहतो यामि वैकुण्ठमिति निश्चितः ॥९॥ मयि विष्णुर्यथा कुप्येत्तथा कार्यं करोम्यहम् । इति निश्चित्य वैदेही जहार विपिनेऽसुरः ॥ १० ॥ जानन्नेव परात्मानं स जहारावनीसुताम् । मातृवत्पालयामास रक्षः कांक्षन्वधं स्वकम् ॥ ११ ॥ राम त्वं परमेश्वरोऽसि सकलं जानासि विज्ञानदृक् भूतं भव्यमिदं त्रिकालकलनासाक्षी विकल्पोज्झितः । भक्तानामनुवर्तनाय सकलां कुर्वन् क्रियासंहतिं त्वांश्टृण्वन्मनुजाकृतिर्मुनिवचो भासीश लोकार्चितः ॥ १२ ॥ स्तुत्वैवं राघवं तेन पूजितः कुम्भसम्भवः । स्वाश्रमं मुनिभिः सार्धं प्रययौ हृष्टमानसः ॥ १३ ॥ रामस्तु सीतया सार्धं भ्रातृभिः सह मान्त्रिभिः । संसारीव रमानाथो रममाणोऽवसद्गृहे ॥ १४ ॥ अनासक्तोऽपि विषयान्बुभुजे प्रियया सह । हनुमत्प्रमुखैः सद्भिर्वानरैः

परिवेष्टितः ॥ १५ ॥ पुष्पकं चागमद्राममेकदा पूर्ववत्प्रभुम् । प्राह देव कुबेरेण
प्रेषितं त्वामहं ततः ॥ १६ ॥ जितं त्वं रावणेनादौ पश्चाद्रामेण निर्जितम् । अत-
स्त्वं राघवं नित्यं वह यावद्वसेद्भुवि ॥ १७ ॥ यदा गच्छेद्रघुश्रेष्ठो वैकुंठं याहि
मां तदा । तच्छ्रुत्वा राघवः प्राह पुष्पकं सूर्यसन्निभम् ॥ १८ ॥ यदा स्मरामि
भद्रं ते तदागच्छ ममांतिकम् । तिष्ठांतर्धाय सर्वत्र गच्छेदानीं ममाज्ञया ॥१९॥
इत्युक्त्वा रामचन्द्रोऽपि पौरकार्याणि सर्वशः । भ्रातृभिर्मंत्रिभिः सार्धं यथा-
न्यायं चकार सः ॥ २० ॥ राघवे शासति भुवं लोकनाथे महापतौ । वसुधा
सस्यसंपन्ना फलवंतश्च भूरुहाः ॥ २१ ॥ जना धर्मपराः सर्वे पतिभक्तिपराः
स्त्रियः । नापश्यत्पुत्रमरणं कश्चिद्राजनि राघवे ॥ २२ ॥ समारुह्य विमानाग्र्यं
राघवः सीतया सह । वानरैर्भ्रातृभिः सार्धं संचचारावनिं प्रभुः ॥ २३ ॥ अमा-
नुषाणि कार्याणि चकार बहुशो भुवि । ब्राह्मणस्य सुतं दृष्ट्वा बालं मृतमका-

लतः ॥ २४ ॥ शोचंतं ब्राह्मणं चापि ज्ञात्वा रामो महामतिः। तपस्यंतं वने
शूद्रं हत्वा ब्राह्मणबालकम् ॥ २५ ॥ जीवयामास शूद्रस्य ददौ स्वर्गमनुत्तमम् ।
लोकानामुपदेशार्थं परमात्मा रघूत्तमः ॥ २६ ॥ कोटिशः स्थापयामास शिवलिं-
गानि सर्वशः। सीतां च रमयामास सर्वभोगैरमानुषैः ॥ २७ ॥ शशास रामो
धर्मेण राज्यं परमधर्मवित्। कथां संस्थापयामास सर्वलोकमलापहाम् ॥ २८ ॥
दशवर्षसहस्राणि मायामानुषविग्रहः । चकार राज्यं विधिवल्लोकवंद्यपदांबु-
जः ॥२९॥ एकपत्नीव्रतो रामो राजर्षिः सर्वदा शुचिः। गृहमेधीयमखिलमाचरन्
शिक्षयन् जनान् ॥ ३० ॥ सीता प्रेम्णाऽनुवृत्त्या च प्रश्रयेण दमेन च । भर्तु-
र्मनोहरा साध्वी भावज्ञा सा ह्रिया भिया ॥ ३१ ॥ एकदा क्रीडविपिने सर्व
भोगसमन्विते। एकांते दिव्यभवने सुखासीनं रघूत्तमम् ॥ ३२ ॥ नीलमाणि-
क्यसंकाशं दिव्याभरणभूषितम्। प्रसन्नवदनं शांतं विद्युत्पुंजनिभांबरम् ॥३३॥

सीता कमलपत्राक्षी सर्वाभरणभूषिता । राममाह कराभ्यां सा लालयन्ती पदांबुजे ॥ ३४ ॥ देवदेव जगन्नाथ परमात्मन्सनातन । चिदानंदादिमध्यांतरहिताशेषकारण ॥ ३५ ॥ देव देवाः समासाद्य मामेकांतेऽब्रुवन्वचः । बहुशोऽर्थयमानास्ते वैकुण्ठागमनं प्रति ॥ ३६ ॥ त्वया समेतश्चिच्छक्त्या रामस्तिष्ठति भूतले ॥ विसृज्यास्मान्स्वकं धाम वैकुण्ठं च सनातनम् ॥ ३७ ॥ आस्ते त्वया जगद्धात्रि रामः कमललोचन । अग्रतो याहि वैकुण्ठं त्वं तथा चेद्रघूत्तमः ॥ ३८ ॥ आगमिष्यति वैकुण्ठं सनाथान्नः करिष्यति । इति विज्ञापिताहं तैर्मया विज्ञापितो भवान् ॥ ३९ ॥ यद्युक्तं तत्कुरुष्वाद्य नाहमाज्ञापये प्रभो । सीताज्ञास्तद्वचः श्रुत्वा रामो ध्यात्वाऽब्रवीत्क्षणम् ॥ ४० ॥ देवीं जानामि सकलं तत्रोपायं वदामि ते । कल्पयित्वा मिषं देवि लोकवादं त्वयाश्रयम् ॥ ४१ ॥ त्यजामि त्वां वने लोकवादाद्भीत इवापरः । भविष्यतः कुमारौ द्वौ वाल्मीकेराश्रमां-

तिके ॥ ४२ ॥ इदानीं दृश्यते गर्भः पुनरागत्य मेंऽतिकम् । लोकानां प्रत्ययार्थं
त्वं कृत्वा शपथमादरात् ॥ ४३ ॥ भूमेर्विवरमात्रेण वैकुण्ठं यास्यसि ध्रुतम् ।
पश्चादहं गमिष्यामि एष एव सुनिश्चयः ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वा तां विसृज्याथ
रामो ज्ञानैकलक्षण । मंत्रिभिर्मंत्रतत्वज्ञैर्बलमुख्यैश्च संवृतः ॥ ४५ ॥ तत्रोपविष्टं
श्रीरामं सुहृदाः पर्युपासत । हास्यप्रौढकथासज्ञा हासयंतः स्थिता हरिम् ॥४६॥
कथाप्रसङ्गात्पप्रच्छ रामो विजयनामकम् । पौरा जानपदा मे किं वदंतीह शुभा-
शुभम् ॥ ४७ ॥ सीतां वा मातरं वामे भ्रातृन्वा कैकयीमथ । न भेतव्यं त्वया
ब्रूहि शापितोऽसि ममोपरि ॥ ४८ ॥ इत्युक्तः प्राह विजयो देव सर्वे वदन्ति
ते । कृतं सुदुष्करं सर्वं रामेण विदितात्मना॥ ४९ ॥ किंतु हत्वा दशग्रीवं सीता-
माहृत्य राघवः । अमर्षं पृष्ठतः कृत्वा स्वं वेश्म प्रत्यपादयत् ॥५०॥ कीदृशं हृदये
तस्य सीतासंभोगजं सुखम् । या हृता विजनेऽरण्ये रावणेन दुरात्मना ॥ ५१ ॥

अस्माकमपि दुष्कर्म योषितां मर्षणं भवेत् । यादृक् भवति वै राजा तादृश्यो नियतं प्रजाः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं रामः स्वजनान्पर्यपृच्छत । तेऽपि नत्वाऽब्रुवन् राममेवमेतन्न संशयः ॥ ५३ ॥ ततो विसृज्य सचिवान्विजयं सुहृदस्तथा । आहूय लक्ष्मणं रामो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ५४ ॥ लोकापवादस्तु महान्सीतामाश्रित्य नेऽभवत् । सीतां प्रातः समानीय वाल्मीकेराश्रमांतिके ॥ ५५ ॥ त्यक्त्वा शीघ्रं रथेन त्वं पुनरायाहि लक्ष्मण । वक्ष्यसे यदि वा किंचित्तदा मां हतवानसि ॥ ५६ ॥ इत्युक्तो लक्ष्मणो भीत्या प्रातरुत्थाय जानकीम् । सुमंत्रेण रथे कृत्वा जगाम सहसा वनम् ॥ ५७ ॥ वाल्मीकेराश्रमस्यांते त्यक्त्वा सीतामुवाच सः । लोकापवादभीत्या त्वां त्यक्तवान् राघवो वने ॥ ५८ ॥ दोषो न कश्चिन्मे मातर्गच्छाश्रमपदं मुनेः । इत्युक्त्वा लक्ष्मणः शीघ्रं गतवान् रामसन्निधिम् ॥ ५९ ॥ सीताऽपि दुःखसंतप्ता विललपातिमुग्धवत् । शिष्यैः श्रुत्वा

च वाल्मीकिः सीतां ज्ञात्वा स दिव्यदृक् ॥ ६० ॥ अर्घ्यादिभिः पूजयित्वा समाश्वास्य च जानकीम् । ज्ञात्वा भविष्यं सकलमर्पयन्मुनियोषिताम् ॥ ६१ ॥ तास्तां संपूजयन्ति स्म सीतां भक्त्या दिने दिने । ज्ञात्वा परात्मनो लक्ष्मीं मुनिवाक्येन योषितः । सेवां चक्रुः सदा तस्या विनयादिभिरादरात् ॥ ६२ ॥ रामोऽपि सीतारहितः परात्मा विज्ञानदृक्केवल आदिदेवः । संत्यज्य भोगानखिलान्विरक्तो मुनिव्रतोऽभून्मुनिसेवितांघ्रिः ॥ ६३ ॥

इति श्रीमदध्यात्मारामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे चतुर्थः सर्गः॥४॥

श्रीमहादेव उवाच ।

ततो जगन्मङ्गलमङ्गलात्मना विधाय रामायणकीर्तिमुत्तमाम् । चचार पूर्वाचरितं रघूत्तमो राजर्षिवर्यैरभिसेवितं यथा ॥१॥ सौमित्रिणा पृष्ट उदारबुद्धिना रामः कथाः प्राह पुरातनीः शुभाः । राज्ञः प्रमत्तस्य नृगस्य शापतो द्विजस्य ति-

र्यक्त्वमथाह राघवः ॥ २ ॥ कदाचिदेकांत उपस्थितं प्रभुं रामं रमालालितपादपंकजम् । सौमित्रिरासादितशुद्धभावनः प्रणम्य भक्त्या विनयान्वितोऽब्रवीत् ॥ ३ ॥ त्वं शुद्धबोधोऽसि हि सर्वदेहिनामात्माऽस्य धीशोऽसि निराकृतिः स्वयम् । प्रतीयसे ज्ञानदृशां महामते पादाब्ज भृङ्गाहितसङ्गसङ्गिनाम् ॥ ४ ॥ अहं प्रसन्नोऽस्मि पदांबुजं प्रभो भवापवर्गं तव योगिभावितम् । यथांजसा ज्ञानमपारवारिधिं सुखं तरिष्यामि तथानुशाधि माम् ॥ ५ ॥ श्रुत्वाऽथ सौमित्रिवचोऽखिलं तदा प्राह प्रपन्नार्तिहरः प्रसन्नधीः । विज्ञानमज्ञानतमोपशांतये श्रुतिप्रपन्नं क्षितिपालभूषणः ॥ ६ ॥ आदौ स्ववर्णाश्रमवर्णिताः क्रियाः कृत्वा समासादितशुद्धमानसः ॥ समाप्य तत्पूर्वमुपात्तसाधनः समाश्रयेत्सद्गुरुमात्मलब्धये ॥ ७ ॥ क्रिया शरीरोद्भवहेतुरादृता प्रियाप्रियौ तौ भवतः सुरागिणः । धर्मेणतौ तत्र पुनः शरीरकं पुनः क्रिया चक्र-

वदीर्यते भवः ॥ ८ ॥ अज्ञानमेवास्य हि मूलकारणं तद्धानमेवात्र विधौ विधीयते । विद्यैव तन्नाशविधौ पटीयसी न कर्म तज्जं सविरोधमीरितम् ॥ ९ ॥ नाज्ञानहानिर्न च रागसंक्षयो भवेत्ततः कर्म सदोषमुद्भवेत् । ततः पुनः संसृतिरप्यवारिता तस्माद्बुधो ज्ञानविचारवान्भवेत् ॥ १० ॥ ननु क्रिया वेदमुखेन चोदिता यथैव विद्या पुरुषार्थसाधनम् । कर्तव्यता प्राणभृतः प्रचोदिता विद्यासहायत्वमुपैति सा पुनः ॥ ११ ॥ कर्माकृतौ दोषमपि श्रुतिर्जगौ तस्मात्सदा कार्यमिदं मुमुक्षुणा । ननु स्वतन्त्रा ध्रुवकार्यकारिणी विद्या न किंचिन्मनसाऽप्यपेक्षते ॥ १२ ॥ न सत्यकार्योऽपि हि यद्वदध्वरः प्रकांक्षतेऽन्यानपि कारकादिकान् । तथैव विद्या विधितः प्रकाशितैर्विशिष्यते कर्मभिरेव मुक्तये ॥ १३ ॥ केचिद्वदन्तीति वितर्कवादिनस्तदप्यसद्दृष्टविरोधकारणात् । देहाभिमानादभिवर्धते क्रिया विद्या गताहंकृतितः प्रसिद्ध्यति ॥ १४ ॥ विशुद्धविज्ञानविरोचनांचिता विद्या-

ऽस्मवृत्तिश्चरमेति भण्यते । उदेति कर्माखिलकारकादिभिर्निहन्ति विद्याऽखिलकारकादिकम् ॥ १५ ॥ तस्मात्त्यजेत्कार्यमशेषतः सुधीर्विद्याविरोधान्न समुच्चयो भवेत् । आत्मानुसंधानपरायणः सदा निवृत्तसर्वेन्द्रियवृत्तिगोचरः ॥ १६ ॥ यावच्छरीरादिषु माययाऽत्मधीस्तावद्विधेयो विधिवादकर्मणाम् । नेतीति वाक्यैरखिलं निषिद्ध्य तज्ज्ञात्वा परात्मानमथ त्यजेत्क्रियाः ॥ १७ ॥ यदा परात्मात्मविभेदभेदकं विज्ञानमात्मन्यवभाति भास्वरम् । तदैव माया प्रविलीयतेऽञ्जसा सकारका कारणमात्मसंसृतेः ॥ १८ ॥ श्रुतिप्रमाणाभिविनाशिता च सा कथं भविष्यत्यपि कार्यकारिणी । विज्ञानमात्रादमलाद्द्वितीयतस्तस्मादविद्या न पुनर्भविष्यति ॥ १९ ॥ यदि स्म नष्टा न पुनः प्रसूयते कर्ताऽहमस्येति मतिः कथं भवेत् । तस्मात्स्वतन्त्रा न किमप्यपेक्षते विद्या विमोक्षाय विभाति केवला ॥ २० ॥ सा तैत्तिरीयश्रुतिराह सादरं न्यासं प्रशस्ताखिलकर्मणां स्फुटम् । एतावदित्याह च वाजि-

नां श्रुतिर्ज्ञानं विमोक्षाय न कर्म साधनम् ॥ २१ ॥ विद्यासमत्वेन तु दर्शित-
स्त्वया ऋतुर्न दृष्टांत उदाहृतः समः । फलैः पृथक्त्वाद्बहुकारकैः ऋतुः संसाध्यते
ज्ञानमतो विपर्ययम् ॥ २२ ॥ स प्रत्यवायो ह्यहमित्यनात्मधीरज्ञप्रसिद्धा ननु
तत्त्वदर्शिनः । तस्माद्बुधैस्त्याज्यमपि क्रियात्मभिर्विधानतः कर्म विधिप्र-
काशितम् ॥ २३ ॥ श्रद्धान्वितस्तत्त्वमसीति वाक्यतो गुरोः प्रसादादपि शुद्ध-
मानसः । विज्ञाय चैकात्म्यमथात्मजीवयोः सुखी भवेन्मेरुरिवाप्रकंपनः ॥
२४ ॥ आदौ तदर्थावगतिर्हि कारणं वाक्यार्थविज्ञानविधौ विधानतः । तत्त्वंप-
दार्थौ परमात्मजीवकावसीति चैकात्म्यथानयोर्भवेत् ॥ २५ ॥ प्रत्यक्परोक्षादि-
विरोधमात्मनोर्विहाय संगृह्य तयोश्चिदात्मताम् । संशोधितां लक्षणया च लक्षितां
ज्ञात्वा स्वमात्मानमथाद्वयो भवेत् ॥ २६ ॥ एकात्मकत्वाज्जहती न सम्भवे-
त्तथाऽजहल्लक्षणता विरोधतः । सोऽयंपदार्थाविव भागलक्षणा युज्येत तत्त्वंप-

दयोरदोषतः ॥ २७ ॥ रसादिपञ्चीकृतभूतसम्भवं भोगालयं दुःख सुखादिकर्मणाम् । शरीरमाद्यन्तवदादिकर्मजं मायामयं स्थूलमुपाधिमात्मनः ॥ २८ ॥ सूक्ष्मं मनो बुद्धिदशेंद्रियैर्युतं प्राणैरपञ्चीकृतभूतसम्भवम् । भोक्तुः सुखादेरनुसाधनं भवेच्छरीरमन्यद्विदुरात्मनो बुधाः ॥ २९ ॥ अनाद्यनिर्वाच्यमपीह कारणं मायाप्रधानं तु परं शरीरकम् । उपाधिभेदात्तु यतः पृथक् स्थितं स्वात्मानमात्मन्यवधारयेत्क्रमात् ॥ ३० ॥ कोशेष्वयं तेषु तु तत्तदाकृतिर्विभाति संगात्स्फटिको पलो यथा । असङ्गरूपोऽयमजो यतोऽद्वयो विज्ञायतेऽस्मिन्परितो विचारिते ॥ ३१ ॥ बुद्धेस्त्रिधा वृत्तिरपीह दृश्यते स्वप्नादिभेदेन गुणत्रयात्मनः । अन्योन्यतोऽस्मिन्व्यभिचारतो मृषा मित्यं परे ब्रह्मणि केवले शिवे ॥ ३२ ॥ देहेंद्रियप्राणमनश्चिदात्मनां संघादजस्रं परिवर्तते धियः । वृत्तिस्तमोमूलतयाज्ञलक्षणा यावद्भवेत्तावदसौ भवोद्भवः ॥ ३३ ॥ नेतिप्रमाणेन

निराकृताखिलो हृदा समास्वादितचिद्घनामृतः । त्यजेदशेषं जगदात्तमद्रसं पीत्वा यथांऽभः प्रजहाति तत्फलम् ॥ ३४ ॥ कदाचिदात्मा न मृतो न जायते न क्षीयते नापि विवर्धतेऽनवः । निरस्तसर्वातिशयः सुखात्मकः स्वयंप्रभः सर्वगतोऽयमद्वयः ॥ ३५ ॥ एवंविधे ज्ञानमये सुखात्मके कथं भवो दुःखमयः प्रतीयते । अज्ञानतोऽध्यासवशात्प्रकाशते ज्ञाने विलीयेत विरोधतः क्षणात् ॥ ३६ ॥ यदन्यदन्यत्र विभाव्यते भ्रमादध्यासमित्याहुरमुं विपश्चितः । असर्पभूतेऽहि विभावनं यथा रज्ज्वादिके तद्वदपीश्वरे जगत् ॥ ३७ ॥ विकल्पमायारहिते चिदात्मकेऽहंकार एव प्रथमः प्रकल्पितः । अध्यास एवात्मनि सर्वकारणे निरामये ब्रह्मणि केवले परे ॥ ३८ ॥ इच्छादिरागादिसुखादिधार्मिकाः सदा धियः संसृतिहेतवः परे । यस्मात्प्रसुप्तौ तदभावतः परः सुखस्वरूपेण विभाव्यते हि नः ॥ ३९ ॥ अनाद्यविद्योद्भवबुद्धिबिंबतो जीवः प्रकाशोऽयमितीर्यते चितः ।

आत्मा धियः साक्षितया पृथक् स्थितो बुद्ध्या परिच्छिन्नपरः स एव हि ॥ ४० ॥ चिद्बिम्बसाक्षात्मधियां प्रसङ्गतस्त्वेकत्र वासादनलाक्तलोहवत् । अन्योऽन्यमध्यासवशात्प्रतीयते जडाजडत्वं च चिदात्मचेतसोः ॥ ४१ ॥ गुरोः सकाशादपि वेदवाक्यतः संजातविद्यानुभवो निरीक्ष्य तम् । स्वात्मानमात्मस्थमुपाधिवर्जितं त्यजेदशेषं जडमात्मगोचरम् ॥ ४२ ॥ प्रकाशरूपोऽहमजोऽहमद्वयोऽसकृद्विभातोऽहमतीव निर्मलः । विशुद्धविज्ञानघनो निरामयः संपूर्ण आनन्दमयोऽहमक्रियः ॥ ४३ ॥ सदैव मुक्तोऽहमचिंत्यशक्तिमानतींद्रियज्ञानमविप्रियात्मकः । अनन्तपारोऽहमहर्निशं बुधैर्विभावितोऽहं हृदि वेदवादिभिः ॥ ४४ ॥ एवं सदात्मानमखण्डितात्मना विचारमाणस्य विशुद्धभावना । हन्यादविद्यामचिरेण कारकै रसायनं यद्वदुपासितं रुजः ॥ ४५ ॥ विविक्त आसीन उपारतेंद्रियो विनिर्जितात्मा विमलांतराशयः । विभावयेदेकमनन्यसाधनो विज्ञानदृक्केवल

आत्मसंस्थितः ॥ ४६ ॥ विश्वं यदेतत्परमात्मदर्शनं विलापयेदात्मनि सर्वकारणे। पूर्णश्चिदानंदमयोऽवतिष्ठते न वेद बाह्यं न च किंचिदांतरम् ॥ ४७ ॥ पूर्वं समाधेरखिलं विचिंतयेदोंकारमात्रं सचराचरं जगत्। तदेव वाच्यं प्रणवो हि वाचको विभाव्यते ज्ञानवशान्न बोधतः ॥ ४८ ॥ आकारसंज्ञः पुरुषो हि विश्वको ह्युकारकस्तैजस ईर्यते क्रमात्। प्राज्ञो मकारः परिपठ्यतेऽखिलैः समाधिपूर्वं न तु तत्त्वतो भवेत् ॥ ४९ ॥ विश्वं त्वकारं पुरुषं विलापयेदुकारमध्ये बहुधा व्यवस्थितम्। ततो मकारे प्रविलाप्य तैजसं द्वितीयवर्णं प्रणवस्य चांतिमे ॥ ५० ॥ मकारमप्यात्मनि चिद्घने परे विलापयेत्प्राज्ञमपीह कारणम्। सोऽहं परं ब्रह्म सदा विमुक्तिमद्विज्ञानदृङ्मुक्त उपाधितोऽमलः ॥ ५१ ॥ एवं सदा जातपरात्मभावनः स्वानन्दतुष्टः परिविस्मृताखिलः। आस्ते स नित्यात्मसुखप्रकाशकः साक्षाद्विमुक्तोऽचलवारिसिन्धुवत् ॥ ५२ ॥ एवं सदाऽभ्यस्तसमाधियो

गिनो निवृत्तसर्वेन्द्रियगोचरस्य हि । विनिर्जिताशेषरिपोरहं सदा दृश्यो भवेयं जितषड्गुणात्मनः ॥ ५३ ॥ ध्यात्वैवमात्मानमहर्निशं मुनिस्तिष्ठेत्सदा मुक्तसमस्तबंधनः । प्रारब्धमश्नन्नभिमानवर्जितो मय्येव साक्षात्प्रविलीयते ततः ॥५४॥ आदौ च मध्ये च तथैव चांततो भवं विदित्वा भयशोककारणम् । हित्वा समस्तं विधिवादचोदितं भजेत्स्वमात्मानमथाखिलात्मनाम् ॥ ५५ ॥ आत्मन्यभेदेन विभावयन्निदं भवत्यभेदेन मयात्मना तदा । यथा जलं वारिनिधौ यथा पयः क्षीरे वियद्व्योम्न्यनिले यथानिलः ॥ ५६ ॥ इत्थं यदीक्षेत हि लोकसंस्थितो जगन्मृषैवेति विभावयन्मुनिः । निराकृतत्वाच्छ्रुतियुक्तिमानतो यथेन्दुभेदो दिशि दिग्भ्रमादयः ॥ ५७ ॥ यावन्न पश्येदखिलं मदात्मकं तावन्मदाराधनतत्परो भवेत् । श्रद्धालुरत्यूर्जितभक्तिलक्षणो यस्तस्य दृश्योऽहमहर्निशं हृदि ॥ ५८ ॥ रहस्यमेतच्छ्रुतिसारसंग्रहं मया विनिश्चित्य तवोदितं प्रिय । यस्त्वेतदालोचय-

तीह बुद्धिमान्स मुच्यते पातकराशिभिः क्षणात् ॥ ५९ ॥ भ्रातर्यदीदं परिदृश्यते जगन्मायैव सर्वं परिहृत्य चेतसा । मद्भावनाभावितशुद्धमानसः सुखी भवानंदमयो निरामयः ॥६०॥ यः सेवते मामगुणं गुणात्परं हृदा कदावा यदि वा गुणात्मकम् । सोऽहं स्वपादांचितरेणुभिः स्पृशन् पुनाति लोकत्रितयं यथा रविः ॥ ६१ ॥विज्ञानमेतदखिलं श्रुतिसारमेकं वेदान्तवेद्यचरणेन मयैव गीतम् । यः श्रद्धया परिपठेद्गुरुभक्तियुक्तो मद्रूपमेति यदि मद्वचनेषु भक्तिः ॥ ६२ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे पञ्चमः सर्गः॥५॥

श्रीमहादेव उवाच ।

एकदा मुनयः सर्वे यमुनातीरवासिनः । आजग्मू राघवंद्रष्टुं भयाल्लवणरक्षसः ॥ १॥कृत्वाग्रे तु मुनिश्रेष्ठं भार्गवं च्यवनं द्विजाः । असंख्याता समायाता रामाद-

भयकांक्षिणः ॥ २ ॥ तान्पूजयित्वा परया भक्त्या रघुकुलोत्तमः । उवाच मधुरं वाक्यं हर्षयन्मुनिमण्डलम् ॥ ३ ॥ करवाणि मुनिश्रेष्ठाः किमागमनकारणम् । धन्योऽस्मि यदि यूयं मां प्रीत्या द्रष्टुमिहागताः ॥ ४ ॥ दुष्करं चापि यत्कार्यं भवतां तत्करोम्यहम् । आज्ञापयन्तु मां भृत्यं ब्राह्मणा दैवतं हि मे ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वा सहसा हृष्टश्च्यवनो वाक्यमब्रवीत् । मधुनामा महादैत्यः पुरा कृतयुगे प्रभो ॥ ६ ॥ आसीदतीव धर्मात्मा देवब्राह्मणपूजकः । तस्य तुष्टो महादेवो ददौ शूलमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ प्राह चानेन यं हंसि स तु भस्मीभविष्यति । रावणस्यानुजा भार्या तस्य कुंभीनसी श्रुता ॥ ८ ॥ तस्यां तु लवणो नाम राक्षसो भीमविक्रमः । आसीद्दुरात्मादुर्धर्षो देवब्राह्मणहिंसकः ॥ ९ ॥ पीडितास्तेन राजेन्द्र वयं त्वां शरणं गताः । तच्छ्रुत्वा राघवोऽप्याह मा भैष्टमुनिपुंगवाः ॥ १० ॥ लवणं नाशयिष्यामि गच्छन्तु विगतज्वराः । इत्युक्त्वा प्राह रामोऽपि

भ्रातन् को वा हनिष्यति ॥ ११ ॥ लवणं राक्षसं दुष्टाद्ब्राह्मणेभ्योऽभयं महत्। तच्छ्रुत्वा प्रांजलिः प्राह भरतो राघवाय वै ॥ १२ ॥ अहमेव हनिष्यामि देवाज्ञापय मां प्रभो। ततो रामं नमस्कृत्य शत्रुघ्नो वाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणेन महत्कार्यं कृतं राघव संयुगे। नन्दिग्रामे महाबुद्धिर्भरतो दुःखमन्वभूत् ॥ १४ ॥ अहमेव गमिष्यामि लवणस्य वधाय च। त्वत्प्रसादाद्रघुश्रेष्ठ हन्यां तं राक्षसं युधि ॥१५॥ तच्छ्रुत्वा स्वांकमारोप्य शत्रुघ्नं शत्रुसूदनः। प्राहाद्यैवाभिषेक्ष्यामि मथुराराज्यकारणात् ॥१६॥ आनाय्य च सुसंभाराल्लँक्ष्मणेनाभिषेचने। अनिच्छन्तमपि स्नेहादभिषेकमकारयत् ॥ १७ ॥ दत्त्वा तस्मै शरं दिव्यं रामः शत्रुघ्नमब्रवीत्। अनेन जहि बाणेन लवणं लोककंटकम् ॥१८॥ स तु सम्पूज्य तच्छूलं गेहे गच्छति काननम्। भक्षणार्थं तु जंतूनां नानाप्राणिवधाय च ॥१९॥ स तु नायाति सदनं यावद्वनचरो भवेत्। तावदेव रद्वारि

तिष्ठ त्वं धृतकार्मुकः ॥ २० ॥ योत्स्यते स त्वया क्रुद्धस्तदा वध्यो भविष्यति ।
तं हत्वा लवणं क्रूरं तद्वनं मधुसंज्ञितम् ॥ २१ ॥ निवेश्य नगरं तत्र तिष्ठ त्वं
मेऽनुशासनात् । अश्वानां पञ्चसाहस्रं रथानां च तदर्धकम् ॥ २२ ॥ गजानां
षट् शतानीह पत्तीनामयुतत्रयम् । आगमिष्यति पश्चात्त्वमग्रे साधय राक्ष-
सम् ॥२३॥ इत्युक्त्वा मूर्ध्न्यवघ्राय प्रेषयामास राघवः । शत्रुघ्नं मुनिभिः सार्ध-
माशीर्भिरभिनंद्य च ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नोऽपि तथा चक्रे यथा रामेण चोदितः ।
हत्वा मधुसुतं युद्धं मथुरामकरोत्पुरीम् ॥ २५ ॥ स्फीतां जनपदां चक्रे मथुरां
दानमानतः । सीतापि सुषुवे पुत्रौ द्वौ वाल्मीकेरथाश्रमे ॥ २६ ॥ मुनिस्तयो-
र्नाम चक्रे कुशो ज्येष्ठोऽनुजो लवः । क्रमेण विद्यासम्पन्नौ सीतापुत्रौ बभूवतुः ॥
२७॥ उपनीतौ च मुनिना वेदाध्ययनतत्परौ । कृत्स्नं रामायणं प्राह काव्यं बाल-
कयोर्मुनिः ॥ २८ ॥ शङ्करेण पुरा प्रोक्तं पार्वत्यै पुरहारिणा । वेदोपबृंहणार्थाय

तावग्राहयत प्रभुः ॥ २९ ॥ कुमारौ स्वरसंपन्नौ सुंदरावश्विनाविव ।
तंत्रीतालसमायुक्तौ गायंतौ चेरतुर्वने ॥ ३० ॥ तत्र तत्र मुनीनां तौ
समाजे सुरूपिणौ । गायंतावभितो दृष्ट्वा विस्मिता मुनयोऽब्रुवन् ॥ ३१ ॥
गंधर्वेष्विव किंनरेषु भुवि वा देवेषु देवालये पातालेष्वथवा चतुर्मु
खगृहे लोकेषु सर्वेषु च । अस्माभिश्चिरजीविभिश्चिरतरं दृष्ट्वा दिशः स-
र्वतो नाज्ञायीदृशगीतवाद्यगरिमा नादर्शि नाश्रावि च ॥ ३२ ॥ एवं स्तुवद्भि
रखिलैर्मुनिभिः प्रतिवासरम् । आसाते सुखमेकांते वाल्मीकेराश्रमे चिरम् ॥३३॥
अथ रामोऽश्वमेधादींश्चकार बहुदक्षिणान् । यज्ञान् स्वर्णमयीं सीतां विधाय
विपुलद्युतिः ॥ ३४ ॥ तस्मिन्वितानेऋषयः सर्वे राजर्षयस्तथा । ब्राह्मणाः क्ष-
त्रिया वैश्याः समाजग्मुर्दिदृक्षवः ॥ ३५ ॥ वाल्मीकिरपि संगृह्य गायन्तौ तौ
कुशीलवौ । जगाम ऋषिवाटस्य समीपं मुनिपुंगवः ॥ ३६ ॥ तत्रैकां ते स्थितं

शांतं समाधिविरमे मुनिम् । कुशः पप्रच्छ वाल्मीकिं ज्ञानशास्त्रं कथान्तरे ३७॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि संक्षेपाद्भवतोऽखिलम् । देहिनः संसृतिर्बंधः कथमुत्पद्यते दृढः ॥ ३८ ॥ कथं विमुच्यते देही दृढबंधाद्भवाभिधात् । वक्तुमर्हसि सर्वज्ञ मह्यं शिष्याय ते मुने ॥ ३९ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ शृणु वक्ष्यामि ते सर्वं संक्षेपाद्बंधमोक्षयोः । स्वरूपं साधनं चापि मत्तः श्रुत्वा यथोदितम् ॥४०॥ तथैवाचर भद्रं ते जीवन्मुक्तो भविष्यसि । देह एव महागेहमदेहस्य चिदात्मनः ॥ ४१ ॥ तस्याहंकार एवास्मिन्मंत्री तेनैव कल्पितः । देहगेहाभिमानं स्वं समारोप्य चिदात्मनि ॥ ४२ ॥ तेन तादात्म्यमापन्नः स्वचेष्टितमशेषतः । विदधाति चिदानन्दे तद्वासितवपुः स्वयतम् ॥४३॥ तेन संकल्पितो देही संकल्पनिगडावृतः । पुत्रदारगृहादीनि संकल्पयति चानिशम् ॥ ४४ ॥ संकल्पयन्स्वयं देही परिशोचति सर्वदा । त्रयस्तस्याहमो देहा अधमोत्तममध्यमाः ॥ ४५ ॥

तमःसत्त्वरजःसंज्ञा जगतः कारणं स्थितेः । तमोरूपाद्धि संकल्पान्नित्यं तामस-
चेष्टया ॥ ४६ ॥ अत्यन्तं तामसो भूत्वा कृमिकीटत्वमाप्नुयात् । सत्त्वरूपो
हि संकल्पो धर्मज्ञानपरायणः ॥४७॥ अदूरमोक्षसाम्राज्यः सुखरूपो हि तिष्ठति ।
रजोरूपो हि संकल्पो लोके स व्यवहारवान् ॥ ४८ ॥ परितिष्ठति संसारे पुत्र-
दारानुरंजितः । त्रिविधं तु परित्यज्य रूपमेतन्महामते ॥ ४९ ॥ संकल्पः परमा-
प्नोति पदमात्मपरिक्षये । दृष्टीः सर्वाः परित्यज्य नियम्य मनसा मनः ॥ ५० ॥
सबाह्याभ्यन्तरार्थस्य संकल्पस्य क्षयं कुरु । यदि वर्षसहस्राणि तपश्चरसि दारु-
णम् ॥ ५१ ॥ पातालस्थस्य भूस्थस्य स्वर्गस्थस्याऽपि तेऽनघ । नान्यः कश्चिदुपा-
योऽस्ति संकल्पोपशमादृते ॥ ५२ ॥ अनाबाधेऽविकारे स्वे सुखे परमपावने ।
संकल्पोपशमे यत्नं पौरुषेण परं कुरु ॥ ५३ ॥ संकल्पतन्तौ निखिला भावाः
प्रोक्ताः किलानघ । छिन्ने तन्तौ न जानीमः क्व यांति विभवाः पराः ॥ ५४ ॥

निःसंकल्पो तथाप्राप्तव्यवहारपरो भव । क्षये संकल्पजालस्य जीवो ब्रह्मत्वमाप्नुयात् ॥ ५५ ॥ अधिगतपरमार्थतामुपेत्य प्रसभमपास्य विकल्पजालमुच्चैः । अधिगमय पदं तदद्वितीयं विततसुखाय सुषुप्तचित्तवृत्तिः ॥ ५६ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमहादेव उवाच ॥

वाल्मीकिना बोधितोऽसौ कुशः सद्यो गतभ्रमः । अन्तर्मुक्तो बहिः सर्वमनुकुर्वंश्चचार सः ॥ १ ॥ वाल्मीकिरपि तौ प्राह सीतापुत्रौ महाधियौ । तत्र तत्र च गायन्तौ पुरे वीथिषु सर्वतः ॥ २ ॥ रामस्याग्रे प्रगायेतां शुश्रूषुर्यदि राघवः । न ग्राह्यं वै युवाभ्यां तद्यदि किंचित्प्रदास्यति ॥ ३ ॥ इति तौ चोदितौ तत्र गायमानौ विचेरतुः । यथोक्तं ऋषिणा पूर्वं तत्र तत्राभ्यगायताम् ॥ ४ ॥ तां स शुश्राव काकुत्स्थः पूर्वचर्यां ततस्ततः । अपूर्वपाठजातिं च गेयेन समभि-

प्लुताम् ॥ ५ ॥ बालयो राघवः श्रुत्वा कौतूहलमुपेयिवान् । अथ कर्मान्तरे राजा समाहूय महामुनीन् ॥ ६ ॥ राज्ञश्चैव नरव्याघ्रः पंडितांश्चैव नैगमान् । पौराणिकाञ्छन्दविदो ये च वृद्धा द्विजातयः ॥ ७ ॥ एतान्सर्वान्समाहूय गायकौ संप्रवेशयत् । ते सर्वे हृष्टमनसो राजानो ब्राह्मणादयः ॥ ८ ॥ रामं तौ दारकौ दृष्ट्वा विस्मिता ह्यनिमेषणाः । अब्रोचन् सर्व एवैते परस्परमथागताः ॥ ९ ॥ इमौ रामस्य सदृशौ बिंबाद्बिंबमिवोदितौ जटिलौ यदि न स्यातां न च वल्कलधारिणौ ॥ १० ॥ विशेषं नाधिगच्छामो राघवस्यानयोस्तदा । एवं संवदतां तेषां विस्मितानां परस्परम् ॥ ११ ॥ उपचक्रमतुर्गातुं तावुभौ मुनिदारकौ । ततः प्रवृत्तं मधुरं गांधर्वमतिमानुषम् ॥१२॥ श्रुत्वा तन्मधुरं गीतमपराह्णे रघूत्तमः । उवाच भरतं चाभ्यां दीयतामयुतं वसु ॥ १३ ॥ दीयमानं सुवर्णं तु न तज्जगृहतुस्तदा । किमनेन सुवर्णेन राजन्नौ वन्यभोजनौ ॥ १४ ॥ इति संत्यज्य

संदत्तं जग्मतुर्मुनिसन्निधिम् । एवं श्रुत्वा तु चरितं रामः स्वस्यैव विस्मितः ॥
१५ ॥ ज्ञात्वा सीताकुमारौ तौ शत्रुघ्नं चेदमब्रवीत् । हनूमंतं सुषेणं च बिभी-
षणमथांगदम् ॥ १६ ॥ भगवंतं महात्मानं वाल्मीकिं मुनिसत्तमम् । आनयध्वं
मुनिवरं ससीतं देवसंमितम् ॥१७॥ अस्यास्तु पर्षदो मध्ये प्रत्ययं जनकात्मजा-
करोतु शपथं सर्वे जानंतु गतकल्मषाम् ॥ १८ ॥ सीतां तद्वचनं श्रुत्वा गताः
सर्वेऽतिविस्मिताः । ऊचुर्यथोक्तं रामेण वाल्मीकिं रामपार्षदाः ॥ १९ ॥ रामस्य
हृद्गतं सर्वं ज्ञात्वा वाल्मीकिरब्रवीत् । श्वः करिष्यति वै सीता शपथं जनसंस-
दि ॥ २० ॥ योषितां परमं दैवं पतिरेव न संशयः । तच्छ्रुत्वा सहसा गत्वा
सर्वे प्रोचुर्मुनेर्वचः ॥ २१ ॥ राघवस्यापि रामोऽपि श्रुत्वा मुनिवचस्तथा ।
राजानो मुनयः सर्वे शृणुध्वमिति चाब्रवीत् ॥ २२ ॥ सीतायाः शपथं लोका
विजानंतु शुभाशुभम् । इत्युक्ता राघवेणाथ लोकाः सर्वे दिदृक्षवः ॥ २३ ॥

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चैव महर्षयः । वानराश्च समाजग्मुः कौतूहलस-
मन्विताः ॥ २४ ॥ ततो मुनिवरस्तूर्णं ससीतः समुपागमत् । अग्रतस्तमृषिं
कृत्वा यांती किंचिदवाङ्मुखी ॥ २५ ॥ कृतांजलिर्बाष्पकंठा सीता यज्ञं विवेश
तम् । दृष्ट्वा लक्ष्मीमिवायांतीं ब्रह्माणमनुयायिनीम् ॥ २६ ॥ वाल्मीकेः पृष्ठतः
सीतां साधुवादो महानभूत् । तदा मध्ये जनौघस्य प्रविश्य मुनिपुंगवः ॥ २७ ॥
सीतासहायो वाल्मीकिरिति प्राह च राघवम् । इयं दाशरथे सीता सुव्रता
धर्मचारिणी ॥ २८ ॥ अपापा ते पुरा त्यक्ता ममाश्रमसमीपतः । लोकापवाद-
भीतेन त्वया राम महावने ॥ २९ ॥ प्रत्ययं दास्यते सीता तदनुज्ञातुमर्हसि ।
इमौ तु सीतातनयाविमौ यमलजातकौ ॥ ३० ॥ सुतौ तु तव दुर्धर्षौ तथ्यमे-
तद्ब्रवीमि ते । प्रचेतसोऽहं दशमः पुत्रो रघुकुलोद्वह ॥ ३१ ॥ अनृतं न स्मराम्यु-
क्तं यथेमौ तव पुत्रकौ । बहून्वर्षगणान् सम्यक्तपश्चर्या मया कृता ॥ ३२ ॥ नो-

पाश्नीयां फलं तस्या दुष्टेयं यदि मैथिली । वाल्मीकिमेवमुक्तस्तु राघवः प्रत्य-
भाषत ॥ ३३ ॥ एवमेतन्महाप्राज्ञ यथा वदसि सुव्रत । प्रत्ययो जनितो मह्यं
तव वाक्यैरकिल्बिषैः ॥ ३४ ॥ लंकायामपि दत्तो मे वैदेह्या प्रत्ययो महान् ।
देवानां पुरतस्तेन मंदिरे सम्प्रवेशिता ॥ ३५ ॥ सेयं लोकभयाद्ब्रह्मन्नपापापि
सत्रीपुरा । सीता मया परित्यक्ता भवांस्तत्क्षंतुमर्हति ॥ ३६ ॥ ममैव जातौ जानामि
पुत्रावेतौ कुशीलवौ । शुद्धायां जगतीमध्ये सीतायां प्रीतिरस्तु मे ॥ ३७ ॥ देवाः
सर्वे परिज्ञाय रामाभिप्रायमुत्सुकाः । ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा समाजग्मुः सह-
स्रशः ॥ ३८ ॥ प्रजाः समागमन्हृष्टाः सीता कौशेयवासिनी । उदङ्मुखी ह्यधो-
दृष्टिः प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ रामादन्यं यथाहं वै मनसापि न चिन्तये ।
तथा मे धरणी देवी विवरं दातुमर्हति ॥ ४० ॥ तथा शपंत्याः सीतायाःप्रादुरासी-
द्भुतम् । भूतलाद्दिव्यमत्यर्थं सिंहासनमनुत्तमम् ॥ ४१ ॥ नागेन्द्रैर्ध्रियमाणं च

दिव्यदेहे रविप्रभम् । भूदेवी जानकीं दोर्भ्यां गृहीत्वा स्नेहसंयुता ॥ ४२ ॥
स्वागतं तामुवाचैनामासने संन्यवेशयत् । सिंहासनस्थां वैदेहीं प्रविशंतीं
रसातलम् ॥ ४३ ॥ निरंतरा पुष्पवृष्टिर्दिव्या सीतामवाकिरत् । साधुवादश्च
सुमहान् देवानां परमाद्भुतः ॥ ४४ ॥ ऊचुश्च बहुधा वाचो अन्तरिक्षगताः
सुराः । अन्तरिक्षे च भूमौ च सर्वे स्थावरजङ्गमाः ॥ ४५ ॥ वानराश्च महाकायाः
सीताशपथकारणात् । केचिच्चिंतापरास्तस्थुः केचिद्ध्यानपरायणाः ॥ ४६ ॥
केचिद्रामं निरीक्षंतः केचीत्सीतामचेतसः । मुहूर्तमात्रं तत्सर्वं तूष्णीभूतमचे-
तनम् ॥ ४७ ॥ सीताप्रवेशनं दृष्ट्वा सर्वं सम्मोहितं जगत् । रामस्तु सर्वं
ज्ञात्वैव भविष्यत्कार्यगौरवम् ॥ ४८ ॥ अजानन्निव दुःखेन शुशोच जनकात्मजाम् ।
ब्रह्मणा ऋषिभिः सार्धं बोधितो रघुनन्दनः ॥ ४९ ॥ प्रतिबुद्ध इव स्वभावकारानं-
तराः क्रियाः । विससर्ज ऋषीन् सर्वानृत्विजो ये समागताः ॥ ५० ॥

तान् सर्वान् धनरत्नाद्यैस्तोषयामास भूरिशः॥उपादाय कुमारौ तावयोध्यामगमत्प्र-
भुः॥५१॥ तदादि निस्पृहो रामः सर्वभोगेषु सर्वदा। आत्मचिंतापरो नित्यमेकांते
समुपस्थितः॥५२॥एकान्ते ध्याननिरते एकदा राघवे सति।ज्ञात्वा नारायणं साक्षा-
त्कौसल्या प्रियवादिनी॥५३॥भक्त्यागत्य प्रसन्नं तं प्रणता प्राह हृष्टधीः। राम
त्वं जगतामादिरादिमध्यान्तवर्जितः॥ ५४ ॥ परमात्मा परानन्दः पूर्णः पुरुष
ईश्वरः। जातोऽसि मे गर्भगृहे मम पुण्यातिरेकतः॥ ५५ ॥ अवसाने ममाप्यद्य
समयोऽभूद्रघूत्तम। नाद्याप्यबोधजः कृत्स्नो भवबंधो निवर्तते ॥ ५६ ॥ इदानी-
मपि मे ज्ञानं भवबंधनिवर्तकम्। यथा संक्षेपतो भूयात्तथा बोधय मां विभो॥
५७॥ निर्वेदवादिनीमेवं मातरं मातृवत्सलः। दयालुः प्राह धर्मात्मा जराजर्ज-
रितां शुभाम्॥ ५८ ॥ मार्गास्त्रयो मया प्रोक्ताः पुरा मोक्षाप्तिसाधकाः। कर्म-
योगो ज्ञानयोगो भक्तियोगश्च शाश्वतः ॥ ५९ ॥ भक्तिर्विभिद्यते मातस्त्रि-

विधा गुणभेदतः । स्वभावो यस्य यस्तेन तस्य भक्तिर्विभिद्यते ॥ ६० ॥ यस्तु हिंसां समुद्दिश्य दंभं मात्सर्यमेव वा । भेददृष्टिश्च संरंभी भक्तो मे तामसः स्मृतः ॥ ६१ ॥ फलाभिसंधिर्भोगार्थी धनकामो यशस्तथा । अर्चादौ भेदबुद्ध्या मां पूजयेत्स तु राजसः ॥ ६२ ॥ परस्मिन्नर्पितं यस्तु कर्मनिर्हरणाय वा । कर्तव्यमिति वा कुर्याद्भेदबुद्ध्या स सात्विकः ॥ ६३ ॥ मद्गुणाश्रयणादेव मय्यनन्तगुणालये । अविच्छिन्ना मनोवृत्तिर्यथा गंगाम्बुनोऽम्बुधौ । तदेव भक्तियोगस्य लक्षणं निर्गुणस्य हि ॥ ६४ ॥ अहैतुक्यव्यवहिता या भक्तिर्मयि जायते । सा मे सालोक्यसामीप्यसार्ष्टिसायुज्यमेव वा ॥ ६५ ॥ ददात्यपि न गृह्णन्ति भक्ता मत्सेवनं विना । स एवात्यन्तिको योगो भक्तिमार्गस्य भामिनि ॥ ६६ ॥ मद्भावं प्राप्नुयात्तेन जतिक्रम्य गुणत्रयम् । महता कामहीनेन स्वधर्माचरणेन च ॥ ६७ ॥ कर्मयोगेन शस्तेन वर्जितेन विहिंसनम् । मद्दर्शनस्तुतिमहापूजाभिः

स्मृतिवन्दनैः ॥ ६८ ॥ भूतेषु मद्भावनयो संगेनासत्यवर्जनैः । बहुमानेन महतां दुःखिनामनुकम्पया ॥ ६९ ॥ स्वसमानेषु मैत्र्या च यमादीनां निषेवया । वेदान्तवाक्यश्रवणान्मम नामानुकीर्तनात् ॥ ७० ॥ सत्संगेनार्जवेणैव ह्यहमः परिवर्जनात् । कांक्षया मम धर्मस्य परिशुद्धांन्तरो जनः ॥ ७१ ॥ मद्गुणश्रवणादेव याति मामंजसा जनः । यथा वायुवशाद्गन्धः स्वाश्रयाद्घ्राणमाविशेत् ॥ ७२ ॥ योगाभ्यासरतं चित्तमेवमात्मानमाविशेत् । सर्वेषु प्राणिजातेषु ह्यहमात्मा व्यवस्थितः॥ तमज्ञात्वा विमूढात्मा कुरुते केवलं बहिः ॥ क्रियोत्पन्नैर्नैकभेदैर्द्रव्यैर्मे नाव तोषणम् ॥ ७४ ॥ भूतावमानिनार्चायामर्चितोऽहं न पूजितः ॥ ७५ ॥ तावन्मामर्चयेद्देवं प्रतिमादौ स्वकर्मभिः । यावत्सर्वेषु भूतेषु स्थितं चात्मनि न स्मरेत् ७६ ॥ यस्तु भेदं प्रकुरुते स्वात्मनश्च परस्य च । भिन्नदृष्टेर्भयं मृत्युस्तस्य कुर्यान्न संशयः ॥ ७७ ॥ मामतः सर्वभूतेषु परिच्छिन्नेषु संस्थितम् । एकं ज्ञानेन

मानेन मैत्र्या चार्चेदभिन्नधीः ॥ ७८ ॥ चेतसैवानिशं सर्वभूतानि प्रणमेत्सुधीः । ज्ञात्वा मां चेतनं शुद्धं जीवरूपेण संस्थितम् ॥ ७९ ॥ तस्मात्कदाचिन्नेक्षेत भेदमीश्वरजीवयोः । भक्तियोगो ज्ञानयोगो मया मातरुदीरितः ॥ ८० ॥ आलंब्यैकतरं वापि पुरुषः शममृच्छति । ततो मां भक्तियोगेन मातः सर्वहृदि स्थितम् ॥ ८१ ॥ पुत्ररूपेण वा नित्यं स्मृत्वा शांतिमवाप्स्यसि । श्रुत्वा रामस्य वचनं कौसल्या नंदसंयुता ॥ ८२ ॥ रामं सदा हृदि ध्यात्वा छित्त्वा संसारबंधनम् । अतिक्रम्य गतीस्तिस्रोऽप्यवाप परमां गतिम् ॥ ८३ ॥ कैकेयी चापि योगं रघुपतिगदितं पूर्वमेवाधिगम्य श्रद्धाभक्तिप्रशांता हृदि रघुतिलकं भावयन्ती गतासुः । गत्वा स्वर्गं स्फुरन्ती दशरथसहिता मोदमानावतस्थे माता श्रीलक्ष्मणस्याप्यतिविमलमतिः प्राप भर्तुः समीपम् ॥ ८४ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे मातॄणां स्वर्गप्रस्थानं नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

श्रीमहादेव उवाच।

अथ काले गते कस्मिन् भरतो भीमविक्रमः। युधाजिता मातुलेन ह्याहूतो-
ऽगात्ससैनिकः॥ १॥ रामाज्ञया गतस्तत्र हत्वा गन्धर्वनायकान्। तिस्रः कोटीः
पुरे द्वे तु निवेश्य रघुनन्दनः॥२॥पुष्करं पुष्करावत्यां तक्षं तक्षशिलाह्वये। अभि-
षिच्य सुतौ तत्र धनधान्यसुहृद्वृतौ॥ ३॥ पुनरागत्य भरतो रामसेवापरोऽ-
भवत। ततः प्रीतो रघुश्रेष्ठो लक्ष्मणं प्राह सादरम्॥ ४॥ उभौ कुमारौ सौ-
मित्रे गृहीत्वा पश्चिमां दिशम्। तत्र भिल्लान्विनिर्जित्य दुष्टान् सर्वापकारिणः
५॥ अङ्गदश्चित्रकेतुश्च महासत्वपराक्रमौ। द्वयोर्द्वे नगरे कृत्वा गजाश्वधनर-
त्नकैः॥ अभिषिच्य सुतौ तत्र शीघ्रमागच्छ मां पुनः। रामस्याज्ञां पुरस्कृत्य
गजाश्वबलवाहनः॥ ७॥ गत्वा हत्वा रिपून् सर्वान् स्थापयित्वा कुमारकौ।
सौमित्रिः पुनरागत्य रामसेवापरोऽभवत्॥ ८॥ ततस्तु काले महति

प्रयाते रामं सदा धर्मपथे स्थितं हरिम् । द्रष्टुं समागादृषिवेषधारी कालस्ततो लक्ष्मणमित्युवाच ॥ ९ ॥ निवेदयस्वातिबलस्य दूतं मां द्रष्टुकामं पुरुषोत्तमाय । रामाय विज्ञापनमस्ति तस्य महर्षिमुख्यस्य चिराय धीमन् ॥ १० ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सौमित्रिस्त्वरयान्वितः । आचचक्षेऽथ रामाय सम्प्राप्तं तपोधनम् ॥ ११ ॥ एवं ब्रुवन्तं प्रोवाच लक्ष्मणं राघवो वचः । शीघ्रं प्रवेश्यतां तात मुनिः सत्कारपूर्वकम् ॥ १२ ॥ लक्ष्मणस्तु तथेत्युक्त्वा प्रावेशयत तापसम् । स्वतेजसा ज्वलंतं तं घृतसिक्तं यथानलम् ॥ १३ ॥ सोऽभिगम्य रघुश्रेष्ठं दीप्यमानः स्वतेजसा । मुनिर्मधुरवाक्येन वर्धस्वेत्याह राघवम् ॥ १४ ॥ तस्मै स मुनये राम पूजां कृत्वा यथाविधि । पृष्ट्वानामयमव्यग्रो राम पृष्टोऽथ तेन सः ॥ १५ ॥ दिव्यासने समासीनो रामः प्रोवाच तापसम् । यदर्थमागतोऽसि त्वमिह तत्प्रापयस्व मे ॥१६॥ वाक्येन चोदितस्तेन रामेणाह-

मुनिर्वचः । द्वन्द्वमेव प्रयोक्तव्यमनालक्ष्यं तु तद्वचः ॥१७॥ नान्येन चैतच्छ्रोतव्यं-
नाख्यातव्यं च कस्यचित् । शृणुयाद्वा निरीक्षेद्वा यः स वध्यस्त्वया प्रभो ॥१८॥
तथेति च प्रतिज्ञाय रामो लक्ष्मणमब्रवीत् । तिष्ठ त्वं द्वारि सौमित्रे नायात्वत्र
जनो रहः॥१९॥यद्यागच्छति को वापि स वध्यो मे न संशयः । ततः प्राह मुनिं
रामो येन वा त्वं विसर्जितः ॥२०॥ यत्ते मनीषितं वाक्यं तद्वदस्व ममाग्रतः । ततः
प्राह मुनि र्वाक्यं शृणु राम यथातथम्॥२१॥ब्रह्मणा प्रेषितोऽस्मीश कार्यार्थे तेऽन्ति
कं प्रभो । अहं हि पूर्वजो देव तव पुत्रः परंतप ॥२२॥ मायासङ्गमजो वीर कालः
सर्वहरः स्मृतः । ब्रह्मा त्वामाह भगवान् सर्वदेवर्षिपूजितः ॥२३॥ रक्षितुं स्वर्ग-
लोकस्य समयस्ते महामते । पुरा त्वमेक एवासीर्लोकान् संहृत्य मायया ॥२४॥
भार्यया सहितस्त्वं मामादौ पुत्रमजीजनः । तथा भोगवतं नागमनंतमुदकेश-
यम् ॥ २५ ॥ मायया जनयित्वा त्वं द्वौ ससत्वौ महाबलौ । मधुकैटभकौ

दैत्यौ हत्वा मेदोऽस्थिसंचयम् ॥ २६ ॥ इमां पर्वतसंबद्धां मेदिनीं पुरुषर्षभ। पद्मे दिव्यार्कसंकाशे नाभ्यामुत्पाद्य मामपि ॥ २७ ॥ मां विधाय प्रजाध्यक्षं मयि सर्वं न्यवेदयेत् । सोऽहं संयुक्तसंभारस्त्वामवोचं जगत्पते ॥ २८ ॥ रक्षां विधत्स्व भूतेभ्यो ये मे वीर्यापहारिणः । ततस्त्वं कश्यपाज्जातो विष्णुर्वामनरूपधृक् ॥ २९ ॥ हतवानसि भूभारं वधाद्रक्षोगणस्य च । सर्वासूत्सार्यमाणासु प्रजासु धरणीधर ॥ ३० ॥ रावणस्य वधाकांक्षी मर्त्यलोकमुपागतः । दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ ३१ ॥ कृत्वा वासस्य समयं त्रिदशेष्वात्मनः पुरा । स ते मनोरथः पूर्णः पूर्णे चायुषि ते नृषु ॥ ३२ ॥ कालस्तापसरूपेण त्वत्समीपमुपागमम् । ततो भूयश्च ते बुद्धिर्यदि राज्यमुपासितुम् ॥ ३३ ॥ तत्तथा भव भद्रं ते एवमाह पितामहः । यदि ते गमने बुद्धिर्देवलोकं जितेन्द्रियम् ॥ ३४ ॥ मनसा विष्णुना देवा भवन्तु विगतज्वराः । चतुर्मुखस्य तद्वाक्यं

श्रुत्वा कालेन भाषितम् ॥ ३५ ॥ हसन् रामस्तदा वाक्यं कृत्स्नस्यान्तकमब्र-
वीत्। श्रुतं तव वचो मेऽद्य ममापीष्टतरं तु तत् ॥ ३६ ॥ संतोषः परमो ज्ञेय-
स्त्वदागमनकारणात्। त्रयाणामपि लोकानां कार्यार्थं मम संभवः ॥ ३७ ॥
भद्रं तेऽस्त्वागमिष्यामि यत एवाहमागतः। मनोरथस्तु सम्प्राप्तो न मेऽत्रास्ति
विचारणा ॥ ३८ ॥ मत्सेवकानां देवानां सर्वकार्येषु वै मया। स्थातव्यं मायया
पुत्र यथा चाह प्रजापतिः ॥ ३९ ॥ एवं तयोः कथयतोर्दुर्वासा मुनिरभ्यगात्।
राजद्वारं राघवस्य दर्शनापेक्षया द्रुतम् ॥ ४० ॥ मुनिर्लक्ष्मणमासाद्य दुर्वासा
वाक्यमब्रवीत्। शीघ्रं दर्शय रामं मे कार्यं मेऽत्यंतमाहितम् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वा-
प्राह सौमित्रिर्मुनिं ज्वलनतेजसम्। रामेण कार्यं किं तेऽद्य किं तेभीष्टं करो-
म्यहम् ॥ ४२ ॥ राजा कार्यांतरे व्यग्रो मुहूर्तं सम्प्रतीक्ष्यताम्। तच्छ्रुत्वा क्रोध-
संतप्तो मुनिः सौमित्रिमब्रवीत् ॥ ४३ ॥ अस्मिन् क्षणे तु सौमित्रे न दर्शयसि

चेद्विभुम् । रामं सविषयं वंशं भस्मीकुर्यां न संशयः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं
घोरमृषेर्दुर्वाससो भृशम् । स्वरूपं यस्य वाक्यस्य चिंतयित्वा स लक्ष्मणः ॥४५॥
सर्वनाशाद्वरं मेऽद्य नाशो ह्येकस्य कारणात् । निश्चित्यैवं ततो गत्वा रामाय
प्राह लक्ष्मणः ॥ ४६ ॥ सौमित्रेर्वचनं श्रुत्वा रामः कालं व्यसर्जयत् । शीघ्रं
निर्गम्य रामोऽपि ददर्शात्रेः सुतं मुनिम् ॥ ४७ ॥ रामोऽभिवाद्य संप्रीतो मुनिं
पप्रच्छ सादरम् । किं कार्यं ते करोमीति मुनिमाह रघूत्तमः ॥ ४८ ॥ तच्छ्रुत्वा
रामवचनं दुर्वासा राममब्रवीत् । अद्य वर्षसहस्राणामुपवाससमापनम् ॥ ४६ ॥
अतो भोजनमिच्छामि सिद्धं यत्ते रघूत्तम । रामो मुनिवचः श्रुत्वा संतोषेण
समन्वितः ॥ ५० ॥ स सिद्धमन्नं मुनये यथावत्समुपाहरत् । मुनिर्भुक्त्वान्नममृतं
संतुष्टः पुरमभ्यगात् ॥ ५१ ॥ स्वमाश्रमं गते तस्मिन् रामः सस्मार भाषितम् ।
कालेन शोकदुःखार्तो विमनाश्चातिविह्वलः ॥ ५२ ॥ अवाङ्मुखो दीनमना न

शशाङ्काभिभावितुम् । मनसा लक्ष्मणं ज्ञात्वा हतप्रायं रघूद्वहः ॥ ५३ ॥ अवा-
ङ्मुखो बभूवाथ तूष्णीमेवाखिलेश्वरः । ततो रामं विलोक्याह सौमित्रिर्दुःख-
संप्लुतम् ॥ ५४ ॥ तूष्णींभूतं चिंतयन्तं गर्हन्तं स्नेहबन्धनम् । मत्कृते त्यज
संतापं जहि मां रघुनन्दन ॥ ५५ ॥ गतिः कालस्य कलिता पूर्वमेवेदृशी प्रभो । त्व-
यि हीनप्रतिज्ञे तु नरको मे ध्रुवं भवेत् ॥५६॥ मयि प्रीतिर्यदि भवेद्यद्यनुग्राह्यता
तव । त्यक्त्वा शंकां जहि प्राज्ञ मा मा धर्मं त्यज प्रभो ॥ ५७ ॥ सौमित्रिणोक्तं
तच्छ्रुत्वा रामश्चलितमानसः । आहूय मन्त्रिणः सर्वान् वसिष्ठं चेदमब्रवीत् ॥५८॥
मुनेरागमनं यत्तु कालस्यापि हि भाषितम् । प्रतिज्ञामात्मनश्चैव सर्वमावेदय-
त्प्रभुः ॥ ५९ ॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं मंत्रिणः सपुरोहिताः । ऊचुः प्रांजलयः सर्वे
राममक्लिष्टकारिणम् ॥ ६० ॥ पूर्वमेव हि निर्दिष्टं तव भूभारहारिणः । लक्ष्म-
णेन वियोगस्ते ज्ञातो विज्ञानचक्षुषा ॥ ६१ ॥ त्यजाशु लक्ष्मणं राम मा

प्रतिज्ञां त्यज प्रभो । प्रतिज्ञाते परित्यक्ते धर्मो भवति निष्फलः ॥ ६२ ॥ धर्मे नष्टेऽखिले राम त्रैलोक्यं नश्यति ध्रुवम् । त्वं तु सर्वस्य लोकस्य पालकोऽसि रघूत्तम ॥ ६३ ॥ त्यक्त्वा लक्ष्मणमेवैकं त्रैलोक्यं त्रातुमर्हसि । रामो धर्मार्थसहितं वाक्यं तेषामनिंदितम् ॥६४॥ सभामध्ये समाश्रुत्य प्राह सौमित्रिमंजसा । यथेष्टं गच्छ सौमित्रे माभूद्धर्मस्य संशयः ॥६५॥ परित्यागो बधो वापि सतामेवोभयं समम् । एवमुक्ते रघुश्रेष्ठे दुःखव्याकुलितेक्षणः ॥ ६६ ॥ रामं प्रणम्य सौमित्रिः शीघ्रं गृहमगात्स्वकम् । ततोऽगात्सरयूतीरमाचम्य स कृतांजलिः ॥ ६७ ॥ नव द्वाराणि संयम्य मूर्ध्नि प्राणमधारयत् । यदक्षरं परं ब्रह्म वासुदेवाख्यमव्ययम् ॥ ६८ ॥ पदं तत्परमं धाम चेतसा सोऽभ्यचिंतयत् । वायुरोधेन संयुक्तं सर्वे देवाः सहर्षयः ॥ ६९ ॥ साग्नयो लक्ष्मणं पुष्पैस्तुष्टुवुश्च समाकिरन् । अदृश्यं विबुधैः कैश्चित्सशरीरं स वासवः ॥ ७० ॥ गृहीत्वा

लक्ष्मणं शक्रः स्वर्गलोकमथागमत् । ततो विष्णोश्चतुर्भागं तं देवं सुरसत्तमः । सर्वे देवर्षयो दृष्ट्वा लक्ष्मणं समपूजयन् ॥ ७१ ॥ लक्ष्मणे हि दिवमागते हरौ सिद्धलोकगतयोनिनस्तदा । ब्रह्मणा सह समागमन्मुदा द्रष्टुमाहितमहाहिरूपकम् ॥ ७२ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

लक्ष्मणं तु परित्यज्य रामो दुःखसमन्वितः । मंत्रिणो नैगमांश्चैव वसिष्ठं चेदमब्रवीत् ॥ १ ॥ अभिषेक्ष्यामि भरतमविराज्ये महामतिम् । अद्य चाहं गमिष्यामि लक्ष्मणस्य पदानुगः ॥ २ ॥ एवमुक्ते रघुश्रेष्ठे पौरजानपदास्तदा । द्रुमा इव छिन्नमूला दुःखार्ताः पतिता भुवि ॥ ३ ॥ मूर्छितो भरतो वापि श्रुत्वा रामाभिभाषितम् । गर्हयामास राज्यं स प्राहेदं रामसन्निधौ ॥ ४ ॥ सत्येन च शपे नाहं त्वां विना दिवि वा भुवि । कांक्षे

राज्यं रघुश्रेष्ठ शपे त्वत्पादयोः प्रभो ॥ ५ ॥ इमौ कुशलवौ राजन्नभिषिंचस्व
राघव । कौशलेषु कुशं वीरमुत्तरेषु लवं तथा ॥ ६ ॥ गच्छंतु दूतास्त्वरितं शत्रु
घ्नानयनाय हि । अस्माकमेतद्गमनं स्ववासाय शृणोतु सः ॥ ७ ॥ भरतेनोदितं-
श्रुत्वा पतितास्ताः समीक्ष्य तम् । प्रजाश्च भयसंविग्ना रामविश्लेषकातराः ॥८॥
वसिष्ठो भगवान् राममुवाच सदयं वचः । पश्य तातादरात्सर्वाः पतिता भूतले
प्रजाः ॥ ९ ॥ तासां भावानुगं राम प्रसादं भर्तुमर्हसि । श्रुत्वा वसिष्ठवचनं
ताः समुत्थाप्य पूज्य च ॥ १० ॥ सस्नेही रघुनाथस्ताः किं करोमीति चाब्र
वीत् । ततः प्रांजलयः प्रोचुः प्रजा भक्त्या रघूद्वहम् ॥ ११ ॥ गंतुमिच्छसि
यत्र त्वमनुगच्छामहे वयम् । अस्माकमेषा परमा प्रीतिर्धर्मोऽयमव्ययः ॥ १२ ॥
तवानुगमने राम हृद्गता नो दृढा मतिः । पुत्रदारादिभिः सार्धमनुयामोऽद्य
सर्वथा ॥ १३ ॥ तपोवनं वा स्वर्गं वा पुरं वा रघुनंदन । ज्ञात्वा तेषां

मनोदार्ढ्यं कालस्य वचनं यथा ॥ १४ ॥ भक्तं पौरजनं चैव बाढमित्याह राघवः । कृत्वैव निश्चयं रामस्तस्मिन्नेवाहनि प्रभुः ॥ १५ ॥ प्रस्थापयामास च तौ रामभद्रः कुशीलवौ अष्टौ रथसहस्राणि सहस्रं चैव दंतिनाम् ॥ १६ ॥ षष्टिं चाश्वसहस्राणामेकैकस्मै ददौ बलम् । बहुरत्नौ बहुधनौ हृष्टपुष्टजनावृतौ ॥ १७ ॥ अभिवाद्य गतौ रामं कृच्छ्रेण तु कुशीलवौ । शत्रुघ्नानयने दूतान्प्रेषयामास राघवः । ते दूतास्त्वरितं गत्वा शत्रुघ्नाय न्यवेदयन् ॥ १८ ॥ कालस्यागमनं पश्चादत्रिपुत्रस्य चेष्टितम् । लक्ष्मणस्य च निर्याणं प्रतिज्ञां राघवस्य च ॥ १९ ॥ पुत्राभिषेचनं चैव सर्वं रामचिकीर्षितम् । श्रुत्वा तद्दूतवचनं शत्रुघ्नः कुलनाशनम् ॥ २० ॥ व्यथितोऽपि धृतिं लब्ध्वा पुत्रामाहूय सत्वरः । अभिषिच्य सुबाहुं वै मथुरायां महाबलः ॥ २१ ॥ यूपकेतुं च विदिशानगरे शत्रुसूदनः । अयोध्यां त्वरितं प्रागात्स्वयं रामदिदृक्षया ॥ २२ ॥ ददर्श च महात्मानं

तेजसा ज्वलनप्रभम् । दुकूलयुगसंवीतं ऋषिभिश्चाप्यवैर्वृतम् ॥२३॥ अभिवाद्य
रमानाथं शत्रुघ्नो रघुपुंगवम् । प्रांजलिर्धर्मसहितं वाक्यं प्राह महामतिः ॥ २४ ॥
अभिषिच्य सुतौ तत्र राज्ये राजीवलोचनः । तवानुगमने राजन्विद्धि मां कृत-
निश्चयम् ॥ २५ ॥ त्यक्तुं नार्हसि मां वीर भक्तं तव विशेषतः । शत्रुघ्नस्य दृढां
बुद्धिं विज्ञाय रघुनन्दनः ॥ २६ ॥ सज्जीभवतु मध्याह्ने भवानप्यब्रवीद्वचः ।
अथ क्षणात्समुत्पेतुर्वानराः कामरूपिणः ॥ २७ ॥ ऋक्षाश्च राक्षसाश्चैव गोपुच्छाश्च
सहस्रशः । ऋषीणां देवतानां च पुत्रा रामस्य निर्गमम् ॥ २८ ॥ श्रुत्वा प्रोचू
रघुश्रेष्ठं सर्वे वानरराक्षसाः । तवानुगमने विद्धि निश्चितार्थान्हि नः प्रभो ॥२९॥
एतस्मिन्नंतरे रामं सुग्रीवोऽपि महाबलः । यथावदभिवाद्याह राघवं भक्तवत्स-
लम् ॥ ३० ॥ अभिषिच्यांगदं राज्ये आगतोऽस्मि बलाहकम् । तवानुगमने राम
विद्धि मां कृतनिश्चयम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वा तेषां दृढं वाक्यं ऋक्षवानररक्षसाम् ॥

विभीषणमुवाचेदं वचनं मृदु मादरम् ॥ ३२ ॥ धरिष्यतिधरा यावत्प्रजास्ताव-
त्प्रशाधि मे । वचनाद्राक्षसं राज्यं शापितोऽसि ममोपरि ॥ ३३ ॥ न किंचि-
द्दुस्तरं वाच्यं त्वया मत्कृतकारणात् । एवं बिभीषणं तूक्का हनूमंतमथाब्रवीत् ॥
३४ ॥ मारुते त्वं चिरं जीव ममाज्ञां मा मृषा कृथाः । जांबवन्तमथ प्राह
तिष्ठ त्वं द्वापरान्तरे ॥ ३५ ॥ मया सार्धं भवेद्युद्धं यत्किंचित्कारणांतरे ।
ततस्तान् राघवः प्राह ऋक्षराक्षसवानरान् । सर्वानेव मया सार्धं प्रया-
तेति दयान्वितः ॥ ३६ ॥ तत्र प्रभाते रघुवंशनाथो विशालवक्षाः सितकं-
जनेत्रः । पुरोधसं प्राह वशिष्ठमार्यं यान्त्वग्निहोत्राणि पुरो गुरो मे ॥ ३७ ॥
ततो वसिष्ठोऽपि चकार सर्वं प्रास्थानिकं कर्म महाधानात् । क्षौमम्बरौ द-
र्भपवित्रपाणिर्महाप्रयाणाय गृहीतबुद्धिः ॥ ३८ ॥ निष्क्रम्य रामो नावरा-
त्सिताभ्राच्छशीव यातः शशिकोटिकांतिः । रामस्य सव्ये सितपद्महस्ता पद्मा

गता पद्मविशालनेत्रा ॥ ३९ ॥ पार्श्वेऽथ दक्षेरुणकंजहस्ता श्यामा ययौ भूरपि दीप्यमाना । शास्त्राणि शस्त्राणि धनुश्च बाणा जग्मुः पुरस्ताद्धृतविग्रहास्ते ॥ ४० ॥ वेदाश्च सर्वे धृतविग्रहाश्च ययुश्च सर्वे मुनयश्च दिव्याः । माता श्रुतीनां प्रणवेन साध्वी ययौ हरिं व्याहृतिभिः समेता ॥ ४१ ॥ गच्छंतमेवानुगता जनास्ते सपुत्रदाराः सहबंधुवर्गाः । अनावृतद्वारमिवापवर्गं रामं व्रजंतं ययुरात्मकामाः ॥ ४२ ॥ सांतःपुरः सानुचरः सभार्यः शत्रुघ्नयुक्तो भरतोऽनुयायात् । गच्छंतमालोक्य रमासमेतं श्रीराघवं पौरजनाः समस्ताः ॥ ४३ ॥ सबालवृद्धाश्च ययुर्द्विजा अन्याः सामात्यवर्गाश्च समंत्रिणो ययुः । सर्वे गताः क्षत्रमुखाः प्रहृष्टा वैश्याश्च शूद्राश्च तथा परे च ॥ ४४ ॥ सुग्रीवमुख्या हरिपुंगवाश्च स्नाता विशुद्धाः शुभशब्दयुक्ताः । न कश्चिदासीद्दुःखयुक्तो दीनोऽथ वा ग्राम्यसुखेषु सक्तः ॥ ४५ ॥ आनंदरूपानुगता विरक्ता ययुश्च रामं पशुभि:

त्यवर्गः । भूतान्यदृश्यानि च यानि तत्र ये प्राणिनां स्थावरजंगमाश्च ॥ ४६ ॥
साक्षात्परात्मानमनंतशक्तिं जग्मुर्विरक्ताः परमेकमीशम् । नासीदयोध्यान
गरे तु जंतुः कश्चित्तदा राममना न यातः ॥ ४७ ॥ शून्यं बभूवाखिलमेव
तत्र पुरं गते राजति रामचंद्रे । ततोऽतिदूरं नगरात्स गत्वा दृष्ट्वा नदीं तां हरि-
नेत्रजाताम् ॥ ४८ ॥ ननंद रामः स्मृतपावनोऽतो ददर्श चाशेषमिदं हृदिस्थम् ।
अथागतस्तत्र पितामहो महान् देवाश्च सर्वे ऋषयश्च सिद्धाः ॥ ४९ ॥ विमा-
नकोटीभिरपारपारं समावृतं खं सुरसेविताभिः । रविप्रकाशाभिरभिस्फुरत्तदा
ज्योतिर्मयं तत्र नभो बभूव ॥ ५० ॥ स्वयंप्रकाशैर्महतां महद्भिः समावृतं पुण्य-
कृतां वरिष्ठैः । ववुश्च वाताश्च सुगन्धयन्तो ववर्ष वृष्टिः कुसुमावलीनाम् ॥ ५१ ॥
उपस्थिते देवमृदंगनादे गायत्सु विद्याधरकिन्नरेषु । रामस्तु पद्भ्यां सरयूजलं
सकृत्स्पृष्ट्वा परिक्रामदनंतशक्तिः ॥ ५२ ॥ ब्रह्मा तदा प्राह कृतांजलिस्तं रामं परा

त्मन् परमेश्वरस्त्वम् । विष्णुः सदानंदमयोऽसि पूर्णो जानासि तत्त्वं निजमैशमे-
कम् ॥ ५३ ॥ तथापि दासस्य ममाखिलेश कृतं वचो भक्तपरोऽसि विद्वन् ।
त्वं भ्रातृभिर्वैष्णवमेवमाद्यं प्रविश्य देहं परिपाहि देवान् ॥ ५४ ॥ यद्वा परो वा
यदि रोचते तं प्रविश्य देहं परिपाहि नरस्त्वम् । त्वमेव देवाधिपतिश्च विष्णु
र्जानंति न त्वां पुरुषा विना माम् ॥ ५५ ॥ सहस्रकृत्वस्तु नमो नमस्ते प्रसीद
देवेश पुनर्नमस्ते । पितामहप्रार्थनया स रामः पश्यत्सु देवेषु महाप्रकाशः ॥५६॥
सुपर्णांश्च चक्षूंषि दिवौकसां तदा बभूव चक्रादियुतश्चतुर्भुजः । शेषो बभूवेश्व-
रतल्पभूतः सौमित्रिरत्यद्भुतभोगधारी ॥ ५७ ॥ बभूवतुश्चक्रधरौ च दिव्यौ
कैकेयिसूनुर्लवणांतकश्च । सीता च लक्ष्मीरभवत्पुरैव रामो हि विष्णुः पुरुषः
पुराणः ॥ ५८ ॥ सहानुजः पूर्वशरीरकेण बभूव तेजोमयदिव्यमूर्तिः । विष्णुं
रमासाद्य सुरेन्द्रमुख्या देवाश्च सिद्धा मुनयश्च यक्षाः ॥५९॥ पितामहाद्याः परितः

परेशं स्तवैर्गृणंतः परिपूजयंतः । आनंदसंप्लावितपूर्णचित्ता बभूविरे प्राप्तनतो यथा-
हने ॥ ६० ॥ तदाह विष्णुर्द्रुहिणं महात्मा एते हि भक्ता मयि चानुरक्ताः ।
यांतं दिवं मामनुयाति सर्वे तिर्यक्शरीरा अपि पुण्ययुक्ताः ॥ ६१ ॥ वैकुण्ठ-
साम्यं परमं प्रयांतु समाविशस्वाशु ममाज्ञया त्वम् । श्रुत्वा हरेर्वाक्यमथा-
ब्रवीत्कः सांतानिकान्यांतु विचित्रभोगान् ॥ ६२ ॥ लोकान्मदीयोपरि दीव्यमा-
नांस्त्वद्भावयुक्ताः कृतपुण्यपुंजाः । ये चापि ते राम पवित्रनाम गृणंति मर्त्या
लयकाल एव ॥ ६३ ॥ अज्ञानतो वापि भजन्तु लोकांस्तानेव योगैरपि चाधि-
गम्यान् । ततोऽतिहृष्टा हरिराक्षसाद्याः स्पृष्ट्वा जलं त्यक्तकलेवरास्ते ॥ ६४ ॥
प्रपेदिरे प्राक्तनमेव रूपं यदंशजा ऋक्षहरीश्वरास्ते ॥ प्रभाकरं प्राप हरिप्रवीरः
सुग्रीव आदित्यजवीर्यवत्त्वात् ॥ ६५ ॥ ततो विमग्नाः सरयूजलेषु नराः परि-
त्यज्य मनुष्यदेहम् । आरुह्य दिव्याभरणा विमानं प्रापुश्च ते सान्तनिकाख्य-

लोकान् ॥ ६६ ॥ तिर्यक्प्रजाता अपि रामदृष्टा जलं प्रविष्टा दिवमेव याताः ।
दिदृक्षवो जानपदाश्च लोका रामं समालोक्य विमुक्तसङ्गाः ॥६७॥ स्मृत्वा हरिं
लोकगुरुं परेशं स्पृष्ट्वा जलं स्वर्गमवापुरंजः॥ एतावदेवोत्तरमाह शम्भुः श्रीराम-
चन्द्रस्य कथावशेषम् ॥ ६८ ॥ यः पादमप्यत्र पठेत्स पापाद्विमुच्यते जन्म-
सहस्रजापात् । दिने दिने पापचयं प्रकुर्वन्पठेन्नरः श्लोकमपीह भक्त्या ॥ ६९ ॥
विमुक्तसर्वाघचयः प्रयाति रामेति सालोक्यमनन्यलभ्यम् । आख्यानमेतद्रघुना-
यकस्य कृतं पुरा राघवचोदितेन ॥ ७० ॥ महेश्वरेणास्रभविष्यदर्थं श्रुत्वा तु
रामः परितोषमेति । रामायणं काव्यमनंतपुण्यं श्रीशंकरेणाभिहितं भवान्यै॥७१॥
भक्त्या पठेद्यः शृणुयात्स पापैर्विमुच्यते जन्मशतोद्भवैश्च । अध्यात्मरामं पठ-
तश्च नित्यं श्रोतुश्च भक्त्या लिखितुश्च रामः॥ ७२॥ अतिप्रसन्नश्च सदा समीपे
सीतासमेतः श्रियमातनोति ॥ ७३ ॥ रामायणं जनमनोहरमादिकाव्यं ब्रह्मा-

दिभिः सुरवरैरपि संस्तुतं च । श्रद्धान्वितः पठति यः शृणुयात्तु नित्यं विष्णोः प्रयाति सदनं स विशुद्धदेहः ॥ ७४ ॥

इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

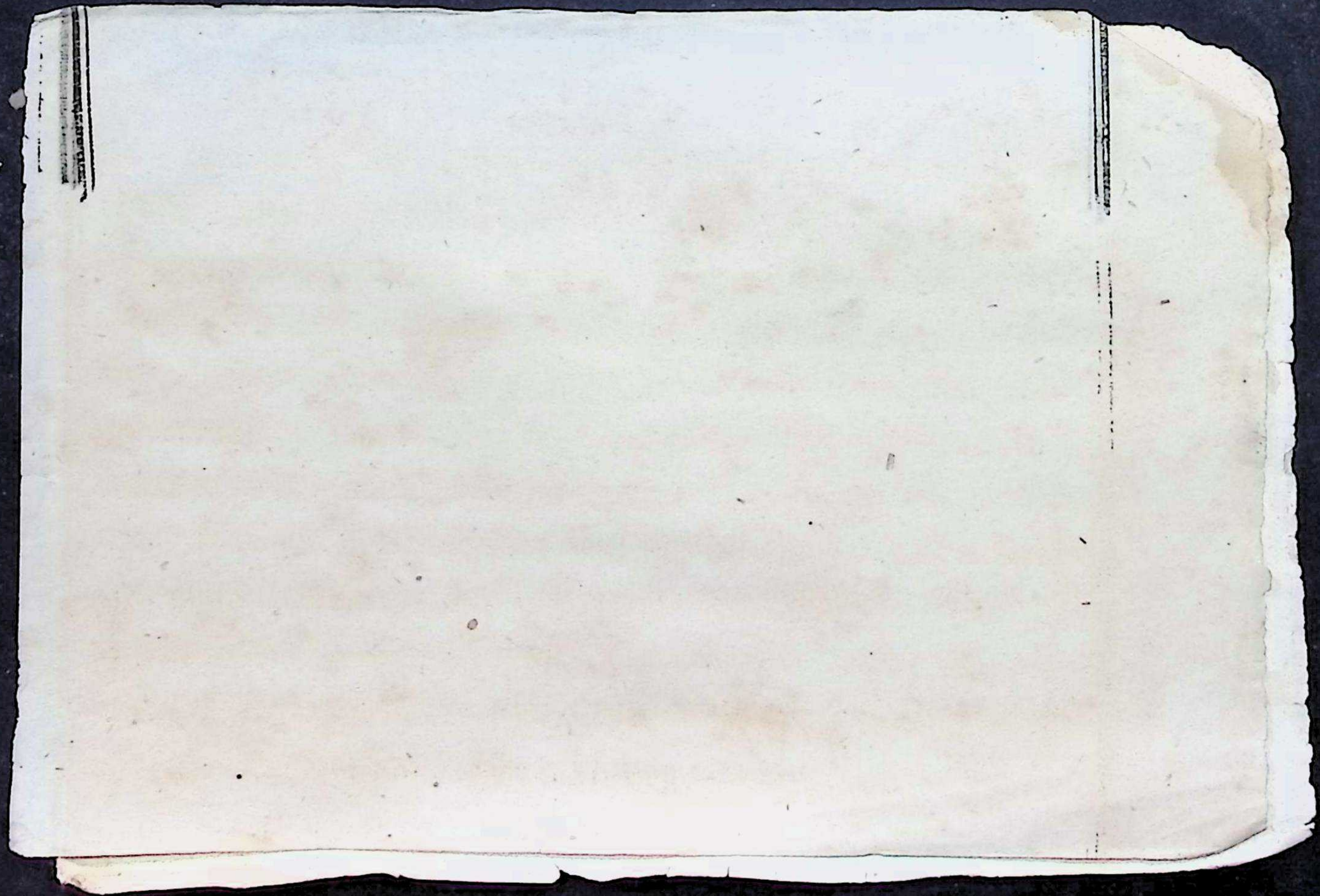
समाप्तमिदमुत्तरकांडम् ॥

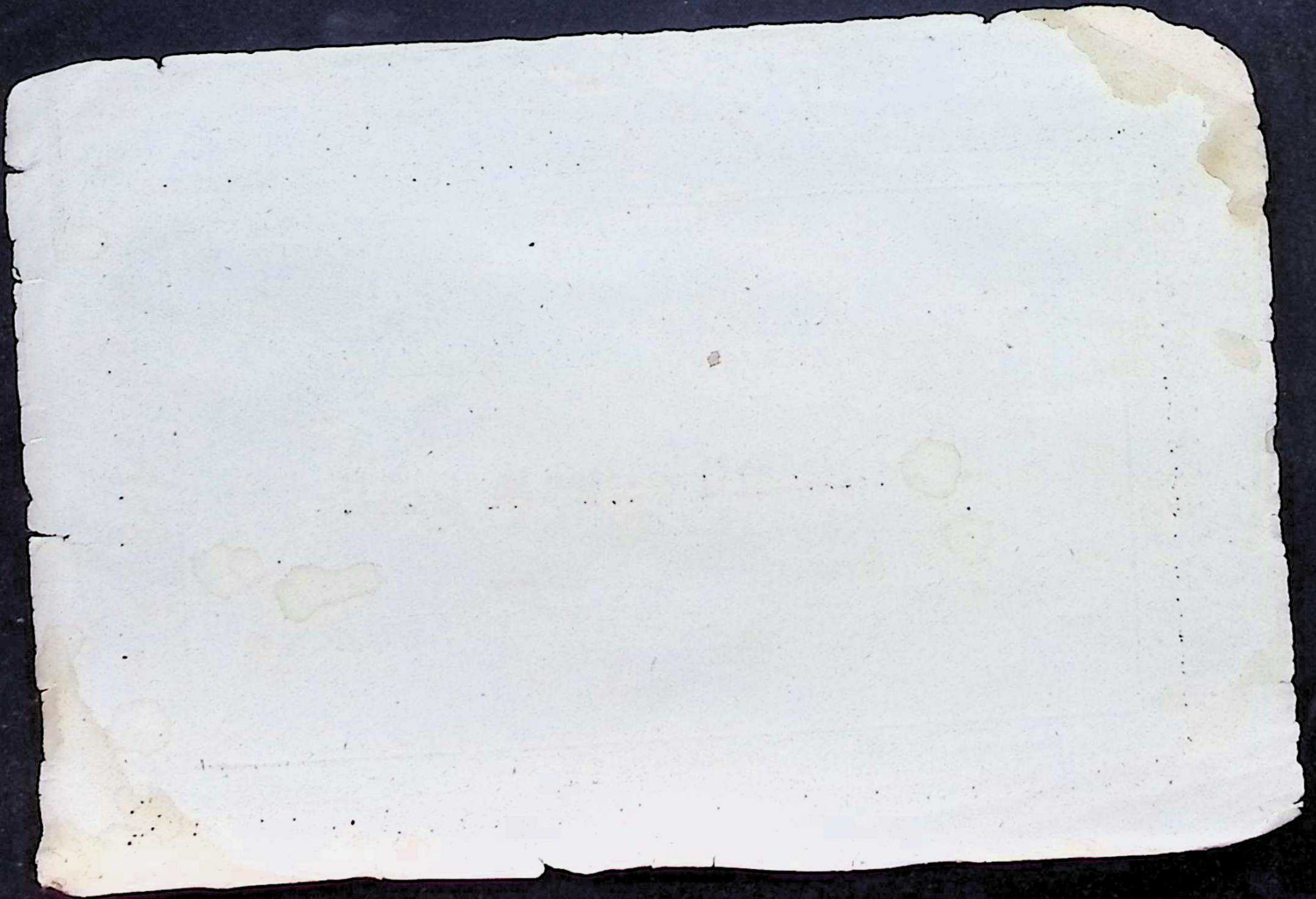
पुस्तक मिलनेका पता—

हरिनारायनराव तिलवनकर ।

श्रीराम पुस्तकालय ।

कचौरी गली बनारस सिटी ।

॥ इति अध्यात्मरामायणम् ॥

गोकुल प्रेस नं ४६

मूल्य २)